

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

MAKEDONYA'DAKİ TÜRKLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Orhan DERMAN

Doktora Tezi

Ankara, 2017

MAKEDONYA'DAKİ TÜRKLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Orhan DERMAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Orhan DERMAN tarafından hazırlanan "MAKEDONYA'DAKİ TÜRKLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA" başlıklı bu çalışma, 02.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

W. Ş. Ergan

Prof.Dr.Nevin GÜNGÖR ERGAN (Başkan)

Cahit Gelekçi

Prof.Dr.Cahit GELEKÇİ (Danışman)

Serdar Sağlam

Doç.Dr.Serdar SAĞLAM

Erdal Aksoy

Doç.Dr.Erdal AKSOY

Birsen Şahin Kütük

Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Musa Yasar Sağlam
Prof.Dr. Musa Yasar SAĞLAM
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmama olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumunu tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

02.06.2017

Orhan DERMAN

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır. Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenikle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun 01/06/2020 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

02 /06/2017

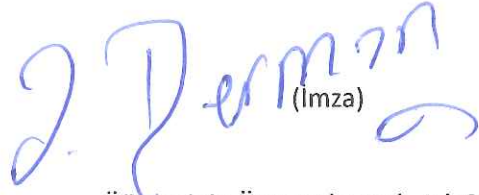
(İmza)

Öğrencinin Adı SOYADI

Orhan Derman

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr. Cahit Gelekçi danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

(İmza)

Öğrencinin Ünvanı (varsa). Adı SOYADI

Prof. Dr. Orhan Derman

TEŞEKKÜR

Sosyoloji Doktora tezim sırasında bana her türlü desteği veren, tez yaparken bana boyut kazandıran, çalışma disiplini ve titizliğinden hiç taviz vermeyen, sevgili tez danışman hocam Prof. Dr. Cahit Gelekeçi'ye sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sosyoloji ailesi içinde, her zaman kendimi geliştirebilecek ortam olduğunu hissetmemde bana büyük katkıları olan hocam Prof. Dr. Nevin Güngör Ergan'a, tezimin yazım aşamasında bana yapıcı eleştirileri ile sonsuz katkı sağlayan Doç. Dr. Birsen Şahin Kütük hocama, hem yüksek lisans da, hem de doktora eğitimim de her türlü desteğini gösteren Doç. Dr. Serdar Sağlam hocama ve Sosyolojiye adım atmamla birlikte tanıdığım ve tanıdıkça çok sevdiğim sosyal bilimlerde araştırma hevesimi çoğaltan Doç. Dr. Erdal Aksoy'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

En büyük teşekkürümü de, canım anneme yapmak istiyorum. Sosyoloji Doktora tezim sırasında, evdeki bütün masalar her zaman kitaplar ile dolu idi. Annem ile kimi zaman, beraber alan çalışmalarına gittik. Kimi zaman toplum içine girebilmemde annem, bana çok yardımcı oldu. Ama en önemlisi oğlunun çok sevdiği bir işte, bir şeyleri üretebilmek için gösterdiğim çabaya inandığı için, ona teşekkür etmek istiyorum.

Bir teşekkürü de doktora çalışmam sırasında, benim alan çalışması sırasında eksikliğimi hiç hissettirmeyen ve tez konusunda hep cesaretlendiren çalışma arkadaşlarıma ve benim gayretlerimi hep olumlu yönde destekleyen Hacettepe Üniversitesi ailesine teşekkürü bir borç bilirim.

Her pozitif bilimle uğraşan birinin, kendini aşabilmesi için mutlaka sosyal bilimler konusunda da kendini geliştirmesi gerektiğini bana gösterip, öğretmeye çalıştıkları için, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalının bütün çalışanlarına, teşekkürlerimi iletmek isterim.

ÖZET

DERMAN, Orhan. *Makedonya'daki Türkler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*, Doktora Tezi, Ankara, 2017.

Ötekileştirme sonucu oluşan kimliğin, getirdiği zorlukların nasıl aşılabileceği tartışılırken, Etnik milliyetçiliğin yanı sıra, kültürel milliyetçiliğin Makedonya topraklarında ne derece karşılık bulduğu ele alınmıştır. Yüzyıllar boyunca beraber yaşayan bu halklar arasındaki önemli bağ, kültürel zemindeki birliktelik ile oluşurken, ötekileştirmenin ne kadar yıkıcı olduğu vurgulanmıştır. Ötekileştirme halklar arası düşmanlığın tohumlarını ekmekte, Makedonya'yı bir ulus olmaktan öte, çok parçalı bir yapıya sürüklemektedir.

Anahtar Sözcükler

Makedonya, Türkler, Sosyo-kültürel yapı

ABSTRACT

DERMAN, Orhan. *A SociologicStudy on Turks living in Macodenia*, Doctor Thesis, Ankara, 2017.

While discussing how to overcome the obstacles of identities formed as a result of alienation, the degree of cultural nationalism, as well as ethnic nationalism in Macedonia was addressed. For these communities, who have lived together for centuries, the most significant connection was based on their solidarity on a cultural level. During the discussion, the destructive impact of alienation was emphasized. Alienation among the communities feeds hostility which has led to Macedonia turning into a structure consisting of multiple pieces, rather than being one nation.

Keywords

Macedonia, Turks, The socio-culturel structure

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
1.ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	4
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	5
1.2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	6
1.2.2. Veri Toplam Teknikleri	10
1.2.3. Veri Toplama ve Analiz Süreci	11
1.2.4. Araştırma Soruları	13

2.KURAMSAL VE KAVRAMSAL ARKA PLAN	14
2.1. AZINLIK-SİYASİ OTORİTE ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN SORUNSALLAŞTIRILMASI	14
2.1.1. Kültürel farklılıklar arasındaki güç ilişkiler.....	15
2.1.2. Kültürel farklılığın yönetimi.....	17
2.2.KİMLİK VE “ÖTEKİ” KAVRAMI	18
2.2.1. Kimlik olgusu olarak “Öteki”.....	18
2.2.2. Kolektif Kimlikler.....	20
2.2.3. Kültür kavramı ve kültürel bellek.....	21
2.2.4. Ulus ve Ulusal Kimlikler.....	21
2.3.MAKEDONYA’DA ÇOĞUNLUK-AZINLIK İLİŞKİLERİ VE “ÖTEKİ” KAVRAMI	23
2.4. MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI	31
2.4.1. Etnik Topluluk ve Millet.....	32
2.4.2. Milli Devlet.....	35
2.4.3. Milli Kimlik.....	36
2.4.4. Kimliğin Düzeyleri.....	37
2.5.ASİMİLASYON VE ASİMİLASYON SÜRECİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR BAĞLAMINDA AZINLIK VE HAKİM GRUP İLİŞKİLERİ	38
2.5.1. Asimilasyon Sürecinde Azınlık-Hakim Grup Kavramları.....	43
2.5.2. Azınlık-Hakim Grup İlişkileri.....	46

2.5.3. Azınlık-Çoğunluk İlişkilerinde Kabul Etme ve Dışlama	49
2.5.4. Azınlık-Çoğunluk İlişkilerinde Ortaya Çıkan Bazı Durumların Tanımlanması	52
3. TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE MAKEDONYA'DAKİ TÜRKLÜK	54
3.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MAKEDONYA'DAKİ TÜRKLÜK İÇİN ÖNEMLİ GELİŞMELER	54
3.1.1. Tarihsel Süreçte Türklerin Balkan Yarımadasına Gelmesi ve Torbeşlerin Oluşumu	54
3.1.2. Türklerin Balkanlara Yerleşmesi ve Balkanların Kaybedilmesi	55
3.1.3. Makedonya'daki Türklük	59
3.1.4. Yugoslavya kurulduktan sonra Türkiye'ye olan Göçler	75
3.1.5. Makedonya'daki Boşnak Nüfusun Varlığının Nedenleri	79
3.1.6. Balkan Savaşlarında Osmanlı Ordusunun Hezimetinin Nedenleri	80
4. MAKEDONYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERE İLİŞKİN YAPILAN ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR	83
4.1. MAKEDONYA'DAKİ AZINLIKLAR, HALKLAR VE MAKEDONYA'DA TÜRKLÜK	83
4.1.1. Makedonya'daki Azınlıklar	83
4.1.2. Makedonya da Yaşayan Halklar	85
4.1.3. Geçmişten Günümüze Makedonya'daki Türklük	89

4.1.4. Tito Yugoslavya'sındaki Türklerin ve Arnavutların Ulusal Kimlik Mücadeleleri	94
4.2. MAKEDONYA'DA YAŞAYAN TÜRLERE İLİŞKİN KURUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞERLENDİRMELER.....	109
4.2.1. Makedonya'da Eğitim.....	109
4.2.2. Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatlanması.....	117
4.2.3. Makedonya'da İnanç.....	118
4.2.4. Makedonya'da Edebiyat.....	136
4.2.5. Makedonya ve Kosova'da Türkçe Basın.....	151
4.2.6. Makedon Sinemasında “Öteki” olarak Türk Örnekleri ve Tiyatro....	157
4.2.7. Makedonca-Türkçe Arasındaki Kültürel Etkileşimde Dilin Önemi ..	160
4.2.8. Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez Kutlamaları.....	163
4.2.9. Makedonya Türklerinde Bayram Kutlama Geleneği.....	170
4.2.10. Makedonya'da Yaşayan Türklerin Meslek Tercihleri ve Karşılaşılan Zorluklar.....	173
4.2.11. Makedonya'daki Siyasal Sistem ve Türklerin Siyasal Örgütlenmesi.....	176
4.2.12. Makedonya Demokratik Süreçlerinde Türkler.....	182
4.2.13. Makedonya'daki Yörük Türkleri.....	184
4.2.14. Makedonya'da Osmanlı'dan Kalan Kültürel Miras.....	185
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	194

KAYNAKÇA	203
EKLER	
Ek 1: Yürüyen Duvar romanı ile Melamilik, İlhami Emin'in anlatımı ile.....	215
Ek 2: Matusiteb'e bağlı Makedonya'daki Türk Dernekleri.....	223
Ek 3: Makedonya da yaşayan etnik grupların nüfus yoğunluklarına göre dağılımı.....	228
Ek 4: Makedonya Bayrağı.....	229
Ek 5: Ege+Vardar+Pirin Makedonya'sı.....	230
Ek 6: Makedonya Haritası.....	231
Ek 7: Orijinallik Raporu.....	232
Ek 8: Etik Kurul İzni.....	233
ÖZGEÇMİŞ SAYFASI	234

KISALTMALAR DİZİNİ

MATUSİTEB- Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği

TİKA- Türkiye İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

ADEKSAM- Abdülhakim Hikmet Doğan kültür ve sanat merkezi

THY- Türk Hava Yolları

TAV -Tepe-Akfen Vakfı

TDK-Türk Dil Kurumu

YSFC-Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyetinin

VMK- Üst Makedon Komitası

İMRO- İç Makedonya Devrim Örgütü

VMRO-Makedonya Devrimci Örgütü

NATO- Kuzey Atlantik Birliği

SHS Krallığı- Sırp Hırvat Sloven Krallığı

AVNOJ-Antifaşist Ulusal Kurtuluş Örgütü

AGİT-Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı

ASNOM-Makedonya Kurtuluşu Antifaşist Halk Meclis

HİD-BAH-ŞEN FEST Hıdırellez Bahar Şenlikleri Festivali

MATİB-Makedonya Türk İş Adamları Birliği

TDP-Türk Demokratik Partisi

THP-Türk Hareket Partisini

ADP- Arnavut Demokratik Partisi

DEB- Demokratik Entegrasyon Birliği

MTKP-Makedonya Türklerinin Kalkınma Partisi

TMBH-Türk Milli Birlik Hareketi

PEİ-Avrupa Geleceği Partisi

m-Metre

km-Kilometre

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Makedonya Cumhuriyeti Genelinde 2002 yılında Türklerin yerel yönetimde siyasi temsili.....	6
Tablo 2.Etnik toplulukların ve milletin nitelikleri	34
Tablo 3. Asimilasyon Değişkenleri	40
Tablo 4. Osmanlı Avrupa'sında İnanca Bağlı Millet Sistemine Göre Nüfuslar	72
Tablo 5. Balkan Ülkelerininin Savaş Sonunda Kazanç ve Kayıpları	74
Tablo 6. Makedonya'lı Türklerin şehirler göre dağılımları	90
Tablo 7. Osmanlıdan Kalan Tarihi Anıtsal Eserler.....	92
Tablo 8. Makedonya'da Etnik Yapılarına Göre Devlette Çalışanların Oranları.....	93
Tablo 9. 1953-81 Yılları Arasında Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus.....	105
Tablo 10. Makedonya Cumhuriyetinde Lise Düzeyi Türklerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler	109
Tablo 11. Makedonya Cumhuriyetindeki İlkokul düzeyi Türklerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler	110
Tablo 12. Makedonya Cumhuriyetinde çalışan Türklerin (toplam 12.474) mesleklerine göre dağılımı.	174
Tablo 13. Makedonya'daki 1994 seçimleri	180
Tablo 14. Makedonya da yıllara göre yapılan nüfus sayımlarındaki değişiklikler	180
Tablo 15- Makedonya'daki Türklerin Belediyelere göre dağılımı	195
Tablo 16. 1953'ten günümüze kadar Makedonya Nüfusu	197
Tablo 17. Kamu görevlerinde çalışan milletlerin çerçeve anlaşmasından önce ve sonra ki durumu	198

GİRİŞ

Türklerin 1453 de İstanbul'u fethinden önce Rumeli Türk toprağı haline gelmiştir. Osmanlı'dan önce de Türkler Balkanlara kavimler halinde göç etmişler ve Doğıu Roma döneminde imparatorluğa bağılı asker olarak savaşarak yaşamlarını bu topraklarda sürdürmüşlerdir. Osmanlı, Rumeli'ye geldiğinde o topraklarda daha önceden oraya yerleşmiş Türkler vardır. Müslüman, Şaman ve Hıristiyan olan bu Türklerin bazıları Türkçe konuşmuyor ancak kendilerini Türk olarak tanıtıyorlardı.

Osmanlı bu bölgeye yerleşirken uç beylerinden, gönül elçilerinden çok destek görmüşlerdir. Boşnakların, Sırpça konuşup ama Müslümanlığı asla terk etmemeleri de bu gönül elçileri nedeni ile olmuştur. Avusturya-Macaristan imparatorluğu Bosna Hersek'i ilhak ettiğinde, orada yaşayan Müslüman Boşnaklar 'Gayrımüslüm bir imparatorluğun boyundurluğunda yaşamaktansa Osmanlı'nın elindeki Müslüman şehirlerine göç ederiz' diye Üsküp'e ve Makedonya'ya gelmişlerdir. Bugün Üsküp'te ve bütün Makedonya'da yaşayan Boşnakların ataları bu tercihi yaptıkları için günümüzde Makedonya'da Boşnaklar yaşamaktadırlar.

Osmanlı döneminde Rumeli Beylerbeyi varken, Anadolu Beylerbeyi daha sonra yer almıştır. Hiyerarşik sıraya göre de Rumeli Beylerbeyi, Anadolu Beylerbeyine göre daha önde yer alan bir statüye sahiptir.

Rumeli'de Müslümanların yanı sıra Hıristiyanların da yaşaması Balkan savaşları sırasında her azınlığın kendi devletini desteklemesi üzerine, Osmanlı'nın kendi vatandaşları tarafından zor duruma sokulması gerçeğini beraberinde getirmiştir. Türkler Rumeli için verdikleri savaşta ihanete uğrayıp Balkan savaşını kaybetmelerine rağmen, aynı askerler üç yıl (18 Mart 1915) geçmeden Çanakkale'de destan yazıp, Avrupa'nın bütün güçlü ülkelerine geçit vermemesi ve onları mağlup etmesi ile kendilerini kanıtlamışlardır.

Şunu kabul etmek gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğunun gerileme dönemi ve toprak kaybetmeye başlaması II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması ile başlamıştır. Osmanlıda "göç" de 1699'da imzalanan Karlofça antlaşmasından Osmanlı'nın yıkılışına kadar gündemden çıkmamış, Cumhuriyetin bir asırlık geçmişinde sürmüş ve günümüzde de halan devam etmekte olan bir acıdır. Bu topraklarda insanlar etnik yapılarına göre, gücü ellerine geçirdiklerinde birbirlerine çok acımasız davranmışlardır.

Balkan Savaşları öncesi, Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'daki toplam nüfusu 1911 Gotha yıllığına göre 23.806.000, yüzölçümü ise 3.027.700 kilometrekare idi. Buna karşılık savaştan önce Balkan Devletlerinin toplam nüfusu 10.167.719, yüzölçümü ise 158.456 kilometrekare kadardı (Halaçoğlu, 2014, s.4,s.10).

1980 yılında Tito'nun ölümünden on yıl geçmeden, Yugoslavya'da ki iç savaşlar tarihe mikro milliyetçiliğin en önemli örnekleri olarak geçmiş 20. yüzyılın sonunda insanlar etnik temizliğe tabii olup, Avrupa'nın ortasında soykırıma uğramışlardır.

Dağılan ülkenin günümüzdeki bir parçası olan Makedonya, kuzeyde Şar ve Osogovska dağları ile batıda Ohrid gölü ve Pindus dağları, doğuda Rodop dağları ve güneyde Olympus ve Ege denizi ile çevrili bir coğrafyadır. 1878' deki Berlin anlaşması ile bu topraklar dörde ayrılmıştır. Kuzeybatı Vardar Makedonya'sı, kuzeydoğuda Pirin Makedonya'sı (bu kısım şimdi Bulgaristan'a aittir), güneyde Ege Makedonya'sı (şimdi Yunanistan'a aittir), Debre'nin güneyi ve Ohrid gölü (şimdi Arnavutluğa ait kısımlardır). Vardar Makedonya'sı, Pirin Makedonya'sından Ruen dağları ve Vlaina dağları Struma nehrinin üzerinde Bulgaristan'a ait kısımdan ayrılır.

Vardar Makedonya'sının %80 i dağlardan oluşur. Afrika, Asya ve Avrupa tektonik alanları bu coğrafyada kesişir. Bu yüzden Koçani altı ve Bregalnica nehri boyunca 1904 yılında deprem olmuşken, 1963 de Vardar boyunca olan Üsküp depremi sonucu şehir tamamı ile harap olmuştur. Vardar Makedonya'sı üç tektonik göl ile çevrelidir. Ohrid, Prespa ve Doyran ile çevrilidir. Makedonya'nın en büyük nehri Vardar'dır. Vardar, Gostivar'dan doğar, Yunanistan'ın Selanik limanına dökülür. Vardar nehri Makedonya'daki suyun %80 inini taşır. Bregalnica ve Crna diğer iki büyük nehri de Vardar'a dökülür. Korab dağı Makedonya'nın en yüksek dağıdır. Arnavutluk sınırındadır. 2.753m dir. Makedonya'da Roma yolları aracılığı ile Egnatia Ohrid Heraklea Manastır Lynk'den Yunanistan'a girer, aynı şekilde Drim de Debre'den Ustruga'ya iner, Diagonal yol Pirlepe üzerinden Stobi, İştıp, Bargala, Vinica'dan Bulgaristan Pautalia'ya geçer, Aksis yol ise Üsküp, Veles, Stobi'den Anigonea Yunanistan'a girer (Evans, 2012, 3-4).

Anadolu'da güvenli yaşayabilmek için Rumeli'nin varlığının ne kadar önemli olduğunu tarih Türklerle öğretmiştir. Türkler, Rumeli'yi Osmanlı döneminde tamamı ile yurt haline getirmişler fakat 600 yıl sonra vatanlarını terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Rumeli kaybını sadece bir

toprak kaybı olarak düşünmemek çok daha doğru olacaktır. Kayıp olan vatandır. Osmanlı'nın Rumeli'den çekilmesi ile Türklerin Rumeli'de hüküm süren devleti kalmamıştır ancak burada yaşayan Türk milleti vardır. Burası anavatanlarını terk etmeyen bütün zorluklara, ölümlere, göçlere maruz kalmalara karşı 'ben anavatanımı terk etmem' diyen insanların diyarıdır. Son dönemde Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin aktif Balkan politikası bu bölgede yaşayan Türklerin ve Müslümanların kendilerine olan güvenlerini arttırmıştır. Makedonya'da 2 milyon nüfusa karşı, 150 bin Türk varken sizler buraya ne zaman geldiniz demek tarihi gerçekleri inkar etmek demektir. Balkanlarda Türklük, Doğu Trakya'nın devamında bir kuşak olarak Sırbistan Taşlıca Sancak'a kadar devam eder. Prizren, Balkanlarda Türk kültürünün en önemli merkezlerindedir. Osmanlı'nın en önemli ihracat ve ithalat limanı Selanik'tir. Manastır, konsoloslar şehridir, Üsküp, Kosova vilayetinin merkezidir. Bugün Kosova ayrı bir ülke, Üsküp Makedonya'nın başkentidir ancak bu Türklerin bölgeseldeki yaşamlarına ilişkin tarihi gerçeği değiştirmez. Türkiye Diyanet işleri başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez'in dediği gibi "*Osmanlı Balkanları yönetmemiştir, Balkanlar Osmanlıyı yönetmiştir.*". Kaç Osmanlı Sadrazamı, Rumeli kökenlidir.

Makedonya Debre Kocacık köyünde, Novak Türk kadınlarının renkli yöresel kıyafetleri içinde Türkçe konuşmaları ve Manastır'da Yeni Camii önündeki orta havuzun kenarında otururken, konuşmamıza kulak kabartıp, yanımıza yaklaşan bir hanımefendinin "Bu toprak bu dile çok hasret kaldı." sözleri Makedonya'daki Türk gerçekliğini ortaya koyar niteliktedir.

Fransızların söylediği gibi Makedonya tam bir "Balkan Salatası" dır. Makedonya bir toprağın adıdır. Bu toprağı devlet yapan üzerindeki milletler de bu toprak parçasında söz sahibi olabilmek için inanılmaz bir mücadele içindedirler. Müslümanlık ve Hıristiyanlık ayrı olarak her yerde hakim bir yaşam tarzını devam ettirmektedir. Burada her etnik grup yoğun bir şekilde nüfus mücadelesi vermektedir. Çünkü ne kadar nüfusları olursa, devlet için de o milletin o kadar nüfuzu olmaktadır. Makedonya'da yaşayan milletler arasındaki ilişkiler pamuk ipliği ile birbirine bağlıdır. Ülkede nüfus sayımı bile yapılamamaktadır. Orhi çerçeve antlaşması esasında, Makedonya'da ortak bir devlet çıkmamış, ne kadar nüfusun varsa o kadar söz sahibisin kavramı oluşmuştur. Yugoslavya döneminde ekonomik olarak güçsüz bir Makedonya, bağımsızlığından sonra da bütün bu ekonomik zorlukların üstesinden gelmeye çabalamaktadır.

Makedonya'daki Türkler üzerinden sosyolojik bir analizin yapıldığı bu çalışmada birinci bölümde araştırmanın kapsamı ve yöntemi, ikinci bölümde çalışmaya ilişkin kavramsal ve

kuramsal arka plan kurulmuştur. Üçüncü bölümde tarihsel süreç içinde Makedonya'daki Türklük ele alınmıştır. Dördüncü bölümde İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde Makedonya'daki toplumsal yapı ve buradaki Türklerin durumuna ilişkin sosyolojik analiz yapılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Makedonya'da yaşayan Türkleri ele alan bu çalışmada geçmişten günümüze Makedonya'daki Türkler üzerine sosyolojik bir analiz yapılmaktadır. Bu analiz Makedonya'daki Türk varlığının geçmişi ve günümüzde Makedonya'daki etnik yapı ve Türklerin bu coğrafyadaki toplumsal yaşamları üzerinden yapılmıştır.

Çalışmanın amacı temel amacı Makedonya'da yaşayan Türklerin karşılaştıkları kültürel ve siyasal etkiler ile (1) Makedonya'daki varlıkları, (2) Makedonya'daki Makedon ve Arnavut kutuplaşması içindeki rolleri, (3) etnik milliyetçilik ve kültürel milliyetçiliğin Makedonya topraklarındaki yeri sosyolojik bağlamda ortaya koymaktır.

Çalışmanın bir diğer amacı ise Etnik milliyetçiliğin yanı sıra, kültürel milliyetçiliğin Makedonya topraklarında ne derece karşılık bulduğunu ortaya koymaktır. Makedonya'da yaşayan Makedon, Arnavut, Türk, Torbeş, Roman, Ulah ve Sırp'ların birbirleri ile olan ilişkileri, bu yapıyı oluşturan temel unsurdur. 1912 yılına kadar Osmanlı Rumeli'sinin bir parçası olan bu coğrafya, Balkan savaşları sonrasında, Osmanlı'nın elinden çıkmış, 1920 yılında nüfusun %80 i Türk olan başkent Üsküp, başta olmak üzere, bütün Makedonya şehirlerinde göçün etkisi ile demografik yapı değişmiştir. Bu çalışma Osmanlı döneminde bu bölgeyi yöneten bir halkın, Osmanlı imparatorluğu bu bölgeden çekildikten sonra vatanlarını terk etmeyerek azınlık durumuna düşen Türklerin Yugoslavya'daki varlıkları, kimlik mücadeleleri, Müslümanların ve Türklerin demografik yapısı, Makedonya'da eğitim, Makedon Türk sivil toplum teşkilatlanması, Makedonya'da din, edebiyat, Türkçe basın, Makedon sinemasında Türklerin sunumu, Makedonya Türklerinde nevrüz ve hıdırléz kutlamaları ile ilgili adet ve uygulamalar, Makedonya'daki Türk kadınının statüsü ve yaşam biçimi, çocuk sahibi olmayla ilgili inanışlar ve uygulamalar, bayram kutlama geleneği, yemek kültürü, Türklerin meslek tercihleri ve karşılaştıkları zorluklar, Makedonya'daki siyasal sistem ve Türklerin siyasal yapılanması,

Makedonya'daki Türkbaşlar ve toplumsal yapıdaki etkileri, Pomak Türkbaş tabiri, Makedonya'daki Yörük Türkleri ve Makedonya'da Osmanlıdan kalan kültürel miras zenginliği sosyolojik bağlamda incelenmiştir.

Bu bölgede Türklük konusundaki incelemelerde kavramsal ve kuramsal arka planda detaylı olarak ele aldığımız “kültürel kimlik” kullanılmıştır. Bu, çalışma özelinde araştırmacının yaptığı ön gözlemler sonucunda ulaştığı, bölgede yaşayan Arnavutların kendilerini etnik açıdan değil ama kültürel kimlik açısından Türk olarak tanımladıklarını görmeleri ile şekillenmiştir.

2001 Ohri çerçeve antlaşması, ülkede ki her şeyinin, nüfusa göre bölüşülmesi gerçeğini ortaya koymuştur. Oysa bu çalışmada Türklük etnik kimlik üzerinden değil, kültürel kimlik üzerinden ele alınarak, Makedonya'daki Türk kültürü ve kültürel kimliğine özgü özelliklerin tespit edilmesi ve bunun hangi etnik topluluklarda görüldüğünün saptanması çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türklük Makedonya'da yaşayan Arnavutlar ve Boşnaklar içinde de kültürel kimlik üzerinden ele alınacaktır.

Bu çalışma ile özellikle son dönemde Türkiye Cumhuriyetinin, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü aracılığı ile yaptığı çalışmaların, Makedonya'da yaşayan Türkler üzerindeki etkileri inceleme şansı da olmuştur.

Böylesi bir çalışmaya ihtiyaç duyulmasının nedeni, alana ilişkin farklı dillerde yapılmış çok sayıda çalışma olmasına rağmen bunların Makedonya'daki Türk varlığı ve Türklerin toplumsal yaşamlarına ilişkin bütünsel bir çalışmanın olmayışıdır. Bu çalışma ile iki milyonun altında nüfusu olan bir ülkede, sayıları yüz binin üzerinde ifade edilen Türklerin, (bu güne kadar nüfus sayımları ile bile gerçek varlığı yansıtılmamış olmasının) varlık mücadelesini ortaya koymak hedeflenmektedir. Bir başka ifade ile Osmanlı öncesinden günümüze Türklerin yaşam alanı olan Makedonya'daki Türkler üzerine yapılan bu sosyolojik çalışma ile Makedonya'daki Türk varlığına ilişkin bütünsel bir çalışma ile alana katkı sağlanacaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Doküman incelemesi üzerine kurulan çalışmada yazılı literatür, bölgedeki yerel yazılı, görsel kaynaklar ve istatistikler kullanılmıştır. Elde edilen kaynaklar ve veriler Makedonya'daki Türkler, Türklerin gündelik yaşamlarının kurumsal görünümleri, Türk kimliği ve bunun etnik ve

kültürel görünümleri bağlamında uygun başlıklar altında benzerlik ve farklılık temelinde oluşturulan başlıklar altında kullanılmıştır.

Çalışma doküman incelemesi tekniği temelinde hazırlanmış olmasına rağmen, bölgeyi tanımadan sadece var olan yazılı kaynaklar üzerinden çalışma yapmanın son derece sıkıntılı olduğu görülmüş ve çalışmaya sonrasında gözlemler ve görüşmeler eklenmiştir. Bölge çok sayıda etnik grubun ve farklı din ve kültürlerin birlikte olduğu bir yer olmasına rağmen, bölgenin bu özelliklerini bütünsel olarak ele alan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Var olan kaynaklar, özellikle de güncel ve tüm bölgeyi kapsayan istatistiksel bilgiler son derece kısıtlıdır. Bu kapsamda bölgede bulunmadan, toplumla iletişim kurmadan yerel kaynaklara ulaşmak için bölge ziyaretleri yapmadan bu çalışmanın tamamlanması halinde var olan çalışmaları derleyen bir çalışmadan öteye gidilemeyeceği ve bölgenin sosyolojik gerçekliğini yansıtamayacağı fark edilmiş ve alana gözlem ve görüşmeler için 10 defa gidilmiştir.

Çalışmada var olan yazılı literatür, kurumsal ve STK istatistikleri ve yerel yazılı kaynakların dışında, eksik kalan bilgilerin tamamlanması için bölgede yaşayan yaşlı kişilerin ve kanaat liderleri ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler ve gözlem notları ise uygun başlıklar altında konunun daha iyi anlaşılması ya da konu hakkında yazılı bir bilgi bulunamadığı zaman konuya açıklık getirmek için kullanılmıştır.

1.2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma kapsamında bölgede yaşayan Türklerin net nüfus verilerine ulaşmak son dönemde nüfus sayımı yapılmadığı için mümkün olmamıştır. Bu nedenle çalışmada Türk nüfusuna ilişkin tüm veriler Matusiteb (2006) verileridir. Aşağıdaki tabloda Makedonya’da yaşayan Türk nüfusuna ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 1. Makedonya Cumhuriyeti Genelinde 2002 yılında Türklerin yerel yönetimde siyasi temsili

Sr.N	Belediye	Toplam Nüfus	Türk	Türklerin Oranı (%)	Toplam Meclis Üyeleri	Türk Meclis Üyesi	Türk Meclis Üyesi Oranı(%)
1	Üsküp	506926	8595	1,70	45	1	2,22

1.1	Aerodrom	72009	430	0,60	27	0	0,00
1.2	Butel	36154	1304	3,61	19	0	0,00
1.3	Gazi Baba	72617	606	0,83	27	0	0,00
1.4	Gorçe Petrov	41634	368	0,88	23	0	0,00
1.5	Karpoş	59666	334	0,56	23	0	0,00
1.6	Kisela voda	57236	460	0,80	23	0	0,00
1.7	Saray	35408	45	0,13	19	0	0,00
1.8	Merkez	45412	492	1,08	23	0	0,00
1.9	Çayır	64773	4500	6,95	27	2	7,41
1.10	Şuto Orizari	22017	56	0,25	19	0	0,00
2	Araçinovo	11597	0	0,00	15	0	0,00
3	Berovo	13941	91	0,65	15	0	0,00
4	Manastır	95385	1610	1,69	31	1	3,23
5	Bogdançi	8707	54	0,62	11	0	0,00
6	Bogovinje	28997	1183	4,08	19	0	0,00
7	Bosilovo	14260	495	3,47	15	0	0,00
8	Bırveniça	15855	2	0,01	15	0	0,00
9	Valandova	11890	1330	11,19	15	1	6,67
10	Vasilevo	12122	2095	17,28	15	1	6,67
11	Vevçani	2433	0	0,00	9	0	0,00
12	Köprülü	55108	1724	3,13	23	1	4,35
13	Viniça	19938	272	1,36	15	0	0,00
14	Vraneştiça	1322	276	20,88		0	0,00
15	Vrapçište	25399	3134	12,34	19	3	15,79
16	Gevgeli	22988	31	0,13	19	0	0,00
17	Gostivar	81042	7991	9,86	31	2	6,45
18	Grasko	3760	71	1,89	9	0	0,00
19	Debre	19542	2684	13,73	15	0	0,00
20	Debarça	5507	2	0,04	11	0	0,00
21	Delçevo	17505	122	0,70	15	0	0,00

22	Demir Kapı	4545	344	7,57	9	1	11,11
23	Demir Hisar	9497	35	0,37	11	0	0,00
24	Doyran	3426	402	11,73	9	1	11,11
25	Dolneni	13568	2597	19,14	15	0	0,00
26	Drugovo	3249	292	8,99		0	
27	Jelino	24390	2	0,01	19	0	0,00
28	Zayas	11605	0	0,00		0	
29	Zelenikovo	4077	1	0,02	9	0	0,00
30	Zrnovçi	3264	0	0,00	9	0	0,00
31	Yegunovçe	10790	4	0,04	15	0	0,00
32	Kavadar	38741	167	0,43	19	0	0,00
33	Karbinçi	4012	728	18,15	9	0	0,00
34	Kırçova	52048	2430	4,67	23	1	4,35
35	Konçe	3536	521	14,73	9	1	11,11
36	Koçana	38092	315	0,83	19	0	0,00
37	Kratovo	10441	8	0,08	15	0	0,00
38	Kriva Palanka	20820	2	0,01	19	0	0,00
39	Krivogaštani	6150	0	0,00	11	0	0,00
40	Kruşevo	9684	315	3,25	11	0	0,00
41	Kumanova	105484	292	0,28	33	0	0,00
42	lipkovo	27058	0	0,00	19	0	0,00
43	Lozovo	2858	157	5,49	9	0	0,00
44	Mavrova ve Rostuş	8618	2680	31,10	11	1	9,09
45	Makedonska Kamenica	8110	0	0,00	11	0	0,00
46	Makedonski Brod	7141	181	2,53	11	0	0,00
47	Mogila	6710	229	3,41	11	0	0,00
48	Negotino	19212	243	1,26	15	0	0,00

49	Novaçi	3549	27	0,76	9	0	0,00
50	Novo Selo	11567	0	0,00	15	0	0,00
51	Oslomey	10420	0	0,00		0	0
52	Ohri	55749	2268	4,07	23	1	4,35
53	Petroveç	8255	75	0,91	11	0	0,00
54	Pehçevo	5517	357	6,47	11	1	9,09
55	Plasniça	4545	4446	97,82	9	4	44,44
56	Pirlepe	69704	126	0,11	27	0	0,00
57	Probištip	76768	917	1,19	15	0	0,00
58	Rankovçe	16193	6	0,04	19	2	10,53
59	Radoviş	28244	4061	14,38	9	0	0,00
60	Resne	16825	1797	10,68	15	1	6,67
61	Rosoman	4141		0,00	9	0	0,00
62	Sveti Nikole	18497	81	0,44	15	0	0,00
63	Sopište	5656	243	4,30	11	0	0,00
64	Staro Nagoriçane	4840		0,00	9	0	0,00
65	Struga	63376	3628	5,72	27	0	0,00
66	Ustrumca	54676	3754	6,87	23	0	0,00
67	Studeniciani	17246	3285	19,05	15	1	6,67
68	Tearçe	22454	516	2,30	19	1	5,26
69	Kalkandelen	86580	1882	2,17	31	1	3,23
70	Merkez Jupa	6519	5226	80,17	11	4	36,36
71	Çaška	7673	391	5,10	11	0	0,00
72	Çeşinovo	7490		0,00	11	0	0,00
73	Çuçer Sandevo	8493		0,00	11	0	0,00
74	İştip	47796	1272	2,66	23	1	4,35
75	İlinden	15894	17	0,11	15	0	0,00

Kaynak: Matusiteb (2006). www.matusiteb.org.mk

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi Makedon Türkleri bütün Makedonya’da dağınık olarak yaşamakla birlikte en büyük nüfus oranlarına Üsküp, Gostivar, Plasniça ve Debre’nin Merkez Jupa şehirlerinde ulaşmaktadırlar. Makedonya’nın 83 ilinin 75 inde Türkler yaşamaktadır.

Çalışmada Makedonya’da Türkler üzerine bir çalışma hedeflendiğinden evren olarak Türk nüfusunun çoğunluk oluşturduğu ya da sadece Türklerin yaşadığı yerleşim yerleri ile Türkçe eğitim veren okulların mevcut olduğu ve Makedonya’nın farklı coğrafi koşullarına göre yaşamları yansıtabilen yerler belirlenmiştir. Bu kapsamda Üsküp merkez ile Üsküp’e bağlı Koliçani köyü, Valandova’nın Çalık köyü, Merkez Jupa’nın Kocacık köyü ve Pirlepe’nin Kanatlar köyü çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmada belirlenen evrende gözlem yapılmıştır. Gözlem yapılan yerlerde aynı zamanda görüşmeler de yapılmıştır. Amaçlı örneklem kapsamında (kanaat liderleri, eğitimciler, STK yöneticiler, profesyonel meslek sahipleri, bölgenin en yaşlı bireyleri olmaları hususuna dikkat edilerek) seçilen 35 kişiyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, bu bölgelerde bulunan Türkçe eğitim yapan okulların bulunduğu yerlerde gerçekleştirilmiştir. Yerli halk ile olan görüşmeler, yine aynı bölgede kahvelerde ve bireylerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere farklı bir bilgiye ulaşamayıp, alınan cevaplarda tekrara düşene kadar devam edilmiştir.

1.2.2. Veri Toplam Teknikleri

Çalışmanın temelini doküman incelemesi tekniği oluşturmaktadır. Bu kapsamda yazılı literatür, yerel yazılı görsel kaynaklar ve istatistikler kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye Milli Arşivlerinden elde edilen kaynaklar da çalışmada kullanılmıştır.

Çalışmada tamamlayıcı bilgi olarak kullanılması amacı ile gözlem ve yarı-yapılandırılmış görüşme teknikleri ile de veri toplanmıştır. Gözlemlerle Türklerin gündelik yaşamları, kurumsal faaliyetler ve bundan faydalanma biçimleri ile Türk kimliği ve kültürel özellikleri konularında bilgi toplanmıştır. Makedon Türklerin, Makedonlar, Arnavutlar, Torbeşler, Ulahlar, Romanlar ve Sırp lar ile beraber yaşamlarının da gözlemlendiği çalışmada Türklerin diğer milletler ile olan temasları da yerinde gözlemlenmiştir. Ayrıca gözlemin yapıldığı yerlerde yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde de gözlemlerde dikkat edilen hususlar kapsamında oluşturulan sorular yanıt aranmıştır. Çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu için Hacettepe Üniversitesinin 28297300/903/5470 sayılı kararı ile Etik İzin alınmıştır.

1.2.3. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmanın uygulama aşaması için Mayıs 2014 den Aralık 2016 tarihleri arasında on defa Makedonya'ya gidilmiş ve toplam iki ay alanda çalışma yapılmıştır. Araştırma sırasında veri toplanmak için Makedonya'ya her gidişte gözlemler ve yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır.

Eğitim ve dil konusunda Koliçani Mustafa Kemal İlköğretim Okulu Müdürü Asım Dali ve öğretmen arkadaşları, Çalıklı Namık Kemal İlköğretim Okulu Müdürü Sait bey ve Ohri Kardeşlik ve Birlik İlköğretim okulu öğretmeni Fahriye hoca ile görüşme yapılmıştır.

Sağlık konuları kapsamında hem Makedon Türk Tıp Gençlerinin (Coşkun Kerala, Melda Emin ve diğerleri) kurduğu İbni Sina Makedon Türk Tıp Çalışanları derneğinin konuşmacısı olarak çeşitli bilimsel toplantılara katılmak, hem de TİKA'nın görevlisi olarak sağlık merkezlerinde incelemelerde bulunabilmek çalışma da farklı bir gözlem yapabilme imkanı sağlamıştır¹. Makedonya Cumhurbaşkanı Maya İvanova ve Kiril Metodil Üniverstiesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Asparizija Sofiyanova'nın Ağustos 2015 yılında Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Otistik Çocuklar Merkezlerini ziyareti ile kurulan sonra da Makedonya'da Üsküp'te devam eden işbirliği ve Makedonya Cumhurbaşkanı İvanov'un Üsküp'te bizi kabul etmesi de çalışmaya önemli katkı sağlamıştır.

Yunus Emre Vakfının, Halk Bankası desteği ile Osmanlı sanatlarını Balkanlarda Ustalardan Öğretme Projesi kapsamında Kazaz ustası Hasan Tabakoğlu ve Ağaç Kakma sanatçısı Osman Nergiz ustalar ile beraber onların atölyelerinde öğrencilerle mülakat yapabilme ve onları gözlemlene, çalışmalarını sırasında onlara katılma, toplumu tanımada önemli katkı sağlamıştır. Türkiye'nin Üsküp Büyükelçisi Ömür Şörendil ile yapılan görüşme ve görüşme sonrasındaki yardımları da çalışmaya önemli katkılar sağlamıştır

Makedonya haricinde Arnavutluk, Bulgaristan, Kosova ve Karadağ'a yapılan çalışma gezileri, Makedonya'nın komşularından nasıl görüldüğünü ve nasıl ilişkiler ile birbirleri ile temasta oldukları gerçeğini yerinde tespit edebilme imkanı sağlamıştır.

¹ Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde Profesör Dr. olarak çalışmaktayım. Mesleğinden kaynaklı olarak sağlık çalışmaları kapsamında veri toplarken daha rahat bilgiye ulaştım.

Makedonya şehir merkezleri ile kırsal alandaki ziyaretler sırasında sadece Makedon Türkler ile değil aynı zamanda Podgorce de Reşat Efendi, Üsküp'te Makedon Tıp Fak öğrencisi Gorazd Andonov ve Arnavut gazeteci Ramadan Ramadani ile de görüşme yapılmıştır. Usturga da Hasan Baba Tekkesi Şehbabası İlhan Şeh ve Ohri de Halveti dergahı Şehzadesi Erol Şeh ile görüşülmüştür. 2016 Kurban bayramında kurban kesimini Radoviç Kılavuz (Kıloğuzlu) köyünde gerçekleştirmemizin de Yörük Türklerini dini bayramlar sürecinde daha iyi gözlemeleme şansı sağlamıştır. Ayrıca Güner Karatekin ile İştip'te eşi Erdoğan beylere ait çiftliğin ziyareti sırasında Erdoğan beyin kardeşleri Kuman ve Mahmut beyler ile yapılan görüşmeler çalışma açısından daha önce fark edilmeyen ve ilk defa onlardan duyulan bilgiler açısından, çalışmada ayrı bir öneme sahiptir.

Makedonya Türk topluluğunun Baharı karşılayan Hıdırlız şenlikleri olan Çalıklı festivaline Mayıs 2015 ve 2016 yıllarında katılarak Yörük Türklerinin gelenek ve görenekleri çok daha yakından izlenmiştir. Ayrıca Makedonya'daki bilimsel aktivitelere katılarak, hem katılımcılar ile tanışılmış hem de farklı özellikleri açısından Makedonya gerçeği anlaşılmasına çalışılmıştır.

Görüşmelerin yapılması sırasında bölge insanını özellikle de kadınların dışarıdan gelen bir erkekle iletişime geçmek istememeleri ya da çekinmeleri nedeni ile hem gözlem yapılacağı zaman hem de görüşmeler yapılacağı zaman ilk gidişte oldukça zorlanmama rağmen sonraki gidişlerde yaşlı bir kadının (annemin) yanımda olması ve bana eşlik etmesi gözlemlerimi ve görüşmelerimi son derece kolaylaştırmıştır. Gözlemler ve görüşmelerim sırasında, annemin yaşlı olması Osmanlı'dan gelen terbiye kuralları çerçevesinde hem yaşlı insana azami saygı ve özen gösterilmesi hem de kırsal alanda kapalı hayat tarzının hakim olduğu bölgelerde kadınlar ile diyalog kurmanın yine bir kadının olması ile mümkün olması nedeni ile yerel, halkla daha rahat görüşme yapabilme zemini oluşturdu. Her Makedon Türk evinde, babanın annesi ve babası da yaşadığından ortak konuşma konularının yaratılmasında hiçbir zorluk ile karşılaşılması.

Sonuç olarak çalışma kapsamında belirlenen yerlerde gözlemler yapılmış ve kanaat önderleri, eğitimci, sağlık personeli, yönetici, öğrenci ve yerli halk ile görüşmeler yapılmıştır. Alanda yapılan gözlemler sırasında gözlem notları tutulmuş ve bölgenin özelliğini yansıtan yerlerde fotoğraflar çekilmiştir. Yapılan mülakatlar ise ses kayıt cihazı ile kayıt edilmiştir.

Elde edilen verilerin analizi sürecinde ise görüşmelerden elde edilen veriler önce deşifre edilerek word belgesine aktarılmış, daha sonra çalışma kapsamında veriler çalışmanın temelini oluşturan doküman incelemesi ile oluşturulan başlıkların altında kullanılmak üzere her bir başlığın bir tema olarak açılması üzerinden analizi edilmiştir. Bu temaların altında ise benzerlik ve farklılıklar bağlamında alt temalar oluşturulmuş ve çalışmada doküman verilerini tamamlamak ya da detaylandırmak amacı ile ilgili bölümlerde kullanılmıştır. Alanda tutulan gözlem notlarının kullanımında da aynı yol izlenmiştir.

Bu bağlamda görüşmelerin ve gözlem notlarının analizi sonucunda çalışmada kullanıldığı temalar şu şekildedir: Makedonya'daki toplumsal yapı, ulusal kimlik oluşumu, eğitim, din, edebiyat, basın, sinema, dil, adet ve gelenekler, kadının statüsü ve yaşam biçimi, çocuk sahibi olma ile ilgili inanışlar ve uygulamalar, dini bayramları kutlama gelenekleri ve ölüm törenlerinde dikkat edilen kurallar, yemek kültürü, Makedonya'da yaşayan Türklerin meslek tercihleri ve karşılaşılan zorluklar, siyasi sitem ve Makedonya Türklerinin siyasal yapılanmaları, Makedonya'daki demokratik süreçlerde Türkler, Yörükler, Osmanlı'dan kalan kültürel miras ve Osmanlı eserlerinin günümüzdeki konumları.

Verilerin analizinde geçerlik ve güvenilirlik unsurlarının sağlanması için doküman incelemesinde çelişkili bilgiler yapılan görüşmelerle denetlenmiş ve güvenilir olan bilgiler kullanılmıştır. Ayrıca görüşmelerin analiz sürecinde katılımcıların orijinal söylemleri bağlamından koparılmadan verilmiş ve analiz edilmiştir. Böylece çalışmada araştırmacıdan kaynaklanabilecek sıkıntıların önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

1.2.4. Araştırma Soruları

Bu araştırmada Makedonya'da Türklerin durumu, kültürel kimlik üzerinden Türk kimliği ele alınarak, Makedonya'daki Türk kültürü ve kültürel kimliğine özgü özelliklerin tespit edilmesi ve bunun hangi bağlamlarda nasıl devam ettirildiği ve değişim yaratan kanalların neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda oluşturulan araştırma soruları şu şekildedir:

- Makedon toplumunda yaşayan Türklerin Sosyo-demografik özellikleri nasıldır?
- Makedon kimliği nasıl inşa edilmektedir?

- Uygulanan siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik politikalardan Makedonya’da yaşayan Türk toplumu nasıl etkilenmiştir?
- Basın yayın ve kültürel etkinliklerin Makedon Türk toplumu üzerindeki etkileri nelerdir?
- Milli bilinç, dini inanç, gelenek, görenek örf ve adetlerde bir değişim yaşanmış mıdır? Yaşandı ise bu değişim ne yönde ve nasıl olmuştur?
- Makedonya’da yaşayan Türkler kendilerini nasıl tanımlamaktadırlar?
- Makedonya’da yaşayan Türklerin çevresindeki diğer etnik gruplar ile ilişkileri nasıldır?
- Osmanlı’dan kalan vakıf eserlerinin varlıklarının ve son dönemde TİKA tarafından yaptırılan restorasyon çalışmalarının, Makedonya’da yaşayan Türkler üzerinde maddi ve manevi etkileri nelerdir?
- Osmanlı döneminde yaşamın bir parçası olan zanaatkarlıkların, Halk Bankasının finansman olarak desteği ve Yunus Emre Kültür vakfının katkıları ile el sanatları olarak tekrar Makedon kültürel hayatında yaşama geçirilmesinin ne tür etkileri vardır?
- Türklerin siyasi temsilleri ve parti teşkilatlanmaları nasıldır ve Türk kimliği bağlamında bunun tür rolleri vardır?
- Sivil toplum kuruluşları ve Türk derneklerinin yapıları nasıldır ve Türk kimliği bağlamında ne tür rolleri vardır?

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ARKA PLAN

Bu çalışmada azınlık-hâkim grup ilişkileri, öteki kavramının oluşturulması, Makedonya’da azınlık-çoğunluk ilişkileri, “öteki” kavramının etkileri, milliyetçilik kavramı, asimilasyon kavramı ve süreçleri yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir.

2.1 AZINLIK-SİYASİ OTORİTE ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN SORUNSALLAŞTIRILMASI

Foucault'nun (2005c,105) hakikat, iktidar ve güç/kendilik ile ilgili düşünce sistematığının yönetimi, sorunsallaştırmayı ve güç ilişkisini nasıl belirlediği ile ilgili yaklaşımı çerçevesinde bakıldığında Makedonya Cumhuriyeti, Balkan savaşlarından sonra farklı idare biçimleri ile Slav Hıristiyan hâkim grubun idaresinde, ulusal Türk azınlığın kültürel farklılığının disiplin-gözetim mekanizması ile yönetildiği ve Türk kültürü mensuplarının doğruluk ve güç/kendilik ile iktidar arasındaki ilişkilerin ise kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Foucault (2005b,86) sorunsallaştırma kavramını, herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu (ister ahlaki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, isterse siyasi analiz, vb. biçimde), bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler bütünü olarak tanımlamıştır.

Sorunsallaşmanın üç ana paradigması vardır:

- 1- Bilgi: Kavramlar ve kuramlarla üretilen doğruluk/hakikattir.
- 2- İktidar/Güç: Davranışları ve davranışların olası sonuçlarını yönetebilmektir. Normlar, kurallar ve değerlerle üretilen ilişkiler ağında görülebilir.
- 3- Etik/Kendilik: Bireyin kendisi ile kurduğu ilişki ya da kendisini konumlandırmasıdır.

Çalışmada, Foucault'un sorunsallaştırma kavramı, Makedon Türk kimliğinin kültürel farklılığının sorunlaştırması biçiminde kullanılmıştır.

2.1.1. Kültürel farklılıklar arasında güç ilişkileri

Foucault (2005a,61) güç ilişkilerini, gücün kendi içsel rasyonalitesi açısından incelemekten daha çok, ilişkiler ve stratejilerin uzlaşmazlığı açısından incelemiştir. Güç ilişkisini (2005a,73), doğrudan ve aracsız olarak başkaları üzerinden değil, başkalarının eylemleri üzerinden, eylemde bulunan eylem tipinden, eylem üzerinde potansiyel ya da fiilen eylemden, gelecekteki ya da şu andaki eylemler üzerindeki bir eylemden tanımlar.

Foucault'un iktidar/güç analizine göre, iktidar bir "şey" olarak değil, bir ilişki olarak görülmektedir. Foucault güç/iktidar ilişki analizi için beş noktanın olmasını gerektiğini belirtmiştir.

- 1- Farklılaştırma sistemi; Her iktidar, kendisi için aynı zamanda hem koşul hem de sonuç olan farklılaştırmayı işlerliğe koyar.
- 2- Amaç tipleri, ayrıcalıkların muhafaza edilmesi gerekliliğini dayandırdığı sebepleri yaratır.
- 3- İktidar ilişkilerini uygulamanın araçları, silah tehdidi ile, sözün etkisi ile, ekonomik eşitsizlik araçları ile veya az çok karmaşık denetim araçları ile arşivli ve arşivsiz gözetim sistemleriyle uygulamasına göre, belirgin, sabit ya da değişebilir nitelikleri ile bunu hayata geçirir.
- 4- Kurumsallaştırma biçimleri, geleneklere bağlı olması ile, hukuksal yapısı ile, kendi düzenlemeleri ile, küresel bir gözetim dahilinde uyguladığı düzenlemeleri ile gerçekleştirebilir.
- 5- Rasyonalizasyon dereceleri, iktidar ilişkilerini imkanlar dahilinde devreye sokmak, araçların etkililiği ve sonuçların kesinliği bunlar sonucunda oluşan bedeller ile bağlantılı olarak ortaya çıkar. İktidar kendisini geliştirir, dönüştürür, örgütler az çok belli bir duruma göre ayarlanmış süreçler ile donatır.

Foucault güç ilişkileri bağlamında (2005a,80) üç tür strateji geliştirme biçiminden söz eder, bunlar sırası ile bir amaca ulaşmak için kullanılan araçları içeren rasyonalite, başkalarının eylemlerinin nasıl olması gerektiği konusundaki düşüncelere bağlı olarak geliştirilen stratejiler ve rakibi mücadele araçlarından yoksun bırakmak için kullanılan stratejiler.

Bütün bu stratejiler Makedon Türk ulusuna tarihsel süreç içinde hakim Makedon idari yönetimi tarafından uygulanmıştır. Amaç Makedon cumhuriyetinde ortak bir Makedon halkı oluşturma projesidir.

Yalnız bu kavram Makedonya da bir asırdır çok zor yürümüştür. Buna en büyük engel Arnavut nüfusun %20 lerin üzerinde oluşu ve Türklerin de kendi kimliklerine olan bağlılığıdır. Ama tarihsel süreçte Makedonya da hiç Ortodoks Arnavut'un olmaması dinin etkisi ile bu grubun Makedonlaşmasına, Türklerin de Torbeşliler (Makedonların ifadesine göre Türkleşmiş Makedonlar) kavramı ile Osmanlı'dan önce bu topraklarda yok sayılması bu çabanın da hiç etkisinin olmadığı kavramını ortadan kaldırmaktadır.

Eğitim dilinin Makedonca olması, Makedonya da yaşayan ulusların kendi dillerinde okulda okuyamaması, özellikle Makedonya nın Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti içinde iken inanç özgürlüklerinin olmaması nedeni ile ibadetlerini yerine getirememeleri, 2. Dünya savaşı sonrası Makedon Türk ulusu kimlikleri yaşatmak için kurulan yapının (Yücelciler) hareketinin çok kanlı olarak bastırılması, Doğu Makedonya da yaşayan Yörük Türklerinin tek geçim kaynağı olan keçi yetiştiriciliğinin yasaklanması hakim toplumun güç ilişkilerinde uyguladıkları stratejilerdir.

2.1.2. Kültürel farklılığın yönetimi

Yönetimsellik (governmentality), Foucault'un toplumsal-kültürel güç ilişkileri analizinin temel kavramlarından birisidir. Yönetimsellik, davranışın yönünü belirleyen ve davranışı biçimlendiren rasyonaliteler ve zihniyet biçimleriyle ilgili sosyo-kültürel-politik-tarihsel bir kavramdır.

Foucault (1997b,81)a göre yönetim en geniş anlamı ile insan davranışını yönlendirme teknikleri ve yordamlardır (Devletin yönetimi, azınlıkların yönetimi, nüfusun yönetimi). Foucault (1997a,67) a göre bir yönetimin politik bilgisinin merkezinde nüfus fikri ve söz konusu nüfusun düzenlenmesi güvenceye alma yeterliliğindeki mekanizmalar vardır.

Belli bir nüfusu yöneten belli bir yöneticinin ya da yönetici grubun, yönetim anlayışı “doğruluk/hakikat” anlayışına göre belirlenir ve söz konusu olan sürecin ve uygulamanın Foucault'nun deyişi ile “doğruluk adına yönetme” olduğu söylenebilir.

Foucault'un doğruluk/hakikat kavramı, bugün toplumsal bilimler söyleminde yaygın olarak kullanılan “kültür, kültürel unsurlar ve değerler” olarak da ifade edilir. Foucault'un (2004b,8) doğruluk/hakikat tanımına göre, doğruluk, sözcüklerin üretimi, düzenlenmesi, dağılımı, dolaşımı ve işleyişinin bütün olarak tanımlanır. Doğruluk rejimi, kendisini üreten ve destekleyen iktidar sistemleriyle ve kendisini yayan iktidar etkileriyle döngüsel bir ilişki içindedir. Bu rejim yalnızca ideolojik ve üst yapısal değildir.

Foucault (2005a,75,77) “yönetimi” başkalarının eylem yapılarını yapılandırmak diye tanımlar. İktidarın uygulamasını ise, birileri için başkalarının eylem alanını biçimledirmenin bir yolu diye tanımlar. İktidar ilişkileri toplumsal ağda derinlemesine kök salmıştır.

Foucault (2000c,286) modernlik konusunda önemli olan şeyin, toplumun devletleştirilmesinden çok, devletin “yönetimselleştirilmesi” olduğunu söylemiştir.

Foucault (2000c,285) yönetimsellik olarak üç şeyden bahsetmektedir. Hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi, politik ve esas teknik araçları güvenlik aygıtları olan çok spesifik, ama karmaşık iktidar biçimlerinin uygulanmasını sağlayan kurumlar, tüm spesifik yönetim aygıtları dizisi ile bilgi kompleksinin gelişmesiyle sonuçlanan ve yönetim olarak adlandırılan bu yönetim biçimini Batı da diğer tüm biçimler üzerine üstünlük kurmaya götüren eğilim ve on beşinci ve on altıncı yüzyılda idari devlete dönüşmüş olan ortaçağ adalet devletinin yavaş yavaş yönetimselleştiği süreç ile tanımlamıştır.

Ancak Foucault (2000c,284) a göre gerçekleşen hükümlerlik toplumların disiplinci toplumlara, disiplinci toplumlardan yönetim toplumlarına geçiş değildir.

Aslında orta da olan bir üçgendir. Bu üçgenin de bir köşesinde hükümlerlik diğerinde disiplin ve üçüncü köşe de de yönetim üçlüsünün asli hedefi nüfus, temel mekanizması ise güvenlik aygıtlardır.

Makedonya’da Balkan savaşından sonra hakim olan siyasi irade ulusal Türk azınlığın kültürel farklılığını yönetmeye ve biçimlendirmeye çalışmıştır. Foucault bu tür süreç ve yapılanmaları “doğrulu adına yönetme” diye adlandırır. Yönetilecek olan nüfusun özellikleriyle ilgili bilgiye de sahip olmak gerekir. Başka bir deyişle “yönetmek için bilmek gerekir” modern yönetim teknikleri yönetilmek istenen nüfusun özellikleriyle ilgili bilgiye bağlıdır.

Bu bilgiler doğrultusunda, Makedonya Cumhuriyeti, ulusal Türk azınlığı siyasi otoriterin ürettiği bilgi-iktidar ve söz konusu nüfusa karşı uyguladığı yönetsel mekanizmalar (disiplin, gözetim) temelinde sorunsallaştırılarak asimilasyoncu, kültür-kırıcı ve dışlamacı anlayışlar çerçevesinde yönetilmeye tabii tutulmuştur.

2.2. KİMLİK VE ÖTEKİ KAVRAMI

2.2.1. Kimlik olgusu olarak “Öteki”

Nuri Bilgin’in (2007,s.59) “Kimlik İnşası” kitabında belirttiği üzere, kimlik olgusu tarihsel bir nitelik taşır. İlkel insan kendi varlığının bilincinde olmaya başlar ve kendini karşısında ya da yanında olan diğer insanlarla karşılaştırır.

Kimlik, kültürel-tarihsel-sosyal bir inşa sürecidir. Kimlik toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünüdür. Kimlik kavramları içerisinde en önemlileri olan “özne” veya “birey” in ve onların karşısında duran “öteki” kavramının oluşmasına sebep etkileşimdir. Kim olduğumuza nasıl karar veririz?

1- “Ayna ben” öğeleri, yani diğerlerinin bana yansıttığı özellikler

2-Kendini diğerleri ile karşılaştırmak

3-Grup aidiyetlerini dile getirmek

TDK sözlüğüne (2007) göre, bilinci olan bireye özne denir. Özne, bireyin eyleyen olma isteğidir. Özneleşme de bireyleşme isteğidir. Özne bireye dayanır ve bireyin özerkleşme, kurtulma isteği öznenin oluşumunda temeldir. Öznenin varlığı karşısında duran “öteki” nin varlığına dayanır. Birey eyleme geçmedikçe “öteki” siz de var olabilir. Özne, öncelikle bir ret, bir karşı çıkıştır, kendinin farkına varmak ve ötekini de bir özne olarak kabul etmektir.

Freud’a göre nesnenin gölgesi egonun üstüne düşer. Bebek önce yalnızdır ve dünyayı ve etrafındaki ötekileri tanımaya başlar (Göka, 2006, s.21). Baudrillard’ın Kötülüğün şeffaflığı, Aşırı Fenomenle üzerine bir deneme kitabında belirttiği gibi öteki, farklılık orjinini taşır.

Öteki, öteki olduğu sürece, yabancı kaldığı sürece ırkçılık yoktur. Özne kendini başkalarına göre inşa eder. Burada ilk olarak diğerine sunduğu imaj önemlidir. Bunun sonrasında diğerinin bu sunduğu imaja koyduğu yargı gelir ve en sonunda da bundan doğan pozitif veya negatif duygular büyük önem taşır.

Öznenin toplumsal eyleyene geçmesi çoğunlukla bir grup aidiyetinin olması gerekmektedir. Ama ötekinin varlığı kabul edilmeden öznenin toplumsal eyleyene geçmek olanaksızdır.

Bölgede yaptığım gözlem ve görüşmelerde, Makedonya Türkleri Osmanlı döneminde bile Balkan coğrafyasında her zaman “Öteki” olmuşlardır. Bugün de Makedon kimliği için Arnavut ve Türk kavramının olması “öteki” anlamında kaçınılmazdır.

Makedonya’da kimliğinin ortaya konulmasını ile ilgili olarak yaptığım gözlem ve mülakatlar sonucu 2001 öncesi Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki kalkışmada yaşanan olayların arka planına ilişkin oldukça ilginç verilere ulaşılmıştır. Bu dönem toplam 6 ay sürmüş ve 35 kişi

hayatını kaybetmiştir ama bu süreç Makedonya da yaşayan Makedon ve Arnavutların etnik kimliğinin oluşmasına çok hizmet etmiştir. Arnavutlar millet olma özelliğinden halk olma özelliğine geçerek, Makedon devleti; Makedon ve Arnavut halklarından oluşur kavramını oluşturmuşlardır.

Türkler ise, kendilerinin millet olarak kalmasından son derece olumsuz etkilenip grup aidiyetlerini yükseltmişlerdir. Ohri çerçeve antlaşmasından sonra Makedonlar ve Arnavutlar, Makedonya’da nasıl kurucu halk iseler biz de bu devletin kurucu halkıyız kavramının oluşmasına bu süreç sonunda itilmişlerdir. Makedonya da millet kavramı azınlık anlamında halk kavramı ise topluluk anlamında kullanıldığından Halk ile Millet anlamları farklı olarak algılanmaktadır.

2.2.2. Kolektif Kimlikler

İnsan varoluşundan bu yana tek başına baş edemeyen, ona benzeyenle birlikte grup halinde yaşamaya başlayan, etkileyen ve etkilenen bir varlıktır. Grup anlayışı, kolektif kimliklerin oluşmasına sebep olmuştur (Connerton, 1999, s.8).

Grubu oluşturanların hepsi, birbirlerine benzer ve birbirlerinden etkileşir, birbirlerinin aynısı olmaya çalışır, dışarıya göre de diğer gruplardan farklılaşmaya çalışır. Kolektif kimlikler, daima gruplar arasında ilişkiler bağlamında ve karşıtlıklar tarzında inşa edilmektedir (Bilgin, 2007,s.176.).

Kendisi olma arzusu ise kendini yüceltme arzusunu da beraberinde getirir. Bundan ötürü topluluklarda “millet”, “ulus”, “ırk” kavramları ortaya çıkar. Kolektif kimliği ötekinin varlığına bağlıdır. Kolektif kimliklerin temelinde yatan ve kolektif kimliğe yön ve ağırlık vererek kültür kavramını karşımıza çıkarır (Erol, 2007,s.20.).

Bölgede yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda, Balkanlarda yaşayan Hıristiyanlar açısından Türklüğün varlığı bir kolektif kimliği oluşturmuştur. Hatta Müslümanlığı benimseyen Hıristiyan halk bile Türk olarak tanımlanarak ötekileştirmiştir. Bunun en güzel örneği Makedonya’da yaşayan Torbeşlilerdir. Müslümandırlar, Makedonca konuşurlar, etnik kimliklerini sorduğunuzda çoğunlukla biz Türk orjinliyiz derler ve kendilerine Torbeşli denmesinden hiç hoşlanmazlar biz Türküz derler. Örneğin Üsküp’e yakın Koliçani köyünde siz Torbeşli misiz diye sorulduğunda buna tepki gösterirler biz Türküz diyerek cevap verirler.

2.2.3. Kültür kavramı ve kültürel bellek

Doğaya ait olmayan tüm insani olgular ve yaşayışlara kültür denir. Kültür, insanın doğa üstüne eklediği her şeyi kapsamaktadır. İnsanlık tarihinde beliren bütün savaşlar, kargaşalar, çatışmalar, toplumsal hareketler, kültürel farklılıklarından, bir grubun kültürel belleği diğer gruba kıyasen üstün görmesinden ve kendi kültürlerini daha küçük ve güçsüz olan grupların kültürlerine ılımlı bir şekilde ya da baskıyla özümsetmesinden kaynaklanmaktadır.

Kültürlerin ve kimliklerin çeşitliliği doğal bir olgu değildir. Etnosantrizim (Kendi topluluğunu merkeze alma) hem ilkel, hem de modern toplumlarda gözlenen çok yaygın bir tutumdur, sağlam psikolojik temelleri vardır (Erol, 2007,s.22.).

Değişik ve öteki kültürleri aşağılama sendromu ön yargılara dayanmaktadır. Kültürel bellek, geçmişle bağlantı kurarak hatırlamayı ve hatırlanan içeriklerin nesillere aktarılmasını sağladığı için, toplumsal kimliklerin de temelidir. Yüce bir geçmişi olan kültürler, koşulsuz “kusursuz” bir şimdi yaşadığına inanmakta böylece hem kendine hem de diğerlerine karşı ötekileşmektedir (Chambers, 2005, s.23-24).

Bölgede yapılan gözlemlere göre, Makedonya’da bunun sergilendiği önemli mekanlardan biri de Üsküp te Ulusal Mücadele Müzesidir. O müze Makedon tarihini, Türkle mücadelesine ve onlara göre Osmanlı ya karşı haklı isyanlara dayanarak oluşturmaktadır. Türk’e karşı oluşturulan algı ile ulus inşa süreci yaratılmıştır. Her türlü komiteciliği, her türlü isyanı bu zalimliğe karşı yaptık felsefesi ile oluşturulmuş balmumu heykelleri ile tarihsel olayları canlandırma müzesidir. Makedonya da yaşayan bir Makedon Türk olarak Makedon ulusunun kültürünün oluşumuna bu denli hizmet etmenin toplumda nasıl algılanabileceğini düşünmek hiç de kolay değildir. Ama bütün bu acımasız tarihsel canlandırmalara karşı Milli Makedonya Tarih enstitüsü Başkanı Dargi Georgiev “*Osmanlı olmasa idi bugün Makedonya diye bir devlet olmazdı. Biz herşeyimizi Osmanlıya borçluyuz demesinden*” müze de eser yoktur. Müzeyi gezen herkes Türk’e karşı tepki, Makedon’a karşı merhamet ve acıma ile orayı terk etmektedir.

2.2.4. Ulus ve Ulusal Kimlikler

Kültür faktörünü de göz önünde bulundurarak, kolektif kimliklerin en son ve en uç aşaması ulus ve ulusal kimliklerin biçimlenmesidir. Ulus kavramı, 19.yy Avrupa’sında kapitalizmin

gelişimiyle başladığı ortaya çıkar. Stalin'in Kurtuluş Cephesin'deki (1993) tanımı ile “*Ulus, tarihsel olarak oluşmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliğidir*”.

Ulusların ortaya çıkışının tarihsel temeli kapitalizm ve burjuvazidir. Kapitalizmin, türdeş insan topluluklarını, özellikle aynı dili kullanan insan topluluklarını bir araya getirmesi ve böylece kendine özgü bir iç pazar oluşturması, kaçınılmaz olarak siyasi bir yönetim aygıtı, yani devlet aygıtını gerektirmektedir. Ulusal kimlik elde etmenin/kazanmanın altında isteklendirme milliyetçiliği oluşturur. Milliyetçilik, kültür boyutunun en uç yerinde yer alır.

Makedonya'da bütün Müslümanlara özellikle Türklere “Öteki” olarak yaklaşım ve Makedonyalılara “Biz”, Türklere ise “Öteki” formatında yaklaşımıştır. Öteki ve biz arasındaki mesafeye bağlı olarak yaklaşım belirlenir. Mesafe ne kadar büyükse öteki o kadar çok sevilir ama mesafe küçüldükçe öteki tamamen günah keçisi haline dönüşür. Yabancı uzakta iken eğlendiren, hoş görülen, yakınızda olduğunda rahatsızlık veren biridir. Yabancı yaklaşmamalıdır (Erol, 2007,s.24.).

Öteki, nöbetçi suçludur. Yabancı insana eksikliğini anımsatır. Tam olmak için diğeri eksiktir. Karşı da duran “öteki” yi net bir şekilde saptamak ve onu görmek istediği gibi etiketlemek ve ayırmak gerekir. Bu durum da ayrımcılığın ve ön yargıların temelini oluşturur. Ön yargılar, etiketleme ve damgalanma olayları aslında kimlik teorilerinde stereotip kavramının oluşmasına sebep olur. Stereotiplerin meydana gelmesinde birbirlerine zıt yerlerde duran grupların oluşmasının büyük etkisi vardır. İki grup arası kontrastlar o kadar çok belirginleşir ki her iki grup farklı kategori olarak algılanır. İki grup arasında mesafe büyütülür, iki grubun üyeleri birbirinden tamamen farklı, aynı grubun üyeleri ise benzer olarak algılanır. İnsanlar kendilerini dahil ettikleri bir iç grup ve karşılarında bir dış grup ya da “biz” ve “öteki” kategorisi yaratırlar. Böylece insanların bütünleşmesi yerine insanların tamamen kopması durumu oluşur (Tap, 1988,s.224).

Çalışma sırasındaki izlenimlerimize göre, Avrupa da Türk imajı olumsuzdur. Avrupa'nın var oluşunu tehdit eden, uzaktan gelen yabancı gibi görülen Hunlar sayesinde, Avrupalı kendi kimliğinin ötekisini Türkler olarak kurmuştur. Böylelikle Hunlarla başlayan “kötü” Türk imgesine, Arap zaferleriyle birlikte “Müslüman” imgesi de eklenmiştir. Stereotiplerin oluşmasında iki karşıt grup şarttır ve bu iki grup arasındaki mesafede büyüktür. Öz saygı, kendi

değerine inanma tavrıdır. Öz saygı iki grup arasında var olan karşılaştırmadan doğar. Sosyal karşılaştırma, sosyal bağlanma sürecinin önemli işlevlerinden biri sayılmış ve grupların oluşumunun açıklanmasında anahtar bir kavram olarak kullanılmıştır. Daha sonra bu kavram “benlik doğrulanması”, “benlik değerini yüceltme” ya da “öz geçerlilik ihtiyacı” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Üstün olmak isteği de ayrımcılığa yol açar ve stereotipleri daha doğrusu prototipleri oluşturur. Ön yargılardan stereotipler, öz saygılardan ise prototipler ile bağlantılıdır. Stereotipler kategorilerin kötü bir örneğinden ortaya çıkıyorsa, prototip de kategorinin iyi örneğinden meydana gelir (Erol, 2007, s.27).

Bu bilgilerin ışığında, Makedonya da Makedon olmak istenilen prototip, Türk olma ise istenmeyen bir stereotiptir. Geniş toplumdaki kendisi hakkında olumlu mesajlar alamayan gençler, destek bulma ve olumlu tepkiler alma olasılığının yüksek olduğu aidiyet grubuna yönelmekte ve böylece öz saygısını yükseltebilmektedir. Cemaatçiliğinin ve gettolaşmanın, dışlanan gruplarda yaygın olması, bu noktayla ilişkilidir.

Huntington (2004, s.24), insanların kendilerini tanımlamak için ötekine, hatta düşmana ihtiyaç vardır. Ötekine zarar verme isteği, nefret duygusunun artması ve acıma duygusunun olmayışı, insanoğlunun yaradılışından bu yana hiç bitmeyen savaşların, vahşet ve dehşetin sebeplerinden biridir. “Öteki” benimsenip, kabul edilmeye çalışılırsa, kültürel arası zenginlik söz konusu olabilir Aksi takdirde sonu olmayan çatışma ve savaşlar kaçınılmazdır.

Makedonya’da yaşayan Türkler için Makedonlar her zaman bu kaygıyı yaşamışlardır. Bunlar buralardan gitmeden, biz Türklerden kurtulamayız onun için elimizden ne geliyorsa yapalım da bunları buradan kovalım anlayışı ile göç olgusu Makedonya da yaşayan Türklerin kaderi olmuştur. Ama bir Makedonya’daki Türk’e göçü sorarsanız yarı ölmektir cevabını almak çok olasıdır.

2.3 MAKEDONYA’DA ÇOĞUNLUK-AZINLIK İLİŞKİLERİ VE “ÖTEKİ”KAVRAMI

Bölgedeki gözlem ve görüşmelerime göre, Makedonya, Balkanlarda yaşayan çok kültürlülük, çok dinlilik ve çok dillilik öğelerini içeren ve Balkan ülkelerinden Balkanların en iyi prototipi sayılan bir yöredir. Bundan ötürü çoğu zaman “Küçük Balkan” olarak adlandırılan Makedonya nın da “öteki” ve “biz” ilişkisi bayağı karmaşıktır.

Makedonya ya tarih boyunca çeşitli kavimler yerleşmiştir. Bunlar arasında Traklar, İlyrler, Brigidler, Edonar, Payonlar, Pelagonyalılar, Dorlar, Vandallar, Vikingler, Gotlar, Romalılar, Slavlar ve IV. yüzyıldan itibaren Karadenizin kuzeyinden Balkan yarımadasının en güney noktasına kadar inen Hun, Avar, Bulgar, Oğuz, Kuman ve Peçenek Türkleri de bulunmaktadır. Bu bölge 1371-1912 yılları arasında tam 541 yıl Osmanlı Devletinin hudutları dahilinde bulunmuştur (Hamzaoğlu, 2004, s.XIII). Yunanlılara göre Makedonya bir Helen Bölgesinin adıdır. Bulgar Anastas Totev'e göre Makedonya İlyrlere den kalan bir kelime imiş. Osmanlı devleti döneminde 67.741 km karelik bir alanı kaplayan Makedonya bölgesi Balkan savaşlarının sonunda imzalanan Bükreş antlaşması ile Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında bölüşülmüştür (Evans, 2012,s.24). Bugün kü Makedonya Cumhuriyeti, Makedonya'nın sadece Sırbistan verilen %32 lük kısmı üzerinde, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyetinin (YSFC) kurulması ile oluşan kısımdır. Makedonya da Türk varlığının veya başka bir söyleyişle Türkülüğün 1618 yıllık bir tarihi vardır ve üç dönemden geçmiştir (Hamzaoğlu, 2004,s.3).

1-Osmanlı öncesi Makedonya Türklüğü (378-1370)

2- Osmanlı dönemi Makedonya Türklüğü (1371-1912)

3- Osmanlı sonrası Makedonya Türklüğü (1912 sonrası) (Hamzaoğlu, 2004,s.4).

Osmanlı öncesi dönemde VII. yüzyılda Slavların, Karpatlar ardından Balkanlara, bu vesile ile Makedonya topraklarına göçüne kadar ki dönemde, Makedonya topraklarında Antik Makedonlar ve yukarıda adı anılan ve bugün Güney Slavların içinde erimiş ya da tamamen yok olmuş olan diğer Balkan kavimleri yaşamaktadır. Öyle ki bu dönemde Makedonya'nın verimli topraklarına yerleşen Hun, Avar, Peçenek, Kuman vs Türklerinin "öteki" liği hakkında net bir şey bilinmemektedir.

Bu konuda yapılan bazı çalışmalarda bu Türk kavimlerinin Bizans İmparatorluğundan sığınma hakkı istedikleri ve Vardar kıyılarına yerleşmeyi başardıkları, henüz İslam dinini kabul etmiş olmadıkları ancak savaşçı adetlerini ve göçebe yaşayışlarını bırakmadıklarını, yiğit ve mükemmel cengaver oldukları söylenmektedir (Andonyan, 2016,88-89).

Bazı Makedon çalışmalarında ise, bu Türk kavimlerinin azalmasının sebebi Slavların gelişine bağlanmaktadır. Türklere en büyük baskıyı Slavlar yapmıştır. Onlar tamamen Türkleri eritmeye

ve imha etmeye çalışmışlar ama başaramamışlardır. Vardar Türkleri diye bilinen bu Türklerin adı zamanla unutulmuştur. Çünkü onların önce Hıristiyanlaştırıldığı, sonra da Slavlaştırıldığı veya Rumlaştırıldığı ihtimali vardır. Aralarında az bir kısmı Osmanlı'nın Makedonya'ya gelmesine kadar Türkçe konuşmaya devam etmişlerdir (Vikinson, 1992, s.72).

Bölgedeki izlenimlerime göre bugün Makedonya da yaşayan Müslüman olup Türkçe konuşamayan Torbeş grubu Osmanlı öncesi Türklerin bir devamının yansımalarıdır.

Osmanlı Türkleri, Balkan yarımadasının fethederek, bu topraklara Anadolu'nun değişik yerlerinden getirilen binlerce Türk ailesiyle 550 yıl bu topraklarda kalmayı başarmışlardır. Balkanların jeo-stratejik olarak en merkezi bölgesi olan Makedonya ise, Osmanlı idaresinde en uzun zaman kalmış ve Türk kültürü ile en fazla bütünleşmiştir. Diğer yandan da en fazla sorunlar yaşamış bir bölgedir. Bugün bile Balkanlarda en çok Türk etkisi Makedonya da görülmektedir.

Türk'ün Makedonya topraklarına girmesi ve burada kendi devletinin kural ve kanunlarını kurması, Bizans egemenliği altında ve Yunanlaşma süreci içinde bulunan, kendi devletlerini kuramayan Makedonlar için büyük bir tehdit olarak görüldü. Bu defa Hıristiyan olmayan bir yabancı vardı ve o zamana kadar Yunan ve Bizans tarafından tehdit altında olan milli kimlikleri tehlike altında idi. Ama onlar “öteki Türk” ün gelişini milli kimliklerinden ziyade din kimlikleri tehlike altına giriyorlar diye tehdit olarak algılamaları daha fazla olmuştur.

Bu sebeplerden dolayı o zamana kadar Yunanlaşma hatta Bulgarlaşma politikalarına karşı direnen Makedonlar, bu defa karşı geldikleri diğer etnik grupları, dindaş olarak görmeye başlamışlar ve kendilerince amaçları Hıristiyan olarak Müslüman Türklere kendilerini ezdirmemek ve onları asimile etme politikası konusunda birleşmişlerdir.

Makedon topraklarına Türk'ün ayak basması ve bu topraklara Anadolu'nun Yörük Türk ailelerinin yerleştirilmesi, bununla birlikte otomatik olarak Makedonların azınlık konumuna hatta “öteki” konumuna getirilmesi, Makedonların milli duygularından çok dini duygularının yükselmesine sebep olmuştur. Onlar için bütün Hıristiyan dünyası kardeşti. Sadece Türkler, Müslümanlar düşmandı. Onlar Osmanlı devletini vatan olarak saymadılar.

Bulgar için vatan Rumeli'nin büyük kısmı, hatta İstanbul'u bile alıp Bulgaristan'a ilhak etmek ve Ayestefanos Bulgaristan'ını kurmaktı amaç. Rum için vatan yine Osmanlı Devletinin Avrupa topraklarının en büyük kısmını, Ege adalarını, İstanbul, Anadolu ve Kıbrıs'ı alıp Yunanistan'a bağlamak ve Büyük Eleda'yı kurmaktı amaç. Sırp için vatan Bosna-Hersek, Sancak, Manastır, İşkodra vb Türk vilayetlerini alıp Sırbistan'a katmak ve hayal ettikleri Çar Duşan veya Büyük Sırbistan'ı kurmaktı amaç. Müslüman Arnavutlar ise 1878 den sonra bağımsız bir Arnavutluk kurma hayalleri en büyük hedefleri idi (Krafftahrlinien, 1903, s.7). Makedonya da yaşayanlar ise, Balkanlarda büyük İskender'in toprakları diye bilinen eski Makedonya'nın Osmanlı'dan kurtulup bağımsızlığını kazanmasının hayalleri kurmuşlardır.

William M Sloane in ifadesine göre: *“Makedonya topraklarında komşu Balkan devletçikleri Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın gönderdiği eşkıyaların yaptıkları cinayet, katliam ve başka baskılarla bugün Yunan olan bir Hıristiyan köyü, ertesi gün Bulgar, başka bir gün Sırp veya başka bir unsurdan olabilmıştır. Bu “değişim” acımasız baskı yöntemleriyle yapılmıştır. Orada Makedon köylüleri, özellikle kadınlar ve çocuklar o denli çaresiz ve yılmışlar ki, küçük bir rüşvetle bile kimliğini değiştiren köylere rastlamak mümkün olmuştur”*(Akt., Süleyman Kocabaş, 1984,s.108). Oysaki Osmanlı devletinin Makedon cehennemi denilen bölgesinde azınlıklar, din, mezhep, eğitim, kültür, ekonomik vb. bakımdan tam bir güvence içinde yaşadıkları Osmanlı Devletinin bu unsurlara hoşgörü ile baktıkları, onların din enstitülerine etkinlik, hürriyeti ve imtiyazları tanıdığı dönem hala bugün bile aranır ve sorgulanır olmaktadır. Hoşgörü ile yöneten Osmanlı devleti varken, diğer yandan dini ayrımcılık temellerine dayanan bir kurallar zincir ortadadır.

Aslında Hıristiyan Makedonların gördüğü “öteki” sadece Türk değildi. Türk'e çok yakın gördüğü hatta çoğu kez Türk kimliğiyle özdeşleştirdiği Müslümanlaştırılmış Makedonlar olan Torbeşler, Goralılar, Pomaklar da “öteki” kategorisine girmektedir. Bu gruptakiler Makedonlar ile aynı dili konuşmalarına rağmen Müslüman dinini benimsedikleri için Türk'ten bile kimi yerde daha önemli bir düşman olarak algılanmışlardır. Ama Türkçeyi konuşamadıkları içinde Türklerden de bir adım geride durmuşlardır. Bugün bile Makedonya da Müslüman dini kurallarına en fazla yaşamlarında uyan gruplar da bu gruplardır (Ağanoğlu 2001,s.86).

Sir Harry Luke (1936,s58-59) “Modern Türkiye nin inşası” eserinde *“Bir tek Türk vardı kimsenin sempatisini kazanamayan. Oysa Avrupa devletleri, Yunanlılar, Romenler, Bulgarlar, Sırp ve*

Ermenilerle yakından ilgilenmekte idiler. Belki de kısmen Türk ün kabahatiydi bu. Kendini Padişah ın baskısı altında ezilen milletlerden biri olarak göstermekte idiler. Bir yandan yabancılar gözünde Türk hükümetinin kusurlarını temsil etmekte idiler. Osmanlı hükümetini eleştirenler, Türk idaresini suçlarken, Türk halkın hükümdarlarının savunucusu olarak nitelendirmekteydiler” ifadelerine yer vermektedir.

Makedon halk ve yazılı edebiyatın da Osmanlı döneminde ki Türk kimliğinin olumsuz olarak algılanması, yazılanları doğrulamaktadır. “Makedon Kanlı Düğün” tiyatro eserinde, Türk zalimliklerine karşı gelen, Türk beyi tarafından zorla haremine kaçırılan, başkahraman bir yanda Makedon kızının namusunu simgeleyen prototip Tsveta’nın “*Öldüm ama Türk olmadım*” kelimeleri ya da “*Lanetlenmiş Türkler en güzel bir kızı aldılar/ ellerini bağladılar*” halk türküsü bunun sadece iki örneğidir. Diğer yandan Türk eserlerinde, Makedonların en çok ayaklandıkları, Türklere karşı direndiği 1903 Makedonya’ında Türklere yapılan zalimlikler anlatılmıştır. Necati Cumalının “Makedonya 1900” adlı eserinde “*1903 de kanlı İliya gününde, Makedonya’nın yüzlerce Türk köyünde, kasabasında hep birden çıkarılan yangınların, öldürülen erkeklerin, ırzına geçirilen kadınların, kızların hesabı niye sorulmuyordu*” denilerek serzeniş dile getirilmiştir.

1875-1878 Büyük Doğu Bunalımından sonra Makedonya Türkleri, Osmanlı devletinin yıkılmakta oluşunun tedirginliğini ve yakın bir zamanda topraklarını kaybetme korkusu yaşamışlardır. Bu korku Balkan savaşlarında doruğa çıkmıştır. Osmanlı’nın geri çekilmesinden sonra geride kalan Türkleri yeni sosyal ve siyasi koşullar beklemektedir. Bu özellikle 1944 de YSFC (Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti) nin kurulması ile daha büyük bir önem taşımıştır. Ondan önceki Sırp Hırvat Sloven krallığında hiç tanınmayan ve zoraki göçlere itilen Makedonya’daki Türkler o dönem gündeme bile alınmamışlardır. Zaten adı geçen krallık döneminde Makedon milli kimliğin de göz ardı edilmiş Makedonya da yaşayanlar Sırp olarak kabul edilmişlerdir. Türkler bu dönemde 26.120 aile toplam 108.179 kişi ile serbest göçmen statüsü ile 1923-33 Sırp Hırvat Sloven krallığı döneminde Türkiye’ye gelmişlerdir. Bu sayıya 1934-49 yılları ardında 5.894 kişi de eklenmiştir.

Öteki olarak görülen Türkler Osmanlı sonrası bir gerçekle karşılaşmışlardır GÖÇ ile. 1941 yılında Sırp Hırvat Sloven (SHS) krallığının yıkılışı ve Kral Aleksandar Karacorceviç’in kaçışından sonra bu topraklar Almanlar için hedef noktası olmuşlardır. Hitler ile beraber faşist

İtalya ve Bulgaristan bu topraklara saldırmışlardır. 1945 yılında 4 yıl süren Halk Kurtuluş Savaşından sonra 1945 yılında 6 cumhuriyet (Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya) ve 2 özerk bölge (Kosova ve Voyvodina) oluşan Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (YSFC) Mareşal Yosip Broz Tito tarafından kurulmuştur.

Tito, Sovyetlerin desteği ile kendi halkının başında partizan birlikleri ile savaşı bizzat kendi yürütmüştür. Bu savaşın kazanılmasında Yugoslavya da yaşayan Türklerin büyük önemi vardır. Türklerin özellikle yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde faşist işgalcilere karşı yürütülen savaşlara ne denli kitleler ile katıldıklarını 1944 yılında IV Partizan Tugayına “Müslüman Tugayı” hatta “Türk Çetesi” adının verilmesi çok iyi göstergeci. Görünüşte sosyal komünizm ilkelerine dayanan Yugoslavya hukukunda en esas ilke olarak “kardeşlik-birlik” ilkesi ile bütün yaşayanlar din, dil, ırk ayrımı yapmadan bu toprakların özgürlüğü için savaştıysa bundan sonra da herkes eşit olup, kardeşlik ve birlik ilkesi içerisinde yaşayacaktı. “*Herkes Yugoslavya'dır ve Herkes eşittir*”. Bu ögeler bir kere Yugoslav (Güney Slavlar) ifadesi ile çöpe atılmıştır. Söylenen ile uygulanan hiçbirini birbirini tutmamıştır.

Tito döneminde sosyalist düzen içinde, değişik topluluklar arasında hayranlık verici uyum kurulmuş gibi bir manzara vardı ama gerçek böyle değildi. Komünizmin kurallarına bağlı olarak Osmanlı dönemi ve sonrasında mal sahibi olan Türk ailelerin topraklarına el konulup, Türk evleri devletin malı olarak kabul edildi. Türkler de kendi evlerinde kiracı olarak yaşamaya başladılar. Doğu Makedonya da yaşayan Yörük Türklerinin tek geçim kaynağı keçi yetiştiriciliği idi keçi beslenmesi yasak edildi. Türk topluluğu ideolojik baskılar altında yaşamaya mecbur edildi. Slavlarla zorunlu evlilik yapmaya itildiler. Camiler kapatıldı, depoya dönüştürüldü. Orhi'deki tarihi Osmanlı hamamı bar yapıldı. Dini tatiller kaldırıldı. Komünizmin ilkelerine bağlı kalan Türkler herkesle “eşit haklara” sahip olup bir nevi kolayca asimilasyona uygun olmuşken, karşı çıkanlar faili meçhul olarak yok edilmişlerdir. Tito'nun meşhur “Goli Otok” adası bunun en güzel göstergesidir (Ağanoğlu, 2001,s.320).

Tito rejimi propaganda amaçlı olarak komünizmin başarısızlığı olarak görüleceği ve rejimin iç durumu hakkında göç edenlerin bilgi vermesi korkusu nedeni ile başlangıçta göçe izin vermemiş olsa da Türklere yapılan psikolojik baskılar göçleri kaçınılmaz hale getirmiştir.

1945 yılında yayına geçen Birlik gazetesi, Halklar tiyatrosu Türk Dramı, Makedon Televizyonu içerisinde yayın yapan Türkçe Radyo ve Televizyonu bütün baskılara karşı varlıkları sürdürmüşlerdir. Birlik gazetesi bütün şehir isimlerini Türkçe vermeyi bir ilke olarak devam ettirmiştir. Makedonya da asırlardan beri beraber yaşayan Türk ve Makedon etnik grupları komşu ilişkileri içinde birbirlerini etkilemişlerdir. Makedon dilinde bugün kullanımda olan 3000'e yakın Türkçe kelime bulunmaktadır. Makedon adetlerinin Türk adetlerinden öğeler içermesi bunun göstergesidir. Türk kızına kavuşamayan Makedon gencinin acıklı ağıtları ve Türk kızının "Gelin Gölüne" kurban etmesi yürekleri hoplatan destanlardan bazılarıdır.

XX. yüzyılın sonlarında 1990 yılında Makedonya Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır. Makedonya da resmi kaynaklara göre 80 bin civarında Türk nüfusu olduğu söylene bile bu rakamın 150-200 bin dolayında olduğu ifade edilmektedir.

Ülke halkının çoğunluğu Hıristiyan olmakla birlikte Makedonya da çok sayıda Müslüman ve küçük bir Yahudi cemaati da bulunmaktadır.

(http://www.kubcami.com/konular/mus_ulke/Makedonya.htm, 18.09.2007).

Makedonya da yapılan gözlem ve görüşmelerde edinilen bilgilere göre, 2015 yılında Türkiye Cumhuriyetinin hazırladığı Türk bayrağı, Kur'anı Kerim ve Türkçe sözlük setinden oluşan kitap seti Makedonya da her aileye bir adet verilmek üzere dağıtıldığında 30 bine yakın kitap setinden yararlanmak isteyen aile olduğu tespit edilmiştir. Bu durum günümüzdeki Türk nüfusunun tahmin edilmesinde bir veri olabilir.

1990 yılında Makedonya Cumhuriyeti kurulduktan sonra Makedonya ismi ile onu tanımayan Yunanistan'ın yurt dışında ki en büyük yatırım yaptığı ülke Makedonya'dır. Makedonya içerisinde birçok Yunan firması faaliyetlerini sürdürmektedir.

Makedon devletini tanıyan ama Makedon halkını tanımayan Bulgaristan son dönemde Makedonların Bulgar orijinli olduklarını kabul ettikleri ifadesi ile Bulgar vatandaşlığı vermiştir. Buna sebep de Avrupa Birliği üyesi olan Bulgaristan'ın konumu dolayısı ile birçok Makedon'a Avrupa vatandaşlığı alırsız düşüncesi ile Bulgar vatandaşlığı cazbetici gelmiştir. Son dönemde Bulgar vatandaşlığına geçen Makedon sayısı 100 binin yukarısındadır.

Makedonya'nın kuzeyinde ve batısında yaşayan Arnavutlar "Büyük Arnavutluk" rüyası ile Makedonlar ile 2001 yılında yaşanan iç savaşın en büyük nedeni olmuşlardır. Ülke, Ohri çerçeve antlaşmasından sonra iki halklı bir yapıya girmiştir.

Makedonya da 27 azınlık grubu yaşamaktadır bu etnik yapılardan ne büyükleri Müslümanların oluşturdukları Arnavutlar ve Türklerdir. Türkler, Makedonya'nın her yerine yayılmışlardır (Karpat, 2007). Gettolaşmamışlardır ve Makedonlarla hatta Arnavutlar ile iç içe yaşamaktadırlar. YSFC döneminde Tito, Moşa Piyade, Lazar Kolişevski gibi komünist idareciler Makedonya'yı ve Yugoslavya'yı Türklerden biraz boşaltmışlardır ama tamamen temizleyememişlerdir.

Makedon Türk'ü bugün Makedon-Arnavut siyasi ittifakının, belirli durumlarda ise Makedon-Arnavut anlaşmazlığının kurbanı olmaktadır. Makedon-Arnavut anlaşmazlığının yaşandığı dönemde, Makedon gençler hedef olarak Arnavut kimliğini değil Müslüman kimliğini seçtikleri için Pirlpe ve Manastır da evleri yakılan Camileri yıkılan Arnavutlar değil Türkler olmuşlardır. Ohri çerçeve antlaşması ile Arnavut hakları tamamen güvence altına alınırken bu kapsamın dışında tutulan Türklerin hakları olmuştur. Bu antlaşmadan sonra önceden Arnavutlarla eşit hakları olan Türkler, haklar konusunda bir alt kademeye düşmüşlerdir. Zaten sayıları az olan ve dağınık yaşayan Türk kimliği için bu yok olmaya yol açan bir durum yaratmaktadır. 1948 de Türklerin toplam nüfusa göre oranları %8.3 iken, 2002 yılında yapılan son nüfus sayımlarında oranları %3.8 e kadar gerilemiştir. Makedonya Cumhuriyeti milli azınlıklar kanununda, milli azınlıkların kanun önünde eşitliği ve eşit derecede korunması, ayrıca kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmede sayısal eşitlik söz konusu olsa bile yine de Türk azınlığının durumunun, yaşam standartlarının, siyasal hayatta kapsamını pek parlak olmadığı belirtilmektedir (Erol, 2007,s.61).

Doğu Makedonya'da yaptığım gözlem ve görüşmelerden elde ettiğim bilgilere ve yaptığım tespitlere göre, bu bölge de yaşayan Türklerin büyük kısmı kırsal kesimde çok kötü şartlarda yaşamaktadırlar. Tüm köylerde (Kauçitsa, Alikoç, Kızıldoğan, Kılavuzlu gibi) altyapı (su tesisatı ve kanalizasyon, yollar gibi) eksiklik görülmektedir. Bu gibi koşullarda yaşayan Türk topluluğu birçok bulaşıcı hastalıklarla savaş etmek zorunda kalmışlardır. Köylerin çoğunda ilkokul mevcut değildir. İlkokulu olan köylerde ise eğitim birden dördüncü sınıfa kadar sürmektedir. Birçok Türkçe ders Türkçe bilen öğretmen olmadığı için Makedonca yapılmaktadır. Kırsal kesimdeki

Türk halkının sosyo-ekonomik durumları çok kötüdür, Ailelerin çok az bir kısmı sosyal yardım almaktadırlar.

Son yıllarda TİKA'nın çalışmaları ve destekleri ile bu ihtiyaçlar giderilmeye çalışılırken, Yunus Emre vakfı sayesinde de yok olmaya yüz tutam kültürel zenginlikler yaşatılmaya çalışılmıştır. Osmanlı'dan sonra kalan "Kötü Türk" imajı her ne kadar çeşitli dönemlerde değişmişse de hiçbir zaman silinmemiştir. Makedon tarihçilerinin en çileli dönem olarak kabul ettikleri dönem Osmanlı-Türk dönemidir. Ama Osmanlı sonrası Osmanlıyı çok aratır olmuştur. Bugün Makedonya da yaşayan Türkler de onların temsilcileri ve mirasçılarındır. Bir asırdır süren zulüm Makedonya da bitmemiştir. Osmanlı esasında Rumeli'den çekilerek toprak değil, vatan kaybetmiştir.

2.4. MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI

Milliyetçilik terimi modern bir ifadedir. Terim 19. yüzyılın başında kullanılmaya başladı. İlk kullanımı 1836 da yılında bazı milletler ilahi bir şekilde seçilir şeklinde teolojik bir öğreti olarak ortaya çıktı. Daha sonra terimi, milli benlikçilikle bir tutma eğilimine girildi ise de genellikle milli coşku ya da milli benlik anlamları olan "milliyet" ya da "millilik" gibi başka terimler tercih edildi. Milliyetçilik terimi son yüzyılda anlam çeşitliliği kazandı. Bunlar sırası ile milletin oluşma ya da gelişme süreci, bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci, bir milletin dili ve simgelerle temsili, bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasi hareket, hem gene hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisidir. Milliyetçiliğin simgesel temsili dünya genelinde belirli bir düzenlilik gösterir. Milliyetçiliğin simgesel temsili ortak bir özel adla başlar (Smith, 2013). Makedonya'nın adına ilişkin yakın tarihli anlaşmazlığın şaşırtıcı bir biçimde hatırlattığı gibi "*bir gül başka bir adla kesinlikle aynı güzellikle kokmaz*". Milli simgesel temsil de, milliyetçilik teriminin ana ve nihai kullanımı milliyetçilik ideolojisinden ayrılamaz. Milliyetçilik ideolojisi, hem simgesel hem de hareketleri güçlendirmeye ve yönlendirmeye hizmet eder. Toplumsal siyasi hareketlerin amaçları, hareketlerin faaliyetleri ya da kadroları tarafından değil, ideolojinin temel ülküleri ve ilkeleri tarafından belirlenir. Yunanlıların Makedon ismine bütün itirazları, eğer Makedonya adı kabul görürse Ege Makedonya'sı üzerine de Makedonlar hak iddia ederler kaygısındanadır. Çünkü Makedonya bir coğrafi tanımlamadır. Bugünün Makedonya'sı sadece coğrafi Makedonya'nın %32 ünden oluşmaktadır. Geri kalan Makedonya'nın, %55 i Selanik

merkez olmak üzere Yunanlıların elinde, %13 ü de Pirin Makedonya'sı olarak en önemli şehri Kōstendil olmak üzere Bulgarların elindedir (Halaçoğlu, 2014,s.4).

Milliyetçilik ideolojisi birçok şekilde tanımlansa bile, ağır basan bir millet kaygısıdır. Milliyetçilik, milleti kaygılarının merkezine yerleştiren ve onun iyiliğini çoğaltmaya çalışan bir ideolojidir. Bunun içinde amaçları ayırt etmemiz gerekir. Bunlarda milli özerklik, milli birlik ve milli kimliktir. Milliyetçilik, üyelerinin bazıları fiili ya da potansiyel bir “millet” oluşturmayı düşünen bir nüfus adına özerkliğe, birliğe ve kimliğe ulaşmayı ve bunları korumayı amaçlayan ideolojik harekettir. Bu tanım tüme varımsaldır. Böylece genel, ülküsel-tipte bir yapıya sahip olduğunu varsayar. İdeolojiyi amaç hedefli bir harekete bağlar. Bu hareket ideolojinin çekirdek kavramlarıdır. İdeoloji ile hareket arasındaki yakın bağlantı, milliyetçilik kavramını kesinlikle bağımsızlık hareketleriyle sınırlamaz. Milliyetçilikler kültürün ve toplumun önemli alanları kaplar. Milli kimlik ülküsü, özellikle başka ideolojilerin önemsemediği kültür konularıyla ilişkilidir ve her milliyetçilik değişen derecelerde milli kimlik amacının peşinde koşar. Ama milliyetçiler her zaman millet ülküsüne geri döner (Smith, 2013,s.20). Bütün bu tanımları Makedonya da yaşayan halkları göz önüne aldığınızda tam karşılığını bulamazsınız. Makedonya da kimse ben Makedon milliyetçisiyim diye ortaya çıkmaz herkes önce etnik kimliğini ön plana koyar. Her etnik grup için, ülke de ne kadar oranda temsil edildikleri, en önemli konudur.

2.4.1. Etnik Topluluk ve Millet

Charles Tilly milleti siyaset sözcüğündeki en kafa karıştırıcı ve en taraflı madde olarak tanımladı (1975,s.6) onun için devlet üzerinde yoğunlaşmayı tercih etti. Rogers Brubaker milletleri tözsel, daimi ortaklıklar görmedeki tehlikelerine karşı bizleri uyarırken, milliyetçiliği milletler olmadan düşünmemiz ve milleti bir uygulama kategorisi olarak, milliyeti kurumlaşmış bir kültürel ve siyasi biçim olarak ve millet olmayı olumlu bir olay ya da oluş olarak görmemiz gerektiğini savunur (1996,s.21).

Calhoun'a göre, ortaya çıkan milletler onun için kendi başlarına önemli olsalar da söylemsel bir oluşum olarak milliyetçilik kavramlarıyla çalışılır.(Calhoun 1997, 2006), (Akt. Anthony D.Smith,2013,s.22). Onun için millet, milliyetçi ideoloji çemberi içinde işler. Walker Connor (1994,s.202) un yaptığı tarihsel ile hissedilen gerçeklik arasında yaptığı ayırım yararlıdır, bu ayırımda olan değil, hissedilene önem verilir.

Millet tanımları dil, din ve gelenekler, ilke ve kurumlar gibi nesnel etkenler üzerinde duranlardan tutumlar, algılamalar ve duyarlılıklar gibi yalnızca “öznel” etkenleri vurgulayanlara kadar uzanır. Nesnel etkenler üzerinde duran bir millet tanımı örneği Joseph Stalin (Akt. Anthony D. Smith, 2013, s.23) kaynaklıdır “*Bir millet ortak dil, ülke, iktisadi yaşam ve ortak bir kültürde ortaya çıkan ruhsal yapı temelinde biçimlenmiş tarihsel olarak kurulmuş istikrarlı bir halk topluluğudur*”. Öznel bir millet tanım Benedict Anderson kaynaklıdır “*Millet hayal edilmiş ve hem yapısı gereği sınırlı hem de egemen olarak hayal edilmiş siyasi bir topluluktur*”.

Bütün bu tartışmaların sonucunda millet, bir devlet ve etnik bir topluluk değildir. Millet bir devlet değildir, çünkü devlet kavramı kurumsal faaliyetle ilişkiliyken, millet kavramı bir topluluk türünü ifade eder. Millet bir etnik topluluk değildir. Çünkü her ikisi de aynı görüngen ailesine (ortak kültürel kimlikler) bağlı olmakla biraz örtüşmeler de etnik topluluğun genellikle siyasi bir göstergesi yoktur ve tarihsel ülkesine fiilen sahip olması zorunlu olmadığından birçok durumda bir halk kültüründen ve hatta bir ülke boyutundan yoksundur. Buna karşılık bir milletin kendisini bir millet olarak teşkil etmesi için anavatanı olarak gördüğü yerde en azından uzun bir süredir ikamet ediyor olması gerekir. Ayrıca bir milletin millet olmayı arzulaması ve bir millet olarak kabul edilmesi için bir halk kültürü ve bir kendi kaderini belirleme isteği geliştirmesi gerekir.

Milletler ile etnik topluluklar arasındaki sınır pratikte açık değilse bile David Miller (Akt. Smith, 2013,s.25) in belirttiği gibi kavramsal ayrımları belirlemeye ihtiyaç vardır. Miller, “*Paylaşılan inanç ve karşılıklı taahhütle kurulmuş, tarihe yayılmış, ayırt edici özelliklerini koruyan belirli bir ülkeye bağlı ve farklı halk kültürüyle diğer topluluklardan ayrılan topluluk olarak milleti tanımlarken, etnisite tanımında paylaşılan inançlar ve taahhüt tarafından kurulma, paylaşılan anılar ve sürekliliğe sahip olma, ortak eylemlere katılma ve ikamet etmese bile genellikle belirli bir ülkeye bağlılık vardır Millet ile etnik topluluk arasındaki tek büyük fark etnik toplulukların halk kültüründen yoksun olmalarıdır. Millet, anavatan olarak kabul edilen yerde ikamet eden, ortak mitlere ve paylaşılan bir tarihe, farklı kültüre, tek bir ekonomiye, bütün üyeleri için ortak yasalara ve göreneklere sahip olan adlandırılmış insan topluluğu, etnik topluluk ise o da bir anavatanına bağlı, atalardan kalma mitlere, ortak anılara paylaşılan kültürden bir ya da birden çok öğeye en azından seçkinler arasında belirli ölçüde dayanışmaya haiz, adlandırılmış insan topluluğu’* diye tanımlanır.

Makedonya’da yaşayan halkların etnik topluluktan millete dönüşümü hala tamamlanamamıştır. 2001 deki Orhi çerçeve antlaşması Makedon milletini ortaya çıkarmamıştır. Aksine Makedonya, Makedon ve Arnavut halklarından oluşur ifadesinin temeli ilke alınır, Makedonya da yaşayan en uyumlu ve en uysal halk olan Türklerin de o zaman ben de bir halkım, nerede benim haklarım tartışmasını başlatmıştır.

Tablo 2.Etnik toplulukların ve milletin nitelikleri

ETNİK TOPLULUK	MİLLET
Özel Ad	Özel Ad
Atalardan kalma ortak mitler ve benzerleri	Ortak mitler
Paylaşılan anılar	Paylaşılan tarih
Kültürel ayırt edici nitelikler	Farklı halk kültürleri
Anavatanla bağlantılı	Anavatan olarak algılanan yerde ikamet
Bir miktar dayanışma (Seçkinler arasında)	Ortak yasalar ve gelenekler

(Smith, 2013,s.26)

Daha gevşek örgütlenen ülküsel etnik topluluk türünün daha genel bir kavram ve milletin daha özgül olduğu, ama milletin önceden var olan bir etnik topluluktan oluştuğu durumlarda bile daha özgülleştigi daha kapsayıcı, daha karışık ve özgün etnik temeline daha az bağlı halde geldiğidir. Bu çelişkinin anahtarı, göreceğimiz gibi etnik bir yapı ile kültür arasındaki ve kültür ile siyaset arasındaki ilişkilerin dönüşümünde yatmaktadır. Milleti etnik topluluktan ayıran, daha çok üyelerinin (algılanan) tarihi anavatana bağlılıkları, farklı bir halk kültürünün mevcudiyeti ve ortak yasalar ve göreneklere genel riayetidir. (Akzin, 1964), (Akt. A.D.Smith 2013,s.27).

Diaspora milletler de kamusal dini kültür, ortak yasalar ve gelenekler belirgin bir biçimde korunarak kendi anavatanlarında ikamet etmeseler bile bunu sürdürürler. Millet kendi anavatanında ikamet eder ama etnik topluluk yeryüzünün dört bir tarafında olabilir. Çok etnikli çok kültürlü milletlerde vardır. İsviçre de milli kimlik siyasi anlayış tarafından açıkça sınırlandırılmıştır. Belçika gibi Belçika devleti içinde Flaman milleti ya da İspanyol milleti içinde bir Katalan milleti gibi milletler içinde milletler de vardır. Fransızca ve İtalyanca konuşan kantonlar bile kurucu mitlerin bazılarını ve tarihsel eski konfederasyon anılarını kabul ederken

bile çok kültürlüğünün barındırdığı sorunlara rağmen, bütün yurttaşlar için genelde belirli bir halk kültürüne ve ortak yasalar ve geleneklere sahip olduklarını iddia eder.

Makedon Türkleri için özel ad Makedon Türk dür, Mitler Atalardan kalmıştır toplumun ortak mitlerine sahip değillerdir, paylaşılan tarih Makedon ve Arnavut toplumundan farklıdır onlara göre kendileri Osmanlının uç beyleri veya Hun'lular ile başlayan Orta Asya'dan göç eden Türk kavimlerinin soydaşlarıdır, farklı halk kültürüne sahiptirler, anavatan denince onlara göre kast edilen Türkiye'dir. İstekleri, toplumda Türklerden oluşan bir burjuva sınıfı oluşturarak Makedon toplumunda nüfuslarına göre çok etkin yerlerde olan Ulahlar gibi ülkede seçkin Türk popülasyonunu oluşturmaktır. Bütün bunlar, hem Makedonlar hem de Arnavutlar için kendileri açısından cevapları benzer şekilde verilebilecek sorulardır.

2.4.2. Milli Devlet

Walker Conner'a göre, millet ve milliyetçilik kavramlarının devlet ve vatanseverlik kavramlarından ayırt etmek gerekmektedir. Vatanseverliği, etnik milliyetçiliğe göre karşılaştırırsak, etnik milliyetçilik kökenler miti gerçek, biyolojik soya uymasa bile eninde sonunda akrabalık duygularından kaynaklanan, atadan kalma ilişkili olmanın ruhbilimsel sınırlaması diye tanımlanır. Conner, Britanya devleti vatanseverliğinin İngiliz, İskoç ve Gal etnik milliyetçiliği ile birlikte var olduğunu ileri sürmektedir. (1994,s.102,s.202).

İki tür başarısız milliyetçilik olarak birincisi etnik bir kategorinin ya da etnisitenin güçlü bir milliyetçi hareket geliştirememesi Oksitanyalılar, Kiptiler gibi, ikincisi ise milliyetçiliğin siyasi amaçlara ulaşamama başarısızlığı Kürtler, Tamiller gibi.

Fransa örneğinde ki gibi devlet ile millet bir araya getirme eğilimi millet devlet nosyonunun popülerleştirilmesine yardım etmiştir. Ama bu bileşik terim iki sorun barındırmaktadır. Birinci sorun, bileşenler arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Kuramcılar çok sık devleti baskın milleti bir tür küçük ortak ya da niteleme sıfatı olarak görürler. Ayrıca milletin dinamiklerine çok az ilgi göstermektedirler.

Milliyetçiliğe gelince, o ruhbilimsel bir gölge görüntüsü, devlet egemenliğinin bir eşlikçisi haline gelir. İkinci sorun ampiriktir. Dünya devletlerinin %90 ı çok etniklidir ve bunların yaklaşık yarısı da etnik ayrışmalarla ciddi biçimde bölünmüşlerdir. (Conner 1985, Giddens 1985, s216-220) Bu

koşullar altında üyeleri (kültürel türdeşliğe olmasa da) bir ölçüde milli birlik ve bütünlüğe sahip olan, milliyetçilik ilkelerinin meşrulaştırdığı devlet diye tanımlanan “milli devlet” gibi çok daha betimleyici terim seçmek doğru olur.

Milletlerin sınırları ile devletlerin sınırlarının örtüşmemesi olarak tanımlanan milli uyumsuzluk milli birliğin olmadığı bütünlüğün bulunmadığı durumlarda kullanılabilir. Çok etnikli devletlerin millet olmak için uyum ve bütünlük önlemleri ile birleşik (ama türdeş olmayan) milletlere dönüştürmeye çalıştıkları durum devlet millet kavramının olmasıdır. Devlet millet sömürgeci devletlerin oluşturdukları yeni ülkesel sınırlar içinde kalan etnik gruplar üzerinden etkiler, resmi dil olarak konuşan çoklu etnik milletlerden oluşan Afrika ülkeleri buna örnektir.

Makedonya da Ohri çerçeve anlaşmasından sonra milletlerinin sınırlarının devletin sınırları içinde belirginleştiği ve nerede ise etnik toplulukların nüfuslarına göre ülkenin paylaşıldığı bir sürece itilmiştir.

2.4.3. Milli Kimlik

Malesevic in ‘*Identity as Ideology*’ kitabında milli kimliğin, birçok kimlik anlayışını teşvik ettiğini ve kapsadığını, farklılıktaki benzerliği göstermek için belirli bir matematik ve mantık kavramını toplum bilimlerine aktarıldığında, kavramın ya muğlaklaştığının, bulanıklaştığının ya da çok fazla katılaştığını ve basite indirildiğini ve bu nedenle özellikle daha eski, güvenilir ve denenmiş ideoloji anlayışlarına geri dönmek gerektiğini belirtmektedir. Kitap da iki tür meşru olmayan kullanım ve amaca hizmet etmeyen anlayış ayırt edilir. Birincisi çıkardan daha çok kimlik olduğu düşüncesi savunan anlayış, ikincisi kimliği kişiselliğin ve derin grup üyeliğinin temel biçimi olarak gören etnik grupları ve milli kimlikleri öz nitelikleri olan nesnel olarak ele almaya eğilimli oldukları ölçüde özcülük ve şeyleştirilmeden sorumlu olan anlayışlar. (Malesevic 2006, s.1-4, Brubaker 2005).

Kendi benliğine sadık ol. Milli kimlik duygusu birçok insan için önemlidir ve ifade ettiği bireysellik ve sahiplik ülkelerinin önemi kabul edilmelidir. Milletlerin ayırt edici mirasını oluşturan semboller, değerler, mitler, anılar ve gelenekler örgüsünün bir milli topluluğun üyeleri tarafından sürekli yeniden üretilmesi ve yeniden yorumlanması ve bu topluluğun birey üyelerinin bu mirasla ve onun kültürel öğeleriyle değişken özdeşleşmesi milli kimlik tanımını oluşturur (Smith,

2009, 6.Bölüm) Bu tanımda iki ilişki çok önemlidir. Birincisi çözümlenimin ortak ve bireysel düzeyleri arasındaki ilişki ve ikincisi ise kimliğin sürekliliği ve değişimi arasındaki ilişkidir.

Makedonya yaşayan her milletin milli kimlikleri belirgindir. Makedonya da 27 etnik grup vardır. Bunun anlamı Makedonya 27 millet vardır (Aktan, 2013). Bir milleti diğer milletle eş değer göremezsiniz, milli kimliğe dikkat etmeden bir diyalog kuramazsınız.

2.4.4. Kimliğin Düzeyleri

Etnik ve milli kimliklerin duruma bağlı karakteri ve modern çoklu kimliklerin birçoğu, özgür hür toplumda giderek simgesel ve isteğe bağlı hale gelmektedir (Gans 1979,1-20, Okamura 1981,452-465, Hall 1992, Eriksen 1993) .

Kastlar, etnik topluluklar, dini tarikatlar ve milletler örneklerinde olduğu gibi, ortak kimlik, öncelikle kültürel öğelere dayandığında durum daha sorunlu hale gelir. Sınıflar ve bölgeler gibi kültürel öğelere dayanmayan ortak kimlik türleri, çıkar grupları gibi işlev görmelerine ve dolayısıyla amaçlarına ulaştıklarında kolaylıkla dağılmalarına karşın, kültürel topluluklar çok daha kalıcıdır çünkü oluşturdukları temel kültürel öğeler anılar, simgeler, mitler ve gelenekler daha kalıcı ve bağlayıcı olma eğilimindedirler. Belirgin ve kalıcı olan ortak kültürel öğenin bireysel özdeşleşme konularından ayrı çözümlenmesi gerekir. Temel tanım iki parçalı olmalıdır birinci parça kültürel süreklilik ve değişimin düzeneklerini topluluk düzeyinde tanımlarken, ikinci parça birey üyelerin toplulukla ilişkileri üzerinde odaklanmalıdır.

Kültürel kimliklerin diğer ortak kimlik türlerinden tek farkı, kültürel değişimin daha uzun süreyi alması ve ritimlerin daha yavaş olmasıdır. Bu nedenle kültürel kimlikler ve topluluklar uzun süreli çözümlenme yöntemleri gerektirir. Bunun için önerilen tanımda milletlerin ayırt edici miraslarını oluşturan anılar, değerler ve gelenekler örüntüsünün yeniden yorumlanmasıdır. Etnik simgesel yeniden inşa süreci her nesilde yeni kültürel öğelerin eklenmesini olduğu kadar, daha önceden var olan değerlerin, simgelerin, anıların ve benzerlerinin yeniden seçilmesini, yeniden birleştirilmesini ve yeniden kodlamasını içerir. Bu nedenle “kahraman” milli kimlik görüşü, bağımsızlığını yeni kazanmış milletlerin ya da “devlet milletler” in bildik mücadele, özgürleşme ve fedakarlık temalarıyla birlikte yerini bir sonraki nesil de millet kimliğinin dışarıya daha açık, daha pragmatik ve daha yararçı ve girişimcilik yeteneğini, örgütsel becerileri, farklılık hoşgörüsü gibi izi milletin tarihindeki seçenek etnik geleneklere kadar sürülebilecek temaları vurgulayan bir

uyarlamasına bırakacaktır. Bundan dolayı değişim, milli kimlik tanımına eklense de millet kültürünün geleneklerinin ve ayırt edici mirasının belirlediği açık parametreler içinde işleyen bir değişimdir.

Kimlik zaman boyunca belirli bir istikrar, benzerlik gösterdiği ölçüde, değişim yalnızca belirli sınırlar içinde işleyebilir. Değişim ani ve yıkıcı olsa bile, milletin topyekun yıkılması dışında, değişim üyenin kültürel olarak özümseyebileceği yeni öğeler üretecektir. Hatta devrimler işlevselcilerin toplumun “önemli değerleri” diye adlandırdıkları şeylere meylederler. Aynı durum milletin dönüşümü için de geçerlidir. Milleti kuran “günlük halk oylaması”nın aslında millet bir nesilden ötekisine aynı millet üzerinde konuşmamıza kadar korumaktadır.

Makedonya’da Türklüğün ne anlama geldiğini Arnavut Gazeteci Ramadan Ramadani ile yapılan mülakatta özetlenmektedir. Onun deyişi ile “*Türkçe burada mevcut Makedon Türküden daha çok bilinir. Çünkü Makedonya da Etnik Türklük değil Kültürel Türklük hakimdir*”. Makedonya da Müslüman olabilecek herkese “*Müslüman mısınız diye sorulduğunda alınan cevap Elhamdulillah Türküm*” cevabı bunun en güzel kanıtıdır.

2.5. ASİMİLASYON VE ASİMİLASYON SÜRECİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR BAĞLAMINDA AZINLIK VE HAKİM GRUP İLİŞKİLERİ

Sosyologlar ve kültür antropologları, farklı millet ve kültürel toplulukların bir birleri ile kaynaşması sonucu ortaya çıkan sonuca “Asimilasyon”, “Kültür Aktarımı”, “Kültürlenme” gibi tanımlamalarla açıklık getirmişlerdir. Bu kavramları kullanırken sosyologlar “Asimilasyon” kavramını daha çok kullanırken, antropologlar ise “Kültürlenme” kavramını daha çok kullanmışlardır (Gordon 1997a, s.91)

B.Berry’ye göre asimilasyon (Gordon, 1997a,s.95) farklı kültürlere sahip olan grupların, ortak kültüre sahip olma sürecidir. Asimilasyon, elle tutulamayan şeyleri kasteder, örneğin değer anlayışı, hatıralar, duygu, teşebbüs, tutum gibi. Asimilasyon kültürel mirasların karışımıdır.

J. Fichter ise asimilasyonu sosyal bir süreç olarak tanımlamıştır. İki ya da daha fazla şahıs ile grubun, kendi aralarında karşı tarafın davranış tarzlarını kabul etmeleri ve yerine getirmeleridir. Bu tek taraflı değil karşılıklı bir ilişkidir.

A. Rose göre (1956, ss.557-558) asimilasyonu, bir fert ya da grubun başka bir topluluk kültürüne kabul edilmesidir diyerek tanımlamıştır. Bu durumda eski kültüre yönelik herhangi bir sadakat kalmaz.

Simpson (1997,s.48) asimilasyonu, insan gruplarında ırk ya da etnik anlayışa ait olan ayrımcı sosyal yapı unsurunun artık olmadığı durumda söz konusu olduğunu söylemiştir.

Popenneo'ya göre (2000,s.308), bir toplumda azınlık konumunda bulunan grubun asimile olması süreci iki şekilde gerçekleşir. Bunlar, kültürel asimilasyon ve yapısal asimilasyondur.

Kültürel asimilasyon, göçmen veya azınlık konumunda bulunan grubun, dil ve giyim-kuşamlarından vazgeçmekte kalmayıp, sosyal ve dini değerlerini de içeren kendine özgü kültürlerden vazgeçerek egemen toplumun kültürünü kabul etmesidir. Kültürel asimilasyon çok acı olur genellikle 3. ve 4. nesillerde ancak tamamlanır.

Yapısal asimilasyon, azınlık üyelerinin tamamen hakim grubun eğilim, ticaret, sosyal ve ailesi tarafından kabul edildiği bir olgudur. Yapısal asimilasyonun süreci daha uzundur.

Azınlık grubu, kültür ve fiziki olarak hakim gruba nispeten yakın ise, asimilasyon daha hızlı ve kolay gerçekleşir. (Popenneo, 2000,s.302).

Asimilasyon ile amalgamasyon benzeşmemektedir. Asimilasyon, farklı milliyet ve ırkların sosyal ve kültürel manada erimesidir. Amalgamasyon ise, belirli bir milliyet ya da ırk grubuyla hakim nüfusun biyolojik anlamda birleşmesidir. Amalgamasyon olgusu iki grubun bir arada yaşadıkları zamanda ortaya çıkar. Amalgamasyon hakim grubun kabul etmesi şeklinde gerçekleşmesi çok enderdir.

Zarden (1963,s.269), tek yönlü asimilasyon ile karşılıklı kaynaşmayı birbirinden ayırmıştır. Tek yönlü asimilasyon, bir grubun kültürünü kabul etme sürecidir. Karşılıklı kaynaşma ise, iki çeşit ya da ikiden fazla kültürün karşılıklı etkileşimi, karışımı sonucunda ortaya çıkmış olan ve herhangi bir asri kültüre benzeyen üçüncü bir kültürün ortaya çıkış sürecidir.

Gordon (1997b,s.113) tam asimilasyonun gerçekleşmesi sürecini aşağıdaki yedi değişken bağlamıştır.

- 1- Kültürel kalıpların, hakim toplumun kültürel kalıplarına doğru yönelmeye başlamasıdır.

- 2- Azınlık gruba bağlı üyelerin, çok sayıda, hakim toplumun çeşitli kurumlarına, topluluklarına ve kulüplerine girmeye başlaması
- 3- Geniş çaplı karışık evliliklerin ortaya çıkması
- 4- Hakim toplumun üyesi olma bilincinin gelişmesiyle, hakim toplumu kabullenmeye ve sahiplenmeye başlaması
- 5- Ön yargıların kaybolması
- 6- Ayrımcılığın kaybolması
- 7- Güç çatışması ve değer anlayışlarındaki çatışmaların yok olması

Gordon, çoğunluk ile azınlık grubunun etkileşimi sürecinde, öncelikle kültürel asimilasyon ya da kültürlenme ortaya çıkacaktır. Kültürel asimilasyon, diğer asimilasyon çeşitleri ortaya çıkmadan önceki durumlarda ortaya çıkabilir. Kültürel asimilasyonun devam etme süresi sınırsız olabilir. Eğer yapısal asimilasyon, kültürel asimilasyon ile aynı zamanda ya da kültürel asimilasyondan sonra ortaya çıkarsa, o zaman diğer çeşit asimilasyonlar kaçınılmaz olarak birinin arkasından biri gerçekleşmeye başlar.

Gordon'nun geliştirdiği asimilasyon değişkenleri (Gordon 1997a,s.100).

Tablo 3. Asimilasyon Değişkenleri

Alt süreçler ya da şartlar	Asimilasyon çeşitleri ya da aşamaları	Özel Adları
Kültürel kalıpların hakim toplumun kültür kalıplarına değiştirilmesi	Kültürel ya da Tutum asimilasyonu	Kültürlenme
Birinci gruplarda, geniş çapta hakim toplumun küçük gruplarına, kulüplerine ve organlarına katılım	Yapısal asimilasyon	Yok
Geniş çaplı karışık evlilikler	Düğün asimilasyonu	Amalgamasyon
Tamamen hakim topluma ait olma şuurunun geliştirilmesi	Kimlik asimilasyonu	Yok
Gruplar arasındaki	Davranışsal Asimilasyon	Yok

önyargıların kaybolması		
Gruplar arasındaki ayrımcılıkların kaybolması	Tutumsal Asimilasyon	Yok
Gruplar arasındaki değer çatışmaları ve güç çatışmalarının kaybolması	Dünyevi yaşamdaki Asimilasyon	Yok

(Smith, 2013)

Yapısal asimilasyon, kaçınılmazlığın ürünüdür. Evlilikler yoluyla ortaya çıkacak olan asimilasyon, eğer tamamen belirleşiyor ise, azınlık grubu, hakim toplum ya da çekirdek toplum içinde, daha büyük oranda kendi milli benliğini kaybeder. Dolayısı ile kimlik-benlik yönündeki asimilasyon ortaya çıkar. Önyargı ve ayrımcılık tekrar sorun olmaz. Çünkü asli azınlık milletin çocukları, fark edilemez şekilde değişirler.

Asimilasyon yaklaşımları çerçevesinde Anglo-Uyum teorisi, Melting Pot Teorisi, Kültürel Çoğunluk yaklaşımı ortaya konulabilir. 17. yüzyıldan itibaren Batı toplumları, dünyanın diğer kesimlerine nazaran daha gelişmişlik göstermeye başlamışlardır. Batı bu üstünlüklerini başka toplumlar üzerinde kurdukları egemenlikler ile pekiştirmeye çalışmış ve yukarı da ifade edilen asimilasyon teorilerini kullanmışlardır.

Anglo-Uyum Teorisi 17. yüzyıldan itibaren her alanda hızla gelişen ve diğer toplumlar üzerinde kendi egemenliğini kurmayı bilen güneş batmayan imparatorluğu bu teori ile oluşturan İngilizler tarafından geliştirilmiştir. 19.yüzyılda çok yaygın bir kuram olup 20. yüzyılda Madison Grant (1916), Henry Pratt Fairchild (1926), Howard C. Hill (1919) ve Ellwood P. Cubberly (1929) gibi çalışmacılar tarafından daha da geliştirilmiştir. Angolo- Uyum Teorisi, ağırlıklı olarak sosyal Darwinizm in etkisi altındaydı. Bir çeşit Darwin'in Evrim kuramının yan ürünü gibi idi. Özet olarak bu teori, Kuzey ve Batı Avrupa kökenli ırkı, diğer ırklardan üstün ve gelişmiş olarak görmüştür. Sosyal Darwin'istlere göre, ırklar arasındaki farklılıklar, sosyolojik analizlerde göz önünde bulundurulmamaktadır. Onlar, biyolojik kanıtların ırktan kaynaklandığını düşünmekteydi. Bu nedenle sahtekar, yoksul ve ahlaksız Güney ve Doğu Avrupa'lı gruplar, birliği ve saltlığı tehdit etmekte idiler. Irki güvensizlik anlayışı ile "Kuzey Avrupa Germenleri", "Aryanlar" ın irki üstünlüğünü oluşturduğu grup, bir kutubu oluştururken, herhangi bir kökten gelen göçmenlere yönelik hoşgörü ile davrananlar diğer kutubu oluşturmaktadır. Bu iki kutubun

birincisi, yerelcilerin siyasi planı ile dışlayıcı göçmen politikasının birleşmesidir. Diğer gruptakiler ise bir nesil sonra doğan çocukların Angol Sakson a dönüşmesini sağlamayı amaçlamışlardır. Anglo-Uyum teorisi, Amerika da Amerikalaştırma hareketinde çok aktif olarak kullanılmış ve “Yüksek Tempolu Asimilasyon” a örnek olarak verilebilecek bir başarı uygulamasıdır.

Eritme Potası (Melting Pot), ilk olarak Yahudi kökenli çalışmacı İsrail Zangwill tarafından 1908 yılında kullanılmıştır (Glazer-Moynihan, 1973, s.289). Anglo-Uyum teorisinin tersine daha hoşgörülü olan bu teori, farklı kökenlerden gelen etnik grupların tamamının asimile olmasını, ancak bu asimilasyonun belirli bir grubun içinde örneğin Anglo Saksonlaşma şeklinde değil farklı bir yeni kimlik yaratma şeklinde gerçekleşeceğini öngörüyordu. (Hutnik, 1991,ss30-31)

Kültürel Çoğunculuk: Anglo-Uyum teorisi, bazı çevreler tarafından “ırk merkezli” teori olmakla eleştirilmiştir. Eritme potası teorisinin savunduğunun aksine bazı etnik gruplar hemen erimemiş, üçüncü ve hatta dördüncü nesillere kadar kültürel varlıklarını sürdürmüşlerdir. Tüm kültürlere mensup fertlerin, eşitliği ve asaletini onaylayan, kapsamlı olarak etnik azınlıkların kültürlerinin varlığını, asimilasyoncu baskılara rağmen onaylayan bu yeni kuramın gerekliliği herkes tarafından onaylanmaktadır. 1960 yılların ortalarından itibaren, kültürel çoğunculuk, etnik sosyolojide bir eğilim olarak ortaya çıktı. Kültürel çoğunculuk, ortak bir egemenlik altında, eşit siyasi ve toplumsal haklara sahip olan çeşitli etnik grupların bir arada yaşamasıdır. Bu etnik gruplar aynı statüde olmayabilirler ama aynı toplumda barış içinde yan yana yaşamayı ve kendi farklılıklarını korumayı başaran kültürleri oluşturabilirler. (Marshall 1999,s.126).

Bölge de yaptığım gözlem ve görüşmelere göre, Makedonya da Osmanlı’dan sonra ki dönemlerde, Makedonya da uygulanan asimilasyon, Kültürel Çoğunculuk gibi görünse de esasında Anglo-Uyum teorisi şeklinde Makedonya’daki Türkler üzerinde çok yoğun uygulanmıştır. YSFM döneminde Makedonya da yaşayan halklara eritme potası yaklaşımı uygulanmasından da en çok Makedon Türkler etkilenmişlerdir. Ve bir de çok yoğun göçler ile nüfus hakimiyetleri kırılmaya çalışılmıştır. Yaşamları için gelir alanlarının sınırlanması da göçü mecbur hale getirmiştir. Müslümanlar (Arnavut, Türkler, Boşnak ve Torbeşliler) arası amalgamasyon nasıl mevcutsa Hristiyanlar arasında da mevcuttur. Bunun sonucunda bir ailedeki kardeşlerin etnik kimlikleri sorulduğunda farklı cevap alınabildiği gibi, Makedonya da

Hıristiyanlar arasında ki amalgamasyonlar sonucu Hıristiyan Arnavut kalmamıştır. Hepsisi Makedonlaşmıştır.

2.5.1. Asimilasyon Sürecinde Azınlık ve Hakim Grup Kavramları

Çok uluslu ve çok kültürlü toplumlardaki milliyetlerin sorunlarında kendini gösteren bir kavramdır. İki den fazla farklı milliyetleri kendi bünyesinde barındıran toplumlarda, farklı düzeylerde azınlık-hakim grup ilişkileri yaşanabilir. Böyle toplumlarda mutlaka belirli bir grup ya da gruplar azınlık konumunda bulunurken, diğer bir grup ise, hakim grup konumunda bulunabilir. Ayrıca azınlık kavramına, hukuki ve sosyolojik olmak üzere iki farklı açıdan da yaklaşılabilir.

Tez konusu olan Makedon halkı hakim grubu oluştururken, Makedonya da yaşayan Arnavutlar, Türkler, Torbeşler, Boşnaklar, Romanlar, Ulahlar gibi diğer bütün uluslar azınlık grup durumundadır. Yalnız 2001 yılındaki Ohri çerçeve anlaşması ile bu durum da bir değişiklik olmuş, Makedonya iki ulus temelli bir devlet yaklaşımı kabul görürken, 1974 anayasasına göre kurucu halk statüsünde olan Türkler dışlanmışlardır. Makedonya topraklarında Makedon, Arnavut ve Türk halkları kavramı Yugoslavya döneminden kalmış, Makedonya cumhuriyet olduktan sonra Türkler azınlık statüsüne itilmişlerdir. Yugoslavya'ya bağlı Makedon cumhuriyeti sırasında her halkın temel hakları korunacak kavramı, Yugoslav vatandaşlığı altında hep sulandırılmıştır. Makedonya'daki Türkler kendilerinin Makedonya'nın azınlık ulusu değil, Makedonya yı oluşturan üç kurucu ulustan biri olarak görmektedirler. İncelemelerimizde azınlık kavramı hukuki değil daha çok sosyolojik açıdan ele alınmıştır.

Azınlıklar 18. yüzyılın sonundan itibaren demokrasinin de gelişmesi ile birlikte, uluslararası toplumlarda daha da önemli olmaya başlamışlardır. (Ortakoviski, 1998,s.32). Özellikle Batı da önem kazanmaya başlayan bu kavramın, Batılı devletlerde, batılı olmayan toplumlar ve devletlere yönelik kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başladığı da görülmüştür. Örneğin Osmanlı devleti sınırları içinde gayrimüslim toplulukların haklarını savunmak suretiyle, Osmanlı'nın iç işlerine karışmak, hatta parçalanmasının hızlandırmak gibi gösterilen çabalar dahilinde görülmektedir.

Azınlık grubu terimi, 1930 lardan itibaren, ırksal, etnik, biyolojik ya da diğerk özellikler temelinde baskıya uğramış veya damgalanmış toplumsal grupları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. (Marshal, 1999,s.53)

Avrupa da “bir azınlık” çoğu kez kendilerini savaş veya siyaset sonucunda daha büyük bir siyasi birimin parçası olarak bulmuş bir halk ve milleti çağrıştırmaktadır. Hakim millete karşı kendini ayırt etme çabası vardır. (Marden, 1997,s.21)

Popennoe ya göre (2000,s.290) azınlık grupları, belli bir toplumda, fiziki, sosyal ve kültürel özellikleri ile ayırt edilen, buldukları toplumda önyargıyla karşılanan, dışlanan insanların oluşturduğu herhangi bir gruptur.

Lous Wirt e göre (Marden, 1997,s.22) azınlık terimi, fiziksel veya kültürel karakteristikleri nedeni ile toplumdaki başka kişilerden farklı ve eşit olmayan muamele altında yaşamakla ayırt edilmiş ve bu nedenle de kendilerini kolektif ayrımcılığın nesnesi olarak gören insan grubudur.

Giddens e göre (2000,s.225) azınlık grupları, sosyolojide yaygın olarak kullanılır ve sayısal bir ayırmadan daha fazlasını ifade eder. Azınlık grubunun üyeleri, nüfusun çoğunluğuna göre olumsuz koşullardadır ve birlikte hareket edip bir birlerine ait olma duygusuna sahiptirler.

Marden (1997,s.22), hakim grubu, tarihsel, dil, gelenekleri, örf ve adetleri tüm toplum için belirleyici olan grup diye tanımlar. Bunların üstünlüğü günlük kurallar veya yasalar aracılığıyla onaylanır ve zamanla bu öğeler kültürel ön varsayımlar mertebesine erişir.

Orhan Türkdoğan (1997,s.121) a göre Batı sosyolojisindeki azınlık kavramı, sosyolojik açıdan, yönetimi elinde bulunduran hakim topluluğun dışında kalan kısmı ifade eder. Bu kavram, Osmanlı deyiimiyle “millet-i hakime” nin yönetimi altında bulunan, fakat ondan ırk, milliyet, dil ve din gibi dört önemli unsurla ayrılmış bulunan topluluklar için kullanılır. Türkiye de yaşayan Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler bu dört unsuru içerdiklerinden hukuk açısından da bir azınlık grubudurlar.

Cihat Özönder (2000a,s.65) a göre ise Türk kültüründe azınlık ile ilgili çalışmaların az olmasının nedeni, Türk kültür yapısının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Kuşaktan kuşağa taşınan değerlerde ötekilere tahammül ve hoşgörü yer almıştır. Bu nedenle Osmanlı hanedanlığı kurduğu Türk devletinin sınırları içinde, yirmiden fazla kültür varlığını koruyarak 500 yıl birlikte

yaşayabilmiştir. Siyaset kurumlarındaki iç ve dış dinamiklerin etkileri ile meydana gelen değişmelerde bu konunun tartışılmasını ötelemiştir.

Azınlık, gerçekten bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olandır. Yani çoğunluk karşısı olanlardır. Başka bir deyişe göre, bir ülkede egemen ulusa göre, ayrı soydan gelen ve sayıca az olan topluluklardır.

Azınlık gruplarının üyeleri kendilerini çoğu zaman, çoğunluktan ayrı insanlar olarak görürler. Azınlık grupları genellikle fiziksel ve toplumsal olarak toplumun genelinden yalıtılmışlardır. Onlar belirli bölgelerde, kentlerde hatta belirli bir semtlerde yoğunlaşma eğilimi gösterirler. Hakim grup üyeleri ile azınlık grubun üyeleri ya da değişik azınlık grupları arasındaki evlilikler oldukça azdır. Azınlık grubun içindeki insanlar çoğu zaman, kendi kültürel kimliklerinin canlı tutmak için grup içi evliliği (endogami) yaparlar (Giddens 2000:226). Ancak azınlık grupları kendi kültürel mevcudiyetlerini devam ettirmeden umutlarını keserlerse grup dışı evlilik yaparlar. Makedon Türk toplumu içinde Hıristiyanlar ile evlilik yok denecek kadar azdır ama Arnavutlarla olan evlilikler Arnavutların da Müslüman olmasından dolayı fazladır. Osmanlı döneminde Makedonya da yaşayan halk Hıristiyan ve Müslüman olarak iki ayrı dine ait olmalarına göre sınıflandırıldıkları için. Müslümanlar arası evlilikler çok doğal ve sıktır. Bu durum nüfusları daha fazla olan Arnavutlar karşısında Türklerin asimilasyonunu hızlandırmıştır. Bir aileden bir kardeş ben Arnavut asıllıyım derken diğer kardeş ben Türk orjinliyim diyebilmektedir.

Bir toplumda hakim grup ve azınlığın olabilmesi için, iki grubun karşılıklı algıladıkları veya algıya bildikleri bir veya birden çok farklılıklara sahip olmaları gerekmektedir. Algılanan özellikler fizyonomik (ırksal) kültürel veya ikisi de olabilmektedir. (Marden, 1997). Azınlık olarak bakılan grup üyelerinin, mutlaka ortak özellikleri bulunması gerekmektedir. Yani hem azınlık grup üyesi olabilmesi hem de hakim grup üyelerinden farklı olmaları gerekir. Biz ve ötekiler düşüncesini yaratacak unsurların başında dil, giyim-kuşam, deri rengi, saç rengi, saç stili, dini inancı gelmektedir. Bu özellikler, iki çeşide ayrılır. Birincisi, kültürün belirledikleri, örneğin saç stili, giyim kuşam ve dil gibi, ikincisi biyolojik özellikleri örneğin deri rengi, saç rengi gibi.

Zanden'e göre (1983,ss 10-12) sosyologlar azınlık gruplarının beş özelliğinden bahsederler.

1-Azınlıklar bir sosyal grupturlar. Hakim grup ile azınlık grubu arasındaki güç farklılığından dolayı azınlık grubu üyeleri dezavantajlı duruma düşerler.

2-Azınlık grupları, kendilerini hakim gruptan ayırt eden fiziki ya da kültürel özellikler ile karakterize edilirler.

3-Azınlık gruplar bir arada olma bilinci ile karakterize edilirler, onlar bir arada bulunan sosyal gruplardır.

4-Azınlık grubuna üyelik genellikle gönüllü değildir. Grup üyeliği doğumla birlikte üyelerine atfedilmektedir.

5-Azınlıklar genellikle grup içi evlilik yapmaktadırlar.

Makedon Türk toplumu Zanden'nin beş şartını da kapsamaktadırlar. Sosyolojik olarak azınlık yapısında olan Makedon Türkleri hukuki anlamda Makedon devletinin kurucu unsuru olduklarını ileri sürmektedirler. Nüfus sayımlarının kendi nüfusları konusunda doğru sonuç vermediklerini ileri sürmekte, hem Makedonların hem de Arnavutların, Türklerin nüfuslarını az göstermeden menfaatleri olduğunu belirtmektedirler. Çünkü Makedonya da yaşayan Müslüman grup içerisinde hem Arnavutlar hem de Türkler bulunmaktadır. Makedonya da azalan Arnavut oranına karşı yükselen Türk oranı, Türklüğü kültürel değer olarak kabul edilmesinin kanıtıdır.

2.5.2. Azınlık-Hakim Grup İlişkileri

Azınlık ve çoğunluk grupların arasındaki fark, sadece sayı farkı değildir, belki de grupların sahip oldukları statünün-yetkinin büyük ve küçüklüğü ile yakından ilişkilidir. (Popenoe, 2000,s.290). Bu hakim grup (dominant) ve bağımlı/alt grup (subordinate) kavramları, meseleyi Çoğunluk ve Azınlık kavramlarına göre daha da anlaşılır kılmaktadır. Çünkü onlar bu iki grup arasındaki belirleyici farkın statüde olduğunu çok açık olarak göstermektedir. Bağımlı grupların menfaatleri siyasi, iktisadi ve sosyal kurumlara yeterince yansımamaktadır (Popenoe,2000,s.290). Osmanlı İmparatorluğun Balkanlardan çekilmesinden sonra Makedonya da yaşayan Türklerin

dominantlıktan bağımlı/alt grup oluşumu ile Makedonya'dan Türkiye'ye olan göç artmış sonuçta Makedonya da nüfus olarak da azınlık ve çoğunluk kavramı oluşmuştur.

Özönder'e göre (2000a,s.65), “*azınlık ve çoğunluk kavramları, sosyolojik açıdan tamamen izafi, paylaşılan genel kültürün değerlerinden bir veya birden fazla kısmında farklı veya farklılaşmış, bu farklılıkları ile toplum içinde sayıca az da olsa bir grup meydana getirmiş toplulukları da ifade etmek için kullanılır*”. Sayıca daha fazla olanlar çoğunluk, az olan azınlıktır. Bu durum da, hayatın her sahası için geçerlidir.

Dünyadaki toplumlar adetleri, dinleri, dilleri ve deri renkleri farklı olan insanlardan oluşmaktadır. Bu fiziksel ve kültürel özellikler, grup üyelerinin görünen sembollerini oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile, ait olunan grubun yapısı içerisindeki insanlara statü atfedilmiştir (Zanden 1993,s.201). Bu açıdan bakıldığında Azınlık grubu, ulus-devlet içerisinde hakim olan grubun baskısı altında bulunan, grup içi evliliklerin yüksek olduğu, irki ya da kültürel öz-şuura sahip insanların oluşturduğu grup olarak tanımlamak mümkündür. (Zanden 1993,s.203).

Kendi toplumlarından çeşitli nedenlerle koparak diğer topluma göç eden gruplar da, çoğu zaman birer azınlık grubu oluşturur. Göçmen grup ile yerliler arasındaki ilişkiler ilk başladığında onların, tamamen farklı sosyal örgütlerinin olduğunu, yerlilerin, göçmen grup gelmeden çok önceleri oluşturduğu nispeten istikrarlı bir takım örgütlere sahip olduğu, hükümet, kendi bölgesindeki ekonomik faaliyet ve zenginliklerden yararlanma gibi, akrabalık ilişkileri, sosyal tabaka ve dinin sistemler gibi. Ancak göçmen grup, göç etmeden önceki bulunduğu toplumda geliştirdikleri tüm kültürlerini, düzenlerini aynı şekilde göç ettikleri bölgeye getiremezler. Yerlilerin mevcudiyetini göz önüne alacak, ayrıca göç eden grup kendi seçme alışkanlıkları olsa da en azından, bazı sistemlerinde uygun şekilde düzeltmeler, uyarlamalar yapmak, yenilikleri göç ettiği bölgenin değerlerini-alışkanlıklarını kabul etmek zorunda kalacaktır. (Liebersen, 1997,s.307). Özönder (1988a,197-199), göç ile bir araya gelen ve farklı kültürlere ait olan grupların, birbirleriyle olan ilişkisini Bogardus'a göndermede bulunarak açıklanmıştır. Bogardus, her bir vakadaki tekrarların ve davranışlardaki benzerliklerin irki ilişki devreleri oluşturmak için yeterli olduğunu belirtmiştir.

Bu devre içindeki basamaklar. **Merak:** Merak ve şaşkınlıktan doğan değişmez görünüm. **Ekonomik katılım:** İşverenler daha çok kazanmak için yeni işçi kaynaklarını işe alırlar. Daha çok göç olmasını isterler. **Endüstriyel ve Sosyal katılım:** Yeni gelenlere yönelik işlerimizi elimizden alacaklar kaygısı nedeni ile gösterilen tepki. **Yasal karşıtlık:** Politikacıların göçmenlerin hareketlerini sınırlamakla ilgili kanun teklifi verirken aynı zamanda onların da oy verme hakkı olmayan millet ve devletlerin savunmasında kullanmalarınıdır. **İlimli eğilimler:** Göçmen yakınları tarafından gerçekleştirilen, iyi organize olmamış, parasal destekten yoksun tutucu faaliyetler. **Sakinlik:** Göçmenlere yönelik istenen engelleyici ve sınırlayıcı kanunlardan sonra göçmenlere karşı davranışlar azalacak ve böylelikle göçmenlere karşı yakınlık ve hoşgörü hakim olmaya başlayacaktır. **İkinci kuşak problemler:** Göçmenlerin geldikleri toplumda büyüyen nesillerin sorunları artmaya başlayacaktır. Lieberson'a (1997,s.311) göre göçmenlerin göç ettikleri toplumda ya üstünlük kurduğu durum ya da yerlilerin üstünlük kurduğu durum gelişmektedir.

Makedonya'da Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ile Makedonya'nın %55 i Yunanistan'ın eline geçmiş, %32'lik bir kısmı Sırp kontrolüne girmiş %13 ü de Bulgaristan tarafından işgal edilmiştir. Bugün Makedonya devleti Osmanlı devleti döneminde olan toprağın %33ü kadardır. Sırp kontrolündeki bölgede bulunan Hıristiyan halk Makedon toplumunun hakim grubu olurken, Müslümanları oluşturan Arnavutlar, Türkler, Torbeşler, ve Boşnaklar azınlık grubu haline gelmişlerdir. Bu arada Sırbistan'dan Makedonya'ya olan göç sonucunda göç edenler bu bölgede yaşayan Hıristiyan grubun yanında hakim grubun statüsünde toplumsal yaşama entegre olmuşlardır. Balkan savaşlarından önce Makedonya'da hakim toplum statüsündeki Türkler hem bölgede yaşayan Hıristiyan karşısında azınlık durumuna sokulurken, hem de Sırbistan'dan göç eden Sırp karşısında da bu işleme tabii olmuşlardır. Bugün Kumonova şehri, kuzeyde Sırbistan ile sınır oluşturmaktadır. Halkının büyük çoğunluğu (%60) Sırp asıllıdır. Hem göç edenler, hem de yerliler karşısında Makedonya devleti içinde hakim halk özelliğini yitiren Türklere, tek çare Türkiye'ye göç etmek kalmıştır. Yunanistan'ın işgalindeki Makedonya'da yaşayan Türkler, Türkiye ile Yunanistan arasındaki mübadele ile tamamına yakın bir kısmı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalırken, Bulgaristan da kalan Makedonya da yaşayan Türkler ise yoğun bir asimilasyon politikası ile karşı karşıya kalmışlardır.

Zanden (1983,ss.282-284) göçmen statüsündeki grupların, toplumdaki esas egemen kültür ile olan ilişkileri üzerinde dururken, bu ilişkiler sonucunda ortaya çıkacak olan asimilasyonun, derecesini etkileyecek etmenleri şöyle sıralamıştır.

- 1- Yerli ve göçmen kültürleri arasındaki farklılıkların büyüklüğü, etnik toplumsal sistemlerin kuvvetli olması ve etnik grupların asimilasyonu için gereken sürenin uzunluğu, bağımlı grupların artmasına neden olur.
- 2- Göçmen grubun yerli nüfusa göre oranının büyüklüğü, asimilasyon derecesini yavaşlatır.
- 3- Yeni gelenlerin hızlı akımı, asimilasyon derecesini yavaşlatır.
- 4- Göçmen grubun, özellikle egemen grubun topraklarında yayılması, asimilasyonun hızlanmasına neden olur.
- 5- Göçmen grupların, meslek gelir ve eğitim düzeylerinin yüksek olması asimilasyonu hızlandırır.
- 6- Alıcı/kabul eden toplumun, farklılıkları kabullenmesi ve onaylaması asimilasyon derecesini hızlandırır.
- 7- Göçmen ve egemen gruplar arasındaki ekonomik rekabet derecesinin büyüklüğü, asimilasyon derecesini yavaşlatır.
- 8- Anavatana ulaşma kolaylığı ve coğrafi yakınlık, asimilasyon derecesini yavaşlatır.
- 9- Gruplar arasında sürekli temas olduğunda, bağımlı göçmen grup, bağımlı yerli nüfustan daha hızlı asimile olur.

1912 den beri Osmanlı'nın hakimiyetinden çıktıktan sonra etnik toplumsal sistemlerin kuvvetli olması, hakim olan halk ile ekonomik rekabet derecesinin büyüklüğü, farklılıkların kabullenmesinin ve onaylanmasının geç olması, meslek, gelir ve eğitim düzeylerinin hakim gruba göre düşük olması asimilasyonu geciktirmişken, yaklaşık bir asırdır hakim grup azınlık grup yapısının korunması, azınlık grubunu hakim grubun topraklarında yayılması, azınlık grubun devamlı anavatana göçe tabii olması, anavatana ulaşma kolaylığının ve coğrafi yakınlığın olmaması, hakim gruplar ile sürekli temasta olma asimilasyonu hızlandırmıştır.

2.5.3. Azınlık-Çoğunluk İlişkilerinde Kabul Etme ve Dışlama

Azınlığın çoğunluk ile olan ilişkilerini dışlanma ve kabul etme modeli çerçevesinde ele alabiliriz (Poppeno, 2000,s.308). Kabul etme modeli, azınlık grubu ile hakim grubun tamamen eşit

konumda olduğu zamanlarda gerçekleşir. Dışlanma modeli ise, azınlık grubun kabul edilmesinin engellenmesi ya da kabullenilme düzeyinin en düşük seviyede tutulması durumunda oluşur.

Dışlanma Modeli: Ayırım ve Önyargı yüksek derecede örgütlü ve kolektif şekilde olmaya başladığında her zaman hakim bir grubun bir çeşit, bilinçli politikasına dönüşerek, şu dışlanma modellerinin ortaya çıkmasına neden olur. (Popenno, 2000,ss.310-313,s.323). Bölge de yaptığım gözlem ve görüşmelerde Popenno'nun dışlanma modeli bağlamında Makedonya'daki duruma yönelik aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir:

- 1- İmha etme/Yok etme, yani hakim grubun azınlık üyelerine yönelik çok sayıda öldürme sürecine girmesidir. Bu modelde, imha etme bazen soykırım-belli bir milleti ya da ırkı yok etmeye yönelik insan dışı kıyım şeklini de alabilir. Makedonya da yaşayan Türklere karşı hakim grup tarafından çok sayıda öldürme olayı olmamıştır ama Yücelciler hareketinden dört kişinin idam edilmesi ve birçok kişinin uzun yıllar hapis cezasına çaptırılması Makedon Türk toplumunun bir bütün olarak hareket etmesini engelleyerek Türkiye'ye olan kitlesel göçleri arttırmıştır.
- 2- İhraç etme, yani belirli bir azınlığın zorla kendi bölgesinden başka bölgeye göç ettirilmesi, başka bir toplum içine sürülmesidir. İhraç edilmek, kaybedilen canlar açısından bakıldığında, imha edilmek/yok edilmek ile aşağı-yukarı aynı derecede bedel ödemektir. Makedonya da Osmanlı'dan sonra Türkiye'ye olan toplu göçler ile demografik yapı değişmiştir. Bunda ise uygulanan ekonomik faaliyetler çok önemli yer tutmuştur. Doğu Makedonya da yaşayan Yörük Türklerinin keçi beslemelerinin yasak edilmesi, Makedon Türklere ait olan toprakların kamulaştırılması gibi.
- 3- Siyasi bölgelere ayırmak, yani ülkenin idari sınırları ile bazı milliyet ve ırk bölgesini tekrar örgütlendirme sürecidir. Makedonya'nın siyasi temsil olarak altı bölgeye bölünmesi ve 120 milletvekilinin her bölgeden nüfusa göre 20 milletvekili çıkarması yurt dışında yaşayan Makedon diasporasından da 3 milletvekilinin parlamentoya girmesi ülkenin her tarafında yaşayan Türklerin siyasi temsilini azalmaktadır. Makedonya da yaşayan Türklerin %40-43 ü Doğu Makedonya da yaşamaktadır. Arnavutlar ise tamamına yakını Batı Makedonya da yaşamaktadırlar. Bu siyasi temsil durumu, onların parlamentoda da temsil haklarını arttırmaktadır.

- 4- Ayırım, belirli bir grubun ırki, milli özelliklerinden dolayı oturacağı yer, sosyal hizmet ve diğer kurumlarda yapılan ayrımcılıktır. Makedonya da herhangi bir halkın resmi dairelerde ve yerel yönetimde temsili Orhi çerçeve antlaşmasından sonra oyu oranında olması ve gerçek nüfus sayımlarının bir türlü yapılamaması ayırımın olmasına en büyük etki yapan faktörlerdir. Ohri çerçeve antlaşmasından önce sadece ülkedeki siyasi görüşe ve yöneten iktidara yakın olan kişiler iş olanağına sahip olabilmişlerdir.
- 5- Irki ayrımcılık sistemi, bu sistem yasalarca onanmıştır. Makedonya da Güney Afrika Cumhuriyetinde olan siyahlara karşı yapılan bir ırki ayrımcılık yasalarca onanmamıştır ama Makedon Türk halkının varlığı da hep göz ardı edilerek, bir siyaset izlenilmeye çalışılmıştır.

Azınlık üyelerinin, tepkileri kendilerinin bağlı buldukları konumlarına yönelik pasif kabullenme ya da yönetime baş eğmek şeklinde olur. Diğer farklı tepki ise başkaldırı hatta saldırıdır. Hakim gruba yönelik nefret ya da fiziki temaslar ile veya dinsel saldırı şeklinde de gerçekleşir.

2001 yılında Makedonya da Makedonlar ve Arnavutlar arasında yaşanan süreç sırasında her iki halkın birbirlerine karşı nefret duyguları körüklenirken, belli bölgelerde fiziki temas gerçekleşmiş, bazen bu eylem dinsel saldırı şeklinde gerçekleşmiş Köprü'lüde, Pirlepe de camiler yakılırken, Leşok manastırı da Arnavutlar tarafından yakılmıştır. Kabul etme modeli, bir toplumda eşitlik ve özgürlüklere özen gösteriliyor, o zaman bu toplum, en azından azınlık gruplarını belirli düzeylerde kabul etmek ve yeni gelen göçmenlere kapılarını açarak onların bu toplumda eşit şartlar altında topluma katılma ve fırsatları elde etmesini sağlamak zorundadır (Popenno, 2000,s.308). Kabul etme süreci çoğunlukla azınlık grubun asimile olması ile sonuçlanır. Azınlık-çoğunluk ilişkilerinde bir milletin diğeri tarafından yutulması ya da kaynaşması daha doğrusu asimile edilmesi genel olarak iki şekilde olur. Biri, siyasi zorlama ile bir milletin diğeri tarafından yutulması ya da eritilmesi, diğeri ise ekonomik ve kültürel işlevlerden yararlanılarak diğeri bir milliyetin doğal seyirler içinde, kendinden ekonomi ve kültür olarak daha gelişmiş olan, üstün olan milliyetle kaynaşmasıdır. (Tianxuzhou, 1984,s.89).

Makedonya da Türkler açısından hakim grubun Türklere bu yaklaşımı başarılı olamamıştır. Bir kere Makedonya da ki halk zaten Osmanlı döneminden beri Hıristiyan ve Müslüman olarak iki ayrı grubu oluşturmaktadır. Bugün bile her şehirdeki Müslüman ve Hıristiyan mahalleleri ayrıdır.

Üsküp te Vardar nehri Hıristiyanlar ve Müslümanlar için doğal sınırı oluşturur. Makedon Türk toplumu Osmanlı döneminde hakim olan halk olduğu için Makedon Hıristiyan halkı kültür ve ekonomik açısından hiçbir zaman üstün olarak görmemiş Makedonya da ki şartları kabul edeceğine ve aynı potada eriyeceğine Türkiye'ye göç etmiştir.

2.5.4. Azınlık-Çoğunluk İlişkilerinde Ortaya Çıkan Bazı Durumlar

Kültürlenme; Arnold Rose (1956,ss.557-558) kültürlenmeyi bir fert ya da grubun başka bir topluluğun kültürünü alması ya da bu çeşit kültür alış sürecine yönelmesi olarak tanımlamaktadır. Dönmezer'e göre (1994,s.121), kültürlenme, ayrı kültür geleneklerine sahip olan toplumlar, çeşitli nedenlerle bir araya geldiklerinde meydana gelen değişimlerin bir türüdür. Kısacası kültürlenme, bir grubun veya ferdin başka bir kültürün özelliklerini elde etmesi demektir. Zanden'e göre (1983,s.306), kültürlenme farklı şekillerde ortaya çıkar, kültürler arası transmisyon, bir kültürün unsurlarının ve parçalarının diğer grubu geçmesidir. Kültürel yaratıcılık, yeni ve eşî bulunmaz kültür unsurlarının üretilmesidir. Kültürel bölünmüşlük, kültürel temaslar mevcut düzeni fazlasıyla zorlamasıdır.

Önyargı, bir şeyin ya da kişinin aleyhine önceden oluşturulmuş bir kanaat ya da yanlılığı gösterir. Giddens'a göre (2000,s.227), önyargı, bir grubun üyelerinin bir başka gruba karşı benimsedikleri düşünce ya da tutumlara göndermede bulunmaktır. Önyargılı bir insanın devraldığı görüşler, doğrudan kanıt yerine söylentiye dayanır ve yeni bilginin ortaya çıkışıyla bile kolay kolay değişmezler. İnsanlar kendilerinin özdeşitirdikleri gruplarla olumlu, ötekilere karşı ise, olumsuz önyargılar benimseyebilir. Belirli bir gruba karşı önyargı besleyen birisi, bu gruba tarafsız yaklaşamaz. Sosyal çevredeki değişim çoğu zaman, bir topluluğa karşı önyargılı olmasının başlangıcı olabilir. Özellikle, belirli bir bölgenin asıl yerleşik topluluğu, bölgesindeki ya da sonradan bu bölgeye gelip yerleşen ikinci bir topluluğun, ekonomik olarak kendine karşı tehdit oluşturduğunu hissetmeye başladığı anda, önyargı kendiliğinden ortaya çıkmaya başlar (Popenneo, 2000,s.306).

Makedonya'da Makedonların Arnavutlara karşı Arnavutların Makedonlara karşı önyargılı bir yaklaşım gösterdikleri çalışma sırasında tespit edilmiştir. Makedon toplumu için son derece uyumlu ve uysal halk olan Türklere de Osmanlının mirasçıları olarak her iki grubun ön yargılı yaklaşımı kaçınılmazdır.

Ayrımcılık, adil olmayan davranışlar anlamına gelen bu kavram, sosyolojide en yaygın biçimde etnik ve ırk ilişkileri kuramları bağlamında kullanılmaktadır. Sosyologlar ayrımcılığı, etnosantrizmin bir ifadesi, başka bir deyişle “benzer olmayanlardan hoşlanmama” ya işaret eden bir kültürel fenomen olarak görmüşlerdir. (Marshall, 1999,s.51). Makedonya'nın yaşamın her basamağında etnik yapıya göre bir ayrımcılık vardır. Zaten Orhi çerçeve antlaşması da bu ayrımcılığın nedeni ile halkların temsilini o bölgede yaşadıkları nüfus oranlarına bağlayarak çözmeye çalışmıştır.

Önyargı ile ayrımcılık birbirinden ayrı düşünülemez. Önyargı, inançlar temelinde inşa edilmiş bir tutum iken, Ayrımcılık ise, eylem ve davranıştır. Daha açık olarak belirtmek gerekirse, ayrımcılık bazı kimselerin belirli bir grubun ya da topluluğun üyesi olmasından dolayı ona karşı yapılan adil olmayan ve hak etmediği muameledir. (Popennoe, 2000,s.306). Giddens'e göre, (2000,s.227) ayrımcılık, öteki gruba karşı gerçekleşen davranışa göndermede bulunmaktadır. Ayrımcılık, başkalarına açık olan fırsatların bir grubun üyelerine kapatılmasıdır. Osmanlı dönemi sonrası, hakim grup olan Türklerin azınlık olması bu muamelelerle hep karşılaşmasına neden olmuştur.

Önyargı ve ayrımcılık aynı anda ortaya çıkmazlar. İnsanlar belli bir gruba yönelik önyargılı olabilirler ama bu önyargıyı ayrımcılık ile ifade etmezler. Aynı şekilde ayrımcılık doğrudan önyargıdan kaynaklanmıyor da olabilir. Önyargılı tutumlar, dolaylı da olsa ayrımcılığı etkilemektedir. (Giddens, 2000,s.227).

Eğer hakim grup üyeleri ile azınlık üyeleri ortak hedefe doğru ilerliyorlarsa, kendi aralarında yardımlaşmaları, dayanışmaları ve işe başladıklarında konumları da eşit olurlarsa, bu eşitlikte yasalarca veya ilgili törelerce teyit edilmişse o zaman aralarında önyargı niteliğinde davranışlar çok azalır. Ötekileştirme sona erer.

Karışık evlilikler, farklı gruplar arasındaki karışık evlilikler oranı, herhangi bir toplumdaki, insanlar arasındaki sosyal mesafeyi, gruplar arası etkileşimin karakterini, gruplar arasındaki uyumun derecesini, grup kapsama alanını, nüfusun heterojenliği ile sosyal bütünleşme sürecini ölçmenin hassas bir göstergesidir. (Yinger-Simpson, 1997,s.380)

Gruplar arası karışık evlilik, asimilasyon ve ırksal amalgamasyonun gerçekleşmesinde, önemli bir aracı teşkil etmektedir. Irklar arası karışık evlilikler daha seyrek ortaya çıkarken, dinler arası karışık evlilikler daha da az görülmektedir (Zanden, 1983,s.307).

Makedonya’da Müslümanlar arası evlilikler görülürken, Hıristiyan Müslüman evlilikleri yok denecek kadar azdır.

3. TARİHİ SÜREÇTE MAKEDONYADAKİ TÜRK LÜK

3.1. TARİHSEL SÜREÇTE MAKEDONYA’DAKİ TÜRK LÜK İÇİN ÖNEMLİ GELİŞMELER

3.1.1. Türklerin Balkan Yardımadaına Gelmesi ve Torbeşlerin Oluşumu

Bizans, ilk kuruluş anından yıkıldığı 1453 yılına kadar çeşitli kavimlerin saldırıları ve akınları tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. İmparatorluğa olan en tehlikeli ataklar Tuna’nın kuzeyinden kaynaklanıyordu. Kavim göçleri içinde önemli bir dalga yeni bir devletin doğmasında temel etken oldu. Asparuh-Esperik göçebe savaşçıları 679-80 yıllarında Tuna nehriyle Haimos (Balkan) dağları arasında Bulgar İmparatorluğunu kurdular.

Muzaffer Bulgar Türkleri iki yüzyılda Slavlaştı ve sonunda Boris’in 864 te Hıristiyanlığı kabulüyle Bizans kilisesinin bir parçası oldular. Ne var ki Bizans imparatorluğu eski topraklarından Moesiya’nın kaybını hiç bağışlamadılar ve birçok girişimden sonra İmparator II. Basileios Bulgaroktonos (Bulgar Katili) 1018 yılında Bulgar direnişini ezmeyi başarıp, o dönemin Bulgaristan’ını Doğu Roma İmparatorluğuna kattı. Güney Slav halkının Helenleşme süreci başlamış olması ile Bulgaristan’ın hem siyasi hem de idari-dini bağımsızlığı yitirilmiş olmasına karşın, Bizans göçebe kavimler sorununu kuzey sınırlarından uzaklaştırmayı başardı.

Bizans’ın kuzey rakibinin yok olması onun kuzeyden daha güçlü göçebe kavimlerinin saldırıları ile karşı karşıya kalmasına neden oldu. 11. yüzyılda Tuna’nın sağ kıyısındaki rakipler Peçenekler ve Oğuzlardı. Aynı yüzyılın ikinci yarısında da yeni bir göçebe birliği, Kumanlar Bizans’ın çıkar alanına girdiler. Bizans, Balkanlarda Peçenek egemenliğine son vermek için Kumanları kullandı. Kumanlar 1091 den sonra Balkanlarda üstünlüğü ele geçirirken, 1185-6 yıllarında Bulgar

İmparatorluğunun yeniden kurulmasında ve kaderinde çok etkin oldular. Dahası Dördüncü Haçlı Seferi, Konstantinopolis teki Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu tarihinde temel rol üstlendiler.

Tatarların 1241 yılında Avrupa'yı istila etmelerinden sonra batıya kaçmak zorunda kaldılar ve gruplar halinde Balkanlara yerleştiler. Bulgar seçkinleriyle daha önceden kurdukları yakın bağlardan yararlanarak iki yeni hanedanın (Bulgaristan'ın Terter ve Şişman hanedanları) kuruluşunda görüldüler. Tatarlar ikinci Bulgar İmparatorluğunu yenip, yeni Tatar devletini kurduklarında, Altın Ordu Hanlığına haraç vermek zorunda bıraktılar. Bulgaristan 13. yüzyılın sonlarında 14. yüzyılın ilk birkaç on yılına kadar Altın Ordu Hanlığının egemenliğinde kaldı. Berdibek (Berdi Beg) Hanın 1359 daki ölümü ve ardından Altın Ordu Hanlığında baş gösteren kargaşa Tatarların Balkanlardaki varlığına kesin bir son verdi.

Öte yandan Osmanlı güçlerinin Avrupa'daki ilerleyişleri şu önemli gelişmelerle izlenebilir. 1354 te Gelibolu'nun fethi, 1361 de Edirne'nin alınması ve sonunda, 1389 da Kosova Polje de (Kosova) Sırp bağımsızlığını sona erdirdi. Balkanlar ifadesi, coğrafi ve kültürel bir terim olarak kullanılmaya başladı. (Istvan, 2015, 27-75). Makedonya'daki Torbeşler yani Torbacıların bu dönemlerde Balkan coğrafyasındaki Türk kavimlerinin torunları oldukları ileri sürülmektedir. Torbeşler özellikle pastane, lokanta işlerinde ve inşaat işlerinde çalışmaktadırlar. Makedonya'daki Müslüman gruplar içerisinde Müslümanlığı yaşam biçimine en çok sokan grup olurlarken, Makedonca dilini konuşmaktadırlar (Şerif, 2003)

3.1.2. Türklerin Balkanlara Yerleşmesi ve Balkanların Kaybedilmesi

Balkanlar coğrafi olarak, kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava ırmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz ve batıda Adriyatik Denizi ile çevrilidir. Bugünkü ülkelerin sınırları düşünüldüğünde yüzölçümü 788.865 km karedir (Ağanoğlu, 2013, s.23)

Balkanların ilk sakinleri İllirler (İllyalılar) Traklar ve Daçlardır. Tarih boyunca Makedonlar, Gotlar, Bizanslar, Romlar, Arnavutlar, Germenler, Venedikliler, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar, Kıpçaklar, Slavlar, Yunanlılar ve en son olarak ta Osmanlılar Balkanlarda varlık mücadelesi yapmışlardır.

Balkanlarda Osmanlı öncesi Türk varlığı ilk olarak Hunların 378 de bölgeye gelmesi ile başlamışlardır. 5. yüzyılda Avarlar, 7. yüzyılda Vardar Türkleri, Selanik ve çevresine yerleşmişlerdir. 9. yüzyılda Torbeş, Pomak ve Goran Türklerin ve kültürlerindeki ilk çekirdeklerini oluşturan Peçenek, Uz ve Kuman, Kıpçak kitleleri buraya ulaşmıştır.

Yenilgiye uğrayan (1049) Peçeneklerin binlercesi, Bizans tarafından Niş-Sofya arasına yerleştirilmişlerdir. Peçenekler tarafından yenilgiye uğratılan Uz'ların binlercesi de Bizans tarafından Balkanların çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Meriç'in aşağı mecrası Lebenium da Bizans-Kuman ittifakı tarafından yenilgiye uğratılan (1091) Peçeneklerin bir kısmı güvenli Rodop dağlarına sığınarak buraya yerleşirken, bir kısmı da Bizans tarafından Makedonya, Robçoz ve Filibe bölgelerine yerleştirilmiştir.

1340 yıllarında Bizans'taki taht kavgalarında, taht varisi Kantakuzen lehine taraf olan Aydın'daki Umur bey, Rodoplara ve Makedonya ya birçok Türkmen yerleştirmiştir. Aydın'daki Çaka bey Semadirek ve Dedeoğaç çevrelerinde fiili hakimiyet kurduklarında birçok Türkmeni Orta Rodoplara göndererek oralara yerleşmelerini sağlamıştır (Çavuşoğlu, 2007,s.125).

1065-1340 yılları arasında sadece Anadolu'dan getirilerek bölgeye yerleştirilen Türkmen sayısı 200 bin civarındadır. Peçenek, Kuman ve Kıpçak Türkleri zamanla Hıristiyanlaşsa bile adet ve geleneklerini korumaya devam etmişlerdir.

Rumeli'deki Türkçenin üç kaynağı olduğunu Polonyalı dil uzmanı Tadeusz Kowalski ortaya koymuştur. Bu Türkçenin ilki Peçenek-Kumanlardan, ikincisi 13. yüzyıl Selçuklu Sultanlığı döneminden ve sonuncusu da Osmanlı zamanından gelen Türkçedir (Karpat, 2010, s.93).

1800'lü yıllara gelindiğinde, Balkanlar stratejik açıdan Slav ve Germen nüfus alanlarının kesiştiği noktayı oluşturmaktadır. Balkanlar birçok uzman tarafından karışık halde bulunan büyük bir antropoloji müzesine benzetilmektedir (Ağanoğlu, 2013, s.25).

Osmanlıların Rumeli de kazandıkları ilk toprak parçası 1352 de ele geçirilen Çimpe Kalesidir. Orhan Bey zamanındadır. Gelibolu ve çevresi, Süleyman Paşa tarafından alınarak Rumeli'deki akınlar için üs olarak kullanılmıştır. Daha sonra Bolayır'a kadar olan bölge fethedildikten sonra Karesi tarafından Yörük Türkleri iskan edilmişlerdir (Uzunçarşılı, 1982, 155-157).

Sultan Murad devrinde Lala Şahin Paşa'nın Kavala, Drama, Serez ve Karaferye havalisini almasını müteakip 1374-5 Saruhan daki göçer yörükleri Serez tarafına yerleştirilmiştir. Yıldırım Beyazıt zamanında Menemen ovasında kışlayan Saruhan ilinin göçerleri, tuz yasağını kabul etmediklerinden dolayı Filibe bölgesine yerleştirilmişlerdir. Trakya, Makedonya tarafına yapılan fetihlerden sonra da Anadolu'nun Aydın, Biga ve Karesi gibi yerleşim birimlerinden getirilen 10 bin kadar Türk buralara yerleştirilmiştir. (Aktepe, 1951,300-301)

Paşa Yiğit Bey, Rumeli'nin fetih ve iskan işlerinde önemli rol oynamıştır. Üsküp'ü fetheden Paşadır. (Barkan, 1954, 14-24). Osmanoğulları Rumeli de fethettikleri yerlerin mühim bir kısmını evvela uç beylere teslim etmiş ve geniş yetkiler vermiştir. Sultan birinci Murad, Gümülcine, Serez, Manastır ve Hurpeşte havalisini Gazi Evrenos beye, Filibe havalisini Lala Şahin Beye, Yıldırım Beyazıt ise Plevne ve Niğbolu havalisini Mihaloğullarına vermiştir. (Aktepe, 1951,308-309)

1361 de Edirne'nin alınmasından sonra Osmanlı Balkanlarda doğrudan doğruya hızlı bir yayılma siyasetine girişmiştir. 1363 de Filibe, 1372 de Selanik, 1381 de Sofya, 1386 da Sırbistan'ın anahtarı Niş alınmıştır. (Halaçoğlu, 1988, s.3)

Rumeli'nin Türkleştirilmesinde en önemli etkenlerden biri ordu, diğer de orduyla birlikte hareket eden birçok tarıkata mensup idealist dervişlerin ıssız yerlere kurdukları medrese ve zaviyelerde çevrelerine topladıkları insanların iskan işine katkıda bulunmalarıdır.

Çelebi Mehmed Sultan, Samsun'un fethedilmesi üzerine dönüşte İskilip tatarlarını Filibe bölgesine yerleştirmiştir. Fatih Sultan Mehmed Kastamonu ve Sinop fethedildikten sonra İsfendiyaroğullarını bütün cemaatları ile birlikte Filibe bölgesine yerleştirmiştir. (Aktepe,1951, s.312)

Türk milleti ırka değil, kültüre ve ortak dine dayanan bir millet idi ve Türk asıllı olmayan diğer tüm Müslümanları da içine almakta idi. Osmanlı idarecilerinin halka iyi davranmaları ve adil idareleri neticesinde (İstimalet politikası) Balkanlardaki kavimlerden Arnavutlar ve Boşnaklar kendi istekleri ile İslam dinini seçmişlerdir. İslam dinine ilk girenler tımar sahibi beyler olmuştur. Tımar sahibi olabilmek için Müslüman olabilmek şartı yoktu. XV. yüzyılda Hıristiyanlara da tımar dağıtılıyordu. 1466 senesinde Elbasan, Tesalya Yenişehir gibi merkezler kısa sürede Müslüman Arnavutların merkezi olmuştu. Boşnakların İslam dinine girmelerindeki

önemli sebeplerden biri kendilerinin Bogomil mezhebine tabii olmalarından dır. Hıristiyanlığın bir mezhebi olan Bogomillik, İslamiyetle çok benzerlik gösteren bir inanıştı. (Karpat, 2010, 15-16)

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1699 Karlofça antlaşması ile ilerlemesi durdurulup, geri çekilme sürecine başlaması ile göç meselesi de buna bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı devletinin ilk olarak muhacir meselesi ile tanışması, başarısızlıkla biten 1683 Viyana kuşatmasının sonrasında 1683-99 yılları arasındaki Osmanlı-Avusturya savaşları esnasında serhat boylarındaki Müslümanların geri çekilmeleri süreçleri ile başlar. Balkanlardaki önemli şehir merkezleri zarar görmüş ve buradaki halk muhacir durumuna düşmüştür. Bu merkezlerden en önemlisi 60 bin nüfusu ile Edirne'den sonra, Müslümanların önemli merkezi olan Üsküp şehridir. Avusturyalı General Piccolomini'nin 1689'de Üsküp'ü yakması ile, şehrin nüfusunun büyük bir kısmı muhacir durumuna düşmüştür. Hata o dönem İstanbul'a ulaşabilenler Unkapanı Cibali civarında Üsküp mahallesini kurmuşlardır. Üsküp'ten kaçan halk geçici olarak Sofya ve Serez'e doğru göç etmiş ahalî ancak 1689'da Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı zamanında yerlerine döndürülmüşlerdir. (Hoca, 1986, s.124)

Üsküp'ün yaşadığı bu büyük sıkıntıdan sonra tekrar canlanması, 1878-88 Rus harbinden sonraya rastlar, bu sefer de çok sayıda muhacirin buraya gelmesi ve demiryolunun tekrar faaliyete geçmesi ile iki yüzyıllık bir duraklamayı şehir terk etmiş ve büyük bir merkez haline gelerek canlanmıştır. 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra Kırım'ın kaybedilmesi ile 1800'lere kadar devam eden süreçte 500 bine yakın insan, Anadolu ve Rumeli'ye göç etmiştir. 1806-12 arasında 200 bine yakın Müslüman muhacir durumuna düşmüştür. 1856-65 yılları arasında iki milyondan fazla göçmenin gelmesi, devletin yaşadığı zorlukları anlama için yeterli bir rakamdır. 29 Temmuz 1878'de Saraybosna'nın Avusturya işgali başlamış ancak ordu birlikleri 22 Ağustos 1878'de Saraybosna'ya girmişlerdir. Avusturya ordu komutanı General Filipoviç hastanelerdeki yaralılara *“Burayı boşaltın, ben hastaneye askerlerimin yaralılarını koyacağım”* diyerek hastaları hastaneden çıkarmıştır. Saraybosna'dan Boşnakların göçü dini sebepler ile, Avusturya-Macaristan imparatorluğunun 1881'de çıkardığı zorunlu askerlik yasası ile, Bosnalı erkeklere askerlik mecburiyeti getirmesi ile başlamıştır. İşgale kadar Bosna'nın resmi dili ve eğitim dili Türkçe idi. Türkçe, Boşnakların Osmanlı devleti ile ilişkilerini sağlayan temel unsurdu. Latin alfabesine geçişe zorlandılar. Gazi Hüsrev Bey medresesinde okutulan müfredat öyle

değiştirdiler ki Boşnak öğretmenler sadece din dersine girebilme durumunda kaldılar. Avusturya-Macaristan Katolikleri desteklediler Ortodoks ve Müslümanlar ikinci sınıf muamelesi gördüler, şehrin merkezine büyük bir Katolik kilisesi inşa edildi. Dışardan Katolikler getirildi ve yerleştirildiler. Din değiştirme kanunu çıkarılarak Boşnakları, Hıristiyanlaştırmaya çalışıldı. Makedonya'ya Saraybosna'dan çok göçler oldu. Boşnakların göçleri 1900 yılında en yüksek seviyeye çıktı. Tahmini olarak 150 bin Boşnak bu tarihlerde ülkelerini terk etmek zorunda kaldılar. Boşnakların göçü Bosna'daki nüfus dengesini Sırp'ların lehine değiştirdi. Avusturya-Macaristan 5 Ekim 1908 de Bosna-Hersek i ilhak ettiğini ilan etti. Bu ilhakı Osmanlı Devleti 26 Nisan 1909 da tasdik etmek zorunda kaldı. Bosna'daki Müslümanların 2 bini Üsküp'e gelmişlerdir. Vardar'ın sağ tarafında tek katlı küçük evler onlar için yaptırılmıştı. 20.asrın ilk on yılında yeni gelen muhacirler için Üsküp te Muhacir adı verilen bir mahalle kurulmuştu. Kosova da Mitroviçe'de 1891 de Saray Mahallesi oluşturulmuştu. 1910 de gelenler İştıp te Fethiye mahallesine yerleştirilmiştir. (Halaçoğlu, 1988, s.41-42)

Yusuf Akçura'nın ifadesi ile 1878 Berlin anlaşması ile Osmanlılık fikri iflas etmiştir. 93 harbi sonrası Osmanlı da Hıristiyanlar da ötekiler muamelesi görerek toplumda kutuplaşma başlamıştır. Anadolu toplumundaki ötekileşmeyi arttıran bir unsur da göçün milletleştirmeyi, milli şuur ve milli tepkinin oluşumunun olumlu yönde etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmasıdır. (Ağanoğlu, 2013, s.45)

Göçmenlerin en büyük kısmı Rumeli'ye yerleştirilmişlerdir. Üsküp'ün 42 mahallesinin 18 ine muhacirler yerleştirilmiştir. Ekim 1880 e kadar 2528 Kumanova, 1757 si İştıp, 1305 i Koçana, 1058 i Üsküp olmak üzere Kosova vilayetine 9 bin göçmen yerleştirilmiştir. Resmi kayıtlarına göre Kosova vilayetine yerleştirilen muhacir sayı 60 bindir. Üsküp'ün Cedid Hıristiyan Mahallesi civarına yerleştirilen 55 hane muhacir ailesinden oluşan mahalleye 1884 de Teşvikiye adı verilmesi buna bir örnektir. (Ağanoğlu, 2005, s.197)

3.1.3 Makedonya'ki Türklük

Osmanlı tarihinde imparatorluğun kaderini olumsuz yönde etkileyen üç önemli olay olmuştur. Bunlardan biri, şanlı Plevne savunmasına rağmen 1877-8 Rus savaşında Tuna vilayetinin kaybedilmesidir. İkincisi, 1912 Balkan savaşıdır. Ordu Çatalca ya kadar çekilmiştir. İstanbul'un

Bulgarların eline düşme tehlikesi yaşanmıştır. Üçüncüsü ise Birinci Dünya savaşıdır. (Akyol, 2013, s.12).

Yüzelli yıl içinde Kafkasya, Kırım ve Balkanlar dan 5 milyon Müslüman Türkiye ye sürüldü. Buna karşılık 1 milyon 900 bin Hristiyan da göçle, tehcir ve mübadeleyle Anadolu'dan ayrıldı. Roma'dan Osmanlı'ya tarihteki çok uluslu imparatorluklar da etnik temizleme, tehcir ve homojenleştirme gibi politikalar yoktu. Eskiden savaş olduğu zaman, cephe gerisinde insanlar günlük hayatlarını şehirlerde, köylerde yaşıyor, cephe de ordular savaşıyordu, bu da Balkan savaşlarında değişmiş durumda idi. 11 milyon km karelik Osmanlı imparatorluk coğrafyasının iki yüzyıl içinde Kafkasya'dan, Kırım'dan, Tuna ve Balkanlar'dan 770 bin km kareye çekilmesi, sadece toprak kaybı değildir. Asıl feci olan insani tarafıdır, katliamlardır, tehcir ve göçlerdir, savaşlarda nesillerin kırılmasıdır. 1912-22 yılları arasında Anadolu da yaklaşık 3 milyon Müslüman tabii büyük çoğunluğu da Türk hayatını kaybetmiştir. Anadolu'ya göçler ilk Kırım'dan oldu. 8 Temmuz 1777 de Kırım da Ur savaşının kaybedilmesi üzerine Ruslar Kırım topraklarına girmiş, Kırım Han III. Selim Giray Han ailesi ve maiyetiyle birlikte bir gemiyle İstanbul'a yelken açmıştır. Kırım'dan Osmanlı topraklarına özellikle bugün Romanya da bulunan Dobruca'ya büyük göçler devam etti. 1877 yılında Dobruca'nın nüfusu 226 bin idi bunun da 129 bini Müslüman idi. Devletin olmadığı yerde Müslümanlar kalmak istemiyordu, yani bayrak indiğinde Müslümanlar da bayrağın olduğu yere gitmek istiyordu. Çünkü Müslümanların, Rum kilisesi gibi arkalarında bir kiliseleri yoktu. Burada temel sorun aslında Müslümanların temel örgütünün devlet olması, devlet bir yerden çekildiği zaman onların da devletin gittiği yere gitme ihtiyacı hissetmeleri idi. (Akyol, 2013, 19-27).

1877-8 Rus harbinin iki önemli sonucu olmuştu. Birincisi, Tuna vilayetindeki Müslümanlar etnik temizliğe maruz kalmışlardı. İkincisi, Berlin antlaşmasının Makedonya da Hristiyanlar lehine reform yapılmasını öngören maddeleri, Balkan'lardaki milliyetçilik hareketlerini ateşlemişti. Bu madde Tuna vilayeti gibi Balkanları da Müslümanlardan arındırma ümidini körüklemişti. Balkanlarda ulusçuluk, reform isteyerek örgütlenecekti. Namık Kemal "*Tuna vilayetini kaybedersek Rumeliyi elde tutamayız*" demiştir. Her Balkan devleti Osmanlı Makedonya'sındaki kendi etnik gruplarını hareketlendirmek için "komita" lar kurmuşlardı. Bunların hepsinin silahlı kanadı, yani terör örgütleri vardı. Komitacı kelimesi, gerilla veya düzensiz orduyu oluşturanlar için kullanılıyordu. 20. yüzyılda Makedonya da dört tip komitacı vardı. Yunan komitacıları,

Bulgar komitacıları, Sırp komitacıları ve Osmanlı yanlısı komitacılar. Osmanlı yanlısı komitacılar Türklerden, Slav dili kullanan Müslümanlardan ve Arnavutlardan oluşuyordu. İlk Makedon komitesi 1890 da Sofya da kuruldu. Çeşitli komitalar birleştirilerek Üst Makedon Komitesi (VMK) adı verildi. Amacı Makedonya'yı Bulgaristan'a katmak, uyguladığı metot Makedonya da karışıklık çıkarmaktı. Bulgar subaylarının komutası altında silahlı teröristler göndererek, Makedonya da eylemler yaptılar. Osmanlı yönetimindeki Makedonya da komita faaliyetleri 1893 yılında İMRO adıyla örgütlendi. İMRO, İç Makedonya Devrim Örgütü demektir. İMRO Bulgar yanlısıdır. Osmanlıdan özerklik istemektedir. Tabii ki özerklik Bulgaristan'a katılmanın ilk aşamasıdır. Bulgaristan yanlısı bu komitalara, örgütlere karşı Yunanlılar da 1894 yılında Etniki Eteryayı kurdular. Etniki Eteryanın amacı Selanik ve Manastır'ı Yunanistan'a katmaktı. Sırp komitesi ise Aziz Sava Cemiyetidir. (Akyol, 2013, 27-29)

Necati Cumalı zulümden kaçan göçmenler için söylediği şu söz, gelişmekte olan Balkan milliyetçiliklerinin "vatan" kavramını tanımlamak bakımından son derece önemlidir. "*Umutları, yeryüzünde kimsenin kendilerini düşman göremeyeceği bir köşe bulabilmektir yalnız...*" (Cumalı, 2011)

Osmanlı'nın Balkan savaşlarında kaybettiği toprak 167 bin kilometre karedir. Üzerindeki nüfus Arnavutlar dâhil 6 milyondur. Savaştan önce Balkan'lardaki Müslüman nüfus, Arnavutluk hariç 2.315.000 di. Hemen tamamı Türk'dü. Balkanlardaki Müslüman nüfusu 1922 de 370 bine indi, Balkanlarda yok olan bu 1.145.000 Müslüman Türk ün 812 bini göçmen olarak Türkiye ye ulaşabilmiş, 633 bini ise öldürülmüştü. Nasıl olmuştu da Osmanlı bir ay içinde beş yüzyıllık topraklarını kaybetmişti? Nasıl olmuştu da Osmanlı ordusu üç yıl sonra Çanakkale'yi geçilmez yapmıştı? (McCarthy, 2014, 147-152)

Tarihçi Yılmaz Öztuna ya göre Balkan savaşlarında kaybedilen vilayetler ile bilgiler aşağıdaki gibidir:

Selanik Vilayeti: Yüzölçümü 35 bin km kare. Nüfusu 1.415.000. Selanik merkez sancağından başka Serez, Drama ve Taşoz sancakları. Sancaklara bağlı 28 ilçe.

Manastır Vilayeti: Yüzölçümü 28.500 km kare. Nüfusu 1.061.000'dir. Manastır merkez sancağından başka Serfice, Debre, Görice, Elbasan sancaklarından oluşur. Toplam ilçe sayısı 25'dir.

Kosova Vilayeti: Yüzölçümü 32.900 km kare. 1.726.000 nüfusu sahiptir. Üsküp merkez sancağıdır. Diğer sancakları Priştine, İpek, Prizren, Yeni Pazar, Senice, Taşlıca'dır. Bu sancaklara bağlı 32 ilçesi vardır.

İşkodra vilayeti: Yüzölçümü 10 bin km karedir. Nüfus 649 bin dir. Merkez sancağı İşkodra, diğer sancağı Draç'dır. Bu iki sancağa bağlı 9 ilçe vardır.

Yanya vilayeti: Yüzölçümü 17.99 km karedir. 649 bin nüfusu vardır. İlçeleri Yanya, Ergiri, Berat ve Preveze dir. Bu sancaklara bağlı 21 ilçe mevcuttur.

Edirne vilayeti: Birinci Balkan savaşında Bulgar işgaline uğrayan Edirne vilayetinden Edirne ve Kırklareli 1913 te İkinci Balkan Harbinde kurtarılmıştır. Sadece 6 ilçeli Gümülcine, ve 3 ilçeli Dedeağaç Bulgarların eline geçmiştir. Birinci dünya savaşının sonunda bu toprakları Yunanistan almıştır. Batı Trakya dediğimiz Gümülcine ve Dedeağaç sancaklarının toplam yüzölçümü 26 bin km karedir. Nüfusu da 524 bindir.

Böylece Türkiye o zaman ki idari teşkilata göre Akdeniz adaları vilayeti, Girit vilayati ve Sisam vilayati de dahil edilirse, 8 vilayet, 33 sancak, 115 ilçe kaybetmiştir. Bu toplam 167.312 km kare ve 6.582.000 nüfusedir (Akt. McCarthy, 2014, 141-187).

Osmanlı dört cephede savaşmıştır. Trakya da Bulgarlara karşı, Makedonya da Bulgar, Sırp ve Yunanlılara karşı, Kosova ve Kuzey Arnavutluk da Sırp ve Karadağlılara karşı ve Güney Arnavutluk da Yunanlılara karşı.

Makedonya da çetelerle savaşan genç subaylar, II. Abdülhamit i ikinci meşrutiyete mecbur etmek için dağa çıkmışlardı. Enver ve Niyazi beyler bunların en meşhurları idi. Meşrutiyet ilan edilince "Kahraman-ı Hürriyet" olarak yüceltilmişlerdi. (Akyol, 2013, s.36)

5 Ekim 1908 meşrutiyetten iki ay sonra Girit meclisi adanın Yunanistan'a iltihak ettiğini ilan etti. Aynı gün Avusturya-Macaristan imparatorluğu Osmanlı'nın Bosna-Hersek eyaletine el koydu. Genç subayların dağa çıkması ile ilan edilen meşrutiyet döneminde ordu, büsbütün politikaya batmıştır. Bunun bir dışı vurumu 31 Mart vakasıdır. 13 Nisan 1909 da alaylı askerlerin isyanıdır. Yeni nesil subayların yönetimindeki hareket ordusu tarafından bastırılacaktır. Ordu mektepli ve alaylı subaylar olarak bölünmüştür. Ordu, İttihatçı olan ve olmayan subaylar olarak da iki hasım

parti haline gelmiştir. İttihatçı subaylara karşı orduda Halaskar Zabitan gruplaşması oluşmuştur.(Akyol, 2013, 37-38)

9 Mayıs 1910 da özerk Girit meclisi, Yunan kralına sadakat yemini etti. 8 Ekim 1912 de Balkan savaşı başlamasından 4 gün sonra 12 Ekim de Girit, Yunanistan'a katıldı. 7 Mart 1912 de Sırbistan, Bulgaristan, Osmanlı Makedonya'sını yani Selanik, Kosova, Manastır ve Edirne vilayetlerini paylaşmak için gizlice anlaştılar. 13 Mart ta imza attılar. Görünüşte bu masum bir savunma antlaşması idi. Ama gizli maddesinde, Balkanlar da statüko bozulur veya Osmanlıyla herhangi bir şekilde savaş çıkarsa, askeri bakımdan birlikte hareket edecekleri yazılıyordu. 29 Mayıs 1912 de Bulgaristan ile Yunanistan da ittifak antlaşması imzalamışlardı. Sırp ların ve Bulgarların, Yunanlıları aralarına almada en büyük sebepleri Yunanlıların deniz gücüne olan ihtiyaçları idi. 8 Ekim 1912 de Karadağ'ın İşkodra'ya saldırması ile Birinci Balkan savaşı başladı. Bütün Rumeli savunması 120 bin Türk askerinin üzerinde idi. En kritik savaşlardan biri olan Kumanova savaşında 120 bin askerın 65 bini bulunuyordu. Karşılarında ise Sırp ordusu mevcuttu. Bulgarların takviyesi ile birlikte Sırp Ordusu 100 bin idi. İlk gün Türk ordusu Sırlara karşı üstünlük sağlamıştı ama gece soğuşunca iliklerine kadar işleyen yağmurun etkisi ile askerler siperlerini bırakıp geceyi Kumanova şehrinde ve çevre köylerde geçirince savaş bozgunu da kaçınılmaz olmuştu. Fevzi Çakmak'a göre %80 kazanılacak bir savaş askerın disiplin ve eğitim eksikliğinden ve kumanda hataları yüzünden bozgunla sonuçlanmıştı. (Akyol, 2013, 42-47)

26 Ekim 1912 akşamı Prens Aleksander kumandasındaki Sırp ordusu tek kurşun atmadan törenle Sırp bayrakları ile Üsküp'e girdiler. Yahya Kemal Beyatlı'nın deyimiyle "Sultan Murad Han Yadıgarı" olan Üsküp tek kişilik direniş olmadan Sırlara teslim olmuştu. (Akyol, 2013, 46-53).

Savaşın ilk günlerinde İstanbul da Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) olan Osmanlı Ermeni'si Gabriel Noradungyan efendinin "*Ne kadar ıslahat yaparsak ya da yapmaya girişirsek Balkan devletleri o kadar saldırgan ve küstah oluyorlar*" sözü tarihe düşülmüş çok önemli bir nottur. Makedonya sorunu bir "*gayrimüslimlerin hak ve özgürlükleri sorunu*" değildi, toprak kazanma hırsıyla kıvranan irredantist, saldırgan milliyetçilikler sorunuydu. Balkan savaşlarında uygulanan yöntem etnik temizlik, homojenleştirme ve tehcir olayı idi.(Akyol, 2013, s.28)

Batı Rumeli de Kumanova bozgunu nasıl oralarda felaketin başlangıcı oldu ise, 22-24 Ekim de Kırklareli muharebelerinin kaybedilmesi de Doğu Rumeli de yani Trakya da felaketin başlangıcı olmuştur. Ordu da perişan halk da perişandı. Herkes en yakın Osmanlı şehri Lüleburgaz'a doğru kaçıyorlardı. 29 Ekim Bulgar ordusu Lüleburgaz'a taarruza kalktılar ve 31 Ekim de Lüleburgaz'a girdiler. Açlık üzerine, bir de kolera salgını hem halkı hem de orduyu daha da çökertti.(McCarthy, 2014, 61-113)

Bulgar milliyetçiliğinin bundan sonra ki hedefi Çargrad dedikleri İstanbul idi. Çatalca da, Büyükçekmece ile Terkos gölleri arasında, kuş uçuşu 30 kilometre uzunluğunda bir savunma hattı, bir cephe kurulmuştu. Artık İstanbul'dan sevkıyat yapılıyordu. Ordu mevcudu 125-130 bine çıkarılmıştı. Başkentin düşeceğini de fark eden asker bir gayrete gelmişti. Çatalca da yeni bir kimlik, Türk kimliği oluşmuştu. Bulgarlar 17 Kasım sabahı Çatalca hattında büyük bir taaruza geçtiler. 18 Kasım da büyük bir yenilgiye uğradılar. (Akyol, 2013, s.138)

Bulgar ordusu Çatalca hattını ve Edirne'yi kilitlemişken, Yunanlılar ve Sırlar bütün Makedonya'yı ele geçiriyorlardı. Çar Ferdinand artık Ayasofya da ayin yapmayı unutmuştu. Bütün bunlar Bulgarları mütareke istemeye yöneltti. Görüşmeler 28 Kasım da başladı. 3 Aralık 1912 günü Osmanlı ile Bulgaristan ve Sırbistan arasında mütareke yapıldı, ateşkes imzalandı. Buna göre barış görüşmeleri Londra da başlayacaktı. Barış yapılmazsa taraflar on gün önce haber vererek savaşa yeniden başlayacaklardı. Ateşkesin en acıklı maddesi 7. madde idi. Buna göre Osmanlı donanması Karadeniz deki Bulgar limanlarına uyguladığı ambargoyu kaldıracak, Bulgaristan bu limanları serbestçe kullanacak, Çatalca önlerindeki Bulgar ordusuna yiyecek ve sağlık malzemesi götürecek olan Bulgar trenlerinin Edirne'den geçmesine Osmanlı izin verecekti. Ama buna karşılık Osmanlı direnmekte olan müstahkem mevkilere Yanya ya İşkodra ya ve Edirne ye hiçbir şekilde yiyecek gönderemeyecekti. Evet korkunç bir adaletsiz bir ateşkes idi. Buna sinirlenen Ticaret ve Ziraat Nazırı Reşit Paşa, General Savof'a çıkıştı “*Öyleyse biz de sizin deniz ve demiryollarınızdan gıda maddesi geçirmenize izin vermeyiz*” dedi., General Savof un cevabı ağır oldu “*Mağluplar daima galiplere kolaylık gösterir*” dedi. Edirne, ihanete mi, cehalete mi yoksa kuvvetsizliğe mi kurban edilecekti. Londra konferansında İngiliz Dışişleri Müsteşarı Nicolsan'un Londra da Osmanlı Büyükelçisi Tefvik Paşaya şunu söylemiştir. “*Barış görüşmelerinin kesilmesinden çekinmelisiniz. Mali sıkıntınız var. Devleti kurtaracak durumda*

değilsiniz. Savaş yeniden başlarsa Doğu Anadolu da ve Suriye de çıkabilecek olaylar Asya'da da varlığını tehlikeye düşürebilir.” (Akyol, 2013, 146-150)

Osmanlı Rumeli de iyi kumandanlar elinde kahramanlıklar yaratmıştı. Yanya da Esat paşa, İşkodra da Ali Rıza paşa ve Edirne de Şükrü paşa böyle isimlerdi. Londra da toplantı halindeki Büyük Devletler bu sırada Osmanlıya bir nota verdiler. Özeti şöyle idi. *“Edirne Bulgaristan a bırakılacak. Çatalca'nın 30 km ötesinden Midye ve Enez kasabaları arasında çekilecek çizgi sınır olacaktır. Ege adalarına Büyük devletler karar vereceklerdi”*. (Akyol, 2013, s.89)

Balkan milliyetçiliğinin bir özelliği “etnik” nitelikte olması ise, öbür özelliği “irredantist” yani geçmişte fi tarihinde “kaybetmiş” saydığı toprakları geri alama davası güden saldırgan bir milliyetçilik olmasıdır. (Akyol, 2013,124)

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasındaki esas sorun Makedonya'nın paylaşımının nasıl olacağı idi. Başlangıçta Osmanlı'ya karşı ittifak yaparken aralarında olacak toprak paylaşımının ayrıntılarını konuşmamışlardı. Konuşsalar dihtilaf çıkar, ittifak yapamazlardı. Bulgarlar ile Sırpın Rusların hakemliğini kabul etmeleri de sorunu çözmeye yetmeyecekti. Zaten asıl tartışma, Bulgaristan ile Yunanistan arasında idi Bulgarlar Yunanistan'a Girit ve bazı Ege adalarını ve Makedonya'dan küçük bir parça vererek işi halledeceklerini düşünüyorlardı. Makedonya da aslan payını kendilerinin alacağını düşünüyorlardı. Yunanlılar ise Girit ve Ege adalarının kendilerinin görüp, Makedonya'dan önemli bir pay koparacaklarını düşünüyorlardı. Her birinin milliyetçilik hedefleri uzlaşmaz suretle çelişiyordu. (McCarthy, 2014, 61-113)

4 Temmuz da ikinci Balkan savaşı başladı Bulgar ordusu Selanik in kuzeyinde Kılıkz'da Yunanlılar karşısında ağır bir mağlubiyete uğradılar. 5 Temmuz da Romanya Bulgaristan'ın elinde bulunan Dobruca'yı almak için savaş ilan etti. Rumen orduları Bulgar topraklarına girdiler. Carnegie raporunda, Balkan savaşlarında Yunanlılar Bulgarlara bakışlarını *“Onlar insan değil”* sözü ile ifade ediyorlardı. Osmanlı açısından Edirne ve Kırklareli'nin kurtuluşu için bir şans doğmuştu. Ahmet İzzet Paşa kumandasında 200 bin kişilik Osmanlı ordusu, 19 Temmuz da Midye Enez hattını geçerek Kırklareli ve Edirne'ye yürüdüler. Türk ordusu 21 Temmuz 1913 günü halkın sevinç gözyaşları ve coşkulu gösterileri arasında Edirne'ye girdiler. Üç ay 26 gün sonra Edirne de tekrar Türk bayrağı dalgalanmaya başladı. 10 Ağustos 1913 te Bükreş antlaşması yapıldı. Bulgaristan Birinci Balkan savaşında Osmanlı'dan aldığı Serez, Demirhisar, Kavala'yı

Yunanistan'a vermek zorunda kaldı. Bulgaristan'ın Ege'ye açılan tek limanı Dedeagaç kalmıştı ama bu liman büyük bir liman olmaya müsait değildi. Bulgaristan Üsküp'ün doğusundaki Doğu Makedonya da Radoviç, İştup ve Koçana'yı Sırbistan'a, kuzeyde Dobruca'yı da Romanya bıraktı. Osmanlı Bulgar ilişkilerine gelince Dimetoka kazası dahil Meriç nehrine kadar Trakya'nın Edirne ve Kırklareli'nin Türkiye ye ait olduğu kabul edildi. İmzalanan Müftülük antlaşmasıyla Bulgaristan'da kalan Müslümanların temel hakları güvenceye alındı. (Akyol, 2013, 171-186)

Edirne'nin kurtarıldığında Teşkilat-ı Mahsusa liderlerinden Eşref bey ile özel askeri eğitilmiş 116 arkadaşı Türklerin çoğunlukta olduğu Batı Trakya'ya geçerek geçici bir Türk hükümeti kurmuşlardı. Ama İstanbul antlaşmasında buranın Bulgaristan'a ait olduğu kabul edildi. Bir ay sonra Batı Trakya Türk Cumhuriyeti kendi varlığına son verdi. Batı Trakya'nın Bulgaristan'a ait olduğu hukuken de kesinleşti. Birinci dünya savaşından sonra Batı Trakya Yunanistan'ın eline geçmiştir. Balkan hastalığı Etnik Milliyetçilikdir. Richard Hall buna "*Dışlayıcı Milliyetçilik*" diyor. Uygulanan da Homojen millet politikasıdır. (Akyol, 2013, s.185)

Balkan savaşları sonucunda; (Toprak, 2002)

Arnavutluk 29.413 km karelik bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktı.

Bulgaristan topraklarını 87.449 km kareden 112.563 km kareye çıkardı. Bu yüzde 29 luk bir artış anlamına geliyordu.

Yunanistan topraklarını 65.011 km kareden 108.984 km kareye yükselterek yüzde 68 lik bir artış gerçekleştirdi.

Karadağ yüzölçümünü yüzde 62 genişletti. 9.029 km kareden 14.562 km kareye topraklarını büyüttü.

Romanya yüzölçümünü 131.821 km kareden 139.018 km kareye çıkardı. Bu yüzde 5 oranında bir artışı.

Sırbistan yüzde 82 lik bir toprak artışıyla yüzölçümünü 43.273 km kareden 88.028 km kareye yükseldi

Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları ise 169.845 km kareden 28.282 km kareye toprakları geriledi.

Osmanlı Makedonya'sında 7.200 Sırp okulu varken, Bulgarların 39.832, Rumların 57.602, Osmanlıların ise 29.851 okulu bulunmakta idi. Etnik grupların kendi okulları, milliyetçilik akımlarını çok hızlandırdı.

Ordunun politize olması çözümlerde önemli bir faktördür. Ordu Osmanlı da her zaman politiktir. Buna neden olan üç etken sırası ile bir eğitim kurumlarının modernitesi, iki asker oluşları nedeni ile çok geniş bir coğrafyayı kuşatmaları ve üçüncüsü bir nesil sorunu idi yani aynı nesle mensup olan insanların birlikteliğinin söz konusu olmasıdır. Bu üç faktör aslında askeri ya da subayı siyasette ön plana geçirmiştir. (McCarthy, 2014, 61-113)

İttihatçılar da bu düşünce ile orduda, özellikle Selanik te üçüncü orduda örgütlendiler. Askeri gücü kullanarak siyaset yaptılar. Fransız tarihinde de Bonapartizm denilen böyle bir kavram vardır. Türkiye de ordunun böyle siyasallaşması hiyerarşi ve disiplini bozdu. Balkan harbindeki bozgunlarımızın en önemli sebeplerinden biri oldu.

1908'e doğru II. Abdülhamid artık ülkeyi yönetemez hale gelmişti. II. Abdülhamid zamanında Makedonya da Mürzteg Programı uygulanarak yabancı jandarması kurulması bunun bir örneği idi. Hükümet krizleri ve cuntalar birbirini takip ediyordu. Meşrutiyetin ilan edildiği 24 Temmuz 1908 tarihi ile Balkan savaşının resmi anlaşma ile sona erdiği 29 Eylül 1913 arasında geçen 5 yıl 2 ay içinde 10 hükümet gelip geçmişti. 8 Ekim 1912 de başlayan Balkan harbinde 11 ay 21 günde yaklaşık bir yıl içinde dört hükümet değişmişti. Ziya Gökalp'ın Türkleşmek, İslamlaşmak Muasırlaşmak adlı eserinde hem parti geleneğinin olmadığı, hem de toplumda güçlü partilere dayanak olacak siyaset ile ilgili eğitilmiş, iktisaden müteşebbis sınıflar olmadığını vurgulamıştır. Toplum o kadar pasif ve ilgisizdi ki, onun için siyaseti ordu yapıyordu. Bu hükümet değişikliklerinin hepsinin arkasında ordudaki cunta vardır. (Akyol, 2013,s.199)

Siyasetçiler büyük gaflet diye adlandırılan "Kiliseler Kanunu" nu yaratmışlardır. İttihatçılar, 3 Temmuz 1910 da Kiliseler Kanununu çıkararak Yunanlılarla Bulgarlar arasındaki kilise çatışmasını çözmüşlerdir. Balkan birliğinin olmadığını vurgulamak için *Balkanlardan imanım kadar eminim* denildiği dönemde Balkan ülkeleri birbirleri ile antlaşmalar yapmaktadır. Meşrutiyet ileri gelenlerinin iç siyaset yönetimindeki tecrübesizlikleri, eski devlet adamlarının ehliyetsizlikleriyle birleşince, iç politika da huzur kalmamıştır. Leon Troçki'nin deyişi ile "Avrupalı köpekbalıkları" meşrutiyet yoluyla Türklerin devletlerini güçlendirmesinden

korkmuşlardır. Osmanlı'da ayrılıkçı milliyetçi akımlar etkin olmaya başlamıştı. Milliyetçiliklerin “gecikmiş milliyetçilik” ya da olgunlaşmamış “ham milliyetçilikler” olması onları daha militan daha kanlı hale getiriyordu. İçerde büyük nüfusa sahip olan azınlıklar milliyetçilik yapmakla kalmıyor “ırkdaş” devletlere sadakat duyuyorlardı. (Akyol, 2013, s.206)

Artık bütün bu gelişmeler doğrultusunda Türklerde de kendi ulus-devletlerini kurmaktan başka çare kalmadığı görüşü yavaş yavaş hakim olmaya başlamıştı. Türkler, Osmanlılık ve İslamcılıktan, Türklük fikrine doğru yöneliyorlardı. Mekteb-i Harbiye de Arap ve Arnavutlar, Türk arkadaşlarıyla daha 1900'lerin ilk yıllarında resmi dil tartışmaları yapmaya başlamışlardı. Gayrimüslim konum daha ciddi bir sorundur. Osmanlı da kamu görevleri Tanzimat'tan itibaren gayrimüslimlere açılmıştı. En çok II. Abdülhamid döneminde, bilhassa Ermeniler devletin yüksek makamlarına getirilmişti. Fakat 1909 yılına kadar gayrimüslimler orduya alınmıyorlardı. Osmanlı da ticaret ve sanayinin %80.4 ü gayrimüslimlerin kalan yüzde 19.6 si ise Müslümanlarındı. Yıllarca askerlik yapma nedeni ile Müslüman nüfustaki artış gayrimüslim nüfusa göre daha azdı. Sanayi kuruluşlarına yatırılmış sermayenin %50 si Rumların, %20 si Ermenilerin %5 i ise Yahudilerin elinde idi. Geriye kalanın %10 yabancıların elinde iken %15 Müslümanların elinde idi. Birinci dünya savaşına kadar sanayi sermayesinin dörtte üçü gayrimüslimlerin elindedir. Hıristiyanların orduya alınması İslam'ın devlet ile ordu arasında tek bağ olduğu şeklindeki inancı ister istemez yok etti, böylece Müslüman askerin zihninde en derin boşluğu yaratmış oldu. Ama bu Hıristiyan askerlerin sadakatı yoktu. Sadakatleri kesinlikle öteki tarafaydı. (Akyol, 2013,s. 217), (Georgeon, 2006,444-446)

Osmanlı ordusundaki bu dil ve etnik sorunlardan birisi de Müslüman Arnavutların da milliyetçiliğe yönelmesidir. II. Abdülhamid döneminde kendini gösteren Arnavut milliyetçiliği, Başkim Kulüpleri adı ile örgütlenmişti. 1912 yılının sonunda Arnavutluk ta isyan çıkmış bu isyanı bastırmak için İstanbul'dan gelen 1. Tümen de isyancılar ile birleşmişti. Millet meclisinde “İtilafçılık”, orduda “Halaskarlık”, Arnavutluk ta “Başkimcilik” el ele yürüyordu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Balkan savaşı dönemini konu alna Hüküm Gecesi adlı romanında bu idealsizliği acılar çekerek anlatmaktadır. *“İdealsizlik, idealsizlik! İsteddiğiniz kadar rejim değiştirin. İsteddiğiniz kadar adam getirip götürün, bu gemiyi yürütemezsiniz, çünkü kazanı kaynamıyor. Çünkü bu merkezi hareketten mahrum bir cisimdir. İşte elinden “Kızıl Elma”'sını aldığınız günden beri Türk ordusunun hali”* demiştir. Bu arada Türkçülük de yükselen bir değer olmaya

başlamıştır. Mehmet Emin beyin Yunan harbi sırasında yazdığı “*Ben bir Türk’üm, Dinim cismim uludur, İnsan olan vatanın kuludur*” toplumun o andaki duygularını çok güzel yansıtmaktadır. (Akyol, 2013, 223-224)

Türklük fikrinin, uygulamada İttihat ve Terakki’nin devlet politikası haline gelmesi, Balkan savaşından sonradır. İdealsizlikten, idealizme dönüşümde, Balkan harbinin büyük katkısı olmuştur. Kadın hareketinde, gençlik hareketinde, çocuk algılayışında veya toplumsallaşmada Balkan harbinin katkısı tartışılmazdır. Toplumdaki bu yeni kavram “Mefkure” dir. Bu toplumsal hareketlenmenin, milli bilinçlenmenin en önemli örneği Donanma Cemiyetidir. Dönüm noktası Yunanistan’ın Averof adlı savaş gemisini almasıdır. İtalya da yapılan gemiyi İtalyan hükümeti alamamıştır. Satışa çıkarılan gemi için, Osmanlı hükümeti parayı tedarik edememiş. Yunanistan gemiyi satın almıştır. Osmanlı gemileri 16 mil sürat yaparken, üç dakikada bir top atabiliyordu. Averof ise 22 mil sürat yapıyor, bir dakikada üç top atışı yapıyordu. Acı olan bu savaş gemisinin alınmasını sağlayan 8 milyon drahmiyi bağışlayarak ön ayak olan Görice doğumlu Georgi Averof’un Osmanlı vatandaşı olması idi. İstanbul da bir Rum matbaasında basılan alfabe kitabında “büyük vatanperver” olarak övülmekte idi. Averof’dan daha büyük iki gemi için İngiltere ye sipariş verildi Sultan Osman ve Reşadiye isimleri konulan bu gemilere birinci dünya savaşını bahane eden İngiltere el koydu ve Osmanlıya teslim etmedi.

Donanma kampanyasının yanında bir de “İslam boykotajı” denilen Rum mallarını boykot hareketi başladı. Bu kampanyalar Türklerde milli bilinçlenmeyi yaygınlaştırdı ve çok sayıda “milli şirket” kurulmasını sağladı. (Akyol, 2013, s.46).

Yunanlıların megali idea da Venizelos şu sözleri söylüyordu. İki kıta ve beş denizde Yunanistan. Yunan dışişleri bakanı Batı Anadolu da sahilden 100 km içeriye kadar olan ve Rumların yaşadığı bölge eninde sonunda Yunanistan’ın olacak diyordu. Yunanlıların Megali İdeası, Küçük Asya Felaketi 9 Eylül 1922 de Türk ordusunun İzmir e girişi ile denize döküldü. 1914 yazında yapılamayan mübadele Lozan da yapıldı. Ege bölgesi Makedonyalaştırılmaktan kanlı etnik çatışmalardan bu şekilde kurtuldu. (Glenny, 2000, s.349).

Balkan savaşlarının mimarı Ruslardır. Yunanlılar, Rus orduları 1829 da Edirne ye girdikten sonra bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bulgaristan 1878 de Osmanlı devletine bağlı özerk prenslik olmuştu ama kağıt üzerinde böyle idi esasında fiilen Bulgaristan bağımsız olmuştu.

1877-78 savaşının öncesinde 1876 da Osmanlı düşmanı liberal İngiliz Başbakanı Goldstone'nın yayınladığı “*Bulgar dehşeti ve Şark sorunu*” adlı kitap otuz kırk bin Bulgar'ın öldürüldüğünü öne sürüyor ve Bulgar toplumunda kin duygularını kabartıyordu. Mart 1878 Ayestefanos anlaşması ile Büyük Bulgaristan kuruluyordu Ama İngiltere ve Avusturya-Macaristan imparatorluğu buna itiraz ederek Haziran Temmuz 1878 de Berlin Konferansı ile Makedonya'yı yeniden Osmanlıya iade ettiler. Şarki Rumeli denilen bölgeyi Osmanlı devletine bağlı muhtar (özerk) bir bölge haline getirerek, Bulgarların Ege'ye çıkışlarını ortadan kaldırdılar. Bu gelişme Bulgaristan için büyük darbe oldu ve Balkan savaşlarının temelini hazırlayan etken olarak da ortaya çıktı. Büyük Sırbistan'ın ilk hedefi Bosna Hersek ti ama Avusturya-Macaristan imparatorluğu 1908 de ilhak kararı aldığında bir dünya krizi yarattı. Daha sonra 1911 de Almanlar Panther zırhlısını, Fas'daki Agadir'e gönderdiği zaman da dünyada büyük bir kriz oldu ama üçüncü kriz de 1914 de Dünya savaşı çıktı. Meşrutiyet birleştirici olamadı. Eşitlik ve Kardeşlik ilkeleri ile yola çıkıldı ama sonuç umulanın tam aksı oldu.(Akyol, 2013, 20-25)

1907 de İngiliz-Rus antantı ile İngiltere dış politikası büyük bir değişime uğradı. Hatta diplomasi tarihçileri buna “*diplomatik devrim*” derler. Çünkü Doğu sorunu Batılı devletler tarafından “*ahlaki sorun*” olarak yani Müslüman idaresinde yaşayanların kurtarılması sorunu olarak görülüyordu. İngiltere'nin Kırım Savaşı sırasındaki Osmanlı Politikasını beklemek tamamen anlamsız bir durumdu. Osmanlı da çoklu sistem eğitim de, hukuk da vardı. Şer-i hukuk, nizami hukuk, ecnebi hukuku, cemaat hukuku vardı. Ecnebi okulları da çok yaygındı. Cumhuriyet, imparatorluğunu bu yapısına tepki olarak “*tevhid*” birlik birleştirmeyi ortaya koyarak cumhuriyetin omurgasını bir ölçüde oluşturmayı başardı. Tevhid-i Tedrisat sözcüğü üniter yapının oluşmasıyla Ulus-Devlet inşası ile bağlantılıdır. Gayrimüslim cemaatlerinde bir etnikleşme, bir uluslaşma eğilimi başlıyor. Bunların kendi okullarında ki bu eğitim ile milliyetçiler ve insan kadroları yetiştiriliyordu. Jön Türklerin “*Biz meşrutî demokrasiye geçerse liberal Avrupa'nın, demokrat Avrupa'nın desteğini alırız*” diye düşünceleri yanlış bir yaklaşımdı çünkü bütün Avrupa ülkelerinin sömürgeleri vardı. Avrupa devletleri onun için demokrasiye karşı idiler. (McCarthy, 2014,141-189)

Balkan savaşlarında çarpıştığımız Bulgaristan ve Yunanistan ile bizim modernleşme farkımızın en önemli göstergelerinden biri okuma yazma oranı idi bu oran Bulgaristan da yüzde 40 idi. Mesela Bulgaristan'daki kooperatifçilik hareketi Osmanlı kooperatifçiliğini çok etkilemişti.

Balkanlarda Sofya yeni binaları bulvarları ile Avrupa'nın bir uzantısı gibi idi. Balkan savaşları Osmanlı da "içtimai inkılap" yani toplumsal devrim diye nitelendirebileceğimiz bir dönüşümü gündeme getirmişti. İttihatçılar paramiliter örgütler ile toplumu militerleştirdiler. Önce izcilik, keşşafılık ile bu işler başladı. Askerlik nosyonu ne kadar erken çağlarda alınır, o denli etkin olur varsayımından hareket edildi. Bir noktada artık profesyonel ordunun dışında kitlesel ordular söz konusu idi. O yüzden ne kadar geniş bir kitleyi bir şekilde mobilize ederseniz o denli büyük bir askeri güce sahip olacağınız varsayımından yola çıkarak toplum militerleştirildi. (McCarthy, 2014, 61-115)

İttihat Terakkinin ilk amacı çok etnikli bir kimlik inşa etmektir. Bunun imkansız olduğunu olaylar kanıtladı. Balkan savaşı özellikle bunda çok önemli rol oynadı. Balkan savaşlarındaki bu başarısızlık sebebi ile yeni konsept Türk milliyetçiliği olacaktır.

15 Ekimde Osmanlı İmparatorluğuna karşı savaş ilan eden Yunan ordusu ertesi gün, Alasonya, ardından da çok önemli Sarantaporo muharebesini yaptı. Bu istihkam edilmiş bölgeyi Yunan ordusu çok kolay ele geçirdi. Bu şekilde Yunan ordusu için Makedonya yolu açılmış oldu. Selanik'in kurtarılmasından önceki son muharebe ise Yannitsa'da (Yenice) de verildi. Bu şehir Osmanlı imparatorluğu için kutsaldı. Bulgarlar Makedonya'ya inmeyi başarmışlardı. Yunan ordusu ile paralel Selanik'e doğru ilerliyorlardı. Hasan Tahsin Paşa düzensiz bir şekilde Selanik'e geri çekilen 27 bin askeri ile çoğunluğu Osmanlı olan şehri Moriano köşküne yerleşmiş olan başkomutan Konstantinos'a teslim ederken "*Selanik kaybedildi ama Selanik kurtuldu*" diyordu. Ama Yunanlılar, Osmanlı ordusunun askerlerinin ve şehrin sakinlerinin kanının dökülmemesi sözlerinde durmadılar. Teslim olan Osmanlı askerlerine ve halka her türlü şiddeti uygulamaktan çekinmediler. (McCarthy, 2014, 141-189)

Bulgaristan 1878 de Berlin anlaşması ile özerkliğini kazanmış ve 1885 de Doğu Rumeli vilayeti nin kendi topraklarına katmış, II. Meşrutiyet sonrasında 5 Ekim 1908 de bağımsızlığını ilan etmişti. Osmanlı devleti protestonun ötesinde bir şey yapamamıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığındaki süreç Balkanların Osmanlıların elinden nasıl çıktığının bir göstergesidir. Balkanların kaybı ise Osmanlı'nın imparatorluk vasfını ortadan kaldıracaktır. Balkan milletleri ise unuttukları ve asırlar öncesinde kalmış olan problemlerine geri dönecekler ve "Türk Barışı" nı kaybedeceklerdir. Osmanlı Rumeli'sinde II. Abdülhamit döneminde 6 vilayet vardı. (McCarthy, 2014,141-189)

Tablo 4. Osmanlı Avrupa'sında İnanca Bağlı Millet Sistemine Göre Nüfuslar

VİLAYET	MÜSLÜMAN	RUM	BULGAR	TOPLAM
Edirne	760.000	396.000	171.000	1.427.000
Selanik	605.000	398.000 (25 bini Ulah)	271.000	1.348.000
Yanya	245.000	331.000(180 bini Ulah)		561.000
İşkodra	218.000	11.000 (10 bini Ulah)		349.000
Manastır	255.000	125.000 (65 bini Ulah)	330.080	840.000
Kosova	959.000	93.000	531.000	1.063.00
TOPLAM	3.497.000	1.675.000 (280 bini Ulah)	1.220.00	6.353.000

(McCarthy, 2014,141-189)

Makedonya meselesi Balkan savaşlarının en önemli sebeplerinden biridir. Makedonya Devrimci Örgütü (VMRO) 1903 yılında Osmanlı yöneticilerinden çok Müslüman halkı hedefleyen bir ayaklanmayı planlamıştı. Maksatları Osmanlı'nın ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırması ve Avrupa kamuoyunu etkileyerek ve büyük güçleri müdahaleye zorlamaktı. Fakat senaryo istenen gayeden ziyade problemin uluslararası bir nitelik kazanmasına sebep oldu. Avusturyalılar ve onların desteklediği Bulgaristan'ın tercihi, kendi kontrollerindeki bağımsız ya da özerk bir Makedonya'dan yanaydı. Fransa, İngiltere ve Rusya ise Avusturya'nın Makedonya'yı da nüfuz alanına katarak Balkanlar da büyümesi yerine, Makedonya'nın Balkan devletlerince parçalanmasını desteklemişlerdi. Böylece müttefiklerin onayı ile Balkan Savaşlarının başlaması teşvik edildi. (Akyol, 2013, 28-29)

Kiliseler ve Okullar Kanunu 3 Temmuz 1910 Osmanlı hükümetince çıkarıldı. Bu gelişme Balkan ülkeleri arasında kıyasıya devam eden kilise savaşının sonunu getiriyordu. Halbuki II. Abdülhamit 1908 yılına kadar, denge siyaseti izlemişti. İttihat ve Terakki eliyle azınlıklar

arasındaki en büyük sorun çözülmüş oluyor ve onlarında birbirleri ile ittifak yapmalarının önü açılıyordu. (Akyol, 2013, s.191)

1912 Nisan ayında başlayan isyan Kuzey Arnavutluk'tan Yakova ve Priştine'ye sıçradı. Ağustos 1912 de Arnavutlar Üsküp'ü işgal ettiler. Hapishanedeki tutukluları serbest bıraktılar. Memleketlerine yakın bölgelerdeki redif depolarını yağmaladılar. Taviz vermek zorunda kalan Jön Türkler, Arnavutların on iki isteğini yerine getirmek zorunda kaldılar. Bu yenilgi Makedonya'daki diğer Hıristiyanların isyan ve özgürlük ateşinin çok parlamasına sebep oldu. Bu gelişmeler sonucu Balkan harbi de çıktı. (Akyol, 2013, 89-93)

Balkan müttefiklerine bakıldığında Karadağ'lılar Sancak ve Arnavutluk da büyümek istiyorlardı, Yunanlılar büyük idealleri olan Adiryatik'ten başlayarak İstanbul'u içine alacak şekilde bir şark imparatorluğu kurma sevdası idi. Harp öncesi hedefleri ise Makedonya bir kısmını almak idi. Sırp'lar ise Sırbistan topraklarını ihya etmeyi düşünüyorlardı ve harp öncesi hedefleri ise Kosova ve Makedonya'yı almak idi. Bulgarlar ise kendilerini Balkanlarda yaşayan bütün milletlerin özünü teşkil ettikleri inancıyla Balkanlarda dini ve siyasi bir birlik kurmak azminde idiler. Harp öncesi hedefleri Trakya ve Makedonya yı topraklarına katmaktı. Makedonya'nın hem Yunanlıların, hem Sırp'ları hem de Bulgar'ın hedefi olması, Balkan savaşının esas kırılma noktasıdır. (Akyol, 2013, 29)

İşin ilginç yanı, Balkan müttefikleri bu paylaşım hayali ile yanıp tutuşurken Hariciye Nazırı Asım Bey 15 Temmuz 1912 de Meclis-i Mebussan da "*Balkanlardan imanım kadar eminim*" diyebiliyordu. Asım beyin yerine gelen Hariciye Nazırı Ermeni Kapriyel Noradunkyan da Rusya'nın teminatını hükümete bildirmesini iletmış en tecrübeli en iyi eğitilmiş 120 tabur asker terhis edilmişti. Ordunun subay kadrosu 1911 yılında 30.653 olması gerekirken 16.211 idi. Diğer problem ise subaylar arasında alaylı-mektepli çekişme idi. Nizamiye sınıfı dışında kalan redifler ayrı bir problemdi. Redif subayları eğitimle uğraşmazlar ve hatta askerlerini kanun-nizamlara karşı gelmeye teşvik ederlerken, aralarında ticaretle uğraşanlar, tütün kaçakçılığı yapanlar bile vardı. Savaş sırasında subaylar da İttihatçı ve Hürriyetçi olarak ikiye bölünmüşlerdi. Rumeli'ye gönderilen erler arasına karışan ajanlar tarafından "*Sizin vatanınız Anadolu, Rumeli de ne işiniz var?*" diye propaganda yapılmıştır. Yunanlılar ile yapılan 17 Aralık 1912 de deniz savaşlarında ağır yaralar alan Yunan amiral gemisi olan Averof zırhlısına taarruz edilmemiş Kamil Paşa hükümetine bazı subay tarafından zafer kazandıracağı düşüncesi ile Yunan donanması imha

edilmemiştir. Birinci Balkan Savaşı 7 ay 22 gün sürmesine rağmen Türklerin bozgunu ilk üç haftada gerçekleştirmiştir. (Akyol, 2013, 206-207)

Tablo 5. Balkan Ülkelerinin Savaş Sonunda Kazanç ve Kayıpları

ÜLKE	SAVAŞTAKİ YÜZÖLÇÜMÜ KAZANCI(km ²)	SAVAŞ SONRASI NÜFUSU	YÜZÖLÇÜMÜ(km ²)	NÜFUS
Bulgaristan	25.257	984.000	121.062	5.322.000
Yunanistan	35.919	1.859.000	120.060	4.400.000
Sırbistan	41.873	1.942.000	87.300	4.942.000
Karadağ	5.590	161.000	15.017	435.000
Arnavutluk	----	----	25.734	800.000

(McCarthy, 2014,141-189)

Balkan savaşlarının üç mağlubu vardı. Türkler, Bulgarlar ve Avusturyalılar. Balkan savaşlarının sonrasında Makedonya topraklarının büyük çoğunluğunun Yunanistan ve Sırbistan tarafından paylaşılması, Makedonya'nın özerk bir bölge için savaşan VMRO'nun (İç Makedonya Devrimci Örgütü) Makedonya da geliştirmeye çalıştığı Makedon kimliği ile ilgili amaçlarını da akamete uğrattı. Makedonya'nın bağımsızlığı meselesi 1991 e kadar bir daha gündeme gelmeyecektir. Osmanlı devletin de İttihat ve Terakki duruma tamamen hakim olacak ve Osmanlı Devleti Balkan Harbinin bitişinden tam bir yıl sonra 12 Kasım 1914 te savaşa sokulacaktır. Dimetoka şehri ve çevresi de, I. Dünya savaşında Bulgarları Osmanlı-Alman ittifakına dahil edebilmek için Almanya'nın baskısı ile Bulgaristan'a bırakılmıştır. Osmanlı imparatorluğu savaş başlamadan toprak kaybetmeye başlamıştır. (McCarthy, 2014, 141-189)

Avrupa da görülen ırkçı-dini milliyetçilik, göçleri tabii bir olay olmaktan çıkarıp dini, siyasi ve kültürel amaçlara alet etmiştir. Osmanlı devletinin son iki nüfus sayımı 1906-7 ve 1914 nüfus sayımlarıdır. 1906-7 nüfus sayımına göre memleketin nüfusu 15.099.738 kişi olup bunun 11.633.507 si Müslüman (%77.51) 3.376.231 i (%22.49) ise Gayrimüslüm'dür. 1914 nüfus sayımında ise nüfus 16.064.061'di. Müslümanlar 12.997.459 (%80.91) Gayrimüslümler 3.376.231 (%19.09) dur. Bunun en büyük sebebi de Balkan savaşları sonunda Balkanlardan yoğun bir göç hareketinin yaşanmış olmasıdır. Bu oranda azalmaya neden olan diğer sebepte

Rum nüfusunun 241.231 (%2.28) azalmasıdır. Ege adalarının elimizden çıkması, Batı Anadolu, Trakya, İstanbul, Marmara civarı ve Karadeniz deki bir kısım Rumların göç etmesi veya ettirilmesidir.(Ağanoğlu, 2013,s.205)

Osmanlı imparatorluğunun, Balkan ülkeleriyle yaptığı savaşta kısa sürede ciddi bir mağlubiyet alması “*utanç verici*” olarak görülmüş ve sonuçları itibarıyla “*Balkan Hacaleti*” olarak isimlendirilmiştir. Bu ifadeyi ilk kullanan o zaman teğmen rütbesi ile Balkan savaşlarına katılmış olan Mareşal Fevzi Çakmak’dır. (Ashmead-Bartlett Ellis, 2014,s.7)

Osmanlı devleti Balkan savaşları sonunda Avrupa’daki topraklarının %83 ünü, nüfusunun %69 unun ve bunlara ilaveten devlet gelirlerinden önemli bir kısmı ile önemi bir ölçüde ziraat potansiyelini kaybetmişti. (Halaçoğlu, 2014, s.37)

3.1.4. Yugoslavya kurulduktan sonra Türkiye’ye olan Göçler

1 Aralık 1918 de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven krallığı 1929 da yılında güney Slavları manasına gelen Yugoslavya Krallığı adını almıştır. 1925 de Dostluk anlaşması ile birlikte Türkiye Yugoslavya diplomatik ilişkileri yeniden başlamıştır. 1923-33 yılları arasında Yugoslavya dan 26.120 aile 108.179 kişi serbest göçmen olarak Türkiye ye gelmiştir. Ayrıca 1934-40 yılları arasında 5.894 kişi de iskanlı olarak gelmiştir. 1934-49 yılları arasında 3.139 kişi serbest göçmen olarak gelmiştir. Türkiye’ye gelen Balkan göçmenlerinin içinde Yugoslavya’dan gelenler %22.3 oranındadır. Yugoslavya–Makedonya topraklarından 1923-30 tarihleri arasında devamlı baskılar sonucu Türkiye’ye göç edenlerin sayısı 350 bin dir. Bu dönemde yaşanan göçlerin en önemli sebebi krallığın Karadağ, Sancak, Makedonya ve Kosova da uyguladığı Osmanlı feodal yapısını kaldırmayı hedefleyen Tarım Reformudur (Agrarna Reformu). Bu düzenleme ile toprakları ellerinden alınan köylüler göç etmeye zorlanmıştır. Topraklarını terk eden Türklerin yerlerine Sırp lar yerleştirilerek bölgenin Sırplaşması hedeflenmiştir. Üsküp’ün simgesi Burmalı Camii, Gazi Mustafa Paşa Camii, Harabati Baba Vakfı gibi İslam eserlerine Sırp ordusu tarafından el konulmuştur. Burada ki Müslümanlardan haciz edilen malların 1922-41 yılları arasında Karadağ, Banat ve Srem bölgelerinden getirilen 12 bin Slav ve 5 bin yerli ahaliye verilmesi göç ettirmenin maksadını açıklamaktadır. Yugoslavya da “*Türkler Asya’ya*” şarkıları söylenerek bu zorunlu göç yapılmıştır. Çoğunlukla din adamları göçe karşı çıkmış, ancak umutsuzluğa kapıldıkları yıllarda da çaresiz durumdaki insanların göç etmelerine ses çıkarmamışlardır. Bu konuda Makedon

Müslümanlarının kullandıkları bir atasözü vardır “*En son iman göç eder*”.(Ağanoğlu, 2013, 373-374), (Şimşir, 2017, 262-283).

Türkiye ile Yugoslavya arasında resmi olarak imzalanan ilk göç anlaşması 1938 yılında olmuştur. 40 bin aile yani 200 bin kişi 1938 Göç anlaşması kapsamına girmekte idi. 1938 anlaşmasında “Türk dili ve orjini olanlar ve Türk kültürüne sahip Yugoslavya Müslümanları” göç etme hakkına haizdir kararı verilmiştir. 1936-47 yıllarında göç edenler sadece 2.277 kişidir bu da savaş yıllarında göç edebilmenin ne kadar zor olduğunun bir kanıtıdır. II. Dünya savaşında Üsküp’ün doğu kısmı Üsküp dahil Bulgar işgalinde idi. Bu dönemde Bulgarlar tarafından öldürülen Türk sayısı günde 60 olabiliyordu. İtalya işgali altında Makedonya’nın batı tarafını da Arnavutluk idare ediyordu. Bu yıllarda Arnavut milliyetçileri Türk köylerine sokulmuş ve Türkleri Arnavutlaştırma faaliyetlerine başlamışlardır. (Ağanoğlu, 2013,s.375), (Şimşir, 2017, 262-283).

Savaş sonrası 11 Ekim 1944 de Makedonya Cumhuriyeti Yugoslavya’ya bağlı federe bir devlet olarak ortaya çıktı. Yugoslavya kendisi gibi komünist rejimi kabul etmiş Arnavutlara hoş görünmek için Makedonya’daki Arnavutlara geniş haklar tanımış, onlar da bu yetkilerini Türkleri asimile etmek için kullanmışlardır. O tarihlerde Batı Makedonya da yaşayan Türklerin nüfus cüzdanlarına Arnavut yazdırma kampanyası yürütüldü. Bu arada partizanlar tarafından, gizli mukavemet teşkilatına katılmadıkları için bazı Türkler kurşuna dizildi. Cesetler, ailelere teslim edilmedi. 1946 da çıkarılan soyadı kanunu da bunun bir kilometre taşı oldu. Daha önce Türklerin soyadına eklenen “yeviç” ekiyle Sırp olmuş iken, savaştan sonra “i” eki getirilerek Türkler Arnavut yapılmaya çalışıldı. Tito ile Fuat Köprülü arasında 16 Mart 1953 te Split te imzalanan Centilmenlik Anlaşması ile göç anlaşması için gerekli işlemler tamamlanmıştı. (Ağanoğlu, 2013, s.378), (Şimşir, 2017, 262-283).

Göçün sebepleri **Mali sebepler**, 100 dekardan büyük toprak sahibi olanların topraklarına el konulması, ticaretin tahdid edilerek esnafın malının müsadere edilmesi, işçilere ideolojik ayırım yapılması, verginin takdire tabii oluşu, Türklere yüksek oranda vergi uygulamaları bunlardan bazıları idi. **Sosyal sebepler**, Türk evlerinin mahremiyetlerine saygı duyulmaması, kadının örtüsüne müdahale edilmesi, Slavlarla yaptırılmak istenen zorunlu evlilik, Türklerin Slav köylerine iskan mecburiyeti, okullarda komünist propagandası. **Dini ve Milli sebepler**, dini tatillere hüremetsizlik, camilerin kapatılarak depo, işyeri vb olarak kullanılması, camiye

gidenlerin hapsedilmesi, dini mekteplerin kapatılması vb. sıralanabilir. 1951 yılında ferace yasaklanmış “*İnanç kitlelerin afyonudur*” İslamiyetin komünist toplumun gelişimi açısından olarak bir tehdit olarak gösterilmesi. Müslümanlara “*artık bize burada hayat kalmadı*” düşüncesine sevk ediyordu. Türklerin milli benliklerini koruyacak teşkilatları kapatmak, kurulmasını engellemek gibi örnekler göçün en önemli sebeplerindendi. (Ağanoğlu, 2013, 72-101), (Şimşir, 2017, 262-283).

Bosna da Ali İzzetbegoviç’in kurucuları arasında bulunduğu Genç Müslümanlar Teşkilatı, Prizrenli Türklerin kurduğu Genç Türkler ve Üsküp te kurulan Yücel Teşkilatı bu baskıların odak noktasını oluşturmaktaydı. Özellikle Üsküp Türklerinin en seçkin eğitilmiş gençleri ve eşrafı tarafından 1944 yılında kurulmuş olan Yücel teşkilatı Türklük ve Türkiye aşkı üzerine faaliyetler göstermek için kurulmuş ve faaliyetlerini daha çok kültürel düzeyde sürdüren bir teşkilattir. Teşkilat üzerinde gerçekleştirilen mahkeme ve idam süreci bölge Türklerinin moralini derinden sarsmıştı. 1948 yılında cereyan eden mahkeme, hoparlörler aracılığıyla Üsküp meydanlarından dinletilerek Türklere karşı adete bir psikolojik savaş uygulanmıştır. 27 Şubat 1948 tarihinde Yücel Teşkilatı Başkanı Şuayip Aziz İshak ile merkez komitesinden Ali Abdurrahman Ali, Nazmi Ömer Yakup ve Adem Ali Adem’in idamı ve çoğu öğretmenlerden oluşan 60 Türk gencinin madende sürgün cezasından, 20 yıl ağır hapse kadar değişen cezalara çarptırılması, bölge insanında büyük üzüntü yaratmıştır. Türkiye’nin Yücel davası esnasında sessiz kalması dikkat çekmiştir. Türkiye’nin bu tutumu, Makedon Türklerinin Makedonya’da sahipsiz olma hissine kapılmalarına neden olarak Türkiye’ye göç etme arzularını arttırmıştır. <http://www.fikirdebirlik.org/yazdir.asp?yazi=200802010>.

1949 yılında göç meselesini gündeme getirmesine rağmen Tito tarafından bu istek ancak 1953 de ele alınmıştır. 1950-58 yılları arasında gelen 104.372 göçmen, Türkiye’nin Ege, Marmara ve Trakya bölgelerini tercih etmişlerdir. Bunlardan 56.624 ü İstanbul’a yerleşmişlerdir. Maalesef göç edenler, serbest göçmen olmaları sebebiyle fazla yer almamışlardır. 1966 yılında Yugoslavya İçişleri Bakanı Rankoviç zamanında Türk ve Müslümanlara karşı yürütülen baskı ve zulümler üzerine birçok Türk, Boşnak, Arnavut, Sancak, Kosova ve Makedonya bölgelerinden Türkiye’ye göç etmişlerdir. 1952-67 yılları arasında tamamı serbest göçmen olmak üzere 175.392 göçmen gelmiştir. 1950 de kurulan Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği göçmenlerin dertlerinin ortadan kaldırılması için çalışmalarını sürdürmüştür. Serbest göçmen

oldukları için devletten herhangi bir iktisadi yardım almamışlardır. Vatandaşlığa alınmaları iki yıldan fazla süren göçmenlerin sıkıntıları katlanarak artmıştır.(Ağanoğlu, 2013,382-34), (Şimşir, 2017, 262-283).

Osmanlı zamanında geçerli olan “Millet sistemi” dolayısı ile Rumeli topraklarında “Müslüman” adı altında kabul edilen Türk, Arnavut, Boşnak, Torbeş, Goran kimlikleri Birinci Dünya savaşından günümüze toplumların milli benliklerine kavuşmasıyla ayrı kimlikler haline gelmiştir. Osmanlı bakiyesi bu toplumlar arasında kendini, bölgede İslamiyet ile aynı manada kullanılan “Türk” görme eğilimi azalsa bile günümüzde de devam etmektedir. 1930 lu ve çoğunlukla 1953 ten sonra Bosna-Hersek ve özellikle Sancak bölgesinden Türkiye’ye göç etmek isteyen Boşnaklar, Üsküp ve çevresine yerleşip bir müddet yaşadıkdan sonra konsolosluklara “Türk” olduklarını kabul ettirip davet mektubu “vesika” temin etme gayretine giriyorlardı. Bunlar göç eden Türklerin mülklerini alıyorlar, Makedonya da Üsküp, Köprülü ve Pirlepe de bağlı 26 köye yerleşmişlerdi. Bunlardan bir kısmı davet mektubu alamadıkları veya başvuruları kabul edilmedikleri için Makedonya da kalmış ve buradaki Boşnak azınlığı oluşturmuşlardır. 1971 yılında bu insanlar 1100 aile civarında 5 bin kişi idiler. Makedonya Devlet istatistik kurumuna göre 2002 yılında Boşnakların sayısı 17.018 kişidir. Türkiye nüfus sayımlarında anadilden sonra bilinen ikinci dil sayımlarından yola çıkarak 1953-66 yılları arasında göç eden 151 bin Yugoslavya göçmenlerinin 90.907 si Türk, 29.465 Arnavut, 26.500 Boşnak ve 4.940 Torbeş’ti. Yugoslavya’dan gelenler arasında kaygan kimlik fenomeni bugün Makedonya’da da görülmektedir.(Ağanoğlu, 2013, s.389), (Şimşir, 2017, 262-283).

Makedonya’daki Türklüğün etnik Türk olmadığı, kültürel Türklüğün Makedonya hala çok yaygın olduğu bir gerçektir. Göç sırasında yaşanan sıkıntılar çok fazla idi. Önce bir davet mektubu gerekiyordu. Bürokratik zorluklarla altı ay ya da bir seneye kadar bu süreç uzuyordu. Belediyeler, Türklerin mallarını satın almada öncelik sahibi idi ve dilediği fiyata alabiliyorlardı. Belediye satın almazsa, sıra Sırlara geliyordu. Mesela Sancak bölgesinden gelip Üsküp’te mülk almak isteyenlere müsaade edilmiyordu. Bundaki maksat mülkün değerini düşürebilmektir. Gayrimenkul ancak üçte bir dördte biri fiyatına satılabiliyordu. Buna ilaveten satış bedelinin %25-30 undan fahiş bir vergi alınmaktaydı. Ayrılış müsaadesi verilirken nüfus başına 12 bin dinar vatandaşlıktan ayrılma vergisi alınmıştı. Göçmen malını satma imkanı bulamazsa emlakı resmen Yugoslavya hükümetine hibe ettiğine dair bir sözleşme imzalamadıkça ve bu

sözleşmenin yüksek harçlarını bizzat ödemedi Türkiye'ye göç edemezlerdi. Türkiye'ye gelenler vergiden beş yıl muaf oldukları için fabrikalarda çalışmayı tercih edilmişlerdi. Muhacirlerin özelliklerinden biri kök salmak istediğidir. Mart-Nisan 2001 tarihinde Makedonya da başlayan ve Haziran 2001 de devam eden olaylar sonucunda Makedonya Ordusunun Kalkandelen ve Kumanova şehir ve köyleri çevresinden Arnavutlara karşı giriştiği askeri hareket neticesi, Arnavut ve Türk bir kısım göçmen Türkiye'ye gelmiş ancak savaşın bitmesinden sonra gelenlerin çoğunluğu Makedonya'ya geri dönmüşlerdir.(Ağanoğlu, 2013, 380-381), (Şimşir, 2017, 262-283).

Yugoslavya'nın yıkılıp federe devletler bağımsızlıklarını ilanından sonra da Bosna Hersek, Sırbistan, Kosova ve Makedonya'dan akrabalık yüzünden gerekse ekonomik kültürel vb sebeplerden kitlesel olmasa bile bireysel ve aile bazında göç azalmış olmakla beraber halen devam etmektedir. 2004 yılında eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden 164 kişinin ülkemize göç etmesi buna örnek olarak verilebilir. Türkiye nin 1/5 i kadar nüfusunun Rumeli kökenlidir. Balkan ülkelerinden göç azalsa bile "Mekik Göçü" olarak adlandırılan bir ülkeye kısa süre gelen kendi ülkesiyle ilişkisini sürdüren bir göç türünün halen devam ettiği tesbit edilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre 2000 yılında bu sayı 1.238.200 iken 2005 yılında 2.805.400 e yükselmiştir. Bu tür göçte kendi içinde bazı sorunlar getirmiştir (Ağanoğlu, 2013, s.397), (Şimşir, 2017, 262-283).

3.1.5. Makedonya'daki Boşnak Nüfusun Varlığının Nedenleri

Müslüman köylerdeki toprakları işleyen yarı köle durumundaki Sırp köylüsüne Kmet denmekteydi. Rumi takvime göre "93 harbi" adı verilen 1877-78 yıllarında Osmanlı Rusya ile girdiği savaş kaybedince Sultan Abdülhamit bütün şartları kabul ederek Berlin antlaşmasını imzalamış Bosna güya "geçici" kaydıyla Avusturya-Macaristan imparatorluğuna bırakılmıştı. Bölgedeki Osmanlı askerlerine de "onlara dostça davranın" talimatı da verilmişti. Bosna da yaşayan Katolik Hırvatlar bu durumdan hiç rahatsız olmadılar hatta kendileri gibi Katolikler yönetime gelecek diye gayet mutluydular. "*Onlarla daha güçlü ve varlıklı olacağız*" diye düşünüyorlardı. Sırp ve Müslümanların korkularına gülererek, hatta alay ederek bakıyorlardı. İşgalciler sanki bu topraklarda yaşayan Ortodoks ve Müslüman insanları topluca yok etmek ister gibiydiler. Payitaht askerlerine esir muamelesi yapılınca pek çok Osmanlı subayı, sarayın emrini dinlemeyip Müslüman direnişçilerin yanında çarpışmalara katıldı. (Ağanoğlu, 2013, 36-40)

Ağustosun ikinci günü Sırpaların Aziz Eliya, Müslümanların da İlyas Aleyhisselam günü aynı gündür. Her yıl kutsal günün sabahı Ortodokslar kilise de Aziz Eliya için ayin yaparken, Müslümanlar da camide hep birlikte namaz kılıp Hazreti İlyas ruhuna dua ederler, birbirlerini de kutlamayı asla ihmal etmezlerdi. Zadruga diye ifade edilen; Sırpalarda her erkek çocuk evlendikçe, oturdukları evin etrafına yeni yatak odaları yapılarak genişlemiş bir nevi aşiret konağı yapıldı. İşgal sırasında Sırpalar için Katolikliğin özendirici olmasına çalışılıyordu. Müslüman zengin toprak sahipleri olduğunda eyalet yönetimi onlarla pek uğraşmıyordu. Sırp kmetleri kışkırtıp Müslümanlar ile çatışma yaratmak daha çok işlerine geliyordu. Çünkü bu kanlı olayların sonunda Müslümanların elindeki toprakların azalması amaçlanıyordu. Zaten işgalciler hemen bütün Sırpaları ülkeyi ellerinden alacak diye korktukları için Sırbistan'ın Bosna'daki ajanları olarak görüyor ve düşman kabul ediyorlardı. (Basık, 2015, 16-17)

İşgal yönetimi 1894 de yani işgalden altı yıl sonra koskocaman ve saray misali göz alıcı bir bina yaptırmıştı. Bu fazlasıyla süslü binayı akıllarınca İslam cemaatini memnun etmek için Fas/Arap mimarisi tarzında inşa etmişlerdi. Söz konusu bu bina bugün Milli Kütüphane olarak kullanılmaktadır. 1992 deki Sırp bombardımanında ağır hasar görmüş, üç gün süren yangın sonucu içindeki 155 bin el yazması olmak üzere iki milyona yakın kitap ve ulusal arşiv yok olmuştur. Bina yirmi yıllık bir restorasyon sonucu 2012 yılında eski görünümüne kavuşmuştur. (Basık, 2015,239-241)

Bosna'daki Müslüman aile isimleri Bey, Ağa, Efendi gibi şanlarının ardına yazılırdı. Malisörler, yani dağlı Katolik Arnavutlar, Karadağ'lılar birlikte Osmanlıya saldırıp zarar vermişlerdir. Vilayet-i Selase (Üçlü Vilayet) Osmanlı döneminde Makedonya'nın adıdır. Selanik ve Manastır ile birlikte Kosova'nın Üsküp sancağından oluşan bu bölgeye Bulgarlar ve tüm Batılı güçler Makedonya dediği için Osmanlı bu adı siyasi buluyor ve yerine Üçlü Vilayet demeyi tercih ediyordu. Artık Saray Bosna, farklı milletlerin etkinliğine girdikçe aşk şarkıları da şehirde farklı söylenmeye başlamıştı. (Basık, 2015, 375-380).

3.1.6 Balkan Savaşlarında Osmanlı Ordusunun Hezimetinin Nedenleri

Siyasal Nedenler

Otuz beş yıl önce (1877-1878) Rusya ile olan savaş daha başlamadan Avrupa, Bosna Hersek te ve Bulgaristan ta bir takım düzenlemeler istiyordu. Ne düşünülüdü ne oldu “Her yeri

düzenleyeceğiz, düzenlemeleri yalnızca oraya özgü bırakamayız, siz karışamazsınız dedik ve temsilciler meclisini açtık işi savaşa götürdük ve sonuçta Ayastefanos antlaşması imzalamak durumunda kaldık". Meclise Bosna Hersek'ten temsilciler seçildi Avusturya bunu Bosna Hersek'i ülkesine katarak cevap verdi. Bulgaristan da kapı kahyasına devlet memuru süsü verilmek istendi, buna Kral Ferdinand bağımsızlık ilan ederek karşılık verdi. Girit konusunda Anadolu Rum ticaret sahipleri boykot edilerek, Yunanlıların Slavlarla birleşmesine zemin hazırlanarak Girit'in gitmesine neden oldu. İtalya'nın Trablusgarp konusundaki ekonomik isteğine karşılık, onlarla uzlaşarak siyasal egemenliğimizin korunması daha akıllıca olmasına karşın, İtalyan'lara güçlük çıkartılarak savaş körüklendi. Trablusgarp'ı korumak bir yana, gidiş-geliş yollarımızın kesilmesinden dolayı Yemen ve Mısır'daki etki sarsıldı. Halka ya Girit ya ölüm ya Trablus ya ölüm diye bağırılırken bu kez de ya Sofya ya ölüm külahları giydirilip, Gazi olacağız diye bağırıldı. Sonuçta devlet egemenliğinin yerleştiği Rumeli, elimizden gitti.(Ağanoğlu, 2013, 66-68), (McCarthy, 2014, 61-115)

Sosyal Nedenler

Rusya ile olan savaşa kadar ülkenin dışarıyla ilişkisiz olduğundan, göreceli bir bolluk ve ucuzluk vardı. Devlet memurları sayıca az ve eğitimce düşük düzeyde olmalarına karşın, yönetim işlerin de vatandaşın işlerini çözümlenmede babacan bir davranış gösterirdiler. II.Abdülhamit döneminin başlamasıyla işler karıştı ve tersine döndü. Meşrutiyet ile birlikte yetkileri kötüye kullanmak, yoksulluk, düzensizlik, doğruluktan ayrılış, haksızlık egemen oldu. Yönetime karşı hoşnutsuzluk ve güvensizlik giderek çoğaldı. Köylünün canından başka koruyacak ve savunacak bir şeyi kalmadı. Rediflerin (yedek asker) yıllardan beri sık sık askere alınmaları sonucunda aileler de oluşan kayıplar, insanları canından bezdirdi. Askerin kaçışını dinsel duyguların zayıflamış olmasına bağlayanlara karşın Nizami (sürekli) askerlerin dayanıp büyük çoğunlukla rediflerin kaçması, yenilginin nedenini bu dünyaya ait işlerde aramak gerektirdiğini göstermiştir. Askerlik duygularını, hem milli gurur, hem de sağlam bir eğitim ile elindeki silaha güveni oluşmamış bir askeri, yalnız dinsel duygular, ateşe atılmaya yöneltmedi. Savaş saflarında, sarıklı gönüllülerle karşılaşılma hatta tabur imamları bile görülmedi. Tanrı korkusu, kurşun korkusunu yok edememiştir. Taburların 1/5 i usta erlerden, 2/5 i acemi erlerden, 2/5 ise rediflerden meydana geliyordu.(Ağanoğlu, 2013, 66-68), (McCarthy, 2014, 61-115).

Askeri Nedenler

II.Abdülhamit döneminde askere alınanlarda, askeri eğitim eksikliği vardı. Rediflerin bir yıl içinde iki kez askere alınamamaları gerekiyordu. Ama İtalyan savaşı ve Arnavutluk isyanlarından dolayı son yıllarda silah altına alınanlar, bu yanlış anlama sonucu askere alınmayarak evlerinde bırakılmışlardı. Meşrutiyetin ilk yıllarında her yerde canlanan istek ve gayret, 31 Mart olayı daha doğrusu 11 Nisan da Hareket Ordusunun İstanbul a girişinden sonra sönmüş ve rütbe indirimleri gibi yanlış bir düşünce ile emir ve kumandaya indirilen darbe, birçok birliklerin beceriksiz ellere bırakılmasına neden olmuştur. Büyükler birbirini çekemiyor, küçükler de bir birliktelik göstermiyorlardı. Kuşkusuz 11 Nisan dan sonraki Meşrutiyet Ordusu, Yeniçeri ordusuna benziyordu. Tüm bunlara karşın, halk arasında “Kahraman Ordu”, “Sayın Subaylar” sözlerinden başka bir şey işitilmiyordu. Hareket ordusunun İstanbul’a gelişinden sonra ordu, İttihat ve Terakki ye bağlı birçok genç subayın keyfine kaldı. Bir süre sonra da, bunların kimileri İtilafçı oldu. Sonunda bir de Halaskaran Zabitler Fırkası ortaya çıktı. Küçük rütbeliler büyüklere, kurmay olmayanlar olanlara düşman oldu. (Şimşir, 2017, 262-283).

Ordumuz için askeri eğitimin temel kaynağı Almanya idi. Almanya da ise saldırı düşüncesi her şeyin üstünde idi. Bu nedenle Osmanlı ordusundaki her kurmay subay başarının saldırı ile elde edilebileceğini düşünüyordu. Ancak Alman ordusunu büyük eğitimcisi Moltke’nin “**önce tartıp sonra saldırmak**” kuramı özümsememişti. Moltke’nin 1866, 1870 ve 1871 de büyük bir başarı ile uyguladığı “*ayrı yürümek ve toplu savaşmak*” ilkesine uyularak askeri okullarda öğretim ve uygulama yapılmakta idi. Ancak bu ilkenin uygulanabilmesi için, kendi başına iş yapmaya yetenekli tümen ve kolordu komutanlarına ve iyi öğretim görmüş bir askeri kurula gereksinim vardı. Büyük komutanların her tehlikeyi göze alarak, gerektiğinde en ileri hatlara kadar gitmekten çekinmemeleri gerekirdi. (Ağanoğu, 2013, 66-68), (McCarthy, 2014, 61-115)

4. BÖLÜM: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE MAKEDONYA'DA TOPLUMSAL YAPI VE TÜRKLERİN DURUMU

4. 1. Makedonya'daki Azınlıklar, Halklar ve Makedonya'da Türklük

Çalışma kapsamında yapılan doküman incelemesi, gözlemler ve görüşmeler kapsamındaki bir değerlendirme sonucunda Makedonya 'daki toplumsal yapıya ilişkin yapılan saptamalar aşağıda yer almaktadır..

4. 1. 1. Makedonya'daki Azınlıklar

1. Balkan savaşı ile Makedonya Sırp, Yunan ve Bulgar arasında bölüştürülürken, 2. Balkan savaşı ile Bulgaristan bütün Makedonya'yı almaya çalışmış ama yenilerek ellindeki önemli toprakları da kaybetmiştir. 1914-8 arasındaki 1. Dünya savaşında Bulgaristan Aksis'e kadar ki bölgeyi işgal ederek Üsküp ve doğu bölgesini işgal etmiştir. 1918-41 yılları arasında Sırp, Hırvat ve Sloven krallığının egemenliğinde olan bölge, 1920 yılında altı ay Yugoslavya komünist partisinin kontrolünde olan bölge, 1941-4 yılları arasında tekrar Bulgarların yönetimine girmiştir. 1944-91 yılları arasında Sosyalist Makedonya Cumhuriyeti olarak Federal Yugoslavya cumhuriyetinin bir parçası olarak bulunurken, 1991 de bağımsız Makedonya Cumhuriyeti olmuştur. 2001 yılında altı ay süren etnik Arnavutlar ile olan savaş sonunda 13 Ağustos 2001 de Ohri çerçeve antlaşması imzalanmıştır. 15 Aralık 2015 Avrupa Topluluğuna üye olmak için aday olmuş, Nisan 2008 Yunanistan Makedonya'nın NATO ya girmesine isim yüzünden veto ederken, 5 Aralık 2011 Uluslararası Adalet Mahkemesi Yunanistan'ın Makedonya'nın NATO ya girişini veto etmesini 1995 tarihinde Yunanistan'ın bozduğunu açıkladı.(Evans, 2012,s.37)

Makedonya parlamentosunda 123 koltuk vardır. Bunun 3 tanesi yurt dışındaki diasporadan gelmektedir. 2011 son seçimlerde 56 VMRO – DPMNE koalisyonu, 42 Sosyalist Demokratik Partiden koalisyon, 15 Demokratik Union of Integration, 8 Arnavutların Demokratik Partisi, 2 National Demokratik Revival den oluşmaktadır.19 kabine pozisyonun 5 i Arnavutlara aittir. Çevre, Ekonomi, İç İşleri, Adalet ve Savunma. Dört başbakan yardımcılığının ikisi de Arnavutlara aittir. (Evans, 2012,s.37)

Fransızlar Makedonyalılar için “Karışık Salata” (Evans, 2012) derler. Buna neden birçok etnik grupta oluşan bir ulus olmasıdır. Ege Makedonya'sı, Yunanlılaştırılırken, Vardar Makedonya'sı

Sırplaştırılmış ve Pirin Makedonya'sı, Bulgarlaştırılmıştır. 1920 yılında Üsküp şehrinin %80 Türklerden oluşmakta idi. Bulgaristan'daki bazı Makedonyalılar etnisitelerinin tanınmasını ve kendi kültürlerini ve kendi yönetimlerini attırmak istemişlerdir. Bulgaristan yüksek mahkemesi OMO Ilin'den bölgesi olarak isimlendirilen Bulgar Makedonya'sını yasaklamış ve Bulgaristan da Makedon azınlık yoktur demiştir. Bu kararın Avrupa İnsan Haklarına aykırı olduğu bildirilse bile 2006 yılında Bulgaristan hükümün yürürlükten kaldırılması için tekrar başvurmuştur. (Evans, 2012,39-40)

Yunanistan da yaşayan Makedonlular, Rainbow (Gökkuşuğu) partisi ile kendi lisanları ve kültürlerini ortaya koyan etnik bir parti ile kendilerini ifade etmişlerdir Yunan hükümeti Yunanistan'da Bulgar ve Makedon azınlık yoktur pozisyonunu korumaktadır. 1999 yılında Yunanistan'daki Helsinki izleme komitesine göre 10 bin ile 30 bin arası Makedon yaşamaktadır. Arnavutluk'ta ise 2. Dünya savaşından beri Makedonlar ayrı bir etnik grup olarak kabul edilmekte ve 5 bin ile 350 bin arasında bir nüfusa sahip oldukları söylenmektedir. Kosova'nın güneyinde Müslüman olup Makedonca konuşan bir topluluk vardır. Bunlar Arnavutlara bitişik yaşamaktadırlar Gorani denilmektedir. Kosova da, Kosova Bağımsızlık Ordusu tarafından 1999 yılında Yugoslavya ordusunun NATO bombalanması sırasında eziyete uğradıklarını söylemişlerdir.(Evans, 2012,s.41)

Prof. Dr. Emilija Simoska'nın "Macedonia - A view on the inter-Ethnic relations" (2005) çalışmasında, Nüfusun %23 ü Arnavut ve Türkler, Ulahlar ve Romanlar %5 den aşağıdadır. Arnavutların ve Sırp'ların %42'si kendilerini ikinci sınıf görürken, Romanlarda bu oran %35 dir. Türkler ve Ulahlar'ın %90 ise kendilerini eşit vatandaş olarak görmektedir. Sonuçta %87 Arnavut, %50 Sırp ve Roman ayrımcılığa uğradığını düşünürken bu oran Ulah ve Türkler sadece %10 dur. Yasal çözümün olabileceğine %80 Arnavut inanmazken, Türklerin ve Ulahların %80 i bunun mümkün olduğunu düşünmektedir. Makedonların %80 den fazlası cumhuriyete inanırken, hükümete %45 i, %20 si de parlamentoya inanmaktadır. Arnavutların %67 si cumhurbaşkanının politikalarına inanırken bu oran hükümete karşı %46'dır. Diğer bütün yapılara (ordu, polis) Arnavutların 2/3 den daha fazlası güvenmez. Türk ve Ulahlarda bu destek %80 den fazladır. Türklerde orduya özellikle ülkenin savunmasına karşı pozitif davranış da bu oran %90'dır. Romanlarda bütün yapılara karşı %90'dan fazla pozitif davranış varken, Sırp'larda bütün yapılara karşı yüksek oranda negatif hisler vardır.

Etnik merkezîyetçilik, Arnavutların %60'ın da, Makedonların %50 sinde mevcuttur. Makedonların Arnavutlara daha az oranda da Romanlara karşı ön yargıları varken Arnavutlar da ki bu ön yargı Makedon ve Sırlara karşıdır. Türkler ve Ulahlar bütün gruplara karşı açık bir ilişki içinde iken, %20 sinde Arnavutlara karşı negatif bir davranış vardır. Sırlar ise Ortodoks olmayan her gruba karşı negatiftirler. Nüfusun %70 in den fazlasında birbirlerine karşı ruhsal olarak nefret veya agresyon görülmezken, Makedon ve Arnavutların %10-15'lik gruplarında bunu görmek mümkündür. Makedonlar kendilerini fazla çalışkan, barışçı ve dürüst insanlar olarak görürken, Arnavutlara göre Makedonlar çok çalışkan ama güvenilmezdir. Türkler, Makedonları çok çalışkan, barışçı ve kültürlü görürken, Arnavutlar kendilerini dürüst eğitimli ve sebatkar, Türkler göre Arnavutlar askeri bir millettir. Makedonlar ise Arnavutları gelişmemiş ve geri kalmış olarak görürler. Türkler kendilerini çok çalışkan, kültürlü ve eğitimli görürken, Arnavutlara göre Türkler çok çalışkan ve barışçı, Makedonlara göre büyük endişe yaratanlar olarak görülürler. Makedonlar, Arnavutlar ve Türkler, Sırları agresif ve askeri, Romanları fakir ve tembel, Ulahları zeki ve cimri olarak görürler. Müslüman ve Hıristiyan evlilikleri son dönemde çok sınırlanmıştır.

1996 dan 10 yıl önce etnik olarak temiz evlilikler 1/3 den az iken bu oran iki kat daha fazla artmıştır. Homojen evlilikleri Makedonların %38 i tercih ederken, bu oran Türkler %50 Arnavutlarda ise %78'dir. %34 ü başka bir etnik gruptan arkadaşlığın zor olduğunu söylerken bu oran 10 yıl önce sadece %4 den azdır. Herhangi birinden nefret etmiyorum diyenlerin oranı %85 den fazla iken, bu oran 1996 da %45 düşmüştür. Arnavutlar da %30 a, Makedonlar da %48 e Türkler ise %55 olmuştur. Makedonlar, Arnavutlardan, Arnavutlar Makedon ve Sırlardan, Türkler Sırlardan nefret ederken, Ulahlar ve Romanlar nadiren bu ifade edilmektedir. İnsanların çıkarları bozulduğundan yeni bir savaş başlar mı diye sorulduğundan %49 u evet derken bu oran 1987 de sadece %8'dir. (Simonska, 2005)

4.1.2. Makedonya'da Yaşayan halklar

Arnavutlar

Makedonya'nın kuzey batısında bulunmaktadır. İlyrian kabilesinden geldikleri dillerinin Indo-European dil ağacından geldiği bilinmektedir. 17. Yüzyılda Osmanlılar, yerli Slav nüfusuna uyguladıkları baskı yöntemi ile boşaltırken, Gjergji İskender bey imparatorluktan düştükten sonra

Arnavutlar geniş yetkili olarak, Osmanlı kurallarına uyarak Osmanlı beyi olup bölgeyi yönetmeye başlamışlardır. Arnavutlar, 1. Balkan savaşıdan sonra bağımsız olurken Debre'nin güney ve kuzeyindeki az bir bölgeye de girmişlerdir. Makedonya'daki Arnavut sorunu, Kosova'nın Sırp eziyeti ile karşılaşması ile başlamıştır. Komünist Makedonya bu algıya yardım etmemiştir. Kosova da Arnavut polis gücü %5 den az iken hapisanedekilerin %80 den fazlası Arnavut'tur. Etnik Arnavutlar bağımsızlık içinde olmak istememişlerdir. Bu karışıklığın en önemli sebebi, hükümet tarafından belediyelerde yaratılan yapıdan kaynaklandığı ileri sürülmüştür. 1992 yılında Arnavut topluluğu diğer toplulukların nüfus oranlarına baskı yaparak kendilerini Arnavut olarak yazdırmaları için özellikle Türkler ve Torbeşler üzerinde baskı uygulamışlardır. Ağustos 2001 Ohri çerçeve antlaşması kendi nüfuslarını %25 olarak onaylatmıştır. (Evans, 2012,42-43), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Türkler

Doğu Makedonya da Doyran Valnadova ile Radoviç İştup arasındaki bölgede yoğun olarak yaşarlar. Türkmen kavimleridir. Osmanlının en iyi kolonize ettiği ve yerleştiği toprakları vatan olarak kabul eden ve en iyi örneklerinden biridirler. Çoğunlukla işgalcilerin çocukları olarak düşünülüp, korkuldukları için çok baskıya uğramışlardır. Yoğun göç 1950 li yıllarda Türkiye ye olurken ikinci büyük göç de 1990 lı yıllarda Yugoslavya nın bölünmesi ile yaşanmıştır. Sosyo-ekonomik ve askeri stratejik yapıdaki bölgelerde yaşamaları da göç üzerinde etkili olmuştur. 16. Yüzyılda İslamlaşan Hıristiyan gruplar da Yörüklerle katılmışlardır. Prilepe, Ovcepole ve Tikveş de bu olaylar yaşanmıştır. Tarikat yapıları ile organize olmaktadırlar. Bektaşilik gelenekleri hala yaşamlarında devam etmektedir. Düğünlerde, bayramlarda yağlı güreşler, taş kaldırması (taşımak), at ve eşek yarışları bu topluluk içinde yaygın eğlence araçlarıdır. Akralar arası evlilik toplum içinde kabul edilmezken, iki erkek kardeşin, iki kız kardeşle evliliği sonucunda paranın aile dışına çıkmaması açısından sık karşılaşılan bir durumdur. (Evans, 2012,46-47), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Osmanlı imparatorluğunun çöküşünden sonra birçok Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Osmanlı liderlerinin yerini, Sırlar almışlardır. 1950 ile 60 yıllarda 80 bin ile 150 bin Türk Yugoslavya'yı terk etmişlerdir. 2002 yılında en son yapılan nüfus sayımında %4 kendini Türk soylu olarak tanımlamıştır. Türkler, Makedonya da Cair, Vrapciste, Gostivar, Plasnica, Radoviç, ve Merkez Jupa da yoğun olarak yaşamaktadırlar. Özellikle doğu Makedonya da yaşayan Türkler

Yörükler. Bunlar da özellikle Radoviç, Vrapciste ve Gostivar da bulunmaktadır. (Evans, 2012,s.44), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk.

Torbeşler

Plasnica da yoğun olarak yaşarlar. Gerçekte Makedon Müslümanlardır. Kendilerini Türk olarak hissederler. Arnavutça ve Türkçe konuşamazlar, Ortodoks Makedon da değildirler. Arnavutlar, Müslüman Makedonyalılara Pomak diye de isimlendirirler. Bu terim Rodop dağlarında yaşayan Müslüman Bulgarlara verilen ifadedir. (Evans, 2012,s.44), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Romanlar

Romanlar Avrupa yaklaşık olarak 14 milyon kadardır. Kuzeybatı Hindistan'dan 11-14 yüzyıl arasında göç etmişlerdir. Sankrit dil grubundan bir dil konuşurlar. Arli, Kovaci- Burudji, Djambazi, Baruci, Juzari, Pristevaci, Gilanli ve Topanlı da yoğun olarak yaşarlar. Müslüman dinini seçenlere Xoraxone Romanları, Hıristiyan dinini seçenlere Dasikane Romanları denir. 2002 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Makedonya'da yaşayan Romanların nüfusları 53.879'dır bu da bütün nüfusun %2.66'sidir. Tahmini nüfus 150 bin kadardır. Üsküp'ün kuzeyinde Suto Orizari'de 13.300 kişi yaşamaktadır. Kosova'daki savaştan sonra da 1700 kişilik bir göçmen grubu Manastır ve Prilepe'ye yerleşmiştir. (Evans, 2012,44-45). Doğu Makedonya'da İştıp, Radoviç de Romanlar ile yapılan sohbetlerde kendilerini Türk olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Radoviç'te Türk oranı resmi istatistiklerde %13.5 olarak belirtilmektedir. Bu oranın çok büyük bir kısmını Şahin Mahallesinde yaşayan Roman vatandaşlar oluşturmaktadır. Şahin Mahallesinde bütün evler Türk bayrakları ile süslenmiş ve herkes Türkçe konuşmaktadır. Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Aromanians – Ulahlar

Makedonya'ya gelişleri M.Ö. 2 dedir. Romanya daki Romenlere dil ve etnisite açısından bağlı değilse bile birçoğu zamanla oraya göç etmişlerdir. Latin temelli bir dil konuşurlar. Armonji denir. Onlar için birçok isim verilmiştir. Ulah sözü Yunanca aptal sözünden türetilerek kullanılmıştır. Yunanlılar onlara *Koutzovlachs* (eksik, kusurlu) derler bunun anlamı da Yunan savaşına katılmayı red etmelerinden dolayı eksik bacak anlamında kullanılmasından

kaynaklanmaktadır. Türkler Ulah, Arnavutlar Tschobani, Sırp lar ise Cincari derler. 2002 nüfus sayımında % 0.5 oranında bir nüfusa sahip oldukları belirlenmiştir. Ulahlar ticaret ile uğraş ırlar. Koyun çiftlikleri ve büyük çiftliklere sahiptirler. Cincari eli sık ı anlamındadır. Malovisite, Ulah köyü olarak bütün yöresel gelenekleri göstermektedir. Artık Ulahlar köy yaş antısından şehir hayatına tamamen geçerek Makedon toplumuna entegre olmuşlardır. Makedonya da çok tutumlu olmaları, işlerini çok iyi bilmeleri ve Makedonya'nın bütün önemli mevkilerinde olmaları ile ünlüdürler. (Evans, 2012,47-48), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Diğ er Azınlıklar

2002 yılında nüfus sayımında Sırp asıllıların oranı %1.8 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca Hırvat ve Karadağlılar da Yugoslavya günlerinden kalmışlardır. Ermeniler orta çağlarda göç etmişlerdir. Ashkali Mısırlıları, Hintli romanlara kadar soyu uzanmaktadır. Ashkali Mısırlıları ve fakir Türkler, Osmanlı imparatorluğundan sonra Makedonya'yı terk etmişlerdir. Özellikle Ustrumca bölgesinden bu göçler olmuştur. Bir de Osmanlı'nın Bosna Hersek'ten çekilmeleri sonucu Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun himayesinde yaşamamak için o bölgeden göç edip Makedonya da yaşayan bir Boşnak toplulukta vardır.

Mijaklar, en iyi bilinen azınlıklardandır. Nüfus sayımında ayrı olarak tesbit edilmemişlerdir. Onun için sayıları bilinmemektedir. Mijaklar, batı Makedonya da beş asırdır yaşamaktadırlar. Mijachija ve Rega bölgesinde yaşamaktadırlar. Ortodoks ve Müslüman karışık bir topluluklardır. İslamiyet 16 yüzyılda yayılmaya başlamıştır. Mijaklara, Ortodoks Makedon denilirken Müslüman Makedonlulara Torbeş ifadesi kullanılmaktadır. Mijakların yaşadıkları alan Radika ve Mala nehri bölgesinde, kuzeyde Sağ dağları ile sınırlanırken, Korab, Desat ve Krcin dağları ile batıda, Bistra ve Stogov ile doğuda, Debre vadisi ile güneyde sınırlanmıştır. Makedonya da en iyi bilinen ağaç kakmacılığı ustaları ve demir işçiliğ i zanaatkarları onların arasından çıkmaktadır. Mijakların bayrakları en eski Makedon bayraklarındandır. Beyaz zemin kırmızı ve sarı ile sınırlanırken sarı çarpı kırmızı ve sarı daire içindedir. Bayrakta dört sembol vardır. Makedon aslanı, Bizansın çift başlı kartalı, Bogomil yıldızı ve yarım ay Celtic ejdarhası bulunmaktadır. (Evans, 2012, 48-49), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Makedon alfabesi Sırp alfabesine yakındır. Fakat onlar Sırp ların 30 harfine karşılık 31 harfli bir alfabeyle sahiptirler. Makedonların grameri, Bulgarcaya çok yakındır. Sırp lar Latin alfabesini

kullanmaya başlamışlarsa da, Makedonlar hala Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.(Evans, 2012, 49), (Ağanoğlu, 2016).

Arnavut dilinde iki ayrı lehçe vardır Gheg'ler kuzey Arnavutluk ta konuşulan lisandır. Ayrıca Kosova ve kuzeybatı Makedonya'daki Arnavutlar arasında konuşulan lisandır. Tosk, güney Arnavutluk ta konuşulur. 19. Yüzyıla kadar Arnavutların beş farklı alfabeleri vardı. Bu da halk arasındaki ilişkiyi ve öğrenmeyi zorlaştırıyordu. 1908 yılında Manastır da yapılan konferansla farklı dillerin birleştirilmesi, alfabenin tek olması ve alfabede 36 harfin olması kabul edildi. (Evans,2012,s.50), (Ağanoğlu, 2016).

Balkan savaşlarından sonra Ortodoks kilisesi Sırp Ortodoks kilisesini merkez olarak tanıdı. 1958 yılında Makedon Ortodoks kilisesi otonomisini kazanmış olsa da yine merkez olarak Sırp Ortodoks kilisesine bağlı idi. 19 Temmuz 1967 de Makedon Ortodoks kilisesi tamamen Sırp Ortodoks kilisesinden ayrılarak bağımsızlığı ilan etti. Makedonya da yaşayan İslami gruplar, Sünni ve Şii'dir. Yaklaşık 1/3 ü Sünni'dirler. Müslümanlık Arnavutlar, Türkler, Torbeşler, Romanlar ve diğer etnisiteler arasında yaygındır. Ayrıca küçük bir derviş inananları ile farklı tarikatlara mensuplarda vardır. Halveti, Bektaşî, Nakşi Bandî, Kadiri, Melami, Rufa-i, Sinan-i bunlardan bazılarıdır. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'dan gelen öğrenciler ile Wahabi ve Salafi İslam da küçük grupları etkisinde tutmaktadır. İslami din topluluğunun Makedonya'daki başkanına Reis-ül-Ulema denir. Reis-ül-Ulema, Riyaset'e başkanlık eder. 51 üyeli bir konsül (Meshihat) tarafından kararlar alınır. Riyaset ve Meshihat camii komitesi 13 dini komiteye ayrılır. Her birinin başında bir müftü vardır (Evans, 2012,51-52), (Ağanoğlu, 2016).

4.1.3. Geçmişten Günümüze Makedonya'daki Türklük

1683-99 Osmanlı-Avusturya savaşlarından sonra, Türkler kendi aktivitelerini kaybetmeye başlamışlardı. 1804 Sırp isyanı sonrasında, Osmanlı Rus savaşlarında göç sürekli olmuş ve 1908 yılından sonra da Türk göçü devam etmiştir. 1908-23 yılları arasında 300 bin kişi göç etmiştir. I. Dünya savaşının sonunda 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven krallığı kurulmuş o dönemde 120 bin kişi göç etmiştir. 1382 yılında Köstendil, 1380 Vardar'ın sol tarafı İştîp, 1382 de Manastır ve Pirlepe ve 1385 de Ohri, Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. 1945 den sonra komünizm bazı hakları kısıtlamıştır. Türkler, Arnavutları Türk gibi davranmaya iterek Arnavut milliyetçiliğini ateşlemişlerdir. 1946 da soyadı yasağı sonrası bütün soyadları Sırpçaya adapte edilmiştir. 1947

de Yücelciler hareketinden sonra, Türkler anavatanlara göçe mecbur bırakılmışlardır. 1950-1967 yılları arasında Makedonya'dan Türkiye'ye 305.158 kişi 77.431 aile göç etmiştir. 1991 deki ağımsızlıktan sonra Makedonyalı Makedonyalılar esas halk diğer milletler ise azınlık olarak kabul edilmiştir. 1974 anayasası ise Türkler ve diğer milletler ülkenin esas komponentleri olarak kabul etmekte idi. (Nureddin, 2007)

Tablo 6. Makedonyalı Türklerin şehirler göre dağılımları

Şehir	Nüfus	Türk Nüfusuna Oranı
ÜSKÜP	12.978	%15
GOSTİVAR	12.486	%14.6
USTRUMCA	7076	%8.1
DEBRE	6775	%7.8
KALKANDELEN	5076	%5.6
PİRLEPE	4932	%5.5
RADOVIŞ	4855	%5.4
KÖPRÜLÜ	4325	%5
KIRÇOVA	4241	%4.5
MANASTIR	3258	%3.8
RESNE	3218	%3.8
İŞTİP	2909	%3.5
OHRİ	2885	%3.5
MAK.BROD.	2497	%2.8
KUMANOVA	2314	%2.6
VALANDOVA	1719	%1.8
KRUŞOVA	1611	%1.6
STRUGA	1068	%1.6

(Nureddin, 2007)

Makedonya'daki Türklerin çoğunluğu sünnidir sadece Kalkandelen, Gostivar ve Manastır'a yakın Kanatlarda Bektaşilik hakimdir. Sırp-Hırvat-Sloven krallığı İslami kanunları koruma yapısının kurulmasına izin verdi. 1920 deki seçimlerde sekiz temsilciyi bu oluşum parlamentoya

gönderdi. 1924 de bu sayı 14 dü ve bunlardan biri olan Emin bey, Belgrad konsülünün üyesi idi. Bu tarihten 1960 a kadar, Türklerin politik hayata katılmaları yasaktı. 1963 de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetti. 1970 deki ekonomik durumdan dolayı liberal bir yol izledi. 1980 de Tito'nun ölümü ile milliyetçilik azınlık gruplar arasında artmaya başladı. 2006 da halkın ihtiyaçlarına Türk politik hareketi karşılık veremeyince Türk Ulusal Birleşik Hareketi yeni bir yapı olarak ortaya çıkarken, Türkbaşlarda Fiat Tsanovski liderliğinde Avrupa Geleceğimiz Partisi (Party of European Future) altında birleştiler.

Makedonya Cumhuriyetinin anayasasına göre (Madde 44) Makedon vatandaşlar kendi anadillerinde eğitim yapabilirler bu durum ortaokul ve liseler içinde geçerlidir. Radoviş'e yakın Alikoç ve Kocaali köyleri, Pirlepe'ye bağlı Kanatlar, Radoviş'e bağlı Kılavuz, Valandova'ya bağlı Çalıkli, Karbintsi'ye bağlı Radonya, Hocali, Pimali ve Kutsa köyleri ile Ustrumca da Türk okullarında eğitim Türkçedir. Türkçe eğitim 1-4 sınıflar arasındadır, Makedonya da 12 bin Türk öğrenci vardır. Bunların 5-6 bini anadillerinde bir eğitim alamamaktadır. Doğu Makedonya da Türkçe eğitim konusunda sıkıntılar vardır. Bu bölgelerde 78 yatılı okul yerleşimlerinde kalan 5-8. sınıflarda okuyan Türk öğrencilerin yaşadığı yerlerdeki çocuklar Makedonca eğitime zorunlu kılınmaktadır. Türkçe eğitim Jupa, Koliçani ve Debre köylerindeki çocuklar içinde bu problem söz konusudur. 1963-63 akademik yıllarındaki Üsküp Pedagoji Akademisi, 1976-77 akademik yıllarındaki Üsküp Filoloji Fakültesi Türkçe dili ve edebiyatı bölümünü açılmıştır. Makedonya'daki üniversitelerde okuyan Türklerin oranı %0.7-1.3 arasındadır. 1994 yılından sonra Türkiye cumhuriyeti Büyük öğrenci projesini Türki Cumhuriyetler de başlatmıştır. Böylece birçok öğrenci Türkiye ye eğitim almak için gelmiş ama çok azı Makedonya'ya dönmüştür.

Balkanlarda 5 asırdan fazla kalan Osmanlı 16 bin anıtsal eser bırakmıştır. Makedonya da 1912 yılına kadar Osmanlıdan kalan tarihi anıtsal eser 1276 dır. Şu anda bu sayı sadece 230 dur.

Tablo 7. Osmanlıdan Kalan Tarihi Anıtsal Eserler

Cami / Mescit	731
Türbe	40
Tekke	72
Medrese	71
Kuran Kursu (Darulkurra)	3
Mektep	178
İmaret	10
Han	75
Hamam	39
Saat Kulesi	13
Kervansaray	6
Su Kemerli	2
Köprü	23
Kale	6
Sebil	7

Kaynak: (Nureddin, 2007)

1945 e kadar Manastır da 30 cami varken bugün 10 tanedir ve sadece ikisi ibadete açıktır. 2001 yılındaki iç savaşta 57 dini yapı yıkılmıştır. Pirlepe'deki Pazar Camii Kültür anıtı (1457) ve Köprülü'deki Fazıl Ahmet Paşa camii bunlardan ikisidir. Manastırda ki İshakiye Camii (1506), Hasan Baba Camii (1629), Hamza Bey Camii (VIII. asır), Kalkandelen deki Paşa camii (Boyalı camii) (1506), Harabati tekkesi (VIII asır) tahrip edilenlerden eserlerdendir. Manastır'daki Kadı Mahmut Camii şarap evine, Ohri deki hamam gece kulübüne dönüştürülmüştür. Üsküp'deki Kurşunlu han Arnavut dili ve edebiyatı merkezi olarak değiştirilip adı da Peter Bogdani olmuştur. Demirhisar'daki Obedik köyü de camii yıkılmıştır.

Türkler 2004 deki desentralisasyon kanunundan sonra son derece olumsuz etkilenmişlerdir. Buna en büyük sebep de yerel yönetimlerin yeniden yapılanması ile 123 belediye 84 e sonra da

2008 de 78 e düşürülmüştür. Böylece 40 belediye başka belediyelere bağlanmıştır. Böylece Türklerin ulusal demografik yapıları belediye sınırları ile değişmiştir. Vrapchishte Negotino'ya, Labunishte Struga'ya, Merkez Jupa Debre'ye, Aşağı Banitsa Gostivar'a bağlanmıştır.

Makedonya da yaşayanların %4 ünü Türkler teşkil etmektedir. 2001deki Ohri Çerçeve antlaşmasından sonra devlette çalışanların oranlarındaki değişiklik aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 8. Makedonya'da Etnik Yapılarına Göre Devlette Çalışanların Oranları

Etnik Kimliği	1997	2005	Azalma veya Artması (%)
Makedon	84.93	84.91	-0.02
Arnavut	8.27	10.19	+1.94
Türk	1.96	1.72	-0.24
Roman	0.50	0.19	-0.31
Ulah	0.72	0.19	-0.53
Sırp	2.1	1.69	-0.41
Boşnak	0	0	0
Diğerleri	1.52	1.11	-0.41

(Nureddin, 2007)

2004 yılında desentralizasyon kanunu ile birlikte kişisel ve toplu hakkın olabilmesi için nüfusun %20 sinden fazla orana sahip olunması sonucu, Makedon ve Arnavut harici diğer azınlıklara zor ulaşılabilen hedef haline getirmiştir. (Nureddin, 2007)

Makedonya da çok kültürlülüğü şimdiki toplumun çok ötesinde empoze edilmiş olduğunu görürüz. Gerald Johnson'un dediği gibi eski dünyanın polyglot imparatorluklarını, Büyük İskender ve Roma İmparatorluklarını, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorlukları gibi birçok milletin beraber yaşadığı ve birbirine bir şeyler katmış olduğu birbirleri ile karışmış toplumları düşünmeliyiz. 1880 yılında Makedonya'dan ulusal meclise seçilen 80 temsilcinin 45 i Makedon, 20 si Türk, 7 si Arnavut, 3 ü Yahudi, 3 ü Rum ve 2 si de Ulahtır. 1831 Belçika anayasası, Makedonya için ilham kaynağı olmuş ve 1878 Kresna Ayaklanmasında Makedonya İsyancı komite tarafından anayasanın adaptasyonunda temel teşkil

etmiştir. Balkan Peninsula, ikinci Belçika olarak isimlendirilmiştir. Kruşevo manifestosu, bağımsız yaşama ve Makedonya'daki yerel eşitlik kavramını içermektedir. 1963 anayasası ideolojik düşünceden daha çok politik gücün liderliğine inanmakta olup, sosyalist bir demokrasi ve tek parti rejimini içermektedir. Çalışan insanların gücü elinde tuttuğu ifade edilmektedir. 1974 anayasasına gelindiğinde Makedonyalıların ulusal devletlerine Makedonya denir ve burada Arnavutlar ve Türkler yaşarlar bunların eyaletleri bunun içindedir diye tanımlanmaktadır. 1989'de Arnavutlar ve Türkler, Makedonya devletinin bütünü oluşturan temsilciler kavramı değiştirilmiş, Makedonyalı insanların ulusal devleti kavramı getirilmiştir. 1991 anayasası bu kavramı yurttaşlık konseptine yükseltmiştir. 2001'de Orhi çerçeve anlaşması ile multikültürel model, bikültürel modele dönüşmüş ve Makedonlar ve Arnavutlar nüfusun esas unsurları olarak kabul edilmiştir. Makedonya'da Makedon ve Arnavut olmayan nüfus %12 kadardır. Major popülasyon olabilmek için nüfusun %20'sini temsil etmelidir.(Doknanovich, 2007).

4.1.4. Tito Yugoslavya'sındaki Türklerin ve Arnavutların Ulusal Kimlik Mücadeleleri

Makedonya demografik yapısı itibarıyla, Balkan'ların ufak bir kopyasıdır. Birinci Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılınca Sırp Hırvat Sloven (SHS) krallığı kuruldu bu krallık ismini daha sonra Yugoslavya Krallığı şeklinde değiştirdi. Ve varlığını 1929'a kadar sürdürdü. Bundan sonra ülke 1934 yılına kadar Kral Aleksander'in diktatörlüğü altında kaldı ve onun öldürülmesi ile yönetim vekiller heyetine geçti. Bu dönemde krallık içindeki Makedonya toprakları "Güney Sırbistan" olarak adlandırılmaktadır. II. Dünya savaşının başladığında ise ülke, Alman, İtalyan Macar ve Bulgar orduları tarafından işgal edildi. Savaş müddetince bölgeye anarşi hakim oldu. Irkçılık ve dini fanatizm yine sahnede idi. Almanya kendi güdümünde bir Hırvat-Sloven devleti kurmuştu. Kendilerini diğer Yugoslavya halklarından üstün gören Katolik Hırvatlar, Sırlara ve Müslümanlara karşı cephe alarak Almanya'nın desteği ile "Ustaşa" hareketini başlatmışlardı ve bölgedeki diğer halkları katletmişlerdi. Bu gelişmeler karşısında iki direniş örgütü ortaya çıktı. Sırp hanedan taraflısı General Draza Mihaloviç'e bağlı Çentikler ve Federatif Yugoslavya yanlısı Komünist Parti lideri Josip Broz Tito'nun Partizanları. 1942 yılında bir Antifaşist Ulusal Kurtuluş Örgütü (AVNOJ) kuruldu. (Emgili, 2011), (Evans, 2012, 20-24).

AVNOJ'ın yürütme komitesi hükümet işlevleriyle görevlendirildi ve Kurtuluş ordusunun genelkurmayı Yugoslav Komünist Partisi Merkez Komitesi idi. Savaş devam ederken, Tito 29

Kasım 1943 tarihinde Bosna'nın Yayçe kasabasında AVNOJ ı topladı ve bu toplantıda “*Her millet kendi dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbestçe kullanacak*” kararı alındı. Ülkenin federatif bir temel üzerinde yeniden yapılanmasına karar verildi. Rusya'dan destek alan Tito, 1943 yılında ülkenin kontrolünü eline geçirdi. Geçici bir devrim hükümeti kurdu ve Yugoslavya Mareşalliğine yükseldi. Kasım 1945 seçimlerinde oyların %90 ının Komünist Parti yönetimindeki Halk cephesi koalisyonu aldı. 29 Kasım 1945 de yeni meclis cumhuriteyi ilan etti. ve Tito'yu cumhurbaşkanı ilan etti. Tito II. Dünya Savaşından sonra bütün halkları bir araya getirerek Yugoslavya Federasyonunu kurdu. (Emgili, 2011), (Evans, 2012, 20-24).

Sırpaların Bosna'nın da Kosova ve Voyvodina gibi Sırbistan içinde bir bölge olması şeklindeki taleplerine rağmen Bosna ve Hersek de federasyonun kurucu cumhuriyetlerinden birisi oldu. İkinci Yugoslavya ise birçok bakımdan ilk Yugoslavya dan farklı nitelikleri vardı. Siyasi açıdan sosyalist bir rejimin benimsendiği yeni Yugoslavya da Sırp Hırvat ve Slovenlerin dışında kalanlara da devlet örgütlenmesi hakkı tanınmıştı ulusal sorunlar bu yolla aşılmaya çalışılmıştı. İkinci Yugoslavya altı temel esas üzerinde oturuyordu. Özellikle sosyalist piyasa ekonomisi, özyönetim, federalizm, bağlantısız dış politika ve “1941 kulübü” bunların beşi idi (Emgili, 2011).

Yugoslavya sistemi, Sırplarla diğer milletler arasında hassas bir dengeye dayanıyordu. Zayıf Sırbistan güçlü Yugoslavya anlamına geliyordu. Bunu sağlayabilmek için daha önceden güney Sırbistan olarak bilinen Makedonya, Sırbistan'dan ayrılmıştı. Hırvat olan Tito böylelikle hem Sırbistan'ın gücünü sınırlamış oluyor hem de Makedonları Bulgar ırkının bir kolu olarak gören Bulgaristan'ın hak iddiasına karşı önlem almış oluyordu. Tito'nun 1945 de kurduğu Yugoslavya'sında mihenk taşı Sırbistan olmuştur. Bir yıl sonra federal cumhuriyetler oluşturulurken planlı ve kasıtlı olarak Kosova vilayeti üç parçaya bölündü. Güney kesimleri Makedonya'ya, kuzey kesimleri doğrudan Sırbistan topraklarına dahil edildi. Orta kesim ise eski Kosova Vilayetinin (33.000 km kare) üçte birini oluşturuyordu. Kosova Özerk cumhuriyeti kurularak Sırbistan Sosyalist Cumhuriyetine bağlandı. Ocak 1946 de yeni Yugoslavya anayasasını çıkararak federal düzenlemeleri ve Sırbistan'ın iki özerk birimi (Kosova ve Voyvodina) onayladı. Bundan bir yıl sonra Sırbistan kendi anayasasını çıkardı bu anayasası ile Kosova'nın kendi ekonomik ve kültürel gelişimini yönlendirmesi kendi bütçesini planlaması kendi yurttaşlarının haklarını koruması vb. alanlardaki “özerk” haklarına daha ayrıntılı bir tanım

getirildi. Bu özerk yetkilerin “Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti” anayasasına uygun olarak Sırbistan Halk Cumhuriyeti anayasasınca da güvence altına alınmış olmuştur. (Emgili,2011), (Evans, 2012, 20-24).

Krallık döneminden önemli dersler çıkararak Tito, Yugoslavya da bulunan farklı uluslara ayrı ayrı cumhuriyet statüsü sunarak farklı ulusal unsurlara federal yapıda siyasal temsil hakkı sağlayarak, sosyalizimin öngördüğü eşitlik ve halkların kardeşliği söylemi etrafında ürettiği ideoloji ile bütünleşmeyi sağlamaya çalıştılar. Halkların ortak ve örgütlü mücadelesi temelinde kurulan bu federasyonda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı tanınmış ve istendiğinde referanduma gidilerek ayrılma hakkı anayasal olarak güvenceye alınmış oldu. Federasyonda dört resmi dil kabul edilmişti ve her ulusal grup kendi anadilinde eğitim görmekte ve kendi kültürünü geliştirmekte özgürdü ve kendi basınına, radyosuna ve televizyonuna sahipti. Ayrıca siyasi iktidarın uygulanışında da federasyonu oluşturan farklı uluslardan gelen temsilcilerin çeşitli üst düzey devlet görevlerini dönüşümlü olarak yürütmelerine ve her ulusa belli kotalar ayrılmasına olanak tanıyordu. (Halaçoğlu, 2014, 80-85)

Ülkeyi yöneten kolektif başkanlık kurulu, altı cumhuriyetten gelen birer temsilciden oluşuyordu. Bu kolektif başkanlık kurulu her yıl kendi içinden birini federasyon başkanı seçiyor ve bu kişi bir yıllığına görev yapıyordu. Ancak temelde verilmiş olan ortak mücadelenin ürünü olarak ortaya çıkan bu eşitlikçi düzenlemeler bürokratik diktatörlük rejimi pekiştirdikçe sadece kağıt üzerinde kaldı ve halklar arasında gerçek bir kaynaşmayı sağlayamadı. Nisan 1963 de yürürlüğe giren yeni anayasal haklar kapsamında, ülkenin adını “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti” olarak değiştirildi ve cumhuriyetlerin devletin kurucu unsurları olduğu ilkesini belirginleştirdi. Yugoslavya’nın güney Slavların ulusal devleti olmadığını altı çizildi. 1966 de Arnavut karşıtı katı güvenlik politikalarını yönlendiren İçişleri Bakanı Alexander Rankoviç görevden uzaklaştırıldı. (Emgili, 2011)

Artık Homojen bir “Yugoslavizm” yaratma çabasının yerine Tito, ulusal ölçekte kendi kendini yönlendiren daha fazla unsur yaratılmasına ağırlık vermeye başladı. Ancak kalkınmadaki eşitsizlikler ve artan borç yükü sebebiyle etnik sıkıntılar baş göstermeye başladı ve gün geçtikçe gerilim arttı. 1980 yılında Tito öldüğü zaman herkes federasyonunu dağılmasını bekliyordu. Ama devlet 10 yıldan daha fazla yaşadı. Bu arada etnik gerilim özellikle Kosova’daki Sırp ve Arnavutlar arasında olabildiğince arttı ve ekonomik sıkıntılar da bunu izledi. Eski Yugoslavya

bölgesinde yaşayan Müslümanlar ve Türkler büyük sıkıntılara maruz kaldılar. 17 Eylül 1991 de bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın nüfus yapısına bakıldığında etnik Makedon unsur yaklaşık 2 milyonluk nüfusun %64 ünü oluşturuyordu. Geriye kalan azınlıklar başta Arnavutlar olmak üzere Türkler, Sırlar, Ulahlar, Romanlar, Boşnaklar ve diğer küçük gruplar şeklinde sıralanabilir. (Emgili, 2011), (Evans, 2012, 20-24).

Yugoslavya Yönetiminde Kosova da Arnavutlar ve Türkler

Yugoslavya idaresinde Arnavut nüfusun yoğun olarak yaşadığı Kosova, Tito Yugoslavya'sına bağlı bir eyalet statüsünde idi. İkinci dünya savaşı sırasında, Arnavut nüfusun yoğun olarak yaşadığı Kosova topraklarının çoğu ve Makedonya'nın batısı önce Almanya daha sonra da İtalya'nın işgali sırasında Arnavutluk ile birleştirilerek fiili olarak büyük Arnavutluk oluşturulmuştur. Savaşın başlarında binlerce Sırp, Kosova'yı terk etmiştir. Sırp kaynaklarına göre bu dönemde 80-100 bin arasında Arnavut'u, Arnavutluk Kosova'ya yerleştirmiştir. II. Dünya savaşı yıllarında Enver Hoca, Tito ile ittifak kurarak, Almanlara karşı birlikte savaşmışlardır. Tito, Kosovalı Arnavutlar isterlerse, Arnavutluk ile birleşebilecekleri sözünü vermiştir. Ne var ki Almanlar yenilince, Yugoslav Komünist partisi Kosova bağımsızlığına karşı çıkmıştır. Savaşın ardından Kosova ve Makedonya toprakları yeni kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası haline getirilmiştir. (Emgili,2011), (Evans, 2012, 20-24).

Kosova da nüfus olarak çoğunluğu teşkil etmelerine karşın, Müslüman Arnavutların yönetim de çok az söz hakları mevcuttu. Bu da Kosova Arnavutları arasında bağımsızlık mücadelesi veren aydınların ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. Arnavut nüfusun, Sosyalist idareye karşı bir tehlike olacağını sezen Yugoslav yönetimi, Arnavutlar üzerinde baskı siyasetini uygulamaya koymuştur. Bunun neticesinde Kosova'daki Müslüman topluluğun Türkiye'ye göçü başlamıştır. Özellikle Kosova Türklerinin göçü Sırp yönetiminin 1953 yılında silah toplama eylemi sırasında yoğunluk kazanmıştır. (Emgili,2011), (Şimşir,2017,262-283)

Tito Yugoslavya'sının ikinci adamı konumundaki Aleksandar Rankoviç'in uyguladığı politikalar ile altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan Yugoslavya'nın Müslüman toplumlarının yaşadıkları bölgeler olan Bosna Hersek, Makedonya, Kosova, Karadağ ve Sancak ta baskıların artması nedeni ile Türkiye'ye Türk, Boşnak ve Arnavutların göçü daha da hızlanmıştır. Sırp kökenli Yugoslavya'nın ikinci adamı olarak anılan Aleksander Rankoviç, Komünist parti ve Tito

nu güvendiği üç önderden biri idi. Savaştan sonra kurulan gizli polis servisinin başkanlığını üstlendi. Bu serviste çalışanların çoğu Sırp kökenli idi. Rankoviç iktidar gücünün Belgrad da toplanmasını ve ülkenin bir merkezden yönetilmesinden yanaydı. 1960 lara gelindiğinde Rankoviç'in gizli servisi Tito'nun tepkisini çekecek kadar güçlenmişti. Sırp olmayan nüfusa olan sertliği ile bütün Yugoslavya da tanınan Rankoviç özellikle Kosova da büyük zulümler işlemiştir. 1950'lerde silah arama operasyonu düzenlendiğinde yüzlerce Arnavut öldürülmüştü ya da hapse atılmıştı. 1963 de Tito tarafından Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına seçilen Rankoviç'in icraatında tırmanan baskı, resmi parti çizgisinin ve siyasi-ideolojik tekelciliğinin sistematik ürünü idi. Sosyalist Yugoslavya kuruluşundan sonra kendine özgü ve milli sosyalizm modeli, milli meselesini çözdüğü görüşünde idi. Hatta 60 lar da açılış döneminde dünyanın en barışçı ülke izlenimini bırakmıştı. Ancak II. Dünya savaşından sonra yaşanan felaketler hala insanların hafızalarından silinmemişti. Tito her ortaya çıkan milliyetçi hareketi bastırmayı, ya da bir milliyetçiliğin öbür milliyetçiliğe karşı koymasıyla etkisiz hale getirmeyi bilmişti. 1966 da Rankoviç'in görevden alınması ve Sırp dominantlı GPS karşısında Hırvat hakimiyetindeki Askeri İstihbarat Servisinin kurulması bu çerçevede değerlendirilir. 1968 de güçlenen Sırp-Hırvat milli kimliklerinin yanında BİH'li Müslümanlara millet statüsünün tanınması bu doğrultadadır. 1974 de Kosova'ya özerklik verilmiş böylece Arnavutların statüleri iyileştirilmişti. (Emgili, 2011), (Evans, 2012, 20-24).

Tito 1974 Anayasası ile Kosova ve Vojvodina'ya neredeyse cumhuriyetlerindeki benzer yetkiler vermiştir. 1970 li yıllarda Arnavutların, Yugoslavya Federasyonu içerisinde okutulan tarih kitaplarını red edip, Kosova okullarında Arnavutluk'tan ithal ettikleri kitapları okutmaya başladıkları bilinmektedir. Böylece Kosova'nın bağımsızlığı yönünde mücadelenin gençlere de aşılandığı söylenebilir. Tito Yugoslavya'sında Türklerin durumuna bakıldığında ise, ikinci dünya savaşından sonra kurulan Tito Yugoslavya'sında Türklerin en fazla yaşadıkları Kosova ve Batı Makedonya da (Kalkandelen, Gostivar, Debre) varlıkları kabul edilmemiştir. Diğer taraftan aşırı milliyetçi Arnavutlar, Türklerin dillerine ve kıyafetlerine karışmıştır. Mesala Türklerin kırmızı fes takması yasaklanırken, Arnavut keçesi ve siyaha boyanmış fesler takmaları istenmiştir. (Evans, 2012,30-32).

Türk'lerin yoğun ısrarı üzere dönemin Yugoslavya Komünist Partisi 8 yıllık bir aradan sonra 1951 yılının ilkbaharında Kosova'da da Türklerin varlığını tanıma kararı almıştır. Türkçe eğitim

veren okullar açılmış Priştine radyosunda Türkçe yayınlar başlamıştır. Bu gelişmeler bölgede Kosova Türkleri ile Arnavutlar arasındaki tarihi ve geleneksel bakışlara da ilk darbeyi indirmiştir. Kosova Türklerinin en önemli haber kaynağı 1969 dan 1999 a kadar 30 yıl düzenli bir şekilde Priştine’de çıkan haftalık TAN gazetesi idi. Devlet bütçesi tarafından finanse edilerek yayın hayatını sürdüren gazete yıllar boyu Kosova Türklerinin sesi olmuştur. Arnavut direnişinden endişelenen Sırbistan’ın, Arnavut’ların Kosova’daki diğer Müslüman unsurlar ile başlarını meşgul etmek için, 1951 yılında Türkleri milli azınlık olarak tanıma kararı aldığı ve bu amaçla Kosova Türklerini Arnavutlara karşı desteklemeye başladığı söylenebilir. İkinci dünya savaşından 1951 yılına kadar Arnavutça eğitim gören Türklerin bazıları kültürel asimilasyona uğrayıp Arnavut aydınlardan daha fazla Arnavut milliyetçisi olarak ortaya çıkmaktan kurtulamamışlardır. (Emgili,2011)

Türklerin 1951 de tanınmış olması baskılara ve göçlere son vermemiştir. 1953-1966 yılları arasında Türklerin yoğun bir şekilde göç ettiği bilinmektedir. Silah arama, topraklara el koyma gibi sebepler bu göçe neden olmuştur. 1953 de Kosova’da Türklerin sayısı 34 bin civarındadır 1961 yılındaki sayımında 1953 yılından sonraki göçe rağmen Kosova da 25.764 Türk bulunduğu tespit edilmiştir. 1971 de 12.513, 1981 de 11.000 e bu sayı düşmüştür. 1991 de 12 bin olarak belirlenmiştir. 2000 yılında ise Türkler AGİT in düzenlediği genel sayımı boykot etmişlerdir. Buna sebep ise Türklerin anadillerinin Kosova’nın resmi dillerinden biri olarak tanınması yönündeki talepleri idi. Bu ayrıcalık 1974 Yugoslav Anayasası tarafından verilmiş, 1989 da Miloşeviç tarafından kaldırılmıştır. Sonuç olarak AGİT temsilcileri Türk nüfusunu tahmini 15-20 bin arasında göstermiştir. Her ne kadar kesin rakam verilmese de Türk nüfusu 50-80 arasında tahmin edilmektedir. Kosova Türkleri Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Mitrovica, Viçitırın, Yanova ve Doburçan da yaşamaktadır. (Emgili,2011), (Evans, 2012, 30-34).

1990 yılında Yugoslavya da yapılan çok partili seçimleri Arnavutlar boykot ettiler, 2 Temmuz 1990 Kaçanik te Kosova Cumhuriyeti, 7 Eylül 1990 da Kaçanik Anayasasını ilan ettiler. 1991 de yapılan referandumda halkın yüzde 99.87 si de bağımsızlık için oy kullandı ve tek taraflı olarak Kosova’nın bağımsızlığını ilan edildi. Sırp rejiminin bütün baskılarına rağmen 1992 de Arnavutlar Kosova da genel seçim düzenlediler. Bunun neticesinde Kosova Cumhuriyeti parlamantosunu oluşturdu ve İbrahim Rugova Kosova cumhuriyetinin ilk başkanı seçildi. İbrahim Rugova’nın Batı’nın desteği sonrası Hıristiyan geleneklerine göre gömülmesi de Batı ya

gösterilen bir jesti. Kosova'nın bağımsızlığını Arnavutluk, Bosna, Hırvatistan, Türkiye ve Slovenya tanıdı. (Emgili, 2011), (Evans, 2012, 30-34).

Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinde Müslümanların ve Türklerin durumu

Osmanlı'dan sonra iki krallık içinde Makedonya II. Dünya Savaşında yeni bir bölünmeyle karşılaşmıştır. Bulgar istilası sırasında Doğu Makedonya yaşayan Türk, Arnavut ve Romanlardan oluşan Müslüman topluluk, Bulgar Müslümanları muamelesi görürken, Batı Makedonya da ise her zaman mevcut olan Hıristiyan varlığa karşı Müslüman ağırlığının sezilmesi, ayrıca Arnavutluğa bağlanma olasılığı Müslüman Arnavut ağırlıklı topluluğun oluşturulması fikrinden giderek bu kesimde her Müslümanın Arnavut gösterilmesi gerçeği ile karşılaşmaktadır. (Karpat,2007)

Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinin devlet statüsüne kavuşması aşamasında ASNOM (Makedonya Kurtuluşu Antifaşist Halk Meclis) deklarasyonun da dile getirilen sözler ve alınan kararlar Müslüman topluluk için uygulanmamış ve Türklerin bu topraklardaki kaderi değişmemiştir. Savaştan sonra Yugoslavya devletinin idarecileri Bosna ve Voyvodina da kalan Almanlara uyguladıkları siyaseti, Makedonya cumhuriyetinde yaşayan Türklere ve diğer Müslüman unsurlara (Boşnak, Arnavut) uygulamışlardır. Meslan Ozna, Makedon milliyetçiliğini gerekçe göstererek 15 Ocak 1945 de Üsküp hapisanesinden aldığı 55 kişiden 53 ünü Köprülü'de kurşuna dizmiştir. II. Dünya savaşından sonra geçen altı ay içerisinde 140 bin kişi yargısız infaz edildiği, içişleri bakanı Aleksander Rankoviç ise Yugoslavya meclisine sunduğu raporda bu sayının 275 bin olduğunu ileri sürmüştür (Karpat, 2007).

Makedonya'da Arnavutlar

İki dünya savaşı arası dönemde Makedonya'daki Arnavut azınlığa yönelik asimilasyon ve göçe zorlama kampanyası izlenmiştir. Arnavutçanın kullanımı yasaklanmış, Arnavutça eğitim yapılmasına izin verilmemiştir. Sırp yöneticileri, Arnavutları ayrı bir etnik grup olarak tanımaktan kaçınmış ve onları Arnavutlaşmış Sırp olarak nitelendirmiştir. Daha önce Güney Sırbistan adı verilen Makedonya topraklarına 1944 de Makedonya Cumhuriyeti adı verilmiş ve bu bölge Yugoslavya'yı oluşturan altı federe cumhuriyetten biri olmuştur. Arnavutlar, Yugoslavya çatısı altında ayrı bir etnik grup olarak tanınmış, bu gruba önemli ölçüde ayrımcılık yapılmıştır. Sırp hükümeti, ilk önce Arnavutların, Sırpça eğitim veren okullara gitmelerini

istemmiş ancak bu okullarda rejime karşı Arnavut aydınların yetişmesi ile sonuçlanınca Arnavut çocukların bu okullara gitmesi de yasaklanmış ve sadece dini okullara devam etmelerine izin verilmiştir. Sırbistan hükümeti bu okullarda eğitim öğretim gören Arnavutların geri kalacağını varsaymıştır. Ne var ki Arnavutlar bu okulları gizli yeraltı milliyetçi eğitim merkezlerinin ve hükümet karşıtı faaliyetlerin örgütlendiği karargahlara dönüştürerek, etnik kimliklerini ve aralarındaki dayanışmayı sağlamıştır (Karpaz, 2007).

Makedonya’da Türkler

1 Eylül 1939 da Hitler’in Polonya’yı işgali yeni bir savaşa sebep oldu. Alman uçakları 6 Nisan 1941 de Belgrad’ı bombalamaya başladı. Yugoslavya krallığı hiç bir direniş göstermeden, 12 gün sonra Almanlara teslim oldu. 1941 ile 1944 arasında Makedonya’nın büyük bir bölümü faşist Bulgar hükümeti ve ordusunun işgali altında kaldı. Bu dört yıl boyunca Türkler tahammül edilmez zorbalıklar ile karşılaştılar. Askerlik çağına gelen Türkler ve diğer Müslüman erkekleri işkence kamplarından bir farkı olmayan Bulgaristan’ın en ücra köşelerine kurulan çalışma kamplarına sürüldüler. Batı Makedonya da yaşayan Türkler, İtalya ile işbirliği yapıp “Büyük Arnavutluk” idealini gerçekleştirmeyi amaçlayan milliyetçi Arnavutların baskılarına maruz kaldılar. Hem Bulgar, hem Arnavut baskısı altında kalan Türkler, herkese eşitlik vaadiyle ortaya çıkan Tito’nun yönettiği Halk Kurtuluş Savaşı lehine tavır aldılar savaş katılıp ellerinden geleni yaptılar. Komünist parti, savaşın ilk günlerinden itibaren devletin yönetim sistemini oluşturmaya başlamıştır. Savaş devam ederken Tito, Bosna’nın Yayçe kasabasında AVNOJ (Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi) ni toplamış ve bu gizli toplantı da “***Her millet kendi dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbetçe kullanacak***” kararı alınmıştır. Ayrıca Ulusal Kurtuluş Komitesi, tayin edilerek ülkenin federal bir temel üzerinde yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir. ASNOM oturum Makedonya Devleti için dönüm noktası olmuştur. 2 Ağustos 1944 de ASNOM un birinci oturumunda alınan kararla Makedonya Halk Cumhuriyeti tarihinde ilk kez devlet statüsüne kavuşmuş ve özgür parlamentosu oluşturulmuştur. (Evans, 2012, 20-24)

Bu dönemde Makedonya da Türkler ise adı kurucu halk olarak geçen milletlerin arkasından gelen ve herhangi bir cumhuriyetin kurucu olmayıp azınlık statüsünde sayılan etnik gruplardan birisi olarak çeşitli azınlık haklarına sahip oldular. Dolayısı ile öncelik kurucu halk statüsünde sayılan Makedonlar başta olmak üzere diğer milletlerden olanlarındı. Devlet ve parti yönetiminler ile kamu kurum ve kuruluşlarında görev alan Türklerin sayısı, Türklerin

Makedonya ki toplam sayısına oranla çok az olmuştur. Komünizmin başlaması ile birlikte Türkler en değerli topraklarını mallarını ve mülklerini devletleştirme yüzünden kaybetmişlerdir. (Karpat,2007).

1945-51 yılları içine alan dönemde Balkan Federasyonu düşüncesinin yaşaması, bu federasyona Arnavutluğunda katılması ihtiyacından hareketle, Yugoslavya idarecileri Arnavut yanlısı siyaset izlemişlerdir. Makedonya'daki Arnavutlara geniş hürriyetler tanınmış, onların da bu güçlerini Türkleri asimile yönünde kullanmalarına göz yumulmuştur. Milliyetçi Arnavut kuruluşları Türk okullarına öğretmen olarak Türkçe konuşan “şoven” Arnavutları tayin ettirmeye, Türk öğretmenleri işsiz bırakmaya çalışmışlar, Türk aileleri tehdit ve çeşitli vaatler ile çocuklarını Arnavut okullarına göndermeye zorlamışlardır. 1945 i izleyen yıllarda Batı Makedonya da “Türk'üm” diyebilen yok denebilecek kadar azdı.1946 da çıkan soyadı kanununda İslam'ı kullanarak Türkleri asimile etme çabasında olan Arnavut milliyetçileri tarafından daha önce “yeviç” eki ile Sırp'lara uyarlanan soyadlar, 1946 kanunu ile “i” eki ile Arnavutlara uyarlanmaya başlamıştır. 1948 nüfus sayımında çoğu Türk, Türk olmanın olumsuz sonuçlarından kurtulmak için milli kimliğini değiştirmiş kendini Çingene veya Arnavut diye kaydettirmek zorunda kalmıştır. Yugoslavya Makedonya'sında bu yıllarda Arnavutça eğitim alan çok sayıda Türk “Arnavutlaştı”. Onlar bugün Türkçe konuşmalarına rağmen kendilerine biz “Arnavut'uz” demektedirler. (Şimşir, 2017, 20-25).

Sosyalist yönetim, basın, eğitim ve din de dahil olmak üzere ulusal kültürel hayat üzerinde sansürcü anlayışı ve kurumsallaştırmayı gerekli görmüştür. Polis gücü ve mahkemeler de bu anlamda Makedonya da Türkler üzerinde kontrolün sağlanmasında önemli bir güç olarak kullanılmıştır. Savaş sırasında ortaya çıkan gizli mukavemet teşkilatına gerektiği kadar katılmadıkları gerekçesi ile “Partizanlar” tarafından birçok yerde Türklere karşı kurşuna dizme olayları meydana gelmiş, hükümetler bunları görmezden gelmiştir. Ocak 1948 de 17 Makedonya Türk in vatana ihanetten suçlu bulunarak öldürülmesi olayı da buna bir örnektir. Türklerin milli ve manevi değerlerine örf ve adetlerine sahip çıkmak amacıyla kurulmuş olan Yücel Teşkilatı'nı Yugoslavya otoriteleri sosyalizm karşıtı ve terörist bir yeraltı örgütü olduğunu iddia etmiştir. Türk ajanları olarak yargılanmışlar 1947 Eylül ayında ortaya çıkarılmış Türk toplumuna gözdağı verilmek istenerek yargılanmışlar ve infaz edilmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak binlerce Türk, Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. Mahkeme esnasında düzenlenen mitinge katıldıkları için 100

Türk de tutuklanmıştır. Türkiye'nin Batı ittifakına yakın oluşu, yerel Türklerin sosyalizm karşıtlığı nedeni ile Yugoslav otoriteler savaş sonrası dönemde açık bir şekilde Türk karşıtı siyaset izlemişlerdir. Makedonya Türklerinin, Osmanlı devletini hatırlatan varlıkları da, Yeni Yugoslav Devletinin Türk karşıtı siyasetine etkili olmuştur. (Çavuşoğlu,2007,125).

1945 yılından sonra Yugoslav hükümetinin karşılaşmış olduğu birçok zorluğa rağmen, önemli bazı başarılarla da imza atmışlardı. Öncelikle devlet hep birlikte ayakta kalmıştır. Farklı dillere, dinlere, tarihi geçmişlere ve iktisadi kaynaklara sahip farklı milletlerin bir federasyonu idiler. Ayrıca Yugoslavya vatandaşları sosyalist ülkelerdeki insanların hiçbirinin sahip olmadığı kadar geniş ölçüde sivil bir özgürlüğe sahip idiler. Seyahat etmek, yurt dışına çıkmak ve göç etmek gibi. Yugoslav Makedonya'sında Türklerin hangi özgürlüklere sahip olduğu var olan örnekler bağlamında değerlendirildiğinde bu göreceli özgürlüklerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin tavrı ise, sivil ve eşit yurttaşlık kavramına sarılmak yönünde olmuştur (Karpat, 2007).

Müslümanların Sosyal İktisadi ve Kültürel Sıkıntıları

Yugoslavya da sosyalist rejim Arnavut ile kıyaslandığında Türklerin kendi kültürel etkinliklerini gerçekleştirilmelerine sınırlama getirmiştir. Türkler eğitim alanında çeşitli sorunlarla karşılaşmış, gelecek nesillere dillerini, geleneklerini ve göreneklerini aktarabilecek enstitüler kuramamışlardır. 1945-1950 yılları arasında Yugoslavya idarecilerin izlediği Arnavut yanlısı siyaset Türklerin eğitim faaliyetlerinin önünde de bir engel olarak var olmuştur. Arnavutlara Makedonya'nın batı kesiminde bir takım ayrıcalıklar verilerek, Türkleri Arnavutlara, Arnavutları Türklere karşı düşürmek için "böl ve yönet" taktiği uygulanmıştır. Manastır Bölge Kurtuluş Komitesi Eğitim Kurumu, 13 Aralık 1944 Struga Halk Kurtuluş Komitesine Struga da yaşayan Türkler ve Arnavutlar için okullarının açılmasını önermiş ama herhangi bir etki yaratamamıştır. 13 Mart 1945 de bir daha yazılmış ama sonuç değişmemiştir. Eğitim ve kültürel alanlarda izlenen siyaset, Tito Makedonya'sında yeknesak olmamıştır. Kültürel kontroller bazı yıllarda gevşerken bazı yıllarda katı uygulamalar olmuştur. Yugoslavya devleti ancak 1951 yılından itibaren Makedonya cumhuriyetinde Türk okullarını açmaya başlamıştır. Kalkandelen belediyesi "İstikbal" ilköğretim okulunda 9 Haziran 1952 tarihinde Türk sınıfları açmıştır. 1950-51 öğretim yılında 100 okulda 12.493 Türk öğrenci okurken, 1960-61 de 70 okulda 6410 öğrenci, 1970 ise 55 okula düşerken öğrenci sayısı da 5617'e gerilemiştir. Türk Yugoslav ilişkilerindeki

yumuşamaya bağlı olarak ancak 1952 yılında Makedonya Türk basınında Atatürk ile ilgili yazılar yayınlanmaya başlamıştır. (Ağanoğlu, 2013, s.23).

Müslümanların ve Türklerin iktisadi sıkıntılarının kaynağı, mallarının devletleştirilmesi ile daha da artmıştır. Toprak reform uygulamasında Müslümanların arazilerin bir senelik mahsulleri onda bir bedelinde istimlak edilirken, Hıristiyanların elindeki taşlık çorak arazi ise yüksek fiyatlar verilerek istimlak yapılmıştır. Yeni yönetim 100 dekartdan fazla arazisi olanın toprağına el koyarak Türkleri iktisadi olarak çökertmiştir. Elinde kalan arazi için de, borçlu çıkarılarak elinde kalan araziye satıp göçe zorlamıştır. Sosyalist rejim her türlü özel teşebbüs faaliyetini yasakladığından daha önce sanat ziraat ve ticaretle uğraşan Makedonya Türkleri yeni açılan devlet çiftliklerinde vasıfsız işçi olarak çalışma zorunda kalmışlardır. (Akyol, 2013,s.36)

Sosyalistlerin ülke de gücü ele geçirmesinden sonra ilk etkilenenler dini cemaatler idi. Bunların her biri milli hayat üzerinde önemli role sahiptiler. İslam hem kültür, hem de din idi. 1946 Anayasasında Yugoslavya da din özgürlüğü hakkına saygı gösterileceği ancak kilisenin devletten ayrı tutulacağı belirtilmişti. Pratikte ise bunlar uygulanmamıştı. Katolik kilisesi devlete verdiği destek sebebi ile sosyalistlerin sert tepkileriyle karşılaşmış, Ortodokslar'dan bazı rahiplerin partizanlara katılmaları sosyalistlerin daha yumuşak davranmalarını sağlamıştır. İslam ise bireysel özelliklerin yanında, toplumsal gelenekleri getirdiği için potansiyel tehlike olarak görülmüştür. 1948 Türklere yapılan mezalim son haddine varmakta idi. 1960 lı ve 1970 lü yıllarda Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti coğrafyasında Müslümanların dini ibadetlerinde önemli bir azalma gözlenmiştir. (Akyol, 2013,s.36).

Türkleri Slavlar arasında asimile etme ve rejime karşı olduğu kesin olarak bilinenleri ise mahkum etme ya da yok etme gibi hedefler Türklerin Arnavutlar ile birleşme endişesinden kaynaklanmakta idi. 1963 yılından sonra nüfusları oldukça azalan Türkler, Makedonya da yaşayan azınlık arasında Arnavutlardan sonra ikinci sıraya düşmüşlerdir. 1970 li yılların başında Makedonlar düzenledikleri “Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti Makedon Müslüman’larının Bilim Kültür Buluşmaları” adlı toplantılarda özellikle Debre, Resne ve Radoviç ilçelerine bağlı köylerde yaşayan ahalinin aslında Türkleşmiş Makedon oldukları yönünde propagandaya başlamışlardır. Diğer taraftan nüfusun azalması ve Türkleri asimile etme yönünde Arnavut baskısının artması Türkler arasında milli kimliğine ve kültürel değerlere bağlılığı artırıcı etki yaratmıştır. Makedonya’daki Arnavutlar tarafından ortaya atılan ve Makedonya Türklerinin,

Türkleştirilmiş Arnavut olduğunu savunan fikirlere karşılık, Makedonyalı Türk yazarlar tarafından çeviri eserleri artmıştır. 1974 Anayasası kapsamında getirilen hak ve özgürlüklerden Türklerin yararlanabilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Çünkü aradan geçen 25 yıl içinde Türkler Makedonya'dan göçler ve siyasi sosyal iktisadi yaşamda etkisizleştirme etkisi ile zaten erimişlerdir. Makedonya Türkleri öylesine büyük ve etkili darbeler yiyerek, üstelik sayıca büyük bir hızla azalarak, o günlere gelmişlerdir ki yasalarla tanınan bütün haklardan zamanında ve azami ölçüde yararlanabilmek için ne gereken insan ve beyin gücüne ne de hareket ve mücadele gücüne sahip değillerdir (Ağanoğlu, 2013, s.23) .

Yugoslavya Makedonya'sında Müslümanların ve Türklerin Demografik Yapısı

Makedonya'da Makedonlar haricindeki milletlerin planlı bir şekilde göçe zorlanmalarının sonuçları, nüfus sayımlarına yansımıştır. Türklerin sayısı 1948 yılında yapılan nüfus sayımında 95.940 iken, 1953 yılında yapılan nüfus sayımında 203.938 olarak tespit edilmiştir. 1961de Türklerin sayısı 131.481 e, 1971 de 108.552 e, 1981 de 85.591 e düşmüştür. Türk nüfusun bu azalışına karşın Arnavut nüfus ise yıllara göre artış göstermiştir. Türk nüfusunda ki bu azalmanın en önemli sebebi Türkiye'ye olan göçtür. Bununla birlikte diğer bir etken de Türklerin bir kısmının (27.086) kendilerini Arnavut olarak saydıklarıdır. (Emgili,2011)

Tablo 9- 1953-81 Yılları Arasında Genel Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus

YILLARA GÖRE	1953	1961	1971	1981
MAKEDONLAR	860.699	1.000.854	1.148.375	1.279.323
ARNAVUTLAR	162.524	183.108	279.871	377.208
TÜRKLER	203.938	131.484	108.552	86.591
ULAHLAR	8.668	8.046	7.190	6.384
ROMENLER	20.462	20.606	24.505	43.125
SIRPLAR	35.112	42.728	46.465	46.468
DİĞER	1.591	3.002	1.248	39.513
TOPLAM	1.304.514	1.406.003	1.647.308	1.909.136

(Emgili,2011)

Türklerin nüfuslarındaki bu büyük iniş çıkışların bir sebebi de dış etkiler olduğu bilinmektedir. Türkiye nin batı ittifakına katılması ile Makedonya da yaşayan Türkler, Yugoslav otoriteri tarafından bir tehlike olarak algılanmaya başlamışlardır.(Emgili, 2011)

1948 de ilk sayımda nüfusun sadece yüzde 8.32 si olan Türkler, 1953 de %15.63 çıkmışlardır. Çünkü 1948 de Arnavutluk’u Yugoslavya federasyonuna alma umudu olduğundan Türkler inkar edilmiştir. Öte yandan Yugoslavya’nın Kominformdan çıkarılması ve 1953 yılında Arnavutluk ile yolların ayrılmasından sonra ilk kez Arnavutluk tehlike olarak görülmeye başlanmış ve pek çok Arnavut kendisini Türk olarak kaydetmiştir.(Emgili, 2011)

19.yüzyıldan beri süregelen periodik göçler ve daha geniş Müslüman gruplar tarafından asimilasyona karşın Türkler geleneksel olarak Yugoslavya’nın Makedonya bölgesinde yerleşik belli başlı halklardandır. Yugoslavya bölünme sürecine girdiğinde bu topraklarda 150 bin Türk bulunmakta idi. 1919 yılında yaklaşık olarak 200 bin Türk Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının vatandaşı olmuştu. 30 yıl sonra bu rakam göçler sebebiyle yarı yarıya düşmüştür. Sosyalist Yugoslavya’da Türkler, Yugoslavya sınırları dışında anavatanı olan her halk gibi bir milliyet olarak tanımlanmışlardır. Ne var ki Yugoslavya Türklerinin önemli bir kısmını oluşturan Makedonya Türkleri, Makedonların ve Arnavutların çoğunluk milliyetçilikleri yanında kendi etnik, dini ve sivil kimlikleri arasında sıkışıp kalmışlardır. Türklerin nüfusunun azalmasının en önemli sebebi olarak ifade edilen, 1950-1967 yılları arasında kitlesel olarak Türkiye’ye olan göçtür. (Ağanoğlu, 2013,s.33), (Şimşir,2017,262-283).

Sosyalist rejim vatandaşları üzerinde sıkı bir nüfus kurmanın gerekliliğini benimsemekte idi. Yugoslavya halkına seyahat ve göç için kolay vize verilmesi tutumu ile özgürlük vaat edilmekte idi. Tito bölge üzerine yapılan Yugoslav-Bulgar çekişmesine önem vererek, Makedonya da Bulgar milliyetçiliğine karşı bir Makedon milliyetçiliğini inşa siyasetini ilk andan itibaren uygulamaya koymuştur. Diğer taraftan Makedonya da önemli sayıda Türk yaşamakta idi. Türklerin sahip olduğu toprakları devletleştirme siyasetinin içerisine dahil edilmek istenmiştir. Bu da ancak Türklerin gönüllü göçü ile gerçekleşebilirdi. Böylece Türklerin demografik anlamda da azınlık statüsüne inmesi sağlanacaktı. Devlet nüfus siyasetini aşamalı olarak uygulamaya koymuştur. Türk dışişleri bakanı Fuad Köprülü’nün 1953 yılında Yugoslavya Türkiye arasında imzaladığı “Barış ve Dostluk Antlaşması” ile Makedonya’dan Türkiye’ye göç furyası daha da artarak devam etmiştir. 1953 ile 1966 yılları arasında önemli sayıda Türk ve Arnavut, Türkiye’ye

göç edebilmek için kendilerini Türk olarak kaydettirmişlerdir. Yugoslavya'daki resmi istatistiklere göre bu sayı 80 bin civarında idi. Türk kaynakları bu rakamın 150 bin olduğunu belirtmişlerdir.(Ağanoğlu, 2013,s.33).

Geray'ın çalışmasında (1961) , 1953 ten 1960 a kadar 151.812 kişinin Yugoslavya'dan göç ettiği belirtilirken, 1960 lar boyunca da 30 bin Türk daha Yugoslavya topraklarını terk etmiştir. Bir başka kaynakta da 1952-67 yılları arasında Makedonya'dan Türkiye'ye 45.338 aileye mensup 175.398 kişinin göç ettiği belirtilmiştir. Burada üzerinde durulması gereken nokta bu göçmenlerin %54.4 nün 1950-60 yıllar arasında Türkiye ye göç etmiş olduklarıdır. Başka bir deyişle Türkiye'ye göç edenlerin üçte ikilik bir kısmı sosyalist rejim döneminde göç etmişlerdir. Makedonya'dan Türkiye'ye yaşanan göçler Makedonya' nın her tarafından olmakla beraber Doğu Makedonya da Türklerin tamamen yok olmasına yol açmıştır. 1952-71 yılları arası Makedonya'daki Türklerin sayısı %50 azalma göstermiştir. 1953 yılında Türkler nüfusun %15.6 sını oluşturmakta iken, 1971 de bu oran %6.6 düşmüştür. Nihai olarak 1951-2000 yılları arasında 301.070 Makedonya'dan Türkiye ye göç etmiştir. (Emgili, 2011)

Makedonya'daki Türklerin sayısındaki azalmanın sadece göç ile açıklanmayacak bazı gerçekleride siyasi ve iktisadi sebepler ile de izah edilir. Bir olası sebep te aynı dinden Balkan halkları arasında rastlanan "*milli kimlik*" değiştirme olgusu olduğu ileri sürülmektedir. Günümüz Makedonya'sında Türklerin nüfusu %4 e düşmüş böylece uygulanan baskı siyaseti ile Yugoslavya'daki Türk sorunu, Türkleri Türkiye'ye göç ettirme ile çözüm bulunmuştur. Bir ulusallık grubu olarak Müslümanların ve Türklerin temel hakları gerek Yugoslavya gerek Makedonya anayasaları ile güvence altına alınmış olmasına karşın 1945-60 arası yıllarda Türklere baskı ve ayrımlarda hemen hiçbir değişiklik gözlenmemiştir. Baskı ve ayrımların temel işlevleri Türk nüfusunu azaltmak, bu çerçevede Yugoslav kimliği altında eritmek buna yanaşmayanları da göçe zorlamaktır. 1950 li yıllarda Türkiye'ye yönelik göç öncesinde Makedonya da 300 bin Türk yaşamakta idi. (o zaman ki toplam nüfusun %75 i Türk idi) Bugün sadece Gostivar ve Üsküp de yoğun olarak Türk bulunmaktadır. Son nüfus sayımına göre Türkler sadece %3.85 iken, Arnavutlar %25, Makedonlar %65 dir. (Emgili, 2011)

Makedonya'daki nüfus hareketleri konusunda, Doç. Dr. Güner Karatekin ile görüşme yapılmıştır. Güner hoca tıp fakültesini Üsküp Kiril Metodil Tıp Fakültesin de tamamlamış. Sonra denklik imtihanlarını verip yabancı öğrenci statüsünde İstanbul Tıp Fakültesinde Çocuk Sağlığı

ve Hastalıkları ihtisası yapmış, Yenidoğan yan dalını Sami Ulus Çocuk Hastanesinden almış, şimdi Zeynep Kamil Kadın Hastalıkları ve Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesinde Yenidoğan şefi olarak çalışıyor. 1988 yılında Türkiye'ye göç etmişler. Bu tarihte göç ettikten sonra kendi ailesinin Sturga'daki mallarından nasıl mahrum olduğunu, eşinin Makedon Türklerinden olduğunu İştîp'teki kiraz bahçelerine nasıl sahip olamadıklarını kendi kirazlarını bile toplayamadıklarını dile getirdi. Güner hocanın iki oğlu varmış. Biri İştîp doğumlu, diğer İstanbul'lu. Göçün hayatında oluşturduğu bütün zorlukları eşi ile beraber kat ve kat yaşamışlar. Hem Türkiye özlemi, hem doğduğu topraklara bağlılık, Güner hocanın hayatındaki ikilemler. Bu konuyu onun şu sözleri çok net ifade etmektedir: *“Makedonya'dan göç etmek demek herşeyi Makedonya da bırakmaktır, siz herşeyinizi bırakırsınız, bir daha asla hak iddia edemezsiniz. Göç sizi yaratan herşeye elveda demektir. İştîp deki kiraz bahçelerinizde çalışırsınız ama sahibi değilsiniz, Ustruga da büyümüşsünüz ama evinizi uzakdan seyrederseniz”*. Güner hoca ve eşi, Türkiye de alın terleri ile bir mevkiye gelenlerden. Bana bir de Makedonya'dan geldikten sonra Türkiye de çok zorlanan Makedon Türklerinin dramlarını anlatması hakikaten çok yürek incilten hikayelerdi. Hayata sıfırdan başlamak Makedonya'da iken Türk olarak ikinci sınıf insan muamelesi, Türkiye'de ise suyun öbür tarafı veya göçmenler olarak isimlendirilmenin getirdiği zorlukları yenmenin mücadelesinin insanı nasıl şekillendirdiğini anlattı. Söylenildiği gibi *“Göç yarı ölmektir”*. İnsanları doğdukları topraklarda onurlu ve etkin konumda yaşatabilmenin Türkiye'nin en büyük hedefi olması gerektiğinden bahsettik. Çifte vatandaşlığın buradaki Türklerin, Türkiye'ye olan göçleri arttırmayacağını, aksine Makedonya da kendilerini daha güçlü hissedebileceklerini dile getirdik. Türkiye'yi yöneten siyasetçilerin, Osmanlıdan kalan bu Türklere anavatanlarını terk etmeyen insanlar muamelesi yaparak onların sorunlarına daha akılcıl yaklaşımlar göstermesinin önemini altını çizdik. Türkiye'den bölgeye gelen bazı Türk ziyaretçilerin *“Siz ne zaman Makedonya'ya geldiniz sorusunun çok inciltici olduğunu”* dile getirdi.

Şimşir'in ifade ettiği gibi tarih boyunca, Anadolu salgınlardan, İstanbul yangınlardan, Rumeli bozgunlardan çok çekmiştir. (2017, s.11)

4.2. MAKEDONYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERE İLİŞKİN KURUMSAL DEĞERLENDİRMELER

Makedonya'da yaşayan Türkler ile ilgili yapmış olduğumuz bu çalışmada araştırma imkân ve koşullarının zorluğuna rağmen Türklerin eğitim durumları, dili bilme ve kullanma durumları, inaç durumları, siyasal örgütlenmeleri ve genel olarak kültürel özellikleri hakkında gözlem ve mülakat yolu ile bilgiler elde edilmiştir.

4.2.1.Makedonya'da Eğitim

Makedonya'da Okula başlama yaşı 6'dır. İlköğretim dokuz yıl sürmektedir. İkinci eğitim, üç veya dört yıl sürer, okulun tipine göre bu süre değişir. 2006 yılında eğitim zorunlu olmuştur. Makedonya'da 1034 ilkokul bulunmaktadır. Bunların 44 ü özel ihtiyaçları olan çocuklar içindir. 115 ikinci eğitim kurumu vardır. 11 özel, dört tane de özel eğitim kurumu ikinci eğitimde bulunmaktadır. Ayrıca Makedonya da Arnavutça, Türkçe ve Sırpça eğitim veren kurumlar vardır. İngilizce ve Fransızca eğitim veren kurumlarda bulunmaktadır. Beş adet devlet üniversitesi vardır. Bunlar Üsküp de, Manastır da, Tetova da, İştıp de ve Ohrid de bulunmaktadır. Yıllık olarak kayıtlara baktığımızda İştıp deki Goce Delcev üniversitesine 6000 öğrenci kayıt yaptırırken, Manastır daki üniversite 15 bin öğrenci, Tetova (Kalkandelen) daki üniversite 7000 öğrenci, Üsküp teki Kiril Metodil üniversitesi de 37 bin öğrenci kabul etmektedir. Makedonya da okur-yazarlık %97 dir. (Matusiteb, www.matusiteb.org.mk, 2016)

2014 - 2015 Öğretim Yılı'nı örnek aldığımızda;

Tablo 10. Makedonya Cumhuriyetinde Lise Düzeyi Türklerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler

Düz liselerde öğrenci sayısı:	1059
Düz liseler sayısı	7
Düz liselerde öğretmen sayısı	56
Mesleki liselerde öğrenci sayısı:	608
Mesleki liseler sayısı	6
Mesleki liselerde öğretmen sayısı	32
Toplam liselerde öğrenci sayısı:	1837

(Matusiteb, www.matusiteb.org.mk, 2016)

Makedonya da liseleri sınıflarken mesleki lise ve düz lise kavramı kullanılmaktadır. Raporda kullanılan Düz lise ifadesi, Makedonya Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının müfredatını uygulayan lise anlamındadır. Bu liselerde, Türkçe sınıf uygulaması ile Türklere eğitim verilmektedir.

Tablo 11. Makedonya Cumhuriyetindeki İlkokul Düzeyi Türklerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler

İlkokul sayısı	63
İlkokullarda öğretmen sayısı	576
İlkokullarda Türk öğrencilerin sayısı	9600

(Matusiteb, www.matusiteb.org.mk, 2016)

İlkokullarda ders öğretmenlerin yetiştirilmeleri için 1945-46 yıllarında Türkçe Pedagoji kursları çalışmaya başlamıştır. 1947 den itibaren ilkokul öğretmen kadrosunun yetiştirilmesi için de Makedonca, Arnavutça ve Türkçe birer öğretmen okulları kuruldu. Üsküp te “Nikol Karev” öğretmen okulu içersinde yıllarca bir Türkçe sınıf faaliyette olmuştur. Sekiz yıllık ilkokulu tamamlayan Türk ailelerin çocukları, kendi ana dillerinde eğitime devam etmek için önce Gostivar da “Pançe Poposki” da daha sonraları 1971-72 okuma yılında eğitime başlayan Üsküp te “Tsvetan Dimov” da okumaya devam ederler. İlkokul ve orta okul eğitim kanunun yürürlüğe girmesi ile Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde ortaokul, yani lise sınıfları karma eğitimle açılmaya başlamıştır. (Ago, 2013)

Makedonya da karma lise olup Türkçe eğitim veren okullar (Ago, 2013);

Üsküp’de;

1-Yosip Broz Tito Lisesi

2-Tsvetan Dimov Lisesi

3-Dimitar Vlahov Lisesi

Gostivar’da;

1-Pançe Poposki Lisesi ve Tıp Meslek Sınıfları

2-Teknik Lise

3-İktisadi Lise

Kalkandelen’de;

1-Nikola Şteyn Lisesi

Struga’da;

1-İbrahim Teo Lisesi

Radoviç’de;

1-Kosta Susinov Lisesi

Merkez Jupa da;

1-Zdravsko Çoçkovski

Resne

1-Çar Samuel Lisesi

Bu okullar yanısıra Türk öğrencilerin eğitimleri özel liselerde kendi ana dili üzerinden yapılmaktadır. Örneğin Yahya Kemal Kolejleri buna örnektir. (Ago, 2013)

Koliçani Mustafa Kemal ilköğretim okulu müdürü Asım Dali ve öğretmenler, Çalıkli Namık Kemal ilköğretim okulu müdür Sait öğretmen ve diğer öğretmenler, Ohri deki Kardeşlik ve Birlik Okulunda Türk sınıfı öğretmeni Fahriye hoca, Matusiteb in başkanlığını yapan ve aynı zamanda Gostivar’da Matematik öğretmenliği yapan Tahsin İbrahim ve bilgisayar öğretmeni Nuri Mansur ile yapılan mülakatlarda Türkçe eğitimde var olan sorunlar yedi tema altında birleştirilmiştir: Türkçe ders kitabı sıkıntısı, Yardımcı kitap eksikliği, Eğitim Kadrosu sıkıntısı, Dernek ve dernekle eğitimcilerin iletişim eksikliği, eğitimcilerin bu konuda model olmaması ve Çok dilli eğitimin işlevsizleşmesi.

1.Türkçe Ders kitabı sıkıntısı:

“Makedonca, Arnavutça da olduğu gibi Türk dili üzerine eğitim veren okullarda ders kitabı sıkıntısı var. Lise eğitiminde Türk Dili ve Edebiyat ı ders kitabı hariç diğer ders kitapları yok, metod birimleri dikte ile yapılmak

zorunda kalıyor. Ama son yıllarda Makedonca dan Türkçe ye tercüme edilen ders kitapları basıldı(Mustafa Kemal İlköğretim Okul Müdürü Asım Dalı).”

2. Yardımcı kitap eksikliği:

“Türk Dili ve Edebiyat dersine ait lektür (yardımcı) kitaplar yok. Böylece öğrenciler kullandıkları anadil, çevre halk dilinin etkisinde kalıyor ve zengin edebiyatımızdan yoksun kalıyorlar.(Matusiteb başkanı ve Gostivar da Türk eğitim veren lisede Matematik öğretmeni Tahsin İbrahim)”

3. Eğitim Kadrosu sıkıntısı:

Açılmış olan Türkçe liselerde eğitim kadrosu sıkıntısı var. Eğitimin Türk dili üzere yapılmasına destek veriyoruz. Kimi dersler için Türkler arası uzman eğitim kadrosu olmasına rağmen, okul idaresi buna önem vermez. Konkur yayınlamaktan çekiniyorlar ve birçok ders Türkçe yerine, Makedonca yapılıyor. Böylelikle Türk öğrenciler dil sorunuyla karşılaşmış oluyorlar, bununla da başarı düşük oluyor. (Çalıklı Namık Kemal İlköğretim Okul Müdürü ve Edebiyat öğretmeni Sait öğretmen)”

Eğitim kadrosundaki sıkıntı özellikle fen bilimlerinde daha da fazladır. Bu konuyu aşağıdaki sözler ortaya koyar niteliktedir:

“Kadro sıkıntısı Doğal-Fen bilim dallarında görülmekte. Bu sıkıntının en fazla olduğu bölge Batı Makedonya. Doğu Makedonya da ise Türkçe lise sınıflarında Türk Dili ve Edebiyatı hariç dersler Makedonca dilinde gerçekleşiyor. Çıkış yolu bu dersler için kadro yetiştirmek. Batı Makedonya da ihtiyaç fazlası öğretmenlerin oluşturulacak bir destekten de faydalanarak Doğu Makedonya da öğretmen ihtiyacını karşılamaları gerekmekte. (Matusiteb başkanı ve Gostivar da Türk eğitim veren lisede Matematik öğretmeni Tahsin İbrahim ve Bilgisayar öğretmeni Nuri Mansur)”

Ancak Türkçe öğretmeni konusunda da sıkıntılar yaşanmaktadır.

“Türkçe öğretmen kadrosunu yetiştirme konusuna geçmişten beri önem verilmemiştir. Yaklaşık bir asır geçmiş olmasına rağmen öğretmen kadrosunda her ders için öğretmen olmadığı görülmektedir. (Ohri deki Kardeşlik ve Birlik Okulunda Türk sınıfı öğretmeni Fahriye hoca)”

4. Dernek ve dernekle eğitimcilerin iletişim eksikliği:

“Sorunların çözümlenmesi için etkinliğini gösterecek olan Öğretmenler Derneğine ihtiyaç var. Ama öğretmenler ile bu dernek arasında iletişim kopukluğu var. (Mustafa Kemal İlköğretim Okul Müdürü Asım Dalı)”

5. Türk eğitimcilerin bu konuda model olmaması:

“Kimi Türk eğitimciler, Türk aydın kişiler kendi çocuklarını ana dili Türkçe yerine, türlü sebep bularak Makedonca ya da diğer dilde eğitim veren okullarda okutmuşlardır. Bu da Türk toplumuna kötü örnek olmuştur. Bu durum Türkçe eğitimin ilerlemesine değil, gerilemesine neden olmuştur. Böyle eğitimcilerin Türk okullarında yeri olmamalıdır. (Matusiteb başkanı ve Gostivar da Türk eğitim veren lisede Matematik öğretmeni Tahsin İbrahim ve Bilgisayar öğretmeni Nuri Mansur)”

6. Çok Dilli eğitimin İşlevsizleşmesi:

“İkinci dünya savaşından sonra 1944-45 yılından başlayarak Makedonya da eğitim üç dilde yapılır ilkesi ile üç dil üzerine Makedonca, Arnavutça ve Türkçe eğitim dili olması kararı zaman içinde çok sulandırılmıştır. (Mustafa Kemal İlköğretim Okul Müdürü Asım Dalı)”

“Osmanlı dönemimde Gayrimüslimlere kendi dilinde eğitim hakkı verilmiş ilk lise Köprülü de açılıp, 1875 yılına kadar 45 erkek lisesi, 20 kız lisesi, 150 halk okulu ve üç öğretmen okulu (Üsküp, Manstır ve İştip) Makedon dilinde eğitim verirken bugün Makedon Türklerinin karşılaştığı durum o dönemle karşılaştırmayacak kadar kötüdür. (Ago, 2013)”

Bir asır sonra Balkanlarda Türkçe Eğitim verecek bir Türk üniversitesi ve merkezi Türklerin yoğun yaşadığı Gostivar şehrinde "Uluslararası VİZYON", vakıf Üniversitesi Gostivar aydın ve akademisyenlerin katkı ve girişimleriyle kuruldu. 2015-2016 öğretim yılında ekonomi, hukuk, mimarlık, bilgisayar mühendisliği ve sosyal bilimler fakülteleriyle eğitime başlamıştır. 2015.-2016 akademik yılında Uluslararası Vizyon üniversitesi 5 bölümüne öğrenci almıştır. Bu olay Makedon Türk toplumu için bir zaferdir. Gostivar şehri nüfus sayısına göre Merkez Jupa'dan sonra en fazla Türk'ün yaşadığı yerdir. Orhi çerçeve anlaşmasından sonra bir bölgede yaşayan etnik grubun nüfusu %20 den fazla ise dilinin resmi dil olması nedeni ile hem Gostivar'da hem de Merkez Jupa da bütün resmi tabelalarda Türkçe ifadeleri rastlanılır.

Makedon Türklerinin en fazla iftihar ettikleri gelişim, TİKA'nın yardımları ile renovasyondan geçip 800 ünü üzerinde öğrenciye Türkçe eğitim veren Üsküp'deki Tefeyyüz İlköğretim okuludur. Tarihte bu okulun hemen yakınında kızlar için ayrı eğitim ocağı olan İrfan okulunun

maalesef Sultan Murat Caminin yanında sadece duvarları kalmıştır. Makedonya da Türklerin yaşadığı birçok yerde Kardeşlik ve Birlik okulu adı altında Türkçe eğitim veren sınıfların olması şeklindedir. Ama buna rağmen TİKA'nın katkıları ile yapılan sırf Türkçe eğitim veren okullarda vardır. Üsküp'e yakın Koliçani köyündeki Mustafa Kemal İlköğretim okulu buna örnektir. Müdürler Asım Dali ve öğretmenleri ile yaptığımız görüşmede 200 ün üzerinde öğrencilerinin olduğunun, okulları oldukları için taşınmalı eğitim ile Üsküp e gitmek zorunda kalmadıklarını anlattılar. TİKA'nın katkıları ile yapılan okulda 15 in üzerinde Türkçe eğitim veren öğretmen çalışmaktadır bunların Üsküp'e gidiş ve dönüşlerinin masraflarını TİKA karşılayarak öğretmenlerin köye gelmelerine destek olmaktadır. Asım Dali ile olan mülakatta en fazla ihtiyaçlarının projeksiyon cihazı olduklarını öğrendikten sonra Makedonya'daki her Türk okuluna bir projeksiyon cihazı kampanyası başlatılmıştır. Bu kapsamda Marova'dan Debre giderken Radika kenarındaki Türk köylerinden Skudringe deki köy okuluna ve Valondova daki Namık Kemal İlköğretim okuluna da birer projeksiyon cihazı bağışlanmıştır. Asım Dali'nin ifadesine göre en çok fizik ve beşeri Türkiye haritalarına olan ihtiyaç da okullara yapılan her ziyarette haritaların hediye edilmesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Okullarda sınıflarını başarı ile bitiren öğrenciler arasında birincilere notebook dağıtılarak öğrencilerin başarıları mükafatlandırılmaya çalışılmıştır. Okullarda özellikle Türkçe çocuk hikaye kitaplarına duyulan ihtiyaçdan dolayı Türkiye'de Makedon Türk çocukları için kitap toplama kampanyaları düzenlenerek toplanan kitaplar, Türk okullarına dağıtılmıştır. Debre ile Ustruga arasındaki Podgorci de de Reşat Efendinin kendi gayretleri ile kurduğu Kuran Kursu ve Türkçe eğitim veren okul Türk oldukları halde Türkçe konuşamayan Müslüman Türkbaşlara (Torbeşlere) eğitim verirken çocukların her birinin Türkiye'den gelen çocuk kitaplarını okumak için kapışmaları bizleri çok duygulandırmıştır. Makedonya'daki Türkçe eğitim veren kurumlardaki en büyük sıkıntılardan biri de Türkçe eğitim verecek öğretmen istihdamının yetersiz olmasıdır. Gostivar, Üsküp ve Kalkandelen de Türkçe eğitim verebilecek öğretmenler işsiz oldukları için beklerken Doğu Makedonya daki okullarda ise Türkçe eğitim verebilecek öğretmen bulunamamaktadır. Bunun en güzel örneği Podgorci deki Reşat efendinin kızıdır. Reşat efendinin kızı 9 Eylül Üniversitesi eğitim fakültesi ilköğretim okulu öğretmenliğini bitirdiği halde, okulun babasının her türlü katkıları ile kurulmasına rağmen okul resmi olmadığı için ataması yapılamamıştır. Reşat Efendi ile yapılan mülakatta kızının sorunun çözülmesinin hem kendi kurduğu Türkçe eğitim veren okulun öğretmen ihtiyacını karşılayacağını, hem de

öğrencilerin köyden Ustruga'ya resmi eğitim almak için gitmek zorunda kalmalarını engelleyeceğini söyledi.

Makedonya da tarihsel süreç açısından eğitime baktığımızda Balkan savaşlarına kadar ilk düzenli eğitim hareketinin 1869 yılında yayınlanan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” hazırlanmasından sonra Mekteb-i Umumiye (Genel Okullar) ve Mektep-i Hususiye (Özel Okullar) okullar ikiye ayrılması ile görmeye başlıyoruz. Mekteb-i Umumiyede Rüşdiye, İdadiye, Sultaniye, Aliye ve Darülfünun gibi okul kuruluşları vardı. Sibyan ve Rüşdiye de eğitim 4 yılken, İdadi de 3 yıldır. Aliye okulları a- Darülmuaallimin b-Darülmuaallimat c-Darülfünun olmak üzere 3 e ayrılıyordu. Darülfünun da 1-Edebiyat ve Felsefe Şubesi 2- Hukuk 3-Fen Şubesi olarak 3 e ayrılıyordu. Mekteb-i Hususiyede 1- Müslüman tabaanın açtığı okullar 2- Gayrimüslim tabaanın açtığı okullar 3- Yabancıların açtığı okullar olmak üzere 3 e ayrılmakta idiler. Sibyan okulları ve Darülfünun dışın da Müslümanlar ile Gayrı müslimler ayrı okullarda okuyordu. 1882 yılına kadar Kosova vilayetinin merkezi olan Üsküp sancağında hiçbir iptidai okul yoktu. İlk iptidai okulları 1885 den sonra görmekteyiz. Faik Paşa İptidaiyesi, Yahya Paşa İptidaiyesi, Meddah İptidaiyesi, Hafız Mahmut İptidaiyesi, Şükriye Enas İptidaiyesi olmak üzere 5 iptidai okulu açıldı. Bu okullarda 60 kız 570 öğrenci eğitim görmüşlerdir. 1885 yılında İştîp kazasında da toplam 445 öğrenci öğretim görmektedir. Bunun için de 4 iptidai okul vardır. Kratova ve Palanka kazalarında da okullar açılırken Köprülü ve Kalkandelen de okullar 1901 den sonra açılmıştır. 1906-7 yılları arasında Üsküp te 9 u erkek biri de kız olmak üzere 10 Rüştîye, Manastır merkezinde 5i erkek 1i kız 6 Rüştîye vardı. Gostivar'da ilk rüşdiye 1890 yılında açılmıştır. İdadilerin ilki, Manastır merkezinde 1884 yılında açılmıştır. Üsküp idadisi ancak 1889 yılında hizmete girmiştir. Makedonya'daki Hıristiyan tebaa dışardan teşvikler ile eğitimin değerini daha iyi anlıyorlardı. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Makedonya'daki Hıristiyan okulların sayısı gittikçe artarak Türk okullarını sayısını aşmıştır. 1911-12 eğitim-öğretim yılında Vardar Makedonya sında (Üsküp, Kumonova, Kalkandelen, Kavadartsi, Debre ve Manastır) kazasında 178 Sırp, 290 Ekzarklık (Kiliseye bağlı din okulu),47 Yunan, 16 Romen ve 10 başka okul olmak üzere Gayr-ı Müslüm okulunun toplam sayısı 541 e çıkarken, Türk okullarının sayısı sadece 167 idi. Okuma yazma bilmeme oranı bazı bölgelerde %90 fazla idi. 1924 yılında Sırpçanın yanında Türkçe ile öğretim yapan sadece Kratova kazasında bir okul vardı. 1922-23 öğretim yılında Vardar Makedonya sında görev yapan 1306 öğretmenden 181 (%13.86) sı Türk iken 1928-29 öğretim yılında toplam 1529 öğretmenden sadece 25 (%1.64) ü Türk idi. Büyük

Sırp iktidarı Sırpça dışında yapılan her türlü eğitime son vermek için elinden ne geliyorsa yapmıştır. 1923-24 öğretim yılında toplam 36.879 öğrenciden 5.061 (%11.40) ü Türk iken, 1.046 (%2.36) Arnavut'tur. 1928-1929 öğretim yılında ise 59.882 öğrenciden 5.994 ü Türk, (%10.01) 3.164 ü Arnavut (%5.28) dur. Toplam öğrenci sayısı 4-5 yıl gibi bir sürede iki katına çıkarken, Türk öğrencilerde yok denecek kadar az bir artış olmuştur. Türklerin eğitim sorunları ile "Cemiyet" adındaki Türk milli örgütü ilgilenmiş, Sırp Hırvat Sloven krallığına devamlı yaptıkları itirazlardan bir sonuç çıkmamıştır. Krallık, ders kitapları konusundada aşırı titizlik göstererek İstanbul da basılan kitaplara izin vermemiştir. Öğretmen eksikliği her geçen gün öğretmenlerin Türkiye'ye göç etmeleri nedeni ile arttıyordu. SHS krallığı, Bulgaristan ve Yunanistan gibi komşu ülkelerin yakın ve uzak geçmişindeki benzer durumları inceleyip bu tecrübe ile daha başarılı bir denasinalizasyon ve asimilasyon siyaseti uygulamayı başarmıştır.(Hoca, 2012)

Kiril Metodil Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirmiş olan Coşkun Kerala ve Dr. Şener, Tıp Fakültesi öğrencisi Sani Loş ve Melda Emin , Gostivar'lı İsmail Ali ile yaptığım görüşmeler sonucunda, Makedonya da yaşayan Türkler açısından liseyi bitirdikten sonra üniveristiye Makedonya da devam etmek isteyenlerin bunu başarabilme olasılıklarının ne kadar az olduğunu görebilmek hakikaten üzücü bir gerçektir. Ülkenin en köklü üniversitesi olan Kiril Metodil Üniversitesinde Tıp Fakültesinin değişik sınıflarında okuyan yaklaşık 15 Makedon Türk genci bulunmaktadır. Bunların hepsi idealleri olan başarılı gençler ama bazılarının Makedoncularının zayıf olmasından dolayı dersleri ne kadar zor takip edebildiklerini gözlemledim. Coşkun Kerala bunlardan biri Kiril Metodil Tıp Fakültesini bitirmiş Erasmus programından yararlanarak 6 ay İstanbul Tıp Fakültesinde eğitim görmüş. Kendisi Makedon Türkleri için denklik almanın onlar için ne kadar zor olduğunu onu hallettikten sonra Yabancılar için Tıp ta uzmanlık sınavını geçerek ancak uzmanlık eğitimi alabileceklerini belirtti. Makedonya daki uzamlıklar tamamı ile devletin kadrolarına müracaat veya özel öğrenci pozisyonunda. Birçok öğrenci devlete çalışma yükümlülüğü çok fazla diye bu yolu seçmek istemiyor. Ama özel öğrenci olarak uzmanlık eğitimi yapmayı kabul ederlerse de hem para almadan çalışıp hem de çalıştıkları kuruma yıllık belli bir eğitim ücreti ödemek zorunda kalabileceklerini ifade etti. Coşkun Kerala çok başarılı ve girişken sonuç da amacının maddi desteği ile Kiril Metodil de Nöroloji uzmanlık eğitimine başlayabildi. Ama birçok başarılı Tıp Mezunu uzmanlık eğitimi yapma şansından mahrum kalıyor. Gostivar'lı Şener de bunun çok güzel bir örneği Türkiye deki denklik için çok uğraşan

ama sistem farklılığı yüzünden bu sınavı geçemediği için uzun bir süre kaybeden Şener, önünde bu engeller olmasa mesleğin de çok başarılı olabilecek bir doktor. Kirıl Metodil'deki tıp eğitiminin zorlukları üçüncü sınıftan dörde geçen Kalkandelen'li Melda Emin ve Vrapışte'li Sani Loçi ile bire bir hissettik. Hepsinin idealleri var ama danışmanlığa ihtiyaçları var. Türkiye Cumhuriyeti'nin Makedon Türk öğrencilerin eğitimlerinde yapabileceği bir katkı orada yaşayan Makedon Türk toplumu için çok kaliteli ve güçlü temsilcilerinin oluşturmasına katkı sağlayacağı şüphesiz. Makedon Cumhurbaşkanı'nın danışmanlarından İsmail Ali bunun en güzel örneği ODTÜ Uluslararası ilişkilerden mezun şu anda Cumhurbaşkanlığı sarayında çalışıyor. Gostivar'lı İsmail Ali gencecik yaşına karşı büyük bir sorumluluğun altından çok güzel de kalkabiliyor. Eğitim de ikinci bir zorluk ta Türkiye den üniversite eğitimi için gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gençlerde. Hepsi Türkiye'ye dönmek için Türkiye de kendilerini kabul edebilecek bir üniversite arayışındalar. Kirıl Metodil Türk Dili ve Edebiyatını bitirmiş öğretmen formasyonu alanlar arasında da en büyük zorluk Batı Makedonya için kadro olmaması, Doğu Makedonya için ise çoğunun evlerinin başka yerde olmasından dolayı o bölgede çalışmak istememeleri. Makedonya'nın çeşitli yerlerinden gelen üniversite öğrencileri için de yurt ihtiyacı çok önemli konulardan biri. Birçok öğrenci okumak için öğrenci evlerini veya vakıfların yurtlarını tercih etmek zorunda kalıyorlar. Barınma ihtiyacı, birçoğunun okumaları veya başka bir şehir de çalışmalarını için en büyük engel, 400-500 avro ortalama gelire yaşayan halk için bu giderleri karşılamak çok zordur.

4.2.2.Makedon Türk Sivil Toplum Teşkilatlanması

Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği - MATÜSİTEB 65 üye derneği olan bir birliktir. Makedonya Türklerine Eğitim, Kültür, Sosyal, iktisadi kalkınmaya ülke genelindeki Türk toplumunun milli birlik beraberliğini sağlayan ve Balkanlarda yegane federasyondur. Matüsiteb'in merkezi Üsküp te Türk Büyükelçiliğinin tam karşısındadır. Başkanları üye olan bütün dernek başkanlarının katılımı ile seçilir, her derneğin aday olan kişileri seçmek için bir oy hakkı vardır, başkan 3 yıllık süre ile hizmet verir ve bir kişinin sadece iki kez seçilme hakkı vardır. Ben çalışmam sırasında başkan Tahsin İbrahim ve başkan yardımcısı Nuri Mansur ile çok yakın çalışma imkanı buldum. Onların her zaman yapıcı desteklerini gördüm. Makedonya'da yaşayan Türklüğün ne kadar yılmaz bekçileri olduklarını gözlemledim. Matusiteb, Türkiye'nin TİKA ve Yunus Emre Vakfı aracılığı ile yapılan bütün yardımları yönlendirebilme imkanına

sahiptir. 2016 yılının sonun da yapılan başkanlık seçimini Hüsrev Emin kazanmıştır. Makedonya’da yaşayan Türklerin oluşturdukları yapılarda Makedon Türklerinin Üsküp veya Gostivar’lı oluşu çok önemlidir. Tahsin İbrahim Gostivar’lı olması üzerine yeni başkan Üsküp’lü Hüsrev Emin seçilmiştir. Makedonya daki siyasi partiler ve Türk Büyükelçiliği ile yakın ilişkiler içinde Makedonya Türklerinin sesi olabilmekte, Makedonya hükümetinin icraatlarını yakından takip etmektedirler. Web sitesi; www.matusiteb.org.mk dir. Makedonya Türkleri ie ilgili her türlü bilgiye bu site aracılığı ile ulaşılabilir. (Matusiteb, 2016) (Ek-2)

4.2.3. Makedonya’da İnanç

Makedonya’da yaşayan Türkler için din çok önemli bir konudur. Bir asırdır süren göçün de altında yatan en önemli sebeplerinden biri, dine uygulanan baskılardır. Makedonya’da yaşayanlar, Hıristiyan ve Müslüman iki halk olarak Osmanlı döneminde de hep böyle tanımlanmıştır. Toplum için de farklı dinlerden bireylerin evlilikleri son derece azdır ve bu tür amalgamasyon girişimleri insanların ait oldukları topluluktan dışlanma sebebidir.

Üsküp’de Müslüman ve Hıristiyanlar, Vardar’ın iki kıyısına konuşlanmıştır. Üsküp’teki Burmalı caminin Sırp tarafından yıkılması şu andaki Müslümanlar üzerinde öyle psikolojik bir baskı yaratmıştır ki o kıyıda bulunan Müslümanlar diğer tarafa taşınarak o kıyıda mevcudiyetlerinin hüküm süremeyecekleri mesajını bu yıkımla almışlardır.

Üsküp’deki camilerde Arnavutça vaaz verilirken, sadece Eski Çarşı için deki Murat Paşa camisinde vaazlar Türkçe dir. Doğu Makedonya da yaşayan Müslüman halkın hemen hemen tamamı Türk iken o bölgedeki en yüksek Müslüman dini temsilci Arnavuttur. Makedonya’da din, yaşamı belirleyen en önemli faktörlerdir biridir. Hem Arnavutluk da, hem de Kosova da Hıristiyan Arnavut varken, Makedonya’daki Hıristiyan Arnavutlar zaman için de Makedonlaşmışlardır. Müslüman halk için de kişilerin kendilerini Türk veya Arnavut olarak tanımlamadan Müslüman olarak değerlendirilmeleri Osmanlı döneminden gelen bir yaklaşımdır. Osmanlı döneminde Müslüman halk hiçbir zaman Arnavut veya Türk olarak ayrıma uğramamışlardır. Müslüman halk için de Türk ve Arnavut evliliklerinin de yaygın olması aynı ailede bir çocuğun kendini Türk diğer çocuğun kendini Arnavut olarak yazdırması sıkça görülen bir yaklaşımdır. Makedonya’daki Türklük Kültürel Türklüktür, Etnik Türklük değildir ve halen devam etmektedir. Makedonya da Müslüman bir yaşlı bir hanıma “*Teyze Türk müsün diye*

sorduğumda?” Aldığım cevap “*Elhamdülillah Türküm*” oldu. Bu cevabın anlamı Arnavutta olsam Türklük sayesinde bu topraklarda Müslüman olarak kalabildim ifadesidir.

Makedonya da yaşatılan Müslümanlığı en güzel tanımlayan Türkiye Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez’in TİKA Balkanlarda İslam “Miadı Dolmayan Umut” projesini bitiriş toplantısı sunumunda (26 Haziran 2016 de Bilkent Otel-Ankara) Müslümanlığın Balkanlarda ne anlama geldiğini aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

“İslamın bugüne kadar üç medeniyet havzası olmuştur.

- 1- *Endülüs İslam Medeniyeti 8 asır devam etmiştir. İslamın ışığında, akıl inşa edilmiştir. Rüşt Ebu Hayyam bu dönemin önemli şahsiyetleridir.*
- 2- *Maveraunnehir havzası, Fergana vadisi Farab köyünden Farabi, Yese köyünden Ahmet Yesevi, İbni Sina, Ulubey İmama Buhari bu dönemin önemli şahsiyetleridir. İdil-Ural bölgesinde Volga Tatarları ve Kazan Türkleri bulunmakta idiler. Maveraunnehir anlam olarak nehrin ötesi, ardı anlamındadır. Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan üçgeninde bulunmaktadır. Ortaçağ da İslamın altın yıllarının yaşandığı yerlerdir. Semerkand, Buhara bu medeniyetin o dönemdeki merkezleridir. Ceyhun (Amu Derya) ile Seyhun (Siri Derya) nehirleri arasında kalan tarihi bölgedir.*
- 3- *Balkanlarda İslam, farklı inançları, farklı kültürleri ve farklı medeniyetleri beraber yaşatmıştır. Üsküp’teki Mustafa Paşa Camii’nin kitabesindeki tarih 1492 dir. O tarihte İspanya’dan Yahudiler sürülmüş ve hiçbir Avrupa ülkesi onları almadığı için Osmanlıya sığınmışlardır. Kolomb Amerika kıtasını keşfetmiştir.*
İslam, Balkanları daha büyük istilalardan kurtarmıştır. Balkanların kendisi olarak kalmasını sağlamıştır.
Balkanlarda İslam ara yol veya ana yolu oluşturmuş. Aşırı uçların olmasını engellemiştir. Din ile hayat, din ile insan arasındaki doğru ilişkileri inşa etmiştir. Balkanlarda Haneî Maruti, irfan geleneği, içkin tasavvuf geleneği, Bektaşî, Tekke varlığı, Akıl hikmet geleneği ile Niçin ve Nasıl sorgulanmıştır. Öteki ile ilişkiler, farklı inançlar ile ilişkiler sağlanmış, farklı olana saygı gelişmiştir. Bizler maalesef ejdatın bıraktığı mirasın hakkını veremiyoruz.

Endülüs te Maverannehir de İslamın doğru metodolojisi yazıldı, Ana yolun doğru metodolojisi yazıldı Balkanlarda ise İslam yaşanan hayata hakim oldu. Yazılan değil, yapılan hakim oldu.

Hadari İslam, şehir İslami, Medeni İslam Balkanlarda hakim olan anlayıştı. Köy İslamı, Bedevi İslam hakim olan anlayış değildi. Bu anlayış İbn-i Haldun ile ilk tanımlandı. Bosna savaşından sonra bazılarının anlatımlarından duyduk köy İslamın da Balkanların bazı yerlerinde anlayış olarak hüküm sürdüğünü.

Coğrafi yapının anlamada payı vardır. Necef çölü ile Balkanların ormanlık yeşillik alanlarında hüküm süren İslam aynı olmamıştır.

*Balkanlar, **Osmanlının yönetilen tebaası değil, Osmanlıyı yöneten iradeye dönüşmüştür.** İlim adam ile de öyle olmuştur”.*

Muhammed Tayyip Okiç 1949 Bosna’dan gelerek Türkiye de ilk Diyanetin temellerini atmıştır. Tefsir, Fıkıh, Hadis, Kalem, Tasaavuf ilk onun öğretileri ile hayat bulmuştur. Eski Diyanet Başkanları Hasan Hüsnü Erdem, Lütfü Doğan, Süleyman Ateş, Mustafa Sait Yazıcıoğlu onun öğrencilerinin talebeleridir. Ama üzücüdür ki Türkiye de emekli olduktan sonra Türk vatandaşı olmadığı için emekli maaşı bağlanamamış ve kendisi çok zorluklar görmüştür ve Bosna ya dönerek orada vefat etmiştir.

Balkanlarda İslam sadece alıcı değil, verici de olmuştur. Etnik yapıları, dilleri farklı olarak kabul ederek, bütün Müslümanları bir potada eritmiştir. Balkanlarda İslam ile hayata geçmiştir. İslam Medeniyetinin başarılı bir örneğidir. Balkanlar da yaşayanlar arasında hiç fark kalmamıştır.

TİKA gönül köprüleri kuruyor. Tarih mirası TİKA aracılığı ile güncelleniyor. Fetin emanetini bugün kü çocuklara aktarılabilme çalışılıyor.

“16. Benedict Rakitonski Lübnanlı Teodor Huri den bir alıntı yaptı. Esasında o alıntı Bizans kralı 2. Manuel ile Pers li bir müderrisin buluşmasından bir alıntıdır. 2. Manuel, Müslümanlık hakkında Persli müderrise “Senin peygamberin dünyaya kötülük getirmedi mi, dini kılıç ile yaymaktan başka ne getirdi” diye sormuştur. Bu söz söylenmiştir ama hangi koşullarda söylenmiştir. 2. Manuel II. Beyazıt ın Çirmen zaferinden sonra ona yenildiği için Vasal anlaşması yapmıştır. Vasal anlaşması II. Beyazıt bir savaş sırasında 2. Manuel den asker isteme hakkına sahip olmuştur. II. Beyazıt da bunu Moğol hükümdarı Timur a karşı 2. Manuel den talep etmiştir. Savaş sırasında Hacı

Burhaneddin isyanı ile de II. Beyazıt uğraşmıştır. Hacı Bayram Veli hazretleri ile de 2. Manuel görüşmüştür. Vasal anlaşması yapan birinin bunları ifade edebilmesi bile bir özgürlüğün radesidir”.

“Balkanlara İslam zorla girmemiştir. Fikir, düşünce özgürlüğü ile gönüllerin fethi ile Alperen Dervişleri ile Balkanlarda İslam yayılmıştır”.

Cami, medrese ve tekke, İslam medeniyetinin birbirlerini tamamlayan vazgeçilmez parçalarıdır. Osmanlı medeniyetinin 600 yıl hüküm sürebilmesinin en önemli sebeplerinden biri de, Osmanlı'nın bu üç saçı ayağını sağlam bir şekilde inşa edebilmesidir.

Osmanlı'nın 1352 den itibaren Rumeli'ye adım atması ve yaklaşık iki yüzyılda en geniş sınırlarına ulaşmasında askeri başarıların yanında gönüllerin fethedilmesinin de rolü büyüktür. Birçok tarikatın faaliyet gösterdiği Osmanlı topraklarında devlet yöneticileriyle tekke mensupları arasındaki ilişkiler dikkat çekici düzeyde iyi idi. Hatta birçok idareci aynı zamanda tekke mensubu idi. Balkanlarda önce fetihlerin gerçekleşmesi ve sonra da İslamiyet'in kabul görmesinde tarikat ve tekkelerin rolü yadsınamaz bir gerçektir.

Tasavvuf; İlahi emir ve yasaklara teslimiyet, Allah ve Resül'un ahlakıyla süslenmek, Allah'tan başka her şeyden kalben uzaklaşmaktır. Tarikat'ın sözlükteki anlamı “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” terim olarak da “Allah'a ulaşmak, isteyenlere mahsus adet, hal ve davranış” demektir. Tarikat, Allah Teala'ya ulaşan yoldur. Şeriat umumi, tarikat ise şeriata nispetle hususidir. Tarikat bir disiplindir. Tasavvufun şeriat esaslarına uyarak, dinin özüne varma gayreti ile belli bir disiplin içerisinde gerçekleşmesinin amaçlayan bir kuruluştur. Sufilerin bir araya gelerek sohbet etmeleri ve zikir yapmaları, zaman zaman inzivaya çekilmeleri için VIII. yüzyıldan itibaren tekkeler kurulmuştur. Günümüze ulaşan tarikatların çoğu bugün kü adları ve yapıları ile kendilerine has evrad, ezkar, adab, erkan, tekke ve vakıf gibi kurumlarıyla XII. yüzyıl ve sonrasında teşekkül etmiş, zamanla her biri onlarca kol ve şubeye ayrılarak dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. Bu tarikatlardan, Kadirilik, Rıfailik, Halvetilik, Mevlevilik, Bektaşilik vb. ekserisinin silsilesi Hz. Ali ye dayanır. Nakşibendilik tarikatı ve alt kolları silsilesi ise Hz. Ebubekir'e dayanır. Türklerin İslamiyeti kabul etmesinde tarikatların çok büyük rolü olmuştur. Anadolu ile Balkanlarda Gayrimüslim ahalinin İslamiyeti seçmesinde tarikatların büyük rolü vardır. Tarikatların bu başarısı insanların gönül dünyalarına hitap etmesinden kaynaklanmaktadır. (Ağanoğlu, 2016, 32-40)

İlk Tekke Hicri II. / Miladi VIII. yüzyılda Filistin'in Remle veya Basra'nın Abadan bölgesinde kurulduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Tefsirden felsefeye kadar bütün ilimler medreselerde okutulmuş, tekkeler ise daha ziyade toplumun manevi ve ahlaki açıdan eğitilmesinde yönelik esaslar üzerine yoğunlaşmıştır. Zamanla değişik mimari özellikler kazanan tekkeler, "zaviye, hankah, dergah, asitane, imaret, tevhidhane" vb isimlerle anılmıştır. Bir tarikatın merkez tekkesi için asitane terimi kullanılırken daha küçüklerine ise zaviye adı verilmiştir. Asitane kavramı, tasavvuf terminolojisinde tarikat kolunun kurucusunun defnedildiği merkez tekkeye de denilmektedir. Mevlevilik tarikatında 1001 gün çile çıkarılan tekkelere de asitane adı verilir. (Ağanoğlu, 2016,37-40)

Osmanlı devletinin Balkanları fethetmesindeki en önemli amillerden birisi de, bölgeye askerlerden önce gelen gazi dervişlerdir. Bunların her biri gönül erleridir. Gazi dervişlerin hayat tarzı, adalet, sevgi ve hoşgörü temelli yaklaşımdır. Şeyh efendilerin yürüdükleri yolun temelinde, insan nefisini terbiye etmek, insan istidatlarına ve tabiatına uygun bir din anlayışı sunmak vardır. İnsan, toplum dışı bir varlık değildir, sosyalleşmeye muhtaç bir varlıktır. İnsan kapasitesinin bu inceliğini çok iyi kavrayan değişik tasavvuf akımları, bir yandan insanın ferdiyetine, diğer taraftan da sosyal yönüne gereken önemi vererek kişi ve toplumlara uygun bir anlayış ortaya koymuşlardır. (Ağanoğlu, 2016, s.37)

Tekkeler çoğunlukla ya şeyh veya müritleri tarafından ya da tarikata ve şeyhine muhabbet besleyen sultan ve devlet idarecileri tarafından yaptırılmıştır. Tekkeye vakfiye tahsis edilmesiyle de tekkelerin maddi imkanları arttırılmıştır. Tekkeler aynı zamanda toplumun bir sanat merkezi ve atölyeleri işlevi üstlenerek medresenin boş bıraktığı alanı da doldurmuştur. Bu sebeple tekkeler şiir, musiki, el sanatları ve klasik İslam sanatlarının her dalında önde gelen müesseseler olmuşlardır. Şiir ve musikinin büyük ustalarının bu merkezlerden yetişmesinin ana sebeplerinden biri bu tekkelerdeki zikir meclisleri, ayin merasimleri ve bu merasimlerde okunan ilahilerdir. Halveti ve Mevlevi dergahları Osmanlı Devleti sınırlarında büyük sanat merkezleri olarak yer almışlardır. (Ceyhan, 2015, 35-36).

Halvetilik, Ömer el-Halvetiye (ö. 800/1397-98) nisbet edilen İslam dünyasının en yaygın tarikatıdır. Ömer el-Halveti, Hazar denizinin güneybatısında bulunan Geylan bölgesindeki Lahican da doğmuştur, Harizm de amcası Ahi Muhammed Halveti'nin yanında yetişmiş ve onun ölümünden sonra irşad (tasavvufta irfan sahibi birinin bir kimseye tarikatı ve Allah yolunu

göstermesi) makamına geçmiştir. Daha sonra Karakoyunlu hakimiyetinde bulunan Tebriz'e giderek irşad faaliyetlerini orada sürdürmüştür. Ömer el-Halveti'nin ölümünden sonra tarikatın silsilesi tarikatın ikinci piri ve bir bakıma gerçek kurucusu olan Seyyid Yahya-yı Şirvani ulaşmıştır. Anadolu'ya Sadrettin Hiyavi'nin halifelerinden Amasyalı Pir İlyas tarafından getirilmiştir. Yahya-yı Şirvan'ın en önemli halifeleri çabaları ile, Ruşeniyye (kurucusu Dede Ömer Ruşeni, ö. 892/1487), Cemaliyye (kurucusu Cemal-i Halveti, ö. 899/1494), Ahmediyye (kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin, ö. 910/1504) ve Şemsiyye (kurucusu Şemseddin Sivasi, ö. 1006/1597) şeklinde dört ana kola ayrılmıştır. Bu kollardan çeşitli şubeler meydana gelmiştir. Ohri şehrinde ki Hayatilik, Halveti tarikinin Ahmediyye ana kolundan Ramazaniyye alt koluna ait bir şube olarak sınıflandırılmıştır. Ruşeniyye ana kolundan halifeleri vasıtası ile Demirtaşıyye ve Gülşeniyye alt kol ortaya çıkmıştır. Demirtaşıyye Mısır da halen devam etmektedir. Gülşeniyye ise Kahire, Diyarbakır, Bursa, Rumeli ve İstanbul'da teşkilatlanmıştır. Gülşeniyye alt kolundan ise Sezaiyye ve Haletiyye şubeleri vardır. Sezaiyye Edirne'de, Haletiyye ise Edirne ve Hayrabolu civarında yaygınlaşmıştır. (Köse, 2012,s.45)

Cemaliyye dört ana kola ayrılmıştır. Bunlar, Sünbülüyye, Şabaniyye, Assaliyye ve Bahşiyye. Cemal-i Halvetinin halifesi ve sonradan Sünbülüyye'nin Piri olan Yunus Sünbül Sinan (ö.936/1529) mürşidin kızı Safiye Sultan ile evlenmiştir. Sünbüllüyye, İstanbul'da 26 tekkede temsil edilmiştir. Onun halifesi de Merkez Efendidir. Cemaliyye'nin ikinci alt kolu Şabaniyye, Şeyh Şaban Veli'ye (ö.976/1568) nisbet etmektedir. Kastamonu ve civarında faaliyet göstermiştir. Şabaniyye'nin önemli bir alt şubesi Karabaşıyye'dir. Piri ise asıl adı Alaeddin Ali olan Karabaş-ı Veli'dir (ö. 1097/1685).

Şemsiyye'nin Piri Şemseddin Ahmed Sivasi'dir. Kendisi Sultan III. Medved ile birlikte ordu şeyhi olarak 1595'de yapılan Macaristan Eğri seferine katılmıştır. Yeğeni tarafından bir alt kol olarak Sivassıyye telakki edilmiştir.

Ahmediyye'nin Piri Ahmed Şemseddin Marmaravi'dir. Osmanlı Devleti zamanında Saruhan sancağının Akhisar kazası Marmara köyünde 839/1435 yılında doğmuş olan Pir Marmara köylü olduğundan dolayı Marmaravi adını almıştır. Halvetiyye tarikatında "orta kol" diye bilinir. Ahmediyye tarikatından kollar, Sinaniyye, Ramazaniyye, Uşşakiyye, Mısrıyye'dir. Ramazanilik, Halvetiliğin Ahmediyye kolundan neşet etmiştir. Ramazan Efendiye (ö.1025/1616) nisbet edilen bir alt koldur. Tarikat, Ramazan Efendinin vefatından sonra Kocamustafapaşa'daki Ramazani

Asitanesi'nin yanı sıra İstanbul ve Bursa da açılan tekkeler ile faaliyet göstermiştir. Daha sonra ise Prizren Saraçhane Tekkesi ve Ohri'deki Hayatilik vasıtası ile Balkan şehirlerine de yayılmıştır. Ramazanlık'ten neşet eden Buhurilik, Cihangirlik, Cerrahilik, Sinobilik, Raufilik ve Hayatilik adlı altı şubesi vardır. Hayatilik in piri Mehmed Hayati Efendi, Pir Hüseyin Sirozi/Serezi den hilafet almıştır. İlk olarak Kırçova ya sonra da Ohri ye gelip yerleşmiştir. Mehmed Efendi “Kün feyekün” (Ol der, oluverir) (Bakara 2/117) sırrına mazhar olarak hayat veren kimse anlamında “Hayati” lakabını almıştır. Ohri Halveti-Hayati Asitanesi nin kuruluş tarihi olarak 10 Şubat 1750 tarihi esas alınır. Çünkü bu tarihte Ohri de oturan Şeyh e I.Mahmut tarafından verilen beratla Zeynelabidin Paşa Camii imam-hatip, aşır-han ve vaiz olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Ohri Asitanesi Zeynelabidin Camii içinde konumlanmaktadır. Zeynelabidin Paşa da Ohri Sancak Alaybeyliği yapmış üst düzey bir devlet görevlisidir. 1766 yılda ölene kadar Mehmed Hayati Efendi birçok halife yetiştirmiştir. Halifeleri, Manastır ve Kırçova da zaviyeler açmışlardır. Kendinden sonra postnişin olan şeyh efendiler zamanında Struga, İştip, Ergeri, Elbasan, Tiran, Alasonya ve Kesriye vb. birçok şehirde Hayati zaviyeleri açılmıştır. (Ağanoğlu, 2016, 75-76)

Vakıf işlerinde evladiye şartı bulunmasında şer'i ve hukuki açıdan bir sakınca olmamasına rağmen, tekke postnişinliğinde evladiye usulü irşad da, ehliyet ve liyakat esasını zaman zaman ihlal etmiştir. Bununla birlikte Sturga, İştip gibi Hayati tekkelerinde gerekse Rumeli de bu usul devam etmiştir. (Ağanoğlu, 2016,s.78)

Struga Hayati Baba Tekkesinin Şeyh'i İlhan Efendi ile olan mülakatımızda bu konu açıldığında Şeyh “.....şeyhliğin aileden gelmesi için, şartları varsa babadan oğula geçiyor. Eğer uygun şartlar yoksa, bir söz var; evladiye varsa evladı olur, evladiye yoksa erbabiye olur...” şeklinde tanımlamıştır.

Pir Mehmed Hayati nin oğlu olmadığı için Şeyh Osman Efendi, Ohri Kadısı Hacı Hasan Efendinin oğludur ve aynı zaman da Pir'in de damadıdır. Şeyh Osman Efendi, 1766 yılında Ohri Asitanesi'ne ikinci postnişin olmuştur. Onun zamanında birçok Hayati tekkesi açılmıştır. Bunlardan ilki İştip te halifesi Abdi Baba tarafından kurulan tekkedir. Günümüzde halen açık olan Sturga Tekkesi de Şeyh Osman ın halifesi Şeyh Hasan Baba tarafından 1769 yılında inşa edilmiştir.

Şeyh Abdülkerim Efendi, Şeyh Osman Efendinin oğludur. Asitanenin üçüncü postnişidir. “Şibli” mahlasını kullandığı pir evindeki şecerelerde görülmektedir. Babası İstanbul’dan dönüş yolunda Köstendil de bir suikast sonucu öldürüldüğü için küçük yaşta yetim kalmıştır. Aile fertleri tarafından çok özenli büyütülmüş ve iki yüz yıl geçmesine rağmen o anlatılırken hala “azizim” denilerek bahsedilmektedir. Şeyh Abdülkerim Efendi 1882 ilkbaharında vefat etmiştir. Onun dört oğlu vardır Abdülhadi, Abdülselam, Murteza ve Mustafa Efendiler ard arda postnişinliğe geçmişlerdir. Şeyh Murteza Efendi 1822 de posta geçmiştir ve 1831 de de şeyh olmuştur. Onu sırası ile Şeyh Abdülselam Efendi, Şeyh Abdülhadi Efendi ve Şeyh Mustafa Efendi postnişinliğe geçmişlerdir. Şeyh Mustafa Efendinin 1861 yılında Hac vazifisini yapmak için gittiği Mekke-i Mükerrerme de vefat etmesi üzerine Şeyh Abdülhadi Efendinin oğlu Şeyh Mehmed Efendi postnişin olmuştur. Onun da vefatından sonra dokuzuncu postnişin olarak onun oğlu Şeyh İsmail Hakkı Efendi postnişinliğe 1891 de geçmiştir. İsmail Hakkı Efendi’nin oğulları o hayatta iken ölmesi üzerine yeğeni Mehmed Zekariya Efendiyi yerine postnişinliğe hazırlamıştır. Şeyh Mehmed Zekariye Efendi, Şeyh Abdülselam Efendinin torunudur. Zekariye Efendi manevi kişiliğinin yanında çok iyi bir arşivcidir de. 1938 yılında vefat edince Asitane postu bir müddet boş kalmıştır. Hafız Tahir Efendi 1938-1952 yılları arasında vekil olarak bu görevi ifa etmiştir. Asitane’nin onbirinci postnişini olan Şeyh Mustafa Efendi, Struga Hayati Hasan Baba Tekkesi şeyhi Arif Efendi’nin oğludur. Asitane de Devran yapan son şeyhdir. 1961 tarihinde vefat edene kadar devran geleneğini sürmüştür. Şeyh Abdülkadir Efendi asitanenin onikinci potnişinidir. 1996 da tac-ı şerif giymiştir. O şeyh olana kadar, aile dışından Yahya Efendi posta geçmiştir. Ama postnişin olarak kabul görmemiştir. 1998 yılda vefatı üzerine oğlu Şeyhzade Erol Efendi asitane türbedarlığı yapmaktadır. Şeyh Abdülkadir Efendi’nin vefatından sonra tekke mütevelli heyeti ile Şeyh ailesi arasında anlaşmazlık baş göstermiştir. Şeyh Abdülkadir Efendi nin yarım halifesi olan Osman Efendi postnişin olmuştur. Osman Efendinin 2013 teki vefatı ile tekke mütevelli heyeti, posta Şerafettin Efendi’yi oturtmuştur. Aile buna rıza göstermemiş ve bu kişinin şeyhliğini tanımamıştır. (Ağanoğlu, 2016, 95-110).

Ohri Hayati Asitane’sinde Şeyhzade Erol ile olan mülakatta, tekkenin bahçesindeki kabristandaki bir mezarın baş ve ayak ucu taşı arasına gerilen metal bir ip ile iki ucundan tutturulan tabağın anlamını sorduğumda “*Hocam bu tabakta her zaman su vardır eğer bu tabaktan da kuşlar su içmez olursa bizim türbedarlığımızın sonunun geldiğini anlarız demiştir.*” Kendisi ve ailesinin tekke içindeki kabristanın küçülmemesi için çok mücadele ettiklerini

kamulaştırma karşısında tekkeyi bu hali ile tutabilmek için maddi olarak birçok gayrimenkulden vazgeçtiklerini dile getirmiştir. Kabristana şeyh ailesi, dervişler, muhipler ve bir şekilde tekkeye hizmeti geçenler defnedilmişlerdir.

Yugoslavya Krallığı döneminde yaşayan şeyhlerin bir kısmı, bu toprakların bir daha darülislam olmayacağını anladıkları zaman, iki seçenektan birini tercih etmek zorunda kaldılar. Ya çok sayıda Halveti şeyhinin yaptığı gibi hicret ettiler ya da Yugoslavya Krallığı hükümetini kabul edip zorluklara rağmen memleketlerinde kaldılar. Memleketlerinde kalan şeyh efendilerin bazıları II. Dünya Savaşına kadar olan dönemde mahalli yetkililer ile iyi ilişkiler kurmayı gözetmişlerdir. Yugoslavya Kralı I. Aleksandır, Ohri Hayati Asitanesi şeyhi Mehmed Zekeriya Efendiyi 1 Mayıs 1930 da Sveti Sava (Aziz Sava) madalyası ile onurlandırmıştır. Osmanlı dönemindeki güzel günler, Krallık döneminde yerini nisbeten zor günlere bırakmıştı. Yine de devlet ile Halveti tekkeleri arasındaki münasebet kısmen iyi ilişkiler ile devam ettirilmeye çalışılıyordu. 1945 den sonra Yugoslavya Sosyalist Federasyonu döneminde bu durum alt üst oldu. Şeyh efendiler, hükümetin kendilerini gözetleme, itibarlarını düşürme ve bizzat görevlerinden el çekirme politikalarını kabule zorlanabilmekte idi. Bu sebeple ayakta kalabilmek için, asgari miktarda işbirliği yapmak zorunda idiler. Politikacılar tarikatları kontrol etmek amacıyla, Müslüman idarecileri sık sık kullanmaya başladılar. (Ağanoğlu, 2016, 125-128)

Makedonya nın 1912-13 Balkan Harbinde elimizden çıkması ve 1950 li yıllarda Türkiye'ye doğru akıp giden binlerce göçmenden sonra, Türklerin sayısı çok azaldı. Bu tarihten sonra tekkelerin bir başka toplumsal rolü ortaya çıktı. Bu tekkeler (Ohri Asitanesi, Struga Tekkesi gibi) bölge insanın, kimlik mücadelesinde, milli kimliklerini ifade ettikleri sığınacak bir müessese haline geldi. Türkleri ayakta tutan, Türkçenin yaşadığı ve konuşulduğu ve hatta Cuma hutbe ve vaazlarının Türkçe verildiği bu yapılar Türklerin adete sığındıkları bir kale görevini üstlendiler. Günümüzde Ohri ve Struga camilerine devam edenlerin, çoğunluğu Arnavut olduğu için hutbe ve vaazlar Arnavutça verilmektedir. Sadece Ohri Asitanesi ve Struga Tekkesinde vaaz ve hutbeler Türkçe verilmektedir. 1991 sonlarında bağımsızlığını kazanması ile Makedonya Cumhuriyeti döneminde Ohri Hayati Asitanesi ve Struga Hasan Baba Tekkesi faaliyetlerini rahatlıkla sürdürmeye devam etmişlerdir. (Ağanoğlu, 2016, 132-134).

Ohri Hayati Asitanesinin kuruluşundan günümüze (1750-2016) bu irfan ocağına bağlı 35 tekke kurulmuştur. Bunların 18 tanesi günümüz Makedonya'sında, 14 tanesi Arnavutluk ta ve 3 tanesi

de Yunanista'nın sınırları içinde bulunmaktadır. Tekkeler farklı tarihlerde kurulmuş ve hepsi aynı anda hizmet vermemişlerdir. Makedonya da ilk kurulan ilk Hayati tekkesi Kırçova şehrinde İshak Bey Camii Hayati Baba tekkesine dönüşmüştür. Şeyh Mehmed Hayati buranın imamı Ahmed Efendi'ye hilafet verdikten sonra Ohri şehrine gitmişti. Kırçova da Çullu Baba Tekkesi, Şeyh Selim Tekkesi ve bir de Zayas köyünde olmak üzere toplam 4 tekke kurulmuştur. Bunlardan sadece Hayati Baba Tekkesinde postnişin vardır ve zikir ayinleri yapılmaktadır. Osmanlı döneminde Manastır (Bitola) şehrinde iki Halveti Hayati zaviyesi mevcuttu. Şeyh Zekeriya Efendi, Ohri'deki Halveti-Hayati eş-Şeyh Mehmed Efendinin halifesi idi. Halk arasında Şeyh Zekeriya Efendi'ye Tezveren Baba da denmektedir. Şehirdeki ikinci zaviye ise Hamzabey Mahallesindeki Üçşeyhler zaviyesidir. Struga'daki Hasan Baba Tekkesi ise, Ohri Asitanesi Şeyhi Osman Efendinin izni ile Derviş Hasan bin Feyzullah (Hasan Baba) tarafından 1770 yılında kurulmuştur. (Ağanoğlu, 2016, s.77).

Tekke günümüzde açıktır ve Şeyh İlhan Efendi ile mülakat yapılmıştır. Şeyh İlhan Efendi tarafından dervişler tanıştırılmış, postta kahve ve lokum ikramında bulunulmuştur. Tekkeler türbadarlar tarafından koruma altında mevcudiyetlerini sürdürdükleri için bu yerler ya bir cami yapısı içinde ya da bitişiğinde hizmet vermektedir. Genelde imamlık ve vaizlik gibi görevleri de beraber yapabilmektedirler. Şeyh İlhan Efendi, Struga da gayrimüslimlerinde tekkeye bakışlarının genelde samimi olduğunu ve Ulah olan birkaç kişinin zikre katıldığını dile getirmiştir.

Ohri Asitanesi ikinci postnişini Şeyh Osman Efendi, İştıp ten Abdi Baba'ya hilafet vermiş ve tekke kurmasına müsaade etmiştir. İştıp'teki bu tekke Yukarı Tekke olarak bilinir. Ofçabolu (Ofçe Polje) Üsküp ile İştıp arasındaki ovanın adıdır. Halveti tarikatının Hayatiyye şubesi İştıp civarındaki Orel, Gorobinci, Erdzeli (Kiliseli), Mahmutçular, Tatarlı/Milano, Karatmanovo, Dorfullu köylerine hizmet vermektedir. Günümüzde Güney Arnavutluk topraklarının yarısında, Hayati kolu aktiftir. Tiran, Elbasan, Tepedelen, Permet, Ergirikasrı (Gjirokaster), Leskovik, Proger, Bihlişte, Görice (Korça) da tekkeler mevcuttur. Kuzey Yunanistan da Kesriye, Alasonya ve Tırhala şehirlerinde de Hayati zaviyesi vardır. (Ağanoğlu, 2016, s.223)

Ohri asitanesinde bazen üç şeyhin olduğu bilinmektedir birinin postnişin diğer ikisinin ise kahveci dede ve türbedar vazifelerinin yapmaktadır. Asitanede zikir, şeyh efendi tarafından idare edilir. Şeyh olmadığında zikir kahveci dede tarafından idare edilir. Balkanlarda usul, adap,

erkanın bozulduğu birçok tekke de maalesef namaza pek önem verilmemektedir. Makedonya da bulunan Halveti tekkeleri aynı zamanda mescid işlevi de görmektedirler.(Ağanoğlu, 2016, s.111)

Türkiye Cumhuriyeti'nin Üsküp te açtığı TİKA ofisi, son yıllarda Makedonya da büyük hizmetler vermiştir. Ohri Hayati Asitanesi şadırvanını restore etmiştir. Kırçova'daki Çullu Baba Tekkesi, Struga da Hayati şeyhlerinin medfun bulunduğu Türbe ve Mustafa Çelebi Camii nin restorasyonunu yaptırmıştır.

Halvetiliğin vazgeçilmez ayini olan *Devran* 1951 yılında postnişin olan Şeyh Mustafa zamanında son olarak icra edilmiştir. Daha sonra gelen şeyh efendiler devran zikrini uygulamamışlardır. Tarikatların olmazsa olmaz unsurları silsile, evrad ve ezkardır. Günümüzde şeyh efendilerin silsilenamelerinin olmadığı, uyguladıkları esmanın eksik olduğu, seyr-i sülük kaidelerine uyulmadığı görülmektedir. Halvetiliğin aslında olmayan “yarım halifelik” gibi terminolojik tabirler, tarikat çeyizlerinden tac-ı şerif vs. unsurlara dikkat edilmemesi Hayatilik tarikatının aslından uzaklaşıldığı kanaati uyandırmıştır. Bütün bu eksikliklere ve uygulamadaki hatalara rağmen, Ohri Asitanesi, Struga ve Kırçova Hayati zaviyelerinde tekke kapıları açıktır. Mülakat yaptığımız bir müridanın dediği gibi “*Allah bizlere kafeslerin restore edildiğini gösteriyor, inşallah bir gün içine kuşlarını da kondurur*”(Ağanoğlu, 2016,s.126)

Halveti Hayati tekkelerinden başka Makedonya bulunan tekke yapılarına bir göz gezdirirsek;

Makedonya da 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başında Emir Buhari nin yanında sülukunu tamamlayan Lütfullah Üskübi tarafından Üsküp Vodna tepesinde bir Nakşibendi tekkesi kurulmuştur. 18. yüzyıl ikinci yarısında ise Koçana şehrinde bir Nakşibendi tekkesi daha kurulmuştur. Ama son şeyhi Hasan Efendinin 1933 de Türkiye ye göç etmesi ile faaliyeti sona ermiştir. İştîp, Köprülü, Kalkandelen ve Manastır Hasan Baba Camii yanında Nakşibendi zaviyeleri faaliyet göstermiştir. (İzeti, 2013, 158-159)

Makedonya da 18. ve 19.yüzyıllarda Manastır, İştîp, Köprülü, Eğripalanka ve Üsküp te birer Mevlevi zaviyesi faaliyet göstermiştir. Üsküp dışındakiler çeşitli zorluklar nedeni ile uzun süreli açık kalamamışlardır. Üsküp Mevlevi tekkesi de Bitpazarında 1955 yılında yıktırılincaya kadar faaliyet göstermiştir. Kendi de Mevlevi tarikatından olan Sultan Reşad tarafından Üsküp ziyareti sırasında Üsküp Mevlevi Tekkesi tamir ettirilmiştir. (İzeti, 2013, 158-159)

Üsküp te önceleri Sinani tarikatına bağlı olan Dükkancık Tekkesi, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kadiri tekkesi olarak faaliyetine devam etmiştir. Kadiri tarikatına bağlı bir başka tekke de Hacı Kasım Camii yanında bulunan Elaldı Tekkesi dir. Kumonova'nın kuzeyinde yer alan Sopot köyünde 19. yüzyılda Leskofça'dan gelen muhacirlerin inşa ettiği bir Kadiri tekkesi mevcuttur. Debre şehrinde 1874- 1880 Şeyh Hamza tarafından kurulan Kadiri tekkesi halen faaliyettedir Başında da Şeyh Şaban efendi bulunmaktadır. (İzeti, 2013,184-185).

Makedonya da kurulan Rıfai tekkelerinden en önemli ve uzun yıllar faaliyet göstereni 1817 de Üsküp te inşa edilmiş olan Şeyh Mehmed b. İsmail Efendinin Rıfai tekkesidir. Tefeyyüs İlköğretim okulunun çok yakındadır. 800 metre kare büyüklüğündeki tekkenin bahçesinde bulunan türbede 13 sanduka vardır. Rıfai tekkesinde zikir musiki eşliğinde ritmik raks ile yapılmaktadır. Zikir hafta da bir, cumartesi gecesi yatsı namazından sonra olmaktadır. Tekke TİKA tarafından restore edilmiştir. *Müritlerden biri ile sohbet sırasında zikir törenlerinin çok etkileyici olduğu ve herkese açık olduğu vurgulanmıştır. Müritlerinin çoğunun Roman olduğu ama Türkçeyi bildikleri gözlenmiştir.* Makedonya'nın ikinci büyük şehri Manastır da 19. yüzyılda üç Rıfai tekkesi bulunuyordu. İlki, Manastır merkezde Hasan Baba Türbe'sinin yanında idi, Mahmud Baba Türbe'sinin yanında başka bir tekke daha vardı. Üçüncü tekke ise Ali Çavuş mahallesinde Mısırlı Şeyh Abdullah tarafından kurulmuştu. Debre de Şeyh Nureddin Tekkesi, Valandova da Yörükhane köyünde XIX. yüzyılın sonlarında açılan tekke, Köprülü Karaslar köyünde Şeyh Murteza tarafından kurulan tekke, Rıfai tekkeleridir. İştîp'in Kalenica Mahallesinde Gani Baba tarafından bir Rıfai tekkesi kurulmuştur. Ayrıca, Kavadar, Kalkandelen, Kumonova'nın Orizari ve Dalyardovac köylerinde birer Rıfai tekkesi mevcuttur. (İzeti, 2013,246-248).

XIX. yüzyılın sonlarında İvranya (Vranje), Leskofça ve Buyonafça'dan gelen muhacirlerle beraber Üsküp te Vefa baba Tabakhane Mahallesinde küçük bir Sa'di tekkesi kurmuştur. (İzeti, 2013,291-292).

Makedonya da Bektaşî tekkelerinden en meşhuru Kalkandelen deki Harabati Tekkesi dir. Bu tekke Balkanların en büyük tekkesidir. Tekkenin ilk banisi Sersem Ali Baba'dır. Kanuni'nin eşlerinden Mahidevran Sultan'ın ağabeyi ve aynı zamanda veziridir. Gerçek adı Server dir. 1520 yılında Hacıbektaş Pir evi postnişini olmuştur. Dede baba sıfatıyla anılan ilk Bektaşî mürididir. Yeniçeriler üzerindeki etkisinden korkulduğundan, Balkanlara sürüldüğü rivayet olunur. Necef te

vefat etmesinden sonra posta tekkenin ikinci banisi olarak Harabati Baba geçer. Harabati Baba, Sersem Ali Dede nin türbesinin etrafında büyük bir külliye oluşturur. Bu külliyyede türbeler, mescid, semahane, misafirhane, şadırvan, çeşme, derviş evi, aşevi gibi yapıları içerir. Tekke de kültür ve sanatın her alanına önem verilir. İsmail Cem'in Türkiye Dışişleri Bakanlığı sırasında bizati kendi öz kaynakları ile Harabati tekkesi bir onarım görmüş. İsmail Cem her Makedonya'ya gelişinde bu tekkeye uğramıştır. Kalkandelen'in Poroy köyünde Yaver Baba, Şipkovitsa köyünde Koyun Baba tekkeleri faaliyet göstermişlerdir. Üsküp te ise XIX. yüzyılın başlarında Mustafa Baba ve 1850 de Süleyman Baba tarafından inşa edilen iki Bektaşî tekkesi vardır. Manastır şehrinde Hüseyin Baba Tekkesi, İştîp de Hamza Baba Tekkesi, Köprülü de Hacı Baba Tekkesi, Kırçova da Muharrem Baba Tekkesi, Makedonski Brod da Hıdır Baba Tekkesi, Pirlepe Kanatlar köyünde Dikmen Baba Tekkesi, Makedonya ya gönül erleri yetiştirmiş Bektaşî tekkeleridir. (Tuna, 2013, 211-215), (Aruçi, 1997, s.69)

Makedonya da bulunan Halvetî tekkelerine değindiğimizde Hayatî kolundan farklı olarak Prizren Saraçhane Halvetî Tekke'sinden icazetli Şeyh Salih Efendi, XVIII. yüzyılda Üsküp te Vardar nehrinin sağ kıyısında bir tekke inşa etmiştir. Ramazani koluna ait bu tekke de şeyh efendiler evladiye usûlü ile postnişin olmuşlardır. XVII yüzyılın sonunda kurulan Adem Baba (Zincirli) tekkesi de bulunmakta idi. 1971 yılında Komünistler tarafından yıktırılmıştır bugün Kril Metodil Üniversitesi bu alan üzerinde hizmet vermektedir. Bu tekke ve Ustrumca Bansko köyündeki zaviye Halvetî Cerrahi koluna ait şeyhler tarafından idare edilmişlerdir. Halvetî Sinani koluna ait Ümmî Sinani Tekkesi, Vardar nehrinin sol tarafında idi 1912-13 Balkan savaşları sırasında yıktırılmıştır. Bugün üzerinde televizyon binası vardır. Üsküp'te ikinci Sinani tekkesi İplikçi Hasan Efendi ya da halk arasında bilinen ismi ile Bukağılı Tekkesidir. Yahya Paşa Camii nin yanındadır. 1963 depreminde yıkılmıştır. Kumonova Mehmed Bey Mahallesinde ve kasaba civarında Matjçe köyü, Otlja köyü, Vaksince köyünde birer Halvetî tekkesi vardır. İştîp, Eğripalanka, Kratova, Koçane ve Gostivar da Halvetî tekkesi faaliyet göstermiştir. Köprülü de Halvetî-Ramazani koluna ait Derbent tekkesi nin bütün dervişleri 1954-7 tarihleri arasında Manisa'nın Turgutlu ilçesine göç etmiştir. (Tuna, 2013, 211-215)

Hayatilikte kullanılan bazı ifadelere konunun anlaşılması açısından baktığımızda;

Şeyh efendiden sonra gelen zatı tanımlamak için kullanılan ve başka tarikatlarda olmayan bir tabir vardır. Başka tariklerde "Halife" denilen zata, Hayatilikte yanlış bir ifade ile "Yarım

Halife” denilir. Yarım Halife, Şeyh’in yokluğunda bir vekil olarak ayinleri idare edebilir. Ama edebiyen asla posta oturmaz. Eğer Şeyhi, Yarım halifeye şecere vermiş ise biat alıp, derviş yapabilir, ama bir zatı şeyh yapamaz. Yarım halife tarikatın işlerini yürüten bir vekildir.

Hayatilikte seyr-u sülük süreci ve takip edilen esma-i seba’yı şöyle tarif etmiştir. 1-La ilahe İllallah 2-Ya Allah 3- Ya Hu 4- Ya- Hakk 5-Ya-Hayy 6-Ya Kayyum 7- Ya Kahhar

Şeyh’in himayesi altında isimlerde yükselen mürid üçüncü ismi geçtikten sonra derviş unvanını alır ve cübbe ile sikke giydirilir. Bu seyir üzerinde menzilleri geçip, mertebeleri tamamlayan bir mürid, hilafet makamına yükselerek, insanları irşad yetkisine hak kazanır.

Halveti Hayatilerde zikrin Kıyami, Kuudi ve Cuma zikri olmak üzere üç çeşidi vardır.

Bir hırka ve külahtan oluşan tarikat çeyizini giyindiği zaman o artık dede olur. Külah, kestane rengi ve koyu kahvedir. Hırka uzun hafif koyu cübbedir. Cemaatin yapısı piramit şeklindedir. En tepede şeyh, altında bir veya birkaç dede bulunur. Dedeler, şeyhin yokluğunda bizzat tekkede ve oraya bağlı civar tekkelerde bulunur. Onların altında çok sayıda derviş ve muhipler gelmektedir. Muhibban, bir tarikatın sevdalısı demektir. (Abas Jahjai, 2011, 20-21).

Halvetiliğin Hayati kolunda, uygulanan nısf-ı kıyam (yarım kıyam) bir ayin tarzıdır. Günümüzde halen Struga Tekkesinde devam etmektedir. Şeyhlerin özel hizmetinde görevli dervişlerin büyük bir saygı göstergesi olarak ayak üzerinde yürüyerek değil, diz üstünde hizmet etmeleri olarak tanımlanan durumdur.

Devran, dervişlerin kol kola sağdan sola doğru ism-i Hayy çekilerek salınma hareketidir. Bedevi halkası ise birkaç kişinin ortaya alınırken onların daha hızlı hareket etmeleri durumuna karşı dış çeperde bulunanların sola doğru daha yavaş hareket etmeleridir. Bedevi halkası, Kandil geceleri ya da devrana katılan fazla miktarda derviş varsa yapılır. Ömer Tuğrul İnançer, 2015 tarihli mülakat ile bu bilgilere erişilebilmiştir.

Hayati tac-ı şerifi arakiyyenin (dervişlerin giydiği, yünden yapılmış bir çeşit küllah) üstünde siyah destar (sarık) ile sarılmıştır. Siyah destar, tarikatlarda pirlere sarılmaktadır. Siyah sarığın üstünde beyaz renkli bir şerit halinde sol tarafta visalesi vardır. Şeyh baba ya “Efendi Baba” diye hitap edilebilir. Tarikatların olmazsa olmaz unsurları, silsile (soysop), evrad (belli zamanlarda okunması adet olan Kur’an cüzleri, dualar) ve ezkardır (Zikretmek). (Clayer,1994,s.214).

Makedonya daki dini etkileşime baktığımızda farklı bir tablo görülmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasında yaşanan savaş, sadece milliyetçilikten doğan bir hırçınlık değil aynı zamanda buralarda ki farklı bir dini kimliğe sahip insanlara karşı bir savaşın da eseridir. Nüfusları 8 milyonu bulan Balkan Müslümanları etnik kökenlerine göre yaşamak istedikleri ülkede olmasını arzu ettikleri özelliklerin başında “din ve vicdan hürriyeti” nin bulunması %40.9 oranında gelmektedir. Din ve vicdan hürriyetini takip eden ikinci özellik yaşamak istedikleri ülkenin ekonomik sorunlarını çözmüş olma %17.2 oranın da gelirken, eğitim imkanlarının elverişli olması sadece %11.4 oranında çıkmıştır. Bu sonuçlar 469 u kadın 667 si erkek toplam 1131 kişi üzerinde yapılmış olup, Makedonya'dan 289, Kosova'dan 289, Bosna Hersek den 278 ve Arnavutluk'tan 275 kişi çalışmaya dahil olmuş. Etnik köken bakımından 642 si Arnavut, 331 i Boşnak, 81 i Türk , 77 si Torbeş /Pomak'dır. Arnavutluk'takilerde diğer gruplara göre dini ve sosyal dayanışma bilinci daha düşük çıkmıştır. Dine ve ahlaka aykırı davranışlar (kumar oynama, alkol alma, çapkınlık yapma ve dedikodu yapma) en düşük eğilimin Bosna Hersek te çıkarken, en yüksek oran Makedonya da çıkmıştır. Etnik gruplara göre bu soruyu sorduğumuzda ise Torbeş Pomak grubunda en yüksek oranda rastlanırken en düşük oranın Boşnak grubuna ait olduğu belirlenmiştir. (Musai, 2005)

Makedonya'daki Din ve Ahlak bütünleşmesi açısından baktığımızda tabloyu bütün Yugoslavya'daki tablodan farklı olarak göremeyiz.

Din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda genel bir eğilim olarak dine ve dini pratiklere atfedilen önem ve ilginin en az olduğu dönemin ilk yetişkinlik yılları (21-25yaş) olduğu dile getirilmektedir. Ancak araştırmalarda Balkan müslamanlarında böyle olmadığını gösterilmektedir. Araştırmalarda inanç boyutu bakımından en zayıf ortalama 60 yaş ve üstü olanlarda çıkmıştır. Çünkü bu insanların yaşadıkları dönemlerde devlet veya diğer toplumsal kurumlar vasıtasıyla din üzerinde baskı yapılmıştır. Dini hayatın beş boyutu vardır, ibadet ve sosyal ilişkiler, inançlılık, dini ve sosyal dayanışma bilinci, geleneksel ve dini değerlere saygı ve dini ve sosyal algıdır. Bu konularda Balkan Müslümanları arasında din-kimlik bütünleşmesi açısından benzerlikler vardır ve fark yoktur. Bunun sebebi Balkan Müslümanlarının Osmanlı-İslam çatısı altında geliştirilmiş ve korunmuş olan kültürel benzerlikleridir. Dini hayatın bütün boyutlarına bakıldığında araştırmaya katılanlar arasında en yüksek ortalama, inançlara bağlılık boyutundadır.

Balkan ülkelerinde inançsızların yani “*Allaha inanmayanların*” sayıca en düşük seviyede olduğu dönemler yaşanmaktadır. Çünkü daha önce yapılan çalışmalarda 1970 li ve 1980 li yıllarda araştırmalarda bu bölgelerdeki Müslümanlar arasında inançsızlık %10-20 arasında değişmekte iken bu oran şimdi %1-2 ye düşmüştür.

İbadet ve sosyal ilişkiler ve dini ve sosyal dayanışma bilinci boyutunda Torbeş/Pomak ve Boşnak etnik kökenli deneklerin ortalamaları Arnavutların ortalamaları arasında farkın anlamlı çıkması bu iki etnik grubun Arnavutlara nazaran daha olumlu tutum ve davranışlara sahip olduklarını göstermektedir.

Balkanlardaki bütün halklar etnik kimlikleri gibi dini kimliklerinin de yok olmasını asla düşünmüyorlar. İnançlara bağlılık ve dini ve sosyal dayanışma bilinci boyutlarında, sosyo ekonomik bakımdan orta düzeyde olanlar ile yüksek düzeyde olanlar arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Hem zenginliğin hem de fakirliğin insanların inancını zayıflatacağı hadisiyle de bu durum uyumludur. Balkan Müslümanlarında dinin kimlik üzerinde bütünleştirici bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Dine ve ahlaka aykırı davranışlar bakımından etnik köken, tahsil, cinsiyet değişkenlerinin etkili olduğunu ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunduğu gösterilmiştir. Ülke faktörünün, dine ve ahlaka aykırı davranışlar bakımından farklılık yaratmasına örnek olarak Makedonyalılar ile diğer Balkan ülkeleri arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Tutum ve davranışlarda farklılığa yol açan diğer bir etken de etnik kökendir. Boşnaklar ile Torbeş ve Arnavutlar arasında tutum ve davranışları gösteren anlamlı bir fark çıkmıştır. Boşnaklar diğer etnik gruplara göre dine ve ahlaka aykırı davranışlara daha az dikkat etmektedirler. Tahsilde önemli bir faktördür. Tahsil yükseldikçe Balkan Müslümanları arasında dine ve ahlaka aykırı davranışlar gösterme eğiliminde bir artış söz konudur. Din ve vicdan hürriyeti olan bir ülkede yaşama arzularını yansıtan en büyük yığılma %68 lik oranla Torbeşliler de en düşük yığılma oranının ise %36.1 ile Arnavutlarda görülmektedir. Torbeşliler dini kimlikleri ile tanınmak isterlerken, Arnavutlar ise dini kimlikten ziyade milli kimlikleri ile tanımlanmak istemektedirler. Bu sorun ülke bazında sorulduğunda da Makedonyalı Müslümanlarda %52.9 iken Arnavutlarda %30 çıkmaktadır. Çünkü Makedonyalı Müslümanlar din ve vicdan hürriyeti bakımından diğerlerinden daha fazla sıkıntı yaşamışlardır.

Balkanlardaki Müslümanlara ülkenizden beklentiniz nelerdir diye sorulduğunda siyasi istikrar ve güvenlik %37.1, Avrupa Birliği üyeliği %15.5 ve İslami ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirme %14.4

olarak ortaya konulmuştur. Bu bulgulara göre Balkan Müslümanlarının ülkelerinden en büyük beklentileri barış ve dayanışmadır. Etnik köken açısından Torbeşlerin %55 inin Türklerin %45.7 sinin siyasi istikrar ve güvenlik yönünde beklentilerinin olması diğer etnik gruplara nazaran istikrar ve güvenlik açısından daha fazla endişelerinin bulunduğuna işaret etmektedir. Beklentim yok oranı %19.1 çıkması da deneklerin kendi ülkeleri ile ilgili memnuniyetsizliklerinin ve kaygılarının ifade olarak görülebilir. Balkan Müslümanlığını oluşturan her etnik grubun “etno-merkezcilik” doğrultusunda hareket etmektedirler. Etnik grubunu öne çıkma doğrultusunda bunu aşan bir üst kimlik olarak dinin halen etkinin sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu üst kimliğin (Din-İslam) kapsamına giren ülke Müslümanlarını bir çatı altında topladığı görülmüştür. Aynı zamanda bazı geleneksel ve kültürel değerleri paylaşma konusunda dinin önemli bir faktör olduğu tesbit edilmiştir. (Musai, 2005).

Makedonya da din konusunun ne kadar önemli temalardan biri olduğu ve halkı bütünleştirici etkisinin ne kadar güçlü bulunduğu konusundaki saptamalarımın ışığında, Üsküp Eski Çarşı da Tura kuyumcusu Abdül, eski Matusitep başkanı Süleyman Baki, Ohrid de Halveti Asithanesi şehzadesi Erol, Usturga dan Cedid Şih ve Hasan Baba Tekkesinin şeh babası İlhan bey, Podgorci den Reşat Efendi, İştıp ten Kuman ve Mahmut bey, Matusitep eski başkanı Tahsin İbrahim ve *İbni Sina Makedon Türk tıp çalışanları başkanı Coşkun Kerala* ile yaptığım görüşmeler sonucunda temel olarak aşağıdaki görüşler dile getirilmiştir:

1-Osmanlı döneminde de Müslüman ve Hıristiyan halk olarak tanımlanan halkın birbirlerini ötekileştirerek nasıl kimlik buldukları barizdir. Müslümanlar ve Hıristiyanların birbirleri ile olan evlilikleri, bağlı oldukları dinden tamamen bir dışlanma nedenidir. Bunun için Makedonya da iki ayrı dine ait kişiler arasında evlilik yok denecek kadar azdır. (Matusitep eski başkanı Tahsin İbrahim, İbni Sina Makedon Türk tıp çalışanları başkanı Coşkun Kerala)

2- Müslümanlık Makedonya da yaşayan Türkleri ve Arnavutları birleştiren bir faktördür. Arnavutluk ta yaşayan Hıristiyan nüfusu hem Papalığın hem de İtalya nın özendirici etkisi ile artarken Makedonya da bir tek Hıristiyan Arnavut bulamazsınız çünkü Hıristiyan Arnavut olan her Arnavut Makedonlaşmıştır. Kültürel Türklüğünde bu topraklarda bu kadar güçlü olmasına sebep Türklüğün aynı zamanda Makedonya daki Müslümanlığın koruyuculuğu yapmasıdır. Makedonya da herkes bilir ki Türklük bu topraklardan çekilirse Müslümanlık ta

sona erer. Dini bayramlar ve namazlar halkın buluşma anlarıdır. (Tura kuyumcusu Abdül, eski Matusitep başkanı Süleyman Baki).

3-Bektaşilik ve Halvetilik Balkanlarda her zaman halkın takdirini kazanmış oluşumlardır. Türklük bu topraklara Bektaşilik ve Halvetilik ile girmiştir. Türk olmayan birçok halkın dergahın üyesi olması sonucu Makedonya da yaşayan halklar arasında Türkoofil (Türkü seven) bir topluluk oluşmuştur. Bektaşi ve Halvetilik sayesinde toplum arasında bu dergaha giren bireylerin önce doğru bir insan olduğu kavramı oluşmuştur. Dergah felsefesi neyi getirir dergaha katılan her birey eline, diline ve beline hakim olacaktır. Derviş olanlardan Ulahlı, Torbeşli, Arnavut gençlerinin olması hep bu doğru öğretinin sonucudur. Bu yapılar Balkanlardaki Türklüğü kalıcı kılmıştır. (Ohrid Halveti Asithanesi şehzadesi Erol, Usturga dan Cedit Şih ve Hasan Baba Tekkesinin şeh babası İlhan bey)

4-TİKA nın Makedonya daki Osmanlı eserlerine sahip çıkması özellikle Osmanlı döneminde yapılan camilerin onarımı sonucu Türkiye cumhuriyeti Makedonya da yaşayan Müslüman halklar arasında çok olumlu etki yaratmıştır. Camilerin onarılması sonucu bu camilerde verilen hutbelerin de hangi dilden olması burada yaşayan Müslüman topluluğun o camileri etnik yapılarına göre sahiplenmesini belirlemektedir. Doğu Makedonya da Arnavut köyleri en son Köprülü (Veles) bölgesine kadardır. Doğu Makedon ya nın büyük şehirlerinde İştip de, Radoviç te ve Ustrumca da bir tek Arnavut yaşamamasına rağmen Doğu Makedonya dan sorumlu müftü Arnavut halkındandır. Bütün Makedonya'nın Müftülük müessesine bakıldığında en yetkili kişi Arnavuttur ve onun Makedonya da idari işlerini bölgelere göre yürüten 13 yardımcısı da Arnavut asıllı Makedondur. Doğu Makedonya da Arnavut olmadığı halde hutbeler Arnavut dilinden verilmektedir ve burada yaşayan Makedon Türklerini bu konu son derece rahatsız etmektedir. (Matusitep eski başkanı Tahsin İbrahim ve İbni Sina Makedon Türk tıp çalışanları başkanı Coşkun Keral)

5-Torbeşler Makedonya da yaşayan dilleri Makedon olan fakat kendilerini Türk olarak ifade eden ve kendilerini böyle gören bir halktır. Makedonya nın en çok dini kurallarına göre yaşayan Müslüman halkı Torbeşlilerdir. Torbeşliler özellikle Makedonya bağımsız bir cumhuriyet olduktan sonra kendilerini daha rahat ifade edebilme hakkına sahip olan bir halktır. Batı Makedonya da Radika boyunca yoğun bir Torbeşli nüfus yaşamaktadır. Bu halkın Müslümanlığın yanın da Türk kimliği ile yaşama istemi çok fazladır. Özellikle Türkiye

Diyanet işlerinin bu bölgeye katkısı son dönemde etkisini gösteren Vahibilik gibi çeşitli dini akımların Müslüman dinlerine bağlı bu topluluk üzerindeki etkisini kırabilecektir. Müslümanlığın yanında kendilerini Türk olarak tanımlamalarına ve kendi dillerini öğrenmelerine de imkan sağlayacaktır. Şunu unutmamak lazım dır ki Batı Makedonya aynı zaman Arnavut halkının da yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir bu bölgeye gereken önemin verilmemesi bu bölgede yaşayan Torbeşlilerin Arnavut kimliğini kabul etmelerine de neden olabilecektir. (Usturga dan Cedid Şih, Podgorci den Reşat Efendi).

6-Ohri Çerçeve antlaşması öncesi Makedonya da ki Makedon ve Arnavut halk arasında çıkan çatışmalardan en çok etkilenen Doğu Makedonya daki Osmanlı döneminden kalan camiler olmuştur. Doğu Makedonya da hiç Arnavut yaşamamasına rağmen Makedonlar Arnavutların Müslüman olmasından dolayı en çok camileri yakıp yıkarak bu bölgedeki eserlere zarar vermişlerdir. Pirpele de yakılan cami, Köprülü de çok büyük zarara uğran camiler, İştıp te Radoviç te ve Ustrumca da kaderine terkedilen camiler hep bunların örnekleridir. İştıp deki Hüsamettin Paşa camii, Osmanlı nın bir şehre müslüman kimliğini belirtmek için attığı imzanın en güzel bir örneğidir. Melami dedesinin türbesinin olduğu bahçesi ile Hüsamettin Paşa camii İştıp in en önemli tepesinin üzerine kurulmuş onarılmayı beklemektedir. Osmanlı döneminde Türk camisinin çevresi Türk mahallesi oluşumunun en önemli mihenk taşıdır. Hüsamettin Paşa camisi onarılması ile eski tarihi mahallesinin gerçek sahiplerini beklemektedir. Üsküp teki Burmalı caminin Sırp tarafında yıkılıp yerine Sırp orduevi inşası sonrası Vardar ın nasıl bir kıyısının Müslüman halk tarafından terkedilip diğer tarafına geçmesi de camimiz yoksa biz de orada yaşayamayızın en güzel örneğidir. (İştıp ten Kuman ve Mahmut bey, Matusitep eski başkanı Tahsin İbrahim ve İbni Sina Makedon Türk tıp çalışanları başkanı Coşkun Keral)

4.2.4. Makedonya’da Edebiyat

Bazı tarihçiler, Balkanlar’a Türk akınlarının tarihini 1. yüzyıla kadar indirse de bu bölgede Türk varlığının etkili bir şekilde kendini hissettirmesi, 14. yüzyılda güneyden gelen Osmanlı fetihleriyle gerçekleşmiştir(Karakuş, 2015,s.7).

Yazılı metinler açısından bölgede yetişen ilk edebiyatçılara II. Beyazıt döneminde (1481-1512) rastlanılmıştır (İsen,2003,s.225). Rumeli’deki Osmanlı akıncı beyleri, çevrelerinde,

serdengeçtileri sürekli fetihlere hazır hale getirecek derviş-meşrep şairleri himaye ederlerdi. İsen, Rumeli şairlerinin dillerinin daha sade olmasını ve hür bir derviş duyarlılığını getirmeleri buna bağlamaktadır. Ondan fazla şair yetiştiren yörelere baktığımızda İstanbul 609 ile ilk sırayı alırken, Bursa 156 ile onu takip etmekte Edirne üçüncü sıradadır 150 şair ile. Konya 60, Diyarbakır 40, Kastamonu 36, Bağdat 35 ve bunları Osmanlı Rumelisinden Gelibolu 30, Bosna 26, Serez 21, Vardar Yenicesi 20, Üsküp 18, Manastır 17, Rumeli 17, Filibe 19, Selanik 16, Sofya 16 ve Belgrat 11 ile takip etmektedir.

Makedonya Türk Edebiyatını, Kosova Türk edebiyatından ayırt edemeyiz. Köprülü de doğan Süreyya Yusuf'un ömrü Priştine de geçmiştir, Prizren'li olan Hasan Mercan'ın en verimli yılları Üsküp te geçmiştir. Prizren de doğan Nusret D. Ülkü nün ömrü Priştine ve Üsküp arasında geçmiş ve halen Üsküp te ticaret ile uğraşmaktadır. Kosova da doğup büyüyenlerin yazdıkları Makedonya da, Makedonya da doğup büyüyenlerin yazdıkları Kosova da yayınlanmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak, bugün iki ayrı devletin sınırları içinde yaşayan Türklerin edebiyatına "Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı" demek daha doğru olabilmektedir. Şunu unutmamak gerekir ki Osmanlı döneminde vilayetin adı Kosova ve merkezi de Üsküp'tür. (Hayber, 2001,s.16)

Balkanlarda Türk hakimiyeti (1354-1912) sürmüştür. Osmanlı hakimiyetindeki uzun barış yılları 1389-1699 arasındır. 1683 Viyana kuşatmasından sonra, 1699 Karlofça antlaşması ile başlayan süreç hem savaşları hem de isyanları içerir. Bütün bu olaylar ve sonraki gelişmeler Makedonya ve Kosova daki Türk varlığını derinden etkilemiştir. (Karakuş, 2014,s.9)

Bu olayların doğurduğu en büyük sorun ise değişik dönemlerde yoğun bir şekilde gerçekleşen "göç" tür. Zaman zaman "sistemik bir etnik soykırım" a dönüşen mezalimler sonucunda Türkler asırlardır yurt edindikleri topraklardan büyük acılar çekerek ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu göçlerde birçok eli kalem tutan da ayrılmıştır. Makedonya ve Kosova da yüzlerce yıllık köklü edebiyat geleneği referansına dayanan güçlü bir çağdaş edebiyatın yeşermesine fırsat vermemiştir. (Ağanoğlu, 2001,s.337)

1 Aralık 1918 tarihinde kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde Türklere uygulanan baskılar bu bölgedeki çağdaş Türk edebiyatının gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. 1839 da başlayan Tanzimat dönemi gelişmeleriyle yoğunluk kazanan Osmanlı devletinin son

dönemindeki çağdaş edebiyatın oluşumuna yönelik faaliyetler, Balkanları da etkilemiştir. Genç kalemlerin, Selanik'te çıktığı düşünülürse, Balkan'larda çağdaş edebiyat oluşumu çok eskilere dek uzanmaktadır. İki dünya savaşı arasında ana ülkeden ayrılmış ve kendi kaderine terk edilmiş Balkanlar da Türk Halk Edebiyatı, Anadolu da Mustafa Kemal ideolojisinin geliştirip yaygınlaştırdığı yazından ayrı olarak gelişimini sürdürür. Krallık rejiminin toplumcu sanata karşı olması diğer halklar gibi Türkleri de etkilemiştir. Türk Edebiyatının gelişmesine olanak tanımadığı gibi eski türün Tekke ve Divan tarzının pek sönük bir biçimde devamını sağlamıştır. (Kaya, 1986, s.9)

Makedonya da yaşayan Türk toplumu çağdaş edebiyatın oluşması arifesinde Türkiye edebi eserlerinden de yoğun bir şekilde etkilenmişlerdir. Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Ömer Seyfeddin, Reşat Nuri, Halide Edip, Yakup Kadri yoğun bir şekilde okunan Türk yazarlardır. Türklerin aydın ve faal bir topluluğunu oluşturan “Yücelciler” in Atatürk ün “Nutuk” adlı eseri, Mehmet Akif in “Sefahat”, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Yahya Kemal ve Namık Kemal in eserleri ile gençleri etraflarında toplamaları onlarında sonunu getirmiştir. (Ağanoğlu, 2006,s.32)

Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk edebiyatını en çok etkileyen şair Nazım Hikmet olmuştur. 1940 lara doğru Alman Nazizimine yönelik olarak gittikçe yükselen tepkiler, Yugoslavya da yaşayan diğer halklar gibi Türkleri de etkilemiş II. Dünya Savaşından önce Nazım Hikmet in “Kafatası” adlı oyunu Üsküp Halklar Tiyatrosunda sergilenmiştir. Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatının en önemli kaynaklarından birisi Halk Edebiyatıdır. Halk Edebiyatı Çağdaş Edebiyatın kurulma ve gelişme dönemlerinde en önemli kaynak olmuştur. Hüseyin Süleyman'ın “Aliş” oyunu bunun en güzel göstergesidir. Mustafa Kemal Atatürk ün Çok sevdiği “Alişimin Kaşları Kare” türküsüne göre yazılmış bu dört perdelik oyun, Rumeli de söylenen mani ve türkülerle dop dolu bir hazinedir. (Hayber, 2001,s.23), (Kaya, 1967, s.112)

Folklorik derlemeleri ile edebiyata giren İlhami Emin in “Taştan Daha Taş” adındaki şiirinde, ünlü yörük türküsünde geçen “Kuru karanfil, budur bizim yükümüz” sözlerinin kullanılması da halk edebiyatının kaynağına güzel bir örnektir. İlhami Emin in 2008 yılında çıkan “Yürüyen Duvar” adlı postmodern roman denemesinde birçok halk kültür ürünü kullanılmıştır.

“arabayı koştum taşlıktan,

dingili koptu başlıktan,

fıncı amet olmasaydı,

ölecektik aklıktan”

yörük türküsü bunlardan bir örnektir.(Emin, 2008)

Hasan Mercan ın “Yörük Havası”, Necati Zekeriya’nın “Nasıl doğar ninniler” bunlara güzel örneklerdir. Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk edebiyatının en önemli kaynakları “Devrim ve Yosip Broz Tito”. Şükrü Ramo nun “Biz Tito nun Askerleriyiz” ve “Partizanlar”, Necati Zekeriya nin “2 Ağustos”, İlhami Emin in “11 Ekim” O sıralar Birlik sayfalarında yayınlanan şiirlerdir. Enver Tuzcu, Fahri Kaya ve diğerleri ilk devrim şiirlerini yayınlamaya başlamışlardır. (Karakuş, 2014,s.14)

Mustafa Karahan “devrim” konusunun öne çıkmasını şu şekilde açıklamıştır. “*Şimdiye kadar Türk yazarlarımızın en keskin, en dehşetli, en değerli ve dikkatleri en çok çeken şiir ve nesir konularına ithaf edilmiştir. Çünkü devrimini içten gelen bir ateşi vardır, bu ateşin kaynağı da geniş sevgidir. Toplumsal pedagojik edebiyatının zaten temel amacı yazarlarımızın devrimsel dünya karşısındaki sorunlarına doğru sürüklemek ve bunların çözümlenmesi için çabalar sarfetmektedir.*” (Karahasan, 1991).

Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatının kaynaklarından bir tanesi de “göç” sorunudur. Fahri Kaya nin “Kocaman Bir Dağ Gibiydi Göç” şiirinde göç ile ilgili duygularını şu şekilde ifade etmiştir.(Karakuş, 2014,s.14)

“gönlümü gönlünden

Yüreğimi yüreğinden koparan

Kocaman bir dağ gibiydi göç

Sevmedim

Sevemedim” .

Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatında ele alınan konulardan birisi de “Bosna” dır, Melahat Engüllü nün “Kuralsız Savaş” adlı şiirinde, Tülay İbrahim in “Bosna Dramı” adlı şiirleri buna en güzel örneklerdir. Aşk konusu olmadan edebiyat olmaz. Bu konu da fazlası ile işlenmiştir. (Karakuş, 2014,s.15)

Çocuk Edebiyatına gelince 1950 yılından itibaren çıkmaya başlayan “Sevinç” ve 1957 yılında çıkmaya başlayan “Tomurcuk” dergilerinin bu konunun gelişmesinde katkısı çok büyüktür. 1979 yılında “Kuş” dergisi bunlara eklenmiştir. (Engüllü, 1997)

İlk kuşak edebiyatçılarının çoğu edebiyata, sanat kaygısından daha çok “eğitim ve öğretimde duyulan ihtiyacı” karşılamak için başlamışlardır. Prizren’li Hacı Ömer Lütfü (1870-1928), Üsküp’lü Şeyh Sadettin İbrahim (1871-1936), Necati Zekeriya ve Nimetullah Hafız güzel örnekler vermişlerdir. (Hayber, 2001, s.27)

Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatında dini ve milli konular daha geç yer bulabilmişlerdir. Fahri Ali “Evrım Evrim Akarım” şiir kitabı ile Tanrı Dağlarından, Orta Asya’dan Balkanlara uzanan bir geçmişi, Nusret Dişo Ülkü “Ne Denli Daha Az Türk’sen O Denli Daha az ya da Hiç Müslüman’sın”, “Ben de Türk’üm” gibi şiirler ile Türklük ve Müslümanlık konularında düşüncelerini dile getirmişlerdir. 1990 öncesinde dini konularda edebiyat yapmak hoş karşılanmayabilirdi. 1993 de çıkan “ Yarı Kalan Düşünceler” de ve 2004 yılında yayımlanan “Yarı Kalan Mısralarda” Avni Engüllü inanç dünyamızı ele almaktadır.(Karakuş, 2014,s.18)

Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatında bu konulardan başka Filistin, Afrika, Çeçenistan gibi mağdur durumdaki bölgeler, tabiat, azınlık sorunları ve insan sevgisi işlenmiş konulardır. (Karakuş, 2014,s.16).

“Sesler” dergisi de yetişkin edebiyatından örnekler ile 1. ve 2. nesil Makedon Türk Edebiyatından örnekler vermiştir. Üçüncü dergisinin ilk sayısı 16.12.1994 dür. Bu derginin yayın hayatına başlamasından önce, bir edebi topluluk oluşturma girişimi olarak “Üçüncüler” in bir zihni hazırlık ve alt yapı devresi vardır. Bu duruma, özellikle 1990 lardan sonra köklü bir değişim içerisine giren siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel şartların etkili olduğu söylenebilir. Oktay Ahmed, Rifat Emin, Neyat Selman ve Leyla Hüseyin bu hareket ve derginin kurucu

isimleridir. Selman, Karanlık Diyardan adlı şiirinde bu hareketi Konuşan, Gören ve Duyan sıfatıyla nitelendirmektedir. (Karakuş, 2014, s.17)

Oktay Ahmed bu durumu “1990 lı yılların başında, bizden önceki nesillerin görevini tamamladığını düşünüyorduk. Ve bir şeyler yapmamız gerektiğini düşünüyorduk. Kişisel girişimler başladı. Öncelikle kafelerde şiir okuyarak başladık. Hem dünya hem de Türk edebiyatından çokça okuyorduk. Ayrıca tartışıyorduk. Kıyaslamalar yapıyorduk” diye açıklamaktadır. Kendisi ile Kiril Metodil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim da yaptığı mülakatta da bunları vurgulamıştır. Kurucu yazarların en azından bir kısmı için Yeni Yol Derneği bünyesinde Fahri Ali nin de öncülük etmesiyle kurulan “Yahya Kemal Beyatlı Edebiyat Kolu” nun rol oynadığı söylenebilir. Üçüncü dergisinin iki hedefi vardı. “Özgürce olmak” ve “Bağımsız yazmak” bunun için de para karşılığı basılmadı ama bu da yayın hayatının devamlı olmasına engel oldu. (Karakuş,2014,21-22)

İkinci Dünya Savaşından sonra, Makedon Türk yazarları ele alındığında, başlıca karşımıza üç nesil çıkar. Birinci nesil, gerçekten zor koşullar altında yetişti. En önemli sorun, dil sorunu ve okuyucu kitlesinin yaratılması idi. İkinci neslin işi çok daha kolaydı. Artık oturtulmuş bazı değerler vardı. Yayın-basın araçları çıkmaya başlamıştı. Bu durum bir yandan onların lehine bir yandan da aleyhine oldu. Geri kalan üçüncü neslin işi en zordu. Kabiliyetlerini göstermek için mevcut saygıdeğer gazete ve dergilere başvurmaları gerekiyordu. Üçüncü dergisi “Bağımsız Kültür Dergisi” “Yeniliğin Sesi” adı ile çıkmaya başlamıştı. (Karakuş,2014,s.23)

Üçüncüler için bağımsızlık ilkesinin ne kadar önemli olduğunu Fahri Ali tarafından yapılan davete verilen olumsuz cevap ile daha iyi anlaşılır. Fahri Ali “Üçüncü” aylık dergisinin “Birlik” gazetesi çerçevesinde ayda bir kez, ek dergi gibi çıkarılması teklifi, derginin kuruluş prensiplerine bağımsız olmaktan fedakarlık olarak düşünüldüğü için ret olunmuştur. Derginin kuruluş özelliklerinden biri de kurumlar dışı kurum olmaktır. Derginin kuruluş prensibini ihlal etmeden, her isteyen yazısını dergide yayımlayabilir. Dolayısı ile her neslin temsilcilerine derginin kapıları açık tutulmuştur. (Karakuş,2014,s.24)

Kuruculardan Neyat Selman’a göre “Üçüncüler” hep ümittir. Yazara göre “ulaşmak” kadar “yolda olmak” da önemlidir. “Özgürlük” hedefinden başka bir diğer hedefin de “Millilik” ve

“Türklük” vurgusu olması önemlidir. Bunu en net biçimde Oktay Ahmed in “Türklüğe Hasret” adlı şiirinde görebiliriz.(Karakuş, 2014,29-30)

Arzu Abdullah ın “Üçüncülerin” doğuşu ile “milli duygular”ı birleştiren “Yedi kişi-Akşam Üstü” adlı şiir de millilik vurgulanmıştır.

Üçüncüler “özgürlük” “avangardlık” (öncülük ve yenilik), millilik-Türklük gibi konulara ayrı bir önem verirler ve kendilerine hedef olarak bu kavramları seçmişlerdir.

1965-2001 yılları arasında Makedon Türk edebiyatının temel ortamını “Sesler” dergisinde yayınlanan eserler oluşturuyordu. 36 yıl boyunca “Sesler” dergisinde, Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatçılarına ait yaklaşık 3000 şiir 300 hikaye yayınlanmıştı. (Karakuş,2014,26-36)

Üçüncü dergisi şiirlerden, hikayelere, denemelerden tartışma yazılarına, çevirilerden haber yazılarına kadar birçok türde yazılara yer vermiştir. “Çeşitlilik” kavramı muhtevayı çok iyi tanımlar. Üçüncü dergisi “Bağımsız Kültür Dergisi”, “Ücretsiz” ve “Yenilik Getirme” üç temel prensibin üzerinde kurulmuştur. 16.12.1994 tarihli ilk sayısından 14.04.1995 tarihli 17. Sayısına kadar dergi haftalık olarak yayımlanmıştır. Haziran 1998 den itibaren de derginin yayın periodunun haftalıktan aylığa döndüğü görülür. 16.12.1994 tarihli ilk sayısından Kasım 1999 tarihli 24. ve son sayısına kadar derginin yayına devam etmiştir. 14.04.1995 tarihli 17. sayıdan başlayarak Haziran 1998 tarihli 19. sayıya kadar dergi yayına uzun bir ara vermiştir. Yaklaşık üç yıllık bu aranın ardından ise dergi, yoğun bir içerikle yeniden yayınlanmıştır.(Karakuş,2014,s.39)

Bağımsızlık anlayışının zedelenmesi, para desteğinin olmaması, yazarlar arası anlaşmazlık gibi nedenler derginin son bulma nedeni olarak ön plana çıkmazken, kişisel meşgaleler ve bundan kaynaklanan “zaman darlığı” son bulma da neden olarak ileri sürülmüştür. Bu dönemin Makedonya’sının sosyal ve siyasal şartları da dolaylı olarak da olsa bu sonuca etki etmiştir. Bazı çevreler Türkçe ürün verilmesini istemiyordu.(Karakuş,2014,47-48)

Makedonya Türk edebiyatına bakıldığında özellikle birinci nesilde ideolojinin küçümsenmeyecek derecede önemli olduğu, ikinci nesilde “Türklük” bilinci ve vurgusunun ön planda olduğu görülür. Üçüncü nesildekiler de ise “Avangardlık” ve “Türklük” ile edebiyatta yenilik kavramı idi hakim düşünce. Makedonya daki Türklerin “Ben de varım” demesi idi

“Üçüncüler” hareketi ile dir. Deneyselcilik ve beyincilik denilen anlayışlar bu dergi etrafında oluşturulmaya çalışıldı. (Karakuş,2014,s.48)

Makedonya da edebiyat denince üç şahsiyet üzerinde özellikle durmak lazımdır. Bunlardan ikisi Türkiye ye göç etmiş ama Makedonya’dan beslenerek eserler ortaya koymuş olan Yahya Kemal Beyatlı ve Necati Cumalı’dır. Diğeri ise Türkiye ye göç etmediği için pek bilinmeyen son nefesine kadar vatan diyerek neo klasik tarzda şiir yazan ünlü Şair Abdülfettah Rauf dur.

Yahya Kemal’ı anlamak için Üsküp’ü ve Üsküp’teki hatıralarını bilmek lazımdır. Ünlü şair şiire bir aşk ile başlamıştır. O zamanlar “Üsküp Venüs” ü olarak isimlendirilen Redife hanım fasılalı olarak şairin üç kez hayalini işgal etmiştir. Bunlardan ilki Vardar boyunda araba gezintisi sırasında o beş yaşında iken bir şenlik sırasındadır. Ünlü şair bu duyguyu “*küçük kafam bu hanımın cazibesi ile sersemlemişti, ona karşı içimde günlerce ateş gibi bir üzüntü hissettim*” diyerek tarif etmektedir. İkinci defa onu gördüğünde bir düğün gecesidir ve on iki yaşındadır. İlk şiirini kendi ifadesi ile bir türkü güftesini, eskeriye Üsküp türkülerinden gördüğü vezinle karalamıştır. Üçüncü görüşü ise idadi mektebin ikinci sınıfında Üsküp ün Rifai şeyhi Sadettin Sırrı Efendinin hanımı olarak dergahta hanımlarla zikir yaparken görmüştür. Sadettin Sırrı Efendi taşranın bu kadar uzak bir şehrinde yatışebileceğine inanılmayacak gibi kibar, terbiyeli, ince bir adamdır ve aynı zamanda iyi de bir şairdir. Postnişin olduğu için şehrin de eşrafından sayılırdı. Maalesef Redife hanım doğum yaparken ölmüştür. Tefeyyüs ilköğretim okuluna elli metre uzaklıktaki Rifai tekkesin de mezarı vardır. Ve kabir taşında şu dörtlük yazılıdır;

“Genç yaşta gör ne yazmış sahib-i kudret bana

Geldi eyyam-ı ecel vermedi derman bana

Gül gibi soldu vücudum taze bir civan iken

Çare yok cam-ı ecelden sundular şerbet bana”

Yahya Kemal Beyatlı, Üsküp te doğmuş ve o dönemin ortamında kişiliği ve hayat görüşü şekillenmiştir. Bu şekillenme de en önemli unsur, annesi Nakiye hanımdır. 1868 yılında dünyaya Leskofçalı Dilaver Bey ile İvranyalı Adile Hanımın kızı olarak Üsküp te dünyaya gelmiştir. İlk ve son izdivacını da onüç yaşında iken Üsküp belediye reisliği de yapan İbrahim Naci bey ile

yapmıştır. Yahya Kemal 1884 yılında doğmuştur. Reşad ve onlardan pek küçük yaşta olan hemşireleri Rukiye olmak üzere üç kardeşirler.(Kemal, 2008,3-5)

Babasının içkiye düşkünlüğü hep Selanik'in renkli hayatına özenip orada yaşamak istemesi annesinin de Üsküp'ü çok sevip ayrılmak istememesi evlerinde hatırladığı en büyük sorundur. Annesinin ifadesi ile “*Üsküp tam bir Müslüman şehri, Selanik ise Yahudi ve gavurla karışık bir ağyar diyarı*” söylemesine rağmen istemeye istemeye Selanik'e sağlık nedeni ile gidişi ve orada daha da kötüleşip Üsküp e gelişleri ve “karaağaçlar altındaki” evlerinde annesinin ölümü İsa bey camisinde Dilaver beyin mezarının yanında defnedilmesi ve şairin intihar düşüncesi ve yakınları tarafından çok zor olarak ikna edilmesi onun hayatından karelerdir. Annesi ile olağanüstü yakın ilişkisi ve bütün bunların hayatını şekillendirerek mısralara yansımaları Yahya Kemal. Üsküp'ün ezan seslerini de, devlete ve millete bağlılığı da, Türkçeyi de, ağızda anne sütü saymayı da annesi Nakiye Hanım'la özümseyip öğrenmiştir. O zamanlar Sırbistan tarafında kalan Leskofçalı ünlü divan şairi Galip bey de annesinin amcasıdır. Ünlü şair için hayatındaki en büyük üzüntü, annesinin bir fotoğrafının bile kendisinde olmamasıdır.(Yetiş, 2006, 48-49)

Necati Cumalı Makedonya'dan İzmir Urla ya göç etmek zorunda kalmıştır. Viran Dağları eseri Yunus Nadi Ödülü, Orhan Kemal Ödülü ve Ömer Asım Aksoy Ödülünü kazanmış, Balkanların Son Beyi olarak Fransızcaya çevrilmiş televizyon filmi olarak 2004 yılında Fransa, Yunanistan, Bulgaristan, İspanya, Polonya ve Almanya ortak yapımı olarak çekilmiştir. Ana karakterde olan Zülfikar bey ile Osmanlı da bir uç beyin, Makedonyadaki yaşantısını sergilemektedir. Necati Cumalı, ulusçuluk akımlarının, etnik çatışmaların etkisinin ve Osmanlı'nın egemenliğini kaybetmesi ile Balkanların imparatorluktan kopuş sürecini, Makedonya da uç beyi olarak yaşayan bir ailenin son temsilcisi Zülfikar Beyin yaşam öyküsü üzerine romanı kurgulamıştır. Zülfikar bey karakteri ile erken ya da geç, bir gün öleceği değil, nasıl yaşadığı önemli olan kişinin mesajı romanda verilmektedir. Bu dünya da Zülfikar beyler gibileri göçtükten sonra iz bırakır arkalarından işlenmiştir romanda. (Cumalı, 2011)

Necati Cumalı Makedonya 1900 romanında “*Balkan dağlarının bir yasası vardı. Dağa çıkan, dağlarda barınmak isteyen uymak zorundadır o yasaya. Haydutluk ve komitacılık ayrı şeylerdi. Haklı haksız adam vurmak, dağa adam kaldırmak, soymak yoktu komitacılıkta. Komitacı, kendi çıkarı için adam vurmaz, çalmazdı. Kendisi için değil, kendilerinden yana olduğu insanlar için, kardeş tuttukları için, devlete, kendilerinden yana olduğu insanlar da karşılığında kardeş*

tutarlardı onu. Saklarlar, doyururlar, donatırlar, geride kalan yakınlarının geçimini, tarlasını bağının işlerini üstlerine alırlardı” diyerek anlatıyor o zaman ki kavramları bize.(Cumalı, 2013)

Makedonya’dan göç etmeyip orada kalıp ve Vatan ağdını işleyen ünlü şair Abdülfettah Rauf da Vardar’a Üsküp’e olan hayranlığını şu mısralar ile betimler

“Zindana dönüp ruhlara gelmişti cihan dar

Hasret ile koştum sana geldim ulu Vardar”

Üsküp te Meddah Medresesinde eğitim görmüştür. Bu medresede hocalık yapmıştır. Ama dönemin rejimleri ile hem fikir hem de siyasi açıdan uyuşamaması nedeni ile 7 yıl ağır hapis cezasına çarptırılarak Bosna Hersek Doboy da taş kırmaya gönderilmiş, talebe yetiştirilmesine izin verilmemiş, Makedonya Devlet Arşivlerinde eski harfli metinleri okumakla görevlendirilmiştir. 1963 yılında da ölmüştür. Lügat bilgisi ve kelime hazinesi çok geniş olduğundan anında bir şiir tasarlardı. (Aruçi,197,483-484)

Vatan sevgisini bir başka tezahürü de onu “Namus” olarak görmesi idi.

“Yürü namusunu kurtar bu deni ellerden

Bu güzel yurdunu kurtar bu sefil ellerden

Korkma imanla dağları söndür

Yavrunu kurtar o alçak deli katillerden”

Şairin en büyük korkusu “vatanın kaybedilme tehlikesi ve endişesidir” “Hakk’a sığın, yurdunu terk etme” dizesi ile asıl söylemek istediği “göç” ün yanlışlığıdır.

Abdülfettah Rauf un birçok şiirinde, değişen siyasi ve kültürel şartlar doğrultusunda vatanın durumu tasvir edilir. Hal tasvirini yıkılmış bir vatan, yanmış vatan olarak görmektedir.

“Yıkılmış bir yurdu ya Rab kaldı bomboş bir diyar

Kaldı hep ağyar ve o’da gitti elden nazlı yar

Kalmadı bir yurt içinde tab’ ve vicdana uyar

Ben figan ettimse Tanrım kim bu feryadı duyar”

Şair vatanın bu halini “matemhane” olarak tasvir eder.

“Müslümana dert ve matemhane olmuş bu vatan”

Üsküp ün acıklı kaderi için şair bu kadere ağlayan baykuşlara vurgu yapar.

“Üsküb ’üm yandım bu acıklı kaderinde

Yad el dolaşır eski ahalisi yerinde

Güller yerinde gözlere batmakta dikenler

Kuş namına baykuş ötüyor bahçelerinde”

Ümitsizlik ile kendini “sağırlar arasında öten bülbül”e benzetirken, vatanda yaşayan insanlara derdini anlatamamasını “Gözsüzler diyarında doğan bir kış güneşi” anlatmaya çalışmıştır. Bel bağlayan kimsenin olmamasını bu mısralar ile dile getirmiştir.

“Kime bel bağlayayım söyle nice ağlayayım

Ne vatan kaldı ne din kaldı ne millet kaldı”

Şair ümitli olmayı da “azim”e bağlamıştır.

“Olacak kar topu her attığın ey güle atan

Ay ile yıldız bir gün doğacak şimdi batan

Bir sebep kalmayacak geçmiş hale aratan

Bir gülistan olacak mezbele dönmüş bu vatan”.

Şair “vatan sevgisi-hasreti-endişesi” gibi kendini ömrü boyunca meşgul eden duygu ve düşünceler söz konusu olduğunda şair duaya daha çok başvurmaktadır.

“Kırıldı güçlü bazular çözüldü titreyen dizler

Sana döndük şu yurdunda garib kalmış hazin bizler

Bütün canlar, cihanlar hükmüne tabi büyük Allah!

Yetişmezsen çabuk artık bu yurda haddi hezar eyvah” (Engüllü, 1997,s.139)

15-05-2014 tarihinde Üsküp te Super 8 otelinde Makedonya'nın İstanbul Başkonsolosu Zerin Abaz ve ablası ile görüşme yapılırken, görüşmeye katılan Makedonya'nın ünlü yazarı İlhami Emin Sipahi ilede mülakat yapılmıştır. İlhami Emin, Yürüyen Duvar ın Makedonca basımı ile 2012 Rastin isimli Makedonya nın yılın edebiyatçısı ödülünü kazanmıştı. Saat 14.30 da başlayan mülakatımız yaklaşık 2 saat sürdü. İleri yaşına, çoktan 80 inin devirmiş olmasına (Doğum Tarihi 1931) rağmen pırl pırl zekası ile İlhami Emin ile sohbet edebilme büyük mutluluk vesilesi oldu. İlhami Emin “*Gerçek aydın branş sınırlaması göstermez*” dedi. Kendisinin Doğu Makedonya'dan Radoviç'ten olduğunu söyledi. Doğu Makedonya da Yörüklerin çok hakim olduklarını, Köprülü'den, Okçabal (Cumalı) üzerinden İştıp, Radoviç, Ustrumcaya kadar olan bölgede yörüklerin yaşadıklarını, ama onların İştıp-Radoviç arasındaki Ağalar Dağı (Platçokosivka) da 1955 li yıllarda 1960 lara kadar büyük bozguna uğradıklarını çok büyük göç hareketleri olduğundan bahsetti. Yörüklerin bir kolunun Debre-Kocacık bölgesinde olurken, Selanik'tekilerinde Manisa daki Sarıgöl yörükleri soyundan olduklarını ifade etti.

Yürüyen Duvar'ın yörüklerin hikayesi olduğunu, Ateş Kuşlarını da Makedonca yazdığını, Türkçe ve Makedonca birçok eser verdiğinden bahsetti. Yürüyen Duvar'ın, noktalı virgülsüz bir roman olduğunu, Yaradan, Atatürk ve Muhammed harici büyük harf ile başlayan bir sözcük kullanmadığını, başkahramanı olan Yörük Osman'ın yazarın kendisi olduğunu anlattı.

İlhami Emin romandaki başarısını, hayatında karşılaştığı olaylara bağlı olduğundan bahsederken dört ayrı siyasi sistemi de gördüğünü 1. ve 2. sınıfları Sırpça okuduğunu, 2. Dünya savaşı öncesi Krallık Yugoslavya'sında 1918-41 yılları arasında hakim olan idarenin Sırp-Hırvat-Sloven krallığı olduğunu, 1941-1945 yılları arasında Bulgar çarı Boris in (Simon un babası) Almanların desteği ile Üsküp'e kadar bütün Doğu Makedonya nın hakimi olduklarını, o dönemde ise İtalya'nın yardımı ile Arnavut işbirlikçilerinin ise Batı Makedonya da hakim olduğunu belirtti. Türkler, Batı Makedonya da Arnavut eğitimi alırken, Doğu Makedonya da Bulgar eğitimi almak zorunda bırakılıyorlarmış. Kasım 1944 de Tito'nun partizanlarının verdiği mücadele ile bu sefer komünistlerin iktadara geldiğini anlattı.

Tito zamanında Tito'un Türkçe tercümanlığını yaptığı için kendisine Tito'nun yörük tercümanı denildiğini Veles in o zaman Tito nun şehri olarak bilindiğini (Titograd), Fuat Köprülü de Demokrat partide siyaset yaparken birçok kez karşılaştıklarını Köprülü ailesinin soyadının Veles (Köprülü) den aldığına değindi. Kendisine ait olan Tarsus'lu Gülcihan isimli romanı için 3 ay Tarsus belediye başkanın misafiri olarak o bölgedeki yörükleri de gözleyebilmesi için Tarsus da konuk edildiğini ve bunun onu çok mutlu ettiğinden bahsetti. Romancılar “*Hayallerindeki gerçeği real gerçeğe indirmeye çalışırlar*” diyerek yaptıkları işi özetlemeye çalıştı.

Kanada Toronto da Manastır'dan bile daha fazla Makedonun yaşadığını Sydney de de yine çok Makedon göçmenin olduğunu Makedonların göç ettikleri ülkelerde kaldıklarını giden-kalır oranın %90 olduğunu, onun için Makedonya'daki nüfus yapısının çok oynak olduğuna işaret etti. Yaşamında hem Radoviç te iken hem de Üsküp de Tefeyyüz de iken eğitim yıllarında Bulgarların Makedonya da hakim olduklarını, Bulgar din dersinin mecbur olduğunu onlarında kendi örf ve adetlerini unutmamaları için gizliden gizliye hocalardan Melamilik dersleri aldıklarını, ihvan-kardeşlik eğitimi gördüklerini, tarikatlar üstü bir fikir yapısına kavuşmaya çalıştıklarını, Melamilik felsefesinin insanlara eşitliği ilke edindirdiğini, tarih boyunca Osmanlı zamanında da dahil olmak üzere melemilerin katliamlar ile karşılaştıklarını ama buna rağmen Melamiler, “bütün günahları kendilerinde bulurlar, yardım ettiklerinden teşekkür beklemezler hatta ona teşekkür ederler. Verici, gösterişten uzak bir hayat yaşarlar.Melami babalarının ifade ettiği Melamiliğin kuralları; sevmek ama karşılıksız, kin beslememek, affetmek, yalnız iyiliği saymak, kötülüğü sadece ibret olarak kabul etmeğe ilaveten İlhami Emin bunlara bir özür dilemeği ekliyor iyi bir Melami olabilmek için. Melamilerin her birinin mezarlarının bile farklı yerlerde olduklarını, devamlı katliamlardan kaçabilmek için kimliklerini gizlediklerinden bahsetti. Tarihte Şehülislam Sudi Efendi, Kemal Paşazade, Nasuhi, Hamza Baba, Bosnavi'nin hep Melami babaları olduklarını Sülaymaniye Camiisi içindeki Deveoğlu çeşmesinin bunların adına yapıldığını, Fatih'in hocası Akşemsettin'inde Melami olduğunu dile getirdi. Melamilerin birinci pirlерinin Yesevi ve Alperenlerin olduğunu, Muhiddin Arabinin Endülüs'e gittiğini, 2. Pirlерinin Bayram Veli nin olduğunu, Atatürk'ün, Yahya Kemal'in, Fuat Bayramoğlu'nun gelişirken Melamilikten çok etkilendiklerini, Bayramilerin katliamdan kurtulmak için Balkanlara kaçtıklarını, üçüncü pirlерinin Seyid Muhammed Nurul Arabinin Ustrumcaya geldiğini Melamiliği Kosova ve Bosna'ya kadar yaymaya çalıştığını anlattı. Üsküp valisinin ricası ile Koçana da medrese kurduğunu ve ilk Türkçe vaaz verdiğiinden bahsetti Onun ifade ile “Yusuf

Ziya İnan'ın Melamilik kitabında, Melamilik den bahsederken, 12 sümbülün, 12 baş tarikatın gülü olarak ortasında Melamilik vardır. Muhammed in derisi gül kokar”.

Manastır Askeri İdadesinde Tasavvuf dersi verilirdi. İttihat ve Terakki ciler ile Mustafa Kemal ve Yahya Kemal arasında zaman içinde fikir ayrılıkları ortaya çıkmış sonuçta Mustafa Kemal ve Yahya Kemal'i kendi teşkilatlarından ayırmışlardır çünkü onlar milli varlığı temel güç olarak görmek yerine, Fransız devriminin aynısını Osmanlı imparatorluğunda yapmak istemişlerdi.

İlhami Emin, üçüncü eğitim biçiminin Tito döneminde şekillendiğini Tito nun bir Stalinci döneminin olduğunu bir de Bağlantısızlar dönemini yaşadıklarını Dördüncü dönemi olarak çok partili sistem içindeki eğitim döneminden bahsetmektedir. Bu dönemde en önemli konu Göçlerdir. Makedonya da ki Türklüğün 1000 yıldır hüküm sürdüğünü, Osmanlı'dan önce de bu bölgede Türklerin olduğunu ifade etti.

Balkanlarda Mehmet Çelebi'nin Timur'dan sonra birliği sağlarken kardeşi Musa'nın Balkanlara kaçtığını ve burada kendine taraftar bulduğunu Musa'nın Çelebi Mehmet'e yenilmesinden sonra bu bölgenin Anadolu Yörükleri için sürgün yeri olduğuna değindi. Tarsus yörükleri ile Radoviç yörükleri aynı lehçe ie konuşurlar geliyon, gidiyon gibi. Radoviç'te İştıp'te Süpürge, Pırnarlı, Kılığuzlu, Kocaali, Ali Koç, Kuçisa, Vlandova da Gökçeli hep yörük köyleridir. Kendisinin Alişir Nevahi den çok etkilendiğini Çağatay- Özbek şairi, “*Ben sadece halkın düşüncelerini kaleme alırım*” demesini çok örnek aldığından” bahsetti. Kazan Yun dağları, Konya yörükleri, Antalya yörükleri, Abdal Musa tekkesinde hep yeni hayat mozağı vardır. 1. Mozaik, Manevi zenginliktir, 2. Mozaik, Manevi mutluluktur. Tek kişi ile kavgalı değilim ama insanlar benimle kavgalı olabilirler. İlhami Emin in ifadesi ile yörük, bey olmaz. Efendi okuyana, ağa ise okumayana verilen isimdir. Büyüdüğü Radoviç'te Şahin mahallesinde Romanlar yaşarlarmış büyük çoğunluğu da kendilerini Türk olarak tanımlarmış. Ona göre oğlu merhamet örneği, hanımı ise sabır örneğidir. Ünlü edebiyatçı, Tito'nun tercümanı, Halklar tiyatrosunda 1977-82 yılları arasında genel müdürlük, 1982 sonrası Kültür Bakanı Yrd. yapmıştır. Makedonya Yazarlar birliğinin “Edebi Asa” ödülünü kazanan yegane Makedonya Türk şairidir. (Ek – 1)

Yaşı çok ileri olduğu için evinden dışarıya çok nadir çıkabilen Fahri Kaya da, Tito döneminde Enferyasyon bakanlığı yapmıştır eşi Boşnak asıllıdır. Yazarlar birliği başkanlığı da yapmıştır. Kendisi ile konuşmak için ricada bulunulmuş olmasına rağmen Fahri Kaya'nın sağlık

problemleri sebebi ile görüşme yüz yüze gerçekleştirilemedi. Ama Fahri Kaya'nın hayatını, bir Makedon Türk aydınının özgeçmişini olarak sunmak faydalı olacaktır.

Şair, yazar, kültür ve devlet adamı. 1930 yılında Kumanova da doğdu. 1946 yılında Koçana ya bağlı Türk köyü olan Yakınova ya öğretmen olarak atandı. İştip'deki öğretmen okulunu Makedonca bitirdi. İskip Filoloji Fakültesinin edebiyat bölümüne yazıldı. Yakın dostu Süreyya Yusuf'un tavsiyesi ile Belgrad Üniversitesi Edebiyat Bölümü Şarkiyat bölümüne yazıldı. Ama bu bölüm Türkçeden daha çok Arapça ve Farsça eğitim vermekte idi oradan ayrıldı. Felsefe fakültesinin 45 numaralı odasındaki konferansların daimi takipçisi idi. 1954 yılında Üsküp'e dönmeye karar verdi. O dönemde Türkiye'ye yoğun göç vardı o da göçer düşüncesi ile Birlik gazetesine verdiği dilekçe iki yıl sonra kabul edildi. 1956 yılında Birlik te çalışmaya başladı. O süre içinde Sevinç te Necati Zekariya ile çalıştı. Üsküp radyosuna Türkçe çocuk ve kültür yayınları hazırladı. 1963 Birlik Gazetesinin baş ve sorumlu yazarı oldu ve bu görevini 1969 yılına kadar sürdürdü. Daha sonra Sesler'e kaynaklık edecek edebi, kültür ve sanat eki Özel İlave yi çıkardı. 1965 yılında Birlik çatısı altında Sesler çıkmasını sağladı.

1969 de Birlik'ten ayrılarak siyasete girdi milletvekili oldu, bakanlık yaptı. Komünist Parti'sinin İcra komitesi ile Başkanlık üyesi oldu. Emekliliğe kadar Cumhurbaşkanlığı komite üyesi olarak görevde bulundu. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından Türk Dünyası Türk Dili Şeref Ödülünü 1999 yılında İstanbul da aldı. Çocuklar için şiir kitapları, hikaye kitapları, deneme kitapları, antolojiler ve derlemeler, Türkçe den yaptığı çeviriler, Okul kitapları Okuma kitabı V sınıf, VI sınıf, Türkçe alıştırmaya defteri V ve VI Edebiyat lise IV Edebiyata pencere VIII sınıf lektür, Alfabe ABC.

Osmanlı'nın yıkılışından sonra Anadolu'nun toparlanması ve de yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra Rumeli'den Türkiye'ye çok büyük sistematik ve toplu halde Türk kültürü ve medeniyeti aydınının göçü ile, beyin göçleri oldu. En sıkıntılı ve en çok baskı yapılan kesim aydınlar olduğu için ilk onlar balkanlardan göç etmeye başladı.

Aydın kıyımı ve baskını şubat 1947 de Rumeli'deki Türk İslam kültürü ve medeniyenin temsilcisi Yücel hareketinin dört üst düzey yöneticisinin idam edilmesi ile zirve yaptı. Bu son darbe ile istenilen hedefe ulaşılmış oldu. Türk kültürü ve medeniyeti gücünü kaybetti ve Türkler azınlık durumuna düştü istenilen de buydu Türk aydınınını azınlığa düşürmekti. 20 yüzyılın

başından ellinci yıllara kadar Türk kültürü ve medeniyeti fetret dönemini yaşadı. Bırakın kendini toparlayıp çeki düzen versin, kıyımla karşı karşıya kaldı. Hep zayıfladı o hale geldi ki tamamen dibe vurdu. Türk aydınını bulmak nadirattandı.

İkinci dünya savaşından sonra Balkanlar bir nevi istikrara kavuşmaya başlayınca ellili yıllarda Türk kültür ve medeniyeti de toparlanmaya başladı. İşte bu haykırışın ve yeni dönemin baş mimarlarından biri hiç tereddütsüz yazar, şair, devlet adamı ve Türk kültür ve medeniyetinin çağdaş izi Fahri Kaya'dır. Fahri Kaya siyasetten de bu davaya hizmet etti. Kıvrak zekası, engin siyasi tecrübesi ve de akıllı ve hikmetli davranış ve tutumları ile Türk kültürü ve medeniyetini canlı bir şekilde bugünlere taşıdı. O dönemin şartlarına ve dönemine baktığımız zaman özellikle civar ülkelerle kıyasladığımız zaman onlara göre Makedonya'daki Türkler en rahat ve refah içinde yaşayan Türklerdi. Dillerini, dinlerini, kültürlerini, medeniyetlerini rahatça yaşayan ve yaşatan Türk milleti idi. Okullarda Türkçe, camilerde ezan durmadı. (Aruç, 2007).

Makedonya'daki Halk edebiyatına baktığımızda; Makedonya da söylenen birçok türkü vardır. Ama bunların içinde İştîp ön sırada gelir. Vaktiyle İştîp'in "Kavaklı" mesiresi yerinde aşıklar buluşurlarmış. (Ek -3)

4.2.5. Makedonya ve Kosova'da Türkçe Basın

19. yüzyılın ikinci yarısı, Balkanlar ve Osmanlı Devleti açısından siyasi çekişmeler, fikir mücadeleleri ve nihayetinde büyük savaşlar ile geçmiştir. Bu dönemde ortaya konulan çekişmelerin büyük bir kısmını da fikri mücadeleleri oluşturmuştur. Basın-yayın faaliyetleri mücadelelerin zeminini oluşturmuştur. Bu dönemde Avusturya, Hırvatistan ve Sırbistan basını tarafından Osmanlı devleti aleyhine kasıtlı basın-yayın faaliyetleri sürdürülmüştür. Osmanlı devleti de özellikle Bosna bölgesinde aleyhte yapılan bu yayınlara cevap vermek için aynı yöntemi uygulamıştır. "Bosna" "Gülşen-i Saray" gibi süreli yayınlar çıkarmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra, özellikle Üsküp ve Manastır bölgelerinde fırkalar arasındaki siyasi çekişmeler artmış, İttihat ve Terakki taraftarlarınca Üsküp te "Top", Manastır da "Kurşun", "Süngü", "Kasutura" gibi ilgi çekici isimli gazeteler çıkmıştır.

1866-1966 yılları arasındaki yüzyıllık dönemde Yugoslavya bölgesinde (Makedonya ve Kosova) çıkan Türkçe süreli yayınlar, Arş, Birlik (1925), Birlik (1944), Doğru Yol-Pravi Put, Elhan, Envar-ı Hürriyet, Hak, Hak Yolu, Hukuk-u İbad, Hüsün ve şiiir, Işık-Zrak, İleri, İttihad-i Milli,

Başkimi Kombit, İzler-Belezi, Kasa-tura, Kosova, Kurşun, Manastır, Mücadele, Mücadele-i Milliye, Neyyir-i Hakikat, Piyoner Gazetesi, Purzerin- Prizren, Rehber, Rumeli, Sada-yı Millet, Glas Naroda, Salname-i vilayet Kosova, Salname-i vilayet Manastır, Salname-i vilayet Purzerin, Sesler, Sevinç, Sosyolist Fecri, Süngü, Şar, Tomurcuk, Top, Uhuvvet, Üsküp-Shkupi, Vatan, Yeni Fikir, Yeni Kadın, Yeni Mektep, Yeni Vakit-Novo Vreme, Yıldız dır (İ.Eren, 1966,s.51-70). Fahri Kaya da Makedonya daki Türkçe Basın konusu ile ilgili ayrıntılı çalışmasında 1967 yılından sonra ki yayımlanan gazete ve dergilerden bahsetmiştir. 1994 yılında Üsküp'te çıkmaya başlayan "Vardar" dergisi ve 1999 yılında yayınlanan "Vardar" gazetesi, 2002 de Resne Niyazi Bey Eğitim Kültür, Sanat ve Spor Derneğinin çıkarmaya başladığı "Kızıl Elma" adlı dergi, 2002 yılında bir grup üniversiteli gencin çıkarmaya başladığı Köprü Kültür, Sanat ve Eğitim Derneği "Divan" Yayıncılık Multimedya Birimi tarafından çıkarılan "Köprü" dergisi, Gostivar'a bağlı Vrapçište de Vrapçište Gençlik Vakfının çıkarmaya başladığı "Ekol" adlı dergi, 2002 yılında Vrapçište de Eğitim, Kültür, Ekoloji ve Dayanışma Derneği Mileniyum'un çıkarmaya başladığı "Grafiti" adlı dergi, Merkezi Gostivar da olan Abdulhakim Hikmet Doğan Eğitim Kültür ve Sanat Merkezi'nin 2003 yılında çıkarmaya başladığı "Hikmet" adlı dergi, Matusiteb Makedonya Türk Derneklerinin Çatı Teşkilatı da bu derginin aktif dağıtımına yardımcı olmaktadır. 2003 yılında Gostivar'a yakın Yukarı Banica köyünde, Namık Efendi Eğitim, Kültür, Sanat ve Spor Derneğinin çıkarmaya başladığı "Dere" adlı dergi, 2004 yılında Üsküp te yayınlanmaya başlayan "Yeni Balkan" gazetesi.

6 Mayıs 2016 tarihinde Eski Çarşı içindeki Yeni Balkan gazetesi basım yerinde gazetenin sahibi ve genel yayın yönetmeni ile Mürteza Sulooça ile olan mülakat da Makedonya'daki çıkan neşriattaki zorluklar dile getirildi. Murteza Sulooça bütün zorluklara karşı Türkçe Haftalık Yeni Balkan gazetesinin çıkardıklarını bu gazetenin eskiden çıkan Birlik Gazetesinin bir nevi yerini tutduğunu, Makedonya da yaşayan Türklerin sorunlarını dile getirdiğini ifade etti. Yeni Balkan Yayınevinin aynı zamanda Makedonya da yaşayan birçok Türk'ün eserlerinin de kitap olarak basıldığı yayın evi olduğuna değindi. Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi olup beş yıldır Makedonya da Kalkandelen (Tetovo) Üniversitesi Şarkiyat (Oryantalistik) Fakültesi Şark Dilleri Bölümü misafir öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Karakuş'un Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı (Şiir-Hikaye) kitabı, Makedonya Türk Edebiyatında Üçüncüler kitabı, Sema Ali Erol'un Makedon Sinemasında "Öteki" olarak Türk kitabı, Hüseyin

Süleyman'ın Üsküp te Osmanlı Mirası adlı kitabı bunlardan bazılarıdır. Murteza Sulooça da bu kitaplardan birer örneği çalışmamız için bana hediye etmiştir. Murteza Sulooça aynı zamanda Makedonya da yaşayan Türk çocuklarına yönelik çalışmalarının olduğunu, onlar için Necati Zekeriya'nın Harfler Ne Der, Tarihimizi Boyayalım, Bahçe Çocuk Dergisi (ilk olarak Osmanlı döneminde Selanik te yayınlanmıştır) adlı kitapları bastırdıklarını, hayır sahiplerinin belli bir para karşılığı o kitapları tekrar bastırdıkları takdirde onların dağıtımlarının kendileri tarafından yapılacağını söyledi.

Makedonya da başlattığımız her Türk yerleşimine Türkçe kitaplık kampanyası çok güzel etki yarattı. Bu çalışmayı Torbeş köyü olan Podgorce de başlattık. Reşat Efendinin kurduğu okulda Türkiye'den getirdiğimiz Türkçe kitaplar adete çocuklar tarafından kapışıldı. Makedonya'daki basın hayatına en büyük katkıyı veren kuruluş, bastırdığı çeşitli yayınlar ile Matusiteb dir. Başkanları Tahsin İbrahim önderliğinde Üsküp'teki Türk Büyükelçiliğinin karşısındaki binalarının alt katında söyleşileri organize ederken, birçok yayının basılmasında da destek olmaktadır. Cüneys Nureski nin, Tezkiye göre Makedonya'da yetişen Osmanlı Divan Şairleri, Ertuğrul Karakuş'un Bir medeniyetin sessiz bekçileri, Yıldız, her yıl organize edilen Uluslararası Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri bunlardan bazılarıdır.

2004 yılında Gostivar'a yakın Vrapçište de yayınlanan Eğitim ve Kültür Derneği Milenyumun imtiyaz sahibi olduğu "Haberci" adlı gazete, 2009 yılında Üsküp te Ufuk Derneği tarafından yayınlanan Ufuk dergisi, 2010 yılında Köprü Kültür, Sanat ve Eğitim Derneği "Divan" Yayıncılık Multimedya Birimi tarafından çıkarılmaya başlanan "Kardelen" çocuk dergisi, 2010 yılında Üsküp te İlim ve Kültür Vakfı tarafından çıkarılmaya başlanan "Evlad-ı Fatihan" dergisi, Üsküp Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü "Türkoloji Gençlik Grubu" üyesi öğrencileri tarafından çıkarılan ve hacimli bir dergi olan "Sessiz Gemi" adlı dergi dir. Ayrıca Nimettullah Hafız ilave ettiği Üsküp te sekiz yıllık Tefeyyüz okulunun yayınladığı "Sesler" dergisi. (Hafız, 1990).

Osmanlı devleti Balkanlardan çekildikten sonra, değişik devletlerin hakimiyeti altında yaşamaya mecbur kalan Balkan Türkleri, devamlı olarak kendi kültürlerini, dillerini ve edebiyatlarını yaşatmaya çalışmışlardır. "Sesler" dergisi de bu çabaların bir ürünüdür. Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyat alanında eser veren şair ve yazarlarına tamamına yakını, yaklaşık 36 yıl boyunca bu edebiyatın "temeli" olarak görülen "Sesler" dergisinde yazmıştır. Bu sürenin büyük

kısımında yayın için devletten destek almıştır. Ancak özellikle son yıllarda maddi sıkıntılar yaşamıştır. Bunun için bazı yazılar gecikmeli olarak ve birkaç sayı bir arada yayınlanmıştır. 1994 yılında derginin yayınına birkaç ay ara verilmiş 7 sayı basılmamış olarak geçildikten sonra 1995 Ocak ayında 292 sayıdan devam etmiştir. İlk sayısı 1965 yılının Aralık ayında çıkan “Sesler” dergisi 1965-2001 yılları arasında Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk edebiyatının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Derginin ilk sayısında yönetim kurulunu “Fahri Kaya, İlhami Emin, Kemal Lila, Lidiya Yaşar, Necati Zekariye, Nusret Dişo Ülkü, Süreyya Yusuf, Şerafettin Nebi, Şükrü Ramo” gibi Balkan Türklerinin edebiyat ve düşünce hayatının önde gelen isimleri oluşturmuştur. İlk sayıda “Sesler” in yayın hayatına girmesi ile ilgili şu sözler ile derginin yayınlanma amacı açıklanmıştır. (Karakuş, 2015)

“Sesler” dergisi, son yıllarda duyulan yazın boşluğunu gidermek, “Birlik” in gideremediği tüm yazın isteklerini yerine getirmek ereğiyle, özel bir yazın-estetik, dil tutumuyla çıkacaktır. Bu dergi ile, yazınımız artık kendine tam bir boy-bos aldığını belirteceği gibi, toplum-sanat-yazın alanındaki güzelliğe, sanata değin tüm öğeleri yansıtmıya, kökü toprakta olan yazınımızı, sanat toplum anlayışımızı budaklaştırıp yapraklaştırmaya çalışacaktır”.

Sesler, “Aylık toplum-sanat dergisi” olarak Aralık 1965 de ilk sayısını yayınlarken, Yönetim kurulu Başkanı Fahri Kaya Sorumlu Yazar İlhami Emin Üsküp, Nova Makedonya Basım evinden yayınlanmaya başlamıştır. 301. sayıdan itibaren “Aylık Kültür Sanat Dergisi” ifadesi ile çıkmaya başlamıştır. Avni Abdullah ın ifadesi ile “emek mozaiklerinin bir freksi” dir. “Sesler” zengin içeriği ile “kitap” ve “antoloji” diyerek de isimlendirilebilir. (A. Abdullah 1986, s.53.). 36 yıllık yayın hayatında, hem her sayının ilk yazısı olarak “Toplumsal-siyasi konular üzerinde yazılmış yazılar” dikkati çekmektedir. İlk sayının ilk yazısı Kemal Seyfullah ın kaleme aldığı “Ulusallık Sorunu Bugün” adlı yazıdır. 157. sayı tamamı ile toplumsal ve siyasi yazılara ayrılmış, ender görülen bir durum olarak, edebi yazılar yer almamıştır. Derginin hedefleri altı maddede özetlenmiştir.

- 1- Son yıllarda duyulan edebiyat boşluğunu gidermek
- 2- “Birlik” gazetesinin karşılayamadığı tüm edebiyatla ilgili istekleri yerine getirmek
- 3-“Özel bir yazın-estetik, dil tutumu” oluşturmak

4-Makedonya ve Kosova Türklerinin çağdaş edebiyatının, artık kendine tam bir boy-bos aldığı” dikkate değer bir konuma geldiğini göstermek

5-Toplum-sanat ve edebiyat alanında; estetikle, sanatla alakalı tüm öğeleri yansıtmaya çalışmak

6-Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyatla, sanatla ve toplumla ilgili anlayışını geliştirmek.

Makedonya'nın yetiştirdiği ünlü Necati Zekeriya “Sesler” in “mutluluk kaynağı” olma yönüne değinir, ona göre Sesler, Çağdaş Makedon ve Kosova Türk edebiyatının Yugoslavya içinde “Yıldızının parladığı” bir andır:

“Neylersiniz, ben “Sesler” i, ilk sayısından bu yana, elinde bir defne çiçeğiyle, okurlara, bana da mutluluk veren Antigona olarak görmüşümdür hep. Ve bu böyle sürüp gidecektir. Ben yazsam da yazmasam da, yazdıklarım yayınlansa da yayınlanmasa da” (Zekeriya, 1986).

Suat Engüllü “Sesler” dergisinin kendisini “kültür” alanında da etkin bir çalışmaya yönlendirdiğini belirtmiştir.

“Benim açımdan Sesler in rolü, şiir, doğrusu edebiyat dünyasına adım atmamla sınırlı kalmadı. Ulusal kimlik mücadelesinin en etkili zeminlerinden sayılan kültür alanında etkin bir çalışma içine girmeme de neden oldu “ der. (Engüllü, 2007). Maalesef, 331 sayı sonrası 2001 de “Sesler” susar.

Osmanlı son dönemlerinde Makedonya da ki ilk resmi gazete, Rumeli adı altında 1873-75 yılları arasında yayınlanmıştır. Rumeli gazetesinin Manastır vilayetinde 1875 yılında ortadan kaldırılmasından sonra Selanik te yayınlanan Zaman gazetesi ile beraber Rumeli adı altında müşterek olarak hem Türkçe hem de Yunanca gazetenin yayınlandığı bilinmektedir. Bunu takiben Neyyir-i Hakikat 1905 yılında yayınlanmaya başlamış, 134. sayıya kadar iki hafta da bir, sonra son sayısı 236 olana kadar da hafta da bir kez yayınlanmıştır. Hukuk-u İbad 1910 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazette Manastır'daki demokratik partiye ait bir yayındı. Süngü, İttihat ve Terakki nin bir organizasyonu sonucu basılmaya başladı. 1908 de 1909 da “İleri” diye basılmaya devam etti. Kasatura ve Kurşun da aynı dönemde aynı siyasi görüşün çıkardığı gazetelerdi. Yeni Hayat, 1908 de genç Türkler tarafından Manastır da basılmaya başladı. Vatan da 1908 de basılmaya başlayan gazetelerdendi. Dokuzuncu sayısından sonra Selanik te Genç

Kalemler olarak yayınlanmaya devam etti. Bir de sadece yirmi sayı yayınlanan Manastır'dan Elhan gazetesi de bunlara eklenebilir. (Hoca, 2012)

Üsküp te II. Meşrutiyet in ilanından sonra 28 Şubat 1909 da çıkan haftalık sadece pazar günleri çıkan bir yıl kadar yayın hayatını sürdüren Yıldız gazetesi hem yazıları hem şiirlerini ile Üsküp de iz bırakan yayınlardan olmuştur. İlk sayıdaki “Başyazı” da ki “*Vatanını ana, devletini baba, milletini kardeş bilen her Osmanlı, elinden geldiği bir hizmeti ifaya borçludur*” cümlesi gazetenin amacını çok güzel bir şekilde vermektedir. Yıldız’ın şiirleri, a-Halk Edebiyatı Sağ-Esenlik genel başlığı halinde yayınlanmış şiirler buna örnektir b- Divan edebiyatı-Tekke edebiyatının özelliklerini taşıyan bu şiirlerde nazım birimi olarak beyit kullanılmıştır. Aruz vezniyle yazılan şiirlerin dili oldukça ağırdır. Her ikisi de Rufai tekkesinde postnişinlik yapmış Sadi ve Sadettin Sırrı nin şiirleri en güzel örneklerdir. c-Batı edebiyatı Servet-i Fünun ile Türk edebiyatına giren şiirler Enis Behiç Koryürek, Saffet Örfi, A Hamdi güzel örnekler vermişlerdir. Yıldız’ın bunlardan başka diğer şairleri, Mehmet Muharrem, A. Sabri Cemil, Kalender, Hicri, Fındıklılı Ahmet, Muhittin Mekki, Muharrem Hami ve Abdullah Naci’yi anmadan geçilmemelidir. Yıldız da manzum metinler, gazete genelde faydalı olmak için çıkarıldığı için bu tema etrafındadır işlenen konular, vatan, din, tasavvuf ve gelenek (Tekke geleneği ve din ile toplumsal temalara yer verilen Klasik gelenek ile ilgili konulardır. Eğitimde, yol gösteren, öğüt veren bazı doğrular sürekli telkin edilmektedir. Sadettin Sırrı’nın “Baba nasihatı” şiiri direk olarak “Çocuğum mektebe git, mektebe git” başlar. Okulu bitirerek veda eden bir öğrencinin

“Bildiren sensin bana Kur’anı, dini, devleti

Gösteren sensin bana şeh-rah-ı şer ü sünneti” demesi önemlidir.

Zehirli dumanın kötülüğü, vatan sevgisi, yardımlaşma duygusu, düşünerek iyiyi kötüden ayırabilmek, öğrenilmesi gereken konulardır. Aile konusu, Yıldız daki manzumeler olarak 32. sayıdan son sayıya kadar devam etmiştir. Bu manzumelerde toplumda görülen birtakım aksaklıklara, yanlışlara, kötü alışkanlıklara ve eksikliklere işaret edilir. İşlenen konulardan bazıları; kumar, içki, moda, eğitimsizlik ve tembellik gibi kötü alışkanlıklardan nasıl uzak durulacağı işlenmiştir. Erkeklerin kötü alışkanlıkları olduğu gibi kadınların kötü alışkanlığı olarak bitip tükenmek bilmeyen “kapı sohbetleri” vurgulanmıştır. Kötü alışkanlıklardan kurtulmanın iki yolu olduğu birinin, iyi davranışları çalışarak kazanmak, diğerinin ise eğitim

görmek olduğundan bahsedilir. Ancak eğitim ile bütün kötülüklerden kurtulamak, iyiyi kötüyü ayırd etmek, dünyadaki gelişmeleri takip etmek ve bunların sonucunda kendini bulmanın mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Sağlık, Yıldız da Sağ-Esenlik genel başlığı altında yazılmış 18 manzum metin ile işlenmiştir. Sağlığın kıymetinin bilinmesi, sağlıktan “yeryüzünün varlığı” olarak bahsedilmekte, beslenmenin önemi vurgulanmaktadır. Peygamber efendimiz sağlık için 40 söz etmiştir. Bunların gözden uzak tutulmaması gerekliliği vurgulanmaktadır. Sağlıklı doğmak kadar, sağlık kalmak da önemlidir. Evlilikte dengeye dikkat edilmelidir. Evlenilecek kimse malı, mülkü ve zenginliği için tercih edilmemelidir. Bunlar geçicidir. Önemli olan “yaşı, başı, soyu” nun birbirine uygun olmasıdır. Suyun önemi “*Her nesneyi diri kılan sudur*” ile vurgulanmıştır. Diğer işlenen konular olarak, ölüm, hüznün ve sosyal temalardır. Acı ıstırap gibi yalnızlık ve ölüm de Abdülhak Hamit Tarhan ve Rezaizade Mahmut Ekrem’den beri öne çıkan konulardır. Yıldız’ın genç şairlerinden Enis Behiç ve Saffet Örfi tarafından çok kereler işlenmiş konulardır. Tabiatın güzellikleri ve aşk da, Yıldız da çokça işlenen konulardır. A. Sabri Cemil’in Üsküp’teki Vardar ırmağının ve Vodna’nın güzelliklerini tasvir ettiği “Şi’r-i Ser-a-ser” ayrıca hatırlanması gereken şiiirdendir.(Özcan, 2009)

4.2.6. Makedon Sinemasında “Öteki” Olarak Türk Örnekleri ve Tiyatro

Makedon sinemasının ilk tarihi filmi olan “Miss Stone” nun çekilmesine kadar Yugoslav sinemasında tarihi konular içeren çok az film çekilmiştir. Makedon sinemasında tarihi konulu filmler üç ana konu içerisinde ele alınabilir. 1-Makedon tarihinde “Türk” ün varlığını ele alan filmler 2- Halk Kurtuluş Savaşının içeren filmler 3- Makedonya’nın yeni tarihinin siyasi-toplumsal olaylarını konu eden filmler. Makedon sinemasında “Türk” ü konu eden, toplumsal ve siyasi bağlamda “öteki” olarak “Türk” ü sunan sekiz sinema filmi olmuştur. Ayrıca Osmanlı dönemini içeren bir televizyon filmi de mevcuttur. Sekiz sinema filminin içerisinde “Alevler içinde cumhuriyet” filminin bütünü günümüze gelememiştir. Bu filmler sırası ile;

- 1- Miss Stone
- 2- Selanik Suikastçıları
- 3- Makedon Kanlı Düğünü
- 4- En Uzun Yol
- 5- Makedon Destanı
- 6- İntikam

7- Toz

Traji sanata dinamizm getirir. Çünkü insan ihtirasları ve duyguları, olaya hareketlilik getirir. Bütün bu durumlar güçlü bir sinema çerçevesi oluşturmaktadır. Karşısındaki ile bir değil birçok problemi aşması vardır. Makedon sinemasındaki “Öteki” kavramı bir yandan kimlik oluşumu, diğer yandan sosyo-politik bir oluşum olarak, insan var oluşundan bu yana etkin olduğu, her zaman öznenin karşısında durup, varlığını öznenin varlığına dayandığı, çoğu kez bu kavramın önyargılara tabii tutulup, ayrımcılıkla yakından alakalı olduğu ve genelde olumsuz betimlendiği hatta en ekstrem bir şekilde düşman olarak görüldüğü sonucuna bizi ulaştırır.

Makedonya da Türk imajı Osmanlı döneminde olsun, ister Osmanlı'nın bu topraklardan gidişinden sonra olsun, kökten değişmeyen, sadece farklı çehrelere giren bir genel “fikir” anlamındadır. Zaman içinde Makedon etnik grubunun zihniyetinde hep olumsuz bir şekilde yaşayıp çok az olumlu yöne doğru kayma göstermiştir. Osmanlı ise “kötü bir iktidar” dır. İyi pozisyonda olan Makedon, kötü pozisyonda olan Türktür yaklaşımını Miss Stone filminde çok net olarak görebilmekteyiz.

“Selanik Suikastçılar” filminde, Genç Türk Devrimini muştulayan hancı Hasan tipinde “Türk ün iyi olmasına küçük bir ihtimal verilmişse bile, filmin geneline yansımamış, ve “Türk” tamamen bir “öteki” durumundadır, Türk gaddar bir güç, bir düşman olarak sunulmuştur.

Makedon Kanlı Düğünü filminde ilk kez bu kötülük, genellikle önceki iki filmde yapıldığı gibi, Makedon tarafından endirekt olarak değil de, direk Türk karakteri ve psikolojisi katılarak sunulmuş, “Türk” ün kötü ve olumsuz sunumu psikolojik boyutlara ulaştırılmıştır. Diğer bir yandan da ilk olarak Orhan karakteri ile “iyi olan Türk” bu filmde sunulmaya çalışılmıştır. İlk defa Osmanlı devleti ve zengin mal sahipleri Türkler kötü ve olumsuz bir şekilde sunulurken, fakir olan Türk insanı Makedon insanıyla aynı sınıfa sokulmuştur. Ama bu durum çok net olarak gösterilmemiştir. Çünkü Orhan her ne kadar isyan etse bile, Makedonların ona her dakika kuşkuyla baktığı biridir. O Türk olduğu için “olumsuz” damgalıdır.

En Uzun Yol filmi, yine Osmanlı –Türk devleti ile ilgilidir. Bu devlet “kötü, adaletsiz, insan hayatına önem vermeyen” bir sistem olarak sunulmaktadır. Olumsuz etiketli Osmanlı devleti ile normal Türk insanı bu filmde iki farklı kategoriye sokulmuştur. Bu “sistem” yüzünden herkes

aynı kaderi paylaşmaktadır. “Kötü Osmanlı” ve Osmanlı damgasıyla damgalanmış “Türk” sunumu görülür.

“Makedon Destan” filminde açıkça ortaya konulan bir siyasal fikrin varlığı ortaya çıkar. Bu fikre göre Batı Makedonya da “Türkleşen” “Müslümanlaşan” Makedonların “Türk” damgasıyla damgalandıkları için her zaman mutsuz olacakları, kendi öz halkından uzaklaşacakları vurgulanmak istenmiştir. Bu filmde Türk-Müslüman karakterler her ne kadar olumlu ve iyi gösterilemeye çalışılsa bile verilen mesaj bunların tarihin acımasız kısılcasına yakalanan trajik kahramanlar olarak görülmektedirler. Bunun sebebi de alınlarına yapışmış “Türk” kimliğinden başka bir şey değildir.

İlk defa Türk’ü karakter olarak derinden işlemiş ve gerçekten “olumlu” göstermeye çalışmış belki de tek film olarak “İntikam” filmidir. Bu filmde sevgi, nefret, acıma ve acımasızlık bir arada verilmiştir. Böylece “kötü Türk” ve iyi Makedon” yerine insani boyutlar sunulmuştur. Zaten bu filmin amacı birlikte yaşayan bu iki milletin arasındaki mesafeleri kaldırmaya çalışmaktır.

“Toz” filminde ise tamamen bir yapı bozukluğundan kaynaklanan değişik bir “Türk” sunumu vardır. Burada “Türk” yine kötüdür. Hatta o kadar kötüdür ki, öldürürken kahkahalar atar, acımadan kafalar kesip onları eliyle taşır, ama bu Türk’ün net bir şekilde Makedon’un hikayesinde olduğu verilir. Yani tarihsellik yok olur, bu sadece bir kurmacıdır. Yine de böyle olsa, bu filmde dahi “olumlu” bir “Türk” sunumu yoktur. Ama Makedon sinema sanatçılarının önyargıları yıkıp, öz eleştiriye başlamış olduklarının bir kanıtıdır bu film. (Erol, 2007,63-77))

Üsküp te ilk tiyatro binası 1906-7 senesinde Vali Mazhar beyin inisiyatifle Üsküp belediyesi tarafından yaptırılarak Namık Kemal’n “Vatan ve Silistre” oyunu bu tiyatrodan oynanmıştır. 1913 yıkılan bu tiyatronun yerine yapılan tiyatro, etkinliğini 1963 depremine kadar sürdürmüştür. Türk Halk Kültüründe “Aliş” isimli tiyatro oyunu halk üzerinde en fazla etki bırakan eser olmuştur. (Süleyman, 2015,70-72).

Güner Karatekin ve İlhami Emin Sipahi ile tiyatro konusundaki mülakatımızda zamanında Makedon Türk halkının tiyatroya çok düşkün olduklarını yıllarca Bit pazarının kenarında Alaca camiinin arkasında Dükkancık camisine giderken tiyatro binasının mevcut olduğunu birçok Türkçe oyunun, sergilendiğini bütün oyunların Makedon Türk Halkı tarafından ilgili ile takip

edildiğinin bilgisini aldık. Yugoslavya döneminde bu faaliyetlerin devlet tarafından desteklendiğini 1991 de Makedonya Cumhuriyeti nin bağımsızlığı ile beraber ödeneklerin kesildiğini, 2001 Ohri çerçeve antlaşması ile de binanın kullanımının Arnavutlara tahsis edildiğini, uzun bir dönemdir onarımda olduğunu belirttiler.

Eski çarşı içinde üç dile de (Makedonca, Arnavutça ve Türkçe) Çocuk Tiyatrosu olarak belirtilen bir yapı da hala faaliyetlerini sürdürdüklerini ama oyunların eskisi kadar düzenli ve periodik olmadıklarını anlattılar. Şu anda Vardar boyunca çok güzel bir opera ve bale binasının inşaatı devam ederken, senfoni orkestrası için de ayrı bir binanın yapımı bitmek üzeridir. Machett isimli oyununu mevcut olan eski opera binasında seyrederken, kültürel faaliyetlerin özellikle Makedon halkı tarafından ne kadar yakından takip edildiğini de gözlemlemek şansına sahip olundu. Özellikle Yunus Emre vakfi tarafından organize edilen kültürel faaliyetlere Makedon Türk halkı tarafından ilgi çok yüksek oluyor. Makedon Türk halkının Türkçe sanatsal etkinliklerine verdiği destek sadece Makedon Türkleri için değil, Makedonlar ve Arnavutlar tarafından da ilgi ile izleniyor.

4.2.7. Makedonca-Türkçe Arasındaki Kültürel Etkileşimde Dilin Önemi

Makedonya'nın beş yüzyıl Osmanlı idaresi döneminde, Osmanlı Türkçesinin devlet ve resmi dil olması hasebi ile, Makedoncanın Türkçeden etkilenmesi bir hayli büyük olmuştur. XIX. yüzyılda Makedonca yazılan eserlerde (hikaye, roman, dram vb.) kullanılan Türkçe (Arapça ve Farsça dahil) kökenli kelime sayısı 7500 olduğu tesbit edilmektedir. Keza, bu eserlerde işlenen konuların nerede ise tümü Osmanlı dönemindeki sosyal ve siyasi hayatı kapsamaktadır. (Hoca, 2014), (Engüllü, 1997), (Ago,2013)

Olivera Yaşar- Nasteva bilimsel çalışmalarında, Türk-Makedon dil ilişkilerine ağırlık vererek Türkçe alıntılarının Yunanca gibi öteki dillerden girmiş kelime sayısının elli altmış misli daha çok olduğunu tesbit etmiştir. Hamdi Hasan, 1994 yılında yayınlanmış Makedon Dilinin Sözlüğündeki Türkçe alıntıları taramıştır ve üç ciltten oluşan söz konusu sözlükte 3404 Türkçe kelimenin bulunduğunu belirlemiştir. Konuşma dilinde ve halk ağızlarında bunların sayısı daha çoktur. Özellikle soyadları ve yer adları olarak Makedon dilinde yer alan Türk sözcüklerinin sayısı oldukça büyüktür. Ödünç olarak Makedon diline geçen leksik sözcüklerden söz ederken Osmanlıların Balkan yarımadasına yerleştikleri dönem olan XV. yy dan XIX. yy kadar,

etimolojik kökeni gözetmeksizin Türk dili aracılığıyla Makedon dilinde yer alan sözcüklerden bahsedilmektedir. (Hoca, 2014), (Engüllü, 1997), (Ago,2013)

Doğa bölümünde, meyve isimleri, (badem, portakal, limon, hurma), sebzeler (bamya, maydonos, marul), ağaçlar (çınar, yeke), çiçekler (sümbül, erguvan, lale, karanfil, yasemin), sanayi ve tahıl (pamuk, tütün), evcil hayvanlar (koç, at teçhizatı ile ilgili sözcükler üzengi, dizgin, mahmuz, kuşlar (bülbül, hindi), balıklar (mercan), yaban hayvanları (aslan, maymun, ejderha) parazitler (tahta biti, akrep), tıbbın içerdiği (damla, safra), bedensel engeller (mana, kör, el, sakat, cin), hayvan hastalıkları (metil, şap), tedavi ve ilaçlar (hekim, ilaç melem, nane). Değerli taşlar (cevahir, altın, topaz, bakır, çelik, tutkal), boya ve kokular (boya, boyacı, boyama, levanta), coğrafya ve hava terimleri (Balkan, saat, bunar). (Hoca, 2014)

Kent ve köy bölümünün içerdiği sözcük grupları mimari ve bayındırlık (sokak, kaldırma) kamu ve özel binalar (konak, camii, tekke, kale,) inşaat malzemesi (kula, direk) yapı kısımları ve yardımcı mekanlar (cam, pencere, tavan, odaya, çardak, oluk) evin iç bölümünün süslemesi içeren sözcükler, mobilya (dolap, sandık, ocak, kümbet, minder), yatak (yorgan, çarşaf) kaplar (bardak, şişe, fincan, tava, tencere, cezve, tepsi). Ticaret ve zanaatların içerdiği sözcükler ticaret(ortak, müşteri, pazar) Zanaatlar (konduracıya, bozacıya, furnacıya, kalaycıya, yorgancıya, kafeciya, kasap, izmekar, kalfa, zanaetçiya) aletler (alet, burgiya, kalem, çengel, çekrek) paralar (para, lira, altın) ölçüler (arşin, çift, fişek, kantar, fira) tekstil ve diğer malzemelerin adları (basma, kaşmir, çoya, sırma, muşama, gyon). (Hoca, 2014)

Silah ve Askeri unvanlar (barut, kurşum, bozdoğan, kubura, asker, bayrak, zaptiye) İdare (sultan, vezir, beg, aga, paşa, muftiye, oca, paşalak, vilayet, çiftlik, adem, amanet, bajdarina, bakış) ziraat terimolojisinde (samar, sandak, döşeme, kapak) insan bölümünün içerdiği sözcük grubu vücud kısımları,(bübrak, ciğer, but, taban, surat), akrabalık terminolojisinde (bacanak baldaza), yiyecekler kaynamış yiyecekler (çorba, çkembe çorba, köfte, sarma, musaka, şirden, pastırma, pilav), tuzlu ve tatlı hamur yiyecekleri (pita, yufki, tarana, simit, gevrek, burek, baklava, tulumba, alva) süt ürünleri (kaymak, yoğurt, sütliyaş) baharatlar (biber) içecekler rakıya, şıra, mastika). (Hoca, 2014)

Giyecekler ve kozmetik grubu, giysiler (dolama, peşkir, şamiya, çalma) ayakkabılar (konduri, papuçi, çizmi) kozmetik ürünler (pudra, kana), ekolojik ifadeler, eğlence hayatı için (komar, zar,

kar, ziyan), çocuk oyunları (çelik 'sopa oyunu') şarkı ve oyunlar (çoçek) halaylar (zurla, kaval, duduk, gayda, dayire, tarabuka) tütün içme (tutun, lüle, çubuk, nargile), ruhsal hayat için (saklet, belya, kasmel, zulüm, sevda, merak) din terminolojisinde ve soyut anlamı olan sözcükler (kurban, amanet, çenem, kabayet, ater, dubara, maytap, sevap, taksirat, çare) küçümseme anlamında olan sözcükler (abdal, ayvan, budala, baksuz, zevzek, dembel) halen Makedon dilinde söyleniş biçimleri ile kullanılan Türkçe sözcüklerdir. (Hoca, 2014)

Türk-Makedon kültür bağlarının sonucu olarak frazeolojik ifadeler, Akli keser- anlar, karar verir, gözü tutar, beğenir, sözünde durur- verdiği sözü yerine getirir, selamlar, hoşgeldiniz, güle güle, baş üstüne ifadeler örnek olarak verilebilir. Türk ögeleri ile Makedon sözcükler türetilmiştir hibrit formları ile, falbaciya, prostotlak gibi bir de Makedon ve Türk ögelerinden oluşan birleşik sözcük yaratma (tutunoberaç, gornomalets) gibi. (Hoca, 2014)

Standart edebi dilinde yabancı kelimelerin sayısının azalması, süreci beklenen bir gelişmedir. Türk kökenli sözcükler konuşma diline özgü olan özel işlevsel üslüplarda yer almaktadır. Ağızlar halk dilinin parçası olarak bu durumunu delilidirler. Çok yakın geçmişe kadar Türk ahalisinin yaşadığı kuzey batı Makedonya ağızları olan Ovçepole ağızında kullanılan Türkçe kökenli kelimeler bunun en güzel kanıtıdır. Edebiyata gelince Makedon-Türk kültür bağlarının, halk şiirinde güçlü olduğunu görürüz. Halk şiirine olan ilgi, ifade gücünden dolayıdır. Bu ifade gücü, Türk kökenli sözcüklerin sanat üslubu olarak Makedon diline ayrı bir renk katmasından gelmektedir. (Hoca, 2014), (Engüllü, 1997), (Ago,2013)

Makedon Türklerinin Türkçeleri, Türkiye'deki birçok bölgedeki lehçelere göre İstanbul lehçesine en yakın lehçelerden biridir. Eski çarşı da dolaşırken sanki İstanbul da Kapalı Çarşı da dolanır gibi bir hisse kapılırsınız. Bunda en büyük etkinin Makedon Türklerinin özellikle İstanbul ve Bursa'daki akrabaları ile devamlı temasta oluşları ve bazılarında Türkiye'de de evlerinin olduğu gerçeğinden kaynaklandığını mülakatlarım sırasında öğrendim. Yoksa ileri kuşaktakilerin lehçelerindeki farklılık hemen hissedilebiliyordu. (Engüllü, 1997), (Ago,2013)

Makedon Türkleri günlük hayatlarında Arnavutlar gibi kendi aralarında sadece Türkçeyi kullanırlar. Günlük hayat için de Makedonca sadece Makedonlar, Arnavutça ise Arnavutlar ile anlaşabilmek için kullandıkları dildir. Makedonya da her halk kendi dili ile konuşmaya azami

önem gösterir. Kocacık köyünde ki Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'ye ait olan evi ziyaret edildiğinde orada bulunan o bölgede yaşayan Novak Türk kadınları ile konuşma sırasında “*Siz ne kadar güzel Türkçe konuşuyorsunuz diye sorulduğunda, biz Türküz diye cevap alınır. Makedoncamız da böyle Türkçe gibi güzel mi diye sorulduğunda biz Makedonca bilmeyiz*” diye cevap alındığında çok şaşırılmıştır.

Makedonya'da yapılan görüşmeler ve çalışma geziler sonucunda edinilen bilgilere göre, Batı Makedonya, Debre bölgesinde kendi kültürlerine ve dillerine sahip büyük bir Makedon Türk nüfusu bulunmaktadır. Makedonya'da yaşayan Türklerin çoğunlukta olduğu iki bölge Merkez Jupa ve Plastica bölgesidir. Burada yaşayanların çoğunun Türk olması onların kendi dillerini ve kültürlerini dış etkilenmelerden uzak sürdürmelerine yol açmıştır.

Makedonya Türk'lerinin çoğunluğunun Türkçesi İstanbul Türkçesidir. Lehçesiz konuşurlar. Ama kendi aralarında mutlaka Türkçe konuşurlar. Doğu Makedonya'da Türk kültürünü tamamı ile benimseyen Roman grubu da aralarında Türkçe konuşmaktadır. Arnavutlar arasında da Türkçe konuşan ve Türk kültürünü kabul eden büyük bir Arnavut grubunda bulunmaktadır. Torbeş'lerin de çok büyük bir oranda Türkçe konuşma arzusu varken, Boşnak ların en yakın olduğu kültür Türk kültürüdür. Boşnakların Saray Bosna'dan Makedonya'ya olan göçleri Makedonya'nın Osmanlı vatanının bir parçası olmasından dolayıdır.

4.2.8. Makedonya Türklerinde Nevruz Ve Hıdırlız Kutlamaları

Makedonya'nın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Valandova yöresinin Dedeli-Çalıklı köylerinde Hıdırlız Bahar Şenlikleri festivali düzenlenmektedir. Bu festivalin yapılmaya başlamasından sonra 1996 yılından itibaren de Uluslararası Türk Halk Kültürü Sempozyumu adı altında bir sempozyumun düzenlenmesi fikri ortaya atılmıştır. Bu fikrin icraata dönüştürülmesi konusunda başta Prof. Dr. İrfan Ünver Nasrattinoğlu, Dr. Şenol Tahir, Prof. Dr. Sevim Piliçkova, Prof. Dr. Selami Tahir in katkıları çok büyük olmuştur. 1996 yılından 2004 yılına kadar adı

geçen sempozyum, Valandova-Çalıkli da düzenleniyor idi. Ancak Matusiteb'in kurulmasından sonra bu ve buna benzer faaliyetlerin daha geniş kamuoyuna tanıtılması ve daha çok katılımcının temin edilmesi gayesiyle, 2005 yılından itibaren festivalin sempozyum bölümü Üsküp'e taşınmıştır.

Festivali düzenleyen Dr. Şenol Tahir ve Selami Tahir ile mülakatımızda "*Bilim, eğitim ve kültür merkezi olan Üsküp'e bu kısmın taşınmasının hem kamuoyunu bilgilendirmek hem de festivalin etkinliğini bir bölgede kılmamak açısından çok faydalı olduğunu vurgulamışlardır*".

Sempozyum 2006 yılına kadar 10 cusu düzenlenene kadar hiçbir bildiri yayınlanmamış durumda idi ve onların ifadesine göre bu büyük bir eksiklikti. Çünkü her festival sonrası gelecek kuşaklara bırakabilecek bir dokumanın eksikliğinin giderilmesi gerekiyordu. Uluslararası Türk Halk Sempozyumu'nun Matusiteb'in himayesi altında düzenlenmeye başlamasından sonra, bildirilerin yayınlanması konusu ciddi olarak gündeme gelmiş ve Matusiteb'in gayretleri ile 1996-2000 yılları arasındaki dönem TİKA Makedonya Koordinatörlüğünün de desteği ile yayınlanmıştır. Makedonya dışından Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Arnavutluk, Romanya, Ukranya, KKTC v.b. devletlerden katılan bilim adamlarının ve araştırmacıların tebliğlerini kalıcı olarak bir kitapta toplayabilme imkanı olmuştur.

Kısaca HID-BAH-ŞEN FEST diye tanımlanan Çalıkli Hıdırllez şenliklerinde Makedonya'daki folklor topluluklarının gösterileri, bu bölge ile kültürel olarak bir bütünlük içinde olan Batı Trakya Türk Topluluğunun Gümülcine ve İskece bölgesinden katılımcılar, Bulgaristan'ın Kırçali, Mestanlı, Harmanlı bölgesi ile Deliormanlar bölgesinden Razgrad, Şumru, Silistre, Plevne bölgesinden gelen katılımcılarla, Türkiye'nin belli bölgelerinden katılan folkler ekiplerinin gösteri ile festival çok şenlikli olarak başlamaktadır. Türk Radyo ve Televizyonundan Türk Halk ve Sanat müziği sanatçıların konserleri festivalin akşam bölümünün en önemli kısmını teşkil etmektedir. Folkler gösterilerinden başka, geleneksel Çalıkli Yağlı güreşler ile bu bölgenin pehlivanları çimene çıkmaktadırlar. Güzel sanatlar ve el sanatları sergileri, fotoğraf sergileri, tiyatro temsilleri, futbol turnuvası, konferanslar ve Halk Kültürü Sempozyumları dolu dolu bir hafta çeşitli kültürel etkinlikler ile geçmektedir. Festivale Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Makedonya Türk Büyükelçisi, Valandova Belediye Başkanı mutlaka katılıp konuşma yapmaktadırlar.

Bölge insanın yaşantısının bütün güzellikleri ve ürünlerinin satışları alanda kurulan açık festival alanında teşhir edilmektedir. Etkinler sadece Valandova da sınırlı kalmamakta, sempozyum ayağı Üsküp te cereyan ederken, Türklerin yoğun olarak yaşadığı, Gostivar, Kalkandelen, Demre, Manastır, Ohri, Ustruga, İştıp, Radoviç ve Usturumca gibi şehirlerde de etkinliklerin belli kısımları yapılarak o bölge insanların da katılımı sağlanmaktadır. Festivalin günlük aktiviteleri bittikten sonra Çalıklı da bulunan TİKA nın katkıları ile çok iyi bir eğitim kurum haline gelen Namık Kemal İlköğretim okulunda bu bölgenin hanımları tarafından yapılan bütün güzel lezzetler misafirlere ikram edilmekte, bölgenin yemek kültürü hakkında da çok güzel bir imkan doğabilmektedir. Bütün yemekler imece usulüne göre hazırlanmakta her hünerli el en çok sevilen veya sevileceğini ümit ettiği ürününü sergilemektedir. Sofrada bu lezzetlerin bitiş hızları da misafirlerin verdiği notlar olmaktadır.

HID-BAH-ŞEN FEST düzenlenmesinde, maddi ve manevi destekte bulunan kuruluşlar, Makedonya Hükümeti Kültür ve Eğitim Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Matusiteb Başkanlığı, T.C.Halk Oyunları Araştırmaları Kurumu Genel Başkanlığı başta gelmektedir.

Çalışma sırasında hem 2015 hem de 2016 Çalıklı Bahar Şenlikleri festivaline katılım sağlanmıştır. Yörük Türkleri ile mülakat sırasında bizlerin Anadolu da unuttuğu birçok adettin nasıl yaşatıldığına tanık olundu.

Organizasyon komitesi başkanı Dr. Şenal Tahir ve abisi öğretmen Selami Tahir ile yaptığım mülakatlarda bu festivalin artık uluslararası bir kimlik kazandığını Balkanlar da yaşayan bütün yörüklerin bayramı olduğunu, TİKA ve Türkiye Makedonya Büyükelçiliği ve MATUSİTEB in bu aktivite için hiçbir fedakarlıktan kaçmadıklarını, festivalin sadece Valandova Çalıklı daki etkinliklerle kalmadığını Makedon Türklerinin yaşadığı her yerde Üsküp te, Gostivar da, Kalkandelen de, Ustrumca da, Radoviç te, İştıp te, Kırçova da, Köprülü de, Ohri de, Ustruga da yapılan birçok etkinliklerle halka ulaşmaya çalıştıklarını bahsettiler. Çalıklı Bahar Şenlikleri artık Makedonya'da da marka olmuş Valandova Belediye başkanın da çok önem verdiği bir yapıya dönüşmüş olması, şenliklerin öneminin arttığının bir kanıtıdır.

Nevruz, Türk'lüğün Ergenekon'dan çıkışını veya kurtuluşunu simgeleyen bir bayramdır. Türkistan'dan başlayarak Balkanlar'a kadar Ergenekon bayramı, Yeni Gün, Bahar Bayramı,

Baba Marta, Sultan Nevruz, 14 Mart vb gibi isimlerle altında kutlanır. Sadık Tural'ın belirttiği gibi “*Gök Tanrı dini çevresinde tabiat, tanrı, insani münasebetlerinin işaretlerini toplayan en eski törendir. Adriyatikten Çin denizine kadar, Türk dünyasının dört bir yanında tarih, coğrafi ve dini nedenlerle kutsanmış ve kutlanmıştır*”. (Hasan, 2006)

Makedonya Türklerinin mevsimlik bayramları arasında Sultan Nevruz yanında aşağı yukarı aynı coşku ile ve benzer şekilde kutlanan bir diğer bahar bayramı “Hıdırellez” bayramıdır.

Bu iki bayramın mevsimlik olması, kutsanma ve kutlanması bakımından birtakım benzer özellikler göstermektedir.

1-Başta her ikisi de mevsimlik ve bahar bayramıdır

2-Her ikisi bir nevi zaman simetriğini ve mevsimler arasındaki geçiş noktayı simgeler.

Nevruz 21 Martta gün ile gecenin eşitleştiği yani, gün ile gecenin 12 er saat sürdüğü bir zaman simetrisi noktasında kutlandığı gibi, 6 Mayıs ta kutlanan “Hıdrellez” (Hızır İlyas) de Anadolu da Türk halk takvimine göre 6 Mayıs Hıdrellez ile Koç katımı denen 8 Kasım arasındaki günler yılı ikiye ayırır. 8 Kasım ile 6 Mayıs arasındaki 180 güne Kasım günleri, 6 Mayıs ile 8 Kasım arasındaki 180 güne Hızır günleri denir.

3-Her ikisinin kutlanması sırasında bolluk ve bereketle ilgili bir takım benzer adetler ve örflerin Türklerin yanında Müslüman olmayan milletler tarafından da uygulanması bu iki bayramın ortak ve başlıca benzerliklerini oluşturmaktadır.(Hasan, 2006)

Makedonya ve Bosna-Hersek te “Sultan Nevruz”olarak bilinen Nevruz bayramı, genelde dini nedenlerle ve daha çok Bektâşi-Halveti çevrelerinde kutlanmaktadır. Kutlamalar yakın zamanlara kadar çoğunlukla tekke ve ev gibi kapalı ortamlarda yapılırdı. Nevruz arifesinde yani 20 Mart'ı 21 Mart'a bağlayan akşam için yemek hazırlanır aşure yapılır ve misafirlere ikram edilirdi. Gostivar da bu bayram vesilesi ile tekkede pişirilen aşure hısım akrabadan başka konu komşu veya ziyarete gelen bütün halka dağıtılırdı. Tekkede ve özel evlerde toplananlar o geceyi sabaha kadar ibadet ve zikirle geçirir. Makedonya'nın Orhi yöresinde 1/14 Mart gününe rastlayan Nevruzla ilgili olup aile bağılılığı, genç kızların kısmetlerinin açılması, sağlığın iyi yürümesi, saf, temiz ve pak durumların üstünlük kazanması, zararlı haşaratın yok olması,

bereketin artması ve istikbali öngörmek veya sezme gibi çeşitli temenni ve inançlarla ilgili adet ve uygulamalara rastlanılmaktadır. (Hasan, 2006).

Bunların başlıcaları şunlardır; (Makedonya da iken Makedon Türk halkı ile gerçekleştirilen katılımlı gözlemler sonucunda)

1-Yılbaşı hazırlıkları “kravay” adı verilen tepsi ekmeği ile “kol börek” adlı böreğin hazırlanması ile başlar. Arife günü hazırlanan ve mayasız tutulup yoğrulan “kravay” ın içine ev sahibi tarafından bir eski gümüş para karıştırılır. Yılbaşı bayramı olan ertesi gün erkenden pişirilir ve aile reisi tarafından parçalanıp ev halkına dağıtılır. Hangisine gümüş para kısmı isabet etmişse onun şanslı olduğuna inanılır. Kolböreğinin yapılışı esnasında ise ev hanım “Bu kolların birbirine sarıldığı gibi, ailenizde birbirine bağlı olsun inşallah” temennisinde bulunur.

2-Bekar kızların kismetlerinin açılması için evin dış kapısında bir salıncak kurularak, bekar kız yüzü sokağa olmak üzere salıncakta üç defa sallanır. Kızın annesi veya akrabalarından birisi bu sallanma sırasında “Kızımız sallanırken dışarı baktığı gibi kismetini de öyle çıksın” sözünü üç defa tekrarlar.

3-Aynı nedenle 1/14Mart sabahı tanyeri ağardığında kızın bir akrabası, kızın başına bir kabak koyar. Kabağın bir kenarı dörtgen biçiminde oyulur. Daha sonra kapak hızla kapıdan dışarı atılır. Çıkardığı sese göre damat adayının özelliği tesbit edilir.

4-Arife günü kuzu ayaklarıyla yapılmış kuru fasulye yenir. Kemikleri evin hanımı tarafından ya bir dolapta saklanır, ya da mutfağın duvarına asılır. Ertesi gün ağarmadan bu kemikler sokağa atılır ve bu sırada “Tahtakurular ve pireler bizde kışladı, dışarda yazlasınlar” temennesinde bulunulur.

5-Yine buna benzer bir adet de arife günü bulaşık bezinin güneşi görmemesi için tavana atılmasıdır. Bununla da haşaratın yok olacağına inanılır.

6-Hayvan besleyen aileler “boz” adı verilen mürver dalını kopararak süt yoğurt ve salkama kabı ile birlikte taşla altına konulur. Arife günü süt, yoğurt gibi çekildiği halde mürver dalı burada gübrenin ahırdan atılmasına kadar kalır. Bu adetin bereketle ilgili olduğuna inanılır.

7-Bereketle ilgili diğerk bir adet de konu komşu “piliç veya civciv” götürmektir. 1/14 Mart sabahı çocuklar “piliç veya civciv” olarak nitelendirilen çalı çırpıları toplayarak konu komşulara götürürler. Ev sahipleri buna karşılık çocuklara çeşitli armağanlar verirler. Bu çalı çırpı ocağa atılarak “Evimizde çok civciv ve bol bereket olsun temennesinde bulunurlar”.

8-Ohri Türklerinde diğerk bir adet de “Martinka” adını taşımaktadır. Arife günü “martinka” adı verilen iki çeşit bükme hazırlanmaktadır. Bunlardan birisi beyaz sarı iplikten, diğeri beyaz kırmızı iplikten yapılmaktadır. Sarı renkli bükme çocuğun boynuna kırmızı iplikten yapılmış bükme bayram gecesi dışarda bir gül dalına asılmaktadır. Bayram sabahı kırmızı martinka gül dalından alınır, yerine sarı martinka takılır. Bu adet kötülük, hastalık timsali sarı rengin kapı dışarı edilmesi, sağlık ve sıhhat timsali kırmızı rengin ev içine alınması anlamına gelmektedir. Çoğu zamanda kırmızı martinka ya bir gümüş para geçirilerek leyleklerin gelmesine kadar çocukların boynuna asılı olarak bırakılır. Leyleklerin gelmesinde bu tekrar gül dalına asılır. Gümüş paraları annelerine iade eden çocuklar bunun yerine geçer para alarak yoğurt satın alıp yerler. Yoğurt yenilmesinin adetiyle de bütün bir yıl boyunca çocukların yoğurt gibi saf ve temiz ve pak durumları temenni edilmiş olur.

9-Nevruz bayramı ile ilgili Ohri de, Manastır, Üsküp, Radoviç ve Valandova görülen bütün bu adet ve uygulamaların en yaygını “Martufal” oyunudur. Ama buna Radoviç te “Mantifal” denilirken, Üsküp te “Martifal” olarak bilinmektedir. Martufal diğerk Türk topluluklarında görülen niyet oyununun aynısıdır. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde “Baht açma” “Bahtiyar” “Martaval” “Dagara yüzük atma” “Çiçek ölçen” “Mani çekme” “Mantifar” gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Sebahat Mahmudi bu ismin anlamını “martu fal” yani “mart falı” olarak adlandırmaya çalışırken Kemal Güngör ise manti adıyla bilinen ilkbahar çiçeğiyle açıklamıştır. Geleceği öngörme veya sezdirme yani Hıdrellezde fala bakma biçiminde algılanan bu oyun Anadolu da olduğu gibi Makedonya Türklerinin Radoviç, Ohri, Üsküp vb gibi bölgelerinde de bilinmektedir. Bu adetin en iyi korunduğu Radoviç bölgesinde yerin tesbiti ile başlar. Bu yer gül bahçesi olmalıdır.

Ondan sonra içine “nişanlar” diye adlandırılan çeşitli eşyaların atılacağı yeni yeşil bir küp alınır. 6 Mayıs arifesinde güneşin batışından sonra dereden (veya çaydan) çeşmeden pınardan su getirip küpün içersine doldurulur. Doldurulan küp daha önce gül altında hazırlanmış bir çukura koyup “mantifal küpünün” konulduğu kadınlara bildirilir. Küpün konulduğu evin sahibi evde kalır,

kızlar ise köy yakınlarında kokulu otlar toplamaya giderler. Bu arada küpe nişanlar koyacak kadınlar birer birer gelip nişanları sahiplerinin adlarını bildirerek “*ne ise halim, o düşsün falım*” sözleriyle teker teker küpün içine atarlar. Bu nişanlar genelde düğme, yüzük, küpe, bilezik, iğne vb gibi kadınların üstünde bulunan şeylerden ibarettir. Her kadın kendi nişanı yanında kocası, oğlu, ebeveynleri ve kızkardeşleri için nişanlar koyabilir. Bu tür nişanlar özellikle orada bulunmayan veya gurbette olan kişiler için kullanılmaktadır. Kızlar kokulu otlarla döndüklerinde kadınlar mantifal küpünü kapamaya başlarlar. Küpün yetim bir kız çocuğunun başı üzerinde kapanması gerekir. Böyle biri bulunmadığı takdirde bir dul kadının başı üzerinde kapatılır. Küp kapayıp açan kadının önemli bir görev üstlenmesine rağmen özel bir adı yoktur. Bazı bölgelerde ise bu kız “*hıdrellez gelini*” olarak bilinir. Belirlenen kızın, toplanan otları küpün içine koyduktan sonra başını çemberler ile örtüp üzerine nişanlarla dolu olan küpü koyarlar. Ev sahibi olan kadın diğer kadınların huzurunda ve onların yardımıyla küpü kırmızı bezle örter ve bezi düğümleyip kapatır. Düğümün yerine bir kilit koyup “*Kırk bir dul karı kapadık, kırk bir kız açalım*” sözleriyle onu kapatır. Küpün kapatılma eyleminden sonra kadınlar evlerine dağılır. 6 Mayıs sabahı, banyo yapıp törenli bir bitiminde giyinmiş olan kadınlar evlerinde birer bardak süt veya ayran içerek mantifal küpünün bulunduğu yerde toplanırlar. Onlarla beraber küçük çocuklar ve buluğ çağına henüz gelmemiş olan erkek ve kız çocukları da gelirler. Hepsi toplandıktan sonra küpü kapatan kadın küpü alıp tekrar aynı kızın başına koyarak “*Kırk bir dul karı kapadım, kırk bir kız açarım*” sözleriyle kilidi açar ve anahtarı aynı yere koyar. Küpten çıkarılan kırmızı mendille küpün yanındaki kızın başını örtüp sol eline bir ayna verir. Bu adete iştirak edenlerin hepsi çember şeklinde küpün etrafında otururlar. Ev sahibi kadının işareti ile küpün yanındaki kız elini küpün içine sokarak bir avuç ot çıkarır. (Hasan, 2006). Bu sırada törene katılan kadınlar mani söylerler;

Mantifalın mantifal

Mantifalın başı var

Er kimlere düşerse

Devlet ile bahtı var

Üsküp te nişanları çıkarmaya ve mani söyleme başlamadan önce yönetici kadın tarafından

Martifalım fal ola

İçi dolu hal ola

Martifale gelenin

Muradı hasıl ola

Şeklinde bir dua okunur. Bu manilerin söylendiği sırada bütün hazır bulunanlar kızın elinden birer avuç ot alıp yüzlerine sürdükten sonra başlarına koyarlar. Adetin bu bölümüne “*devletiyle bahtı var*” nişan çekmeye denir. Ondan sonra nişanların çekilmesine başlanır. Kız sol elindeki aynaya bakarak sağ eliyle küpten bir nişan alır hazır bulunan kadınlardan biri de mani söyler. Mani bittikten sonra kız avuçunu açıp nişanını gösterir. Nişan sahibi de yakalayıp nişanını alır. İyi bir mani söylendiği zaman sevinir, bahtsızlık ifade eden bir mani söylendiği zaman da kaderine razı olur. En sonunda bütün nişanlar küpten çıktıktan sonra törene katılanlar küpün içinde bulunan suyla yüzlerini üç defa yıkayıp “*Gelecek yılda sağ olalım*” temennisinde bulunurlar. Tören bittikten sonra kadınlar biraz daha kalıp eğlenirler.

1,7,8 ve 9 sayılı adet ve uygulamalar “Tayane” “Enyovata bula” “Klidon”vb gibi değişik adlar altında Makedonlar, Ulahlar, Bugarlar ve Yunanlar arasında kutlanan bahar bayramlarında da görülmektedir. (Hasan, 2006)

4.2.9. Makedonya Türklerinde Bayram Kutlama Geleneği

Türkler 14. yüzyılın ortalarında Rumeli topraklarına geçtikten sonra, büyük kentlerden ziyade daha çok kırsal kesimdeki köylere yerleşmişlerdir. Osmanlı Makedonya’sında yaşayan uç beyleri de hep çiftlik hayatlarında hüküm sürmüşlerdir. Yavaş yavaş toplu yaşam biçimine ve toprağı işleme alışkanlığı kazanmalarına karşın, tarihsel Yörük geleneği olan küçük ve büyük baş hayvan besleme, hayvancılıkla geçinme geleneğini sürdürmüşlerdir. Bulgaristan ve Romanya da yaşayan Türkler çiftliklerde daha çok at koşarken, Yunanistan ve Makedonya dakiler öküzü tercih etmişlerdir.

Makedon Türklerin de dini bayramlardan Ramazan bayramı üç gün, Kurban bayramı da dört gün sürelidir. Her yıl otuz gün oruç tutma, her Müslüman için İslam dininin beş şartından biridir. Yılda bir kez kurban kesmek ise her Müslüman için zorunlu şart olmasa da ekonomik durumu

uygun Müslümanlar için farz sayılır. Cumhuriyet dönemine kadar Türkler tarafından hicri takvim kullanıldığı için, bugün bile dini bayramlar hicri takvimin zaman dilimine göre kutlanmaktadır.

Dini bayramlarda arife gününün ayrı bir önemi vardır. Arife (Arefe) günü Ramazan ve Kurban bayramlarının ilk günlerinden bir önceki gündür. Arife günleri, Makedon Türklerinde neredeyse bayram günlerinden daha önemli ve daha çok ciddiye alınıp saygı duyulan bir gündür. Özellikle kırsal kesim insanları arife gününde kesinlikle en zor ve en gerekli kır işlerini bile bırakırlar işe gitmezler. Aileler arife gününde bayram gününde giyecekleri giysileri hazırlarlar, evlerinin temizlik ve düzenleme işleri ile uğraşırlar, bayram günü için yenecek yemeklerin ön hazırlıklarını yaparlar. Küçük çocuklar günlerdir heyecanla bekledikleri giysilerini arife günü giyerlerse arkadaşları tarafından “*arife böceği*” olarak alaysı bir ad takılarak ifade edilirler. Arife günü neredeyse bayram gününden bile daha kutsaldır. Arife günü işe gidilmemesine karşın bayram günü öğleden sonra veya bayramlaşmadan sonra işe gidilir. Nohutlu ekmek mayasını, arife gününden bir gün önce, mahallenin hanımları her günkü ekmek mayasının dışında, nohutlu ekmek mayası mayalandırarak yaparlar. Her kişinin mayalandırdığı hamur, maya haline gelmez. Mayası tutan kadının eli, bozulmayan maya sahibi olarak çok uğurlu kabul edilir. Mayası olmayan kadınlar o mayası tutmuş kadının mayasından yararlanırlar. Daha arife günü küçük çörekler halinde yapılan nohut mayalı ekmekler üzerlerine un helvaları da konarak bayram gecesi evlere ve sokakta oynayan çocuklara dağıtılır ki, bu bir bayramı karşılama geleneğidir.

Bayram kuşluğu; Üsküp şehri ve civar köylerden gelen göçmenler, sabah kahvaltısına “Kuşluk” adını verirler. Bayram kuşluğu bu yöre insanları için yılın en önemli ve en bol yemek çeşidinin bulunduğu sabah “*Bayram yemeği*” geleneğidir. Rumelinin başka yörelerinde aynı biçim ve ciddiyette bayram kuşluğu hazırlanmaz. (Oflaz, 2009)

Bayram kuşluğunda önce ekşi çorbadan başlamak üzere, sulu yemekler (etli patetes, kuru fasulye vb.) den sonra muhakkak “Büryan” denilen tepside pirinç üzerinde bol et bulunan kapama gelir. Büryandan sonra sarımsaklı yoğurt ile haşlanmış “Samısa” ve sonunda baklava bayram kuşluğunun olmazsa olmazlarıdır. Bayram kuşluğunun en sonunda yenen, baklava tepsisinin en karşı tarafından yemek bittikten sonra alınan bir lokma tatlı vardır ki, bu tatlı lokmasına “Kısmet açan-Gurbet kavuşturan” lokaması denir. Bayram kuşluğu sofradaki en yaşlının el kaldırarak yüksek sesle okuduğu sofrada duası ile yemek son bulur. Bayram namazına tüm ailenin bütün erkekleri katılır. (Oflaz, 2009)

Bayram namazına katılmayan erkek yok gibidir. Bayramlaşma bayram namazından sonra erkeklerin eve gelmesinden ve bayram kuşluğundan önce yapılır. Bayramlaşma, ilk kez camide bayram namazından çıkan erkekler arasında başlar. Daha sonra erkekler mezarlığa giderek yakınlarının mezarı başında, Fatihalar okuyarak bir anlamda ölüleri ile bayramlaşırlar. Evin erkekleri camiden ve mezarlıktan eve gelirken rastladıklarını da bayram kuşluğu için eve davet ederler. Üsküp ve civarında bilinen ama çokça da yapılmayan bir gelenek de bayram namazından eve ilk gelen erkekler eve girmeden önce ailede hayvanların bulunduğu yere, ahıra giderek hayvanları ile de bayramlaşma yapmalarıdır. (Oflaz, 2009)

Ev halkı arasında bayramlaşma ancak bu olaydan sonra erkekler eve girdikten ve bayram kuşluğu yenmeden önce yapılır. Bayramlaşma töreni yaş sırasına göre küçüklerin büyük olanların ellerini öpmeler biçimiyle yapılır. Evdeki bayramlaşma töreni bittikten sonra yaşça küçük olanlar büyük komşu, hısım ve akrabaların bayramlarını kutlamak üzere bayram ziyaretlerine giderler. Küçük çocuklar ise evleri dolaşarak büyüklerin ellerini öperek bayramlarını kutlarlar ve bayramı kutlanan büyükler, küçük çocukları sevindirmek için onlara para, şeker ve mendil gibi bayram armağanları verirler. Aşık Veysel'in aşağıdaki şiiri ile Yörükler de hayvanla bayramlaşmanın geleneğinin ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz. (Oflaz, 2009)

“Dağdan kütür kütür hezen indirir.

İndirir de ataşlara yandırır.

Her evin devliğini öküz döndürür.

İrençberler hoşça tutun öküzü.

Öküzün damını alçacık yapın.

Boş koman, altını kuruluk sepin.

Koşumdan koşuma gözünden üpün.

İrençberler hoşça tutun öküzü.”

4.2.10. Makedonya’da Yaşayan Türklerin Meslek Tercihleri Ve Karşılaşılan Zorluklar

Makedonya’ya yaptığım çalışma ziyaretlerimde, orada yaptığım görüşmelerde ve literatür taramalarım sonucunda Makedonya’da yaşayan Türklerin meslek tercihleri ve karşılaşılan zorluklar ile ilgili aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Makedonya Eski Yugoslavya’nın ekonomik yönden en az gelişmiş cumhuriyetlerinden biriydi. Dağılmadan önce, Yugoslavya’nın gayri safi mal ve hizmet üretiminin %5 i kadar bir üretimi gerçekleştiren Makedonya; Yugoslavya’nın dağılmasıyla merkezden yapılan desteğin kalkması, Yunanistan ile problemler yaşaması, serbest ticaret imkânlarından yararlanamaması gibi etkenlerden dolayı ekonomik anlamda oldukça zorluklar yaşadı. 1990 sonrası serbest piyasa uygulamasına geçilen ülkede 2001 yılında yaşanan güvenlik krizi ile sanayi üretiminin % 5,6 oranında küçüldüğü görülür. (Matusiteb, www.matusiteb.org.mk 2016)

Makedonya’da çalışan işgücünün dağılımı genel olarak şöyledir; % 2 madencilik, % 5,5 dericilik, % 14,5 gıda, %15 tarım , % 27 tekstil, % 36 ticaret, turizm, esnafılık, küçük ölçekli işletmeler, bankacılık ve diğerleridir.(Matusiteb, www.matusiteb.org.mk 2016)

Makedonya’daki temel makroekonomik göstergelerden biri olan Gayri Safi Milli Hâsıla 2005 yılında 4,5 milyar Euro düzeyindedir. Bu bağlamda Kişi Başı Gelir 2200 Euro’dur. Bu kişi başı gelir ile Makedonya düşük gelirli ülkeler grubunda yer almaktadır. Enflasyon oranının % 0,6 gibi çok düşük çıkması, ülkede üretimin olmadığını bir göstergesidir. Keza, işsizlik oranı % 36,5 civarındadır. Ücretler son 3 yıldır yerinde sayarken, 3 yıl öncesine kadar Bulgaristan ücretlilerinin dört katı, Sırbistan-Karadağ ortalama ücretlilerinin iki katı kadar ücret alan Makedonya vatandaşları bugün bu iki ülkenin gerisinde kaldığı görülür. Birçok fabrikanın üretime son vermesi sonucunda iç talebi karşılayamayan Makedonya, artan talebi ithalat yoluyla karşılamaya çalışmaktadır. 2005 yılında (aralarında Türklerin de bulunduğu) ülkeye giren yabancı yatırım miktarı 97,07 milyon dolar’dır. 2004 yılında bu rakamın 157 milyon dolar civarında olduğuna dikkati çeken uzmanlar, ülkeye giren yabancı sermaye miktarının 1/3 oranında gerilediğine dikkati çekmektedirler. Ekonomik hayata katkı sağlaması beklenen yabancı yatırımcıların arasında Koç Holding (RAMSTORE alış veriş merkezi), Zorlu Holding (TAÇ Perde) gibi Türk girişimcilerde bulunmaktadır. (Matusiteb, www.matusiteb.org.mk 2016)

Makedonya’da istihdam ve yatırımların yetersizliği, insanların alım gücünün olmaması, işsizliğin fazla olması gibi etkenler insanların farklı ülkelere gitmesine yol açmaktadır. Ekonomik ihtiyaçlarla birlikte gündeme gelen bu hareketlilikte Türkler de vardır. Ülkedeki ekonomik dengenin kurulmasında, dış yardımların kayda değer katkısı olmakla beraber yetersizdir.

Ülkede herkes gibi Makedonya Türklerinin de ekonomik yönden zorda oldukları görülmektedir. Zira 1990 sonrasında gerçekleşen yeniden yapılanmayla birlikte işsizlik oranının artması Türkleri de etkiledi. Genel anlamda değerlendirildiğinde ülkedeki işsizlikte sağlık hizmetlerinin ücretsiz olmasının da etkili olduğu ifade edilmektedir. 2004 sonu itibariyle ülkede 385.000 kişinin işsiz olduğu belirtilmektedir. Özelleştirme vesilesiyle birçok Türk çalışanın işine son verildiği ülkede, İş Bulma Merkezi kayıtlarına göre işsiz olan Türk sayısı 15.800’dür. Türklerin devlet görevlerinde az temsil edilmeleri, ekonomik yönden zayıf olmaları, Türkçe eğitimin yetersizliği, anayasal hakların uygulanmaması gibi konular da bir takım aksaklıkların olduğu İnsan Hakları İzleme Komitesi’nce de belirtilmektedir. (Matusiteb, www.matusiteb.org.mk 2016)

Batı Makedonya Türkleri, ziraat, hayvancılık, ticaret, plastik kapı ve pencere üretimi, mobilyacılık, pastacılık, kebabçılık, pazarcılık, taksicilik vb. işlerle uğraşmaktadırlar. Ayrıca çok az bir kısmı da devlet işinde çalışmaktadır. Doğu Makedonya Türkleri ise daha ziyade odunculuk, ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Günümüzde Türklerin çalıştığı iş alanları özetle Tablo 12’de gösterildiği gibidir.

Tablo 12. Makedonya Cumhuriyetinde çalışan Türklerin (toplam 12.474) mesleklerine göre dağılımı.

Meslekler	Çalışan Sayısı	Oran (Yüzdeler)
Tarım ve Hayvancılıkta	5069	38
Sanayi ve Madencilik Sektöründe	1591	13
İnşaatta	1128	9.5
Ticarete	983	8.5

Eğitim ve Kültür Sektöründe	729	6
Zanaatılık ve Hizmetlerde	571	5
Sağlık ve Sosyal Hizmetlerde	567	5
Devlet İdari Organlarında	500	4
Ulaştırma Sektöründe	491	4
Komnel İşlerde	417	3.5
Mali ve Teknik İşlerde	219	2.5
Ormancılıkta	134	1
Turizm hizmetleri sektöründe	76	0.6

(Matusitab, www.matusiteb.org.mk 2016)

Devlet kurumlarında alışan Türklerin toplam sayısı; 1997 yılında 1999, 2000 yılında ise 1796'dır. Bu tarihler arasında Makedon ve Arnavutlarda artış görülürken, Türklerde %10,5 (203 kişi) azalma olduğu görülür. Türkler ve diğer azınlıklar da görülen bu azalmada son yıllarda kurulan Makedon–Arnavut koalisyon Hkmetlerinin özellikle kendi insanlarına (Parti yandaşlarına) sahip çıkıp, yeni işbaşi yapma imknları sağlamasının önemli bir rolü vardır. (Hoca,1999)

Buğn kamuda alışan Türklerin sayısı (resmi verilere göre) %4 civarında olması gerektiği halde % 1,3 veya % 1,9'dur. 2003'te hakça temsil esasına göre polisliğe alınan (değişik etnik kökene mensup) 1156 kişiden 76'sı Türk'tür. Bu sayı eğitime alınanların sayısına göre ise % 6,5 civarındadır. Ancak genel orana vurduğunuzda bunun düştüğü görülür. Mesela Eğitim ve Bilim Bakanlığında 1300 civarında Türk alışması gerektiği halde bu sayı 570 civarındadır. Mayıs 2005'te Makedonya Türk İş Adamları Birliği kuruldu (MATİB). 60 firmanın yesi olduğu MATİB; Türk firmalarının daha iyi şartlara ulaşması, i ve dış ticaretin geliştirilmesi, ekonomik açıdan

Türlere yönelik istihdamın arttırılması gibi hedefler doğrultusunda hareket edileceğini belirtmektedir.(Hoca, 1999)

4.2.11. Makedonya'daki Siyasal Sistem ve Türklerin Siyasal Örgütlenmeleri

Makedonya'daki alan araştırması sürecinde yazar Mustafa Bereketli, Matusiteb'in eski başkanı Tahsin İbrahim, yardımcısı Nuri Mazlum, İbni Sina Makedon Türk Tıp Çalışanları başkanı Coşkun Kerala ve Kalkandelen Üniversitesi Beden Eğitimi öğretim üyesi Metin Dalip, Üsküp'te yaşayan Makedon Arnavut gazeteci Ramadan Ramadani, Makedon Türk yazar İlhami Emin Sipahi ve Gostivar Uluslararası Vizyon üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Abdülmecit Nurettin ile yapılan görüşmeler sonucunda Makedonya'daki siyasal sistem ve Türklerin siyasal örgütlenmeleri ile ilgili olarak aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ile birlikte hazırlanan yeni anayasa ile ülkenin idari ve siyasi yapılanması belirlenmiştir. Bu bağlamda, kuvvetler ayrılığı esas alınarak yasama, yürütme ve yargı birer erk olarak örgütlenmiştir. Yasama yetkisi hükümetin, yürütme ise meclise ve cumhurbaşkanının yetkisidir. Meclis ise halkı temsil eden yasama organıdır.

Abdülmecit Nureddin ile yapılan mülakaat sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

“Cumhurbaşkanın sembolik gücünün haricinde, hükümetin etkin yürütme gücü vardır. Cumhurbaşkanı halk tarafından beş yıllığına seçilir. İki defa üst üste seçilme hakkı vardır. Cumhurbaşkanlık yetkisinin düalist olması sistemi kuvvetler ayrılığındaki çatışmalara neden olmaktadır.

Yargı yetkisi ise özerk olan ve bağımsız devlet organı gibi hareket eden mahkemeler tarafından kullanılır. Yargıdaki güç erkini bertaraf etmek için 2006 yılında düzenlenen Mahkemeler yasasına göre Makedonya 27 bölgesel mahkeme ve dört temyiz mahkemesi (Üsküp, İştıp, Manastır ve Gostivar) idari mahkemesi ve yargıtaydan oluşturularak yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Yargıçlar, anayasa, yasalar ve uluslararası antlaşma düzenleme ve normları esas alarak görevlerini ifa etmektedirler.

Parlementer yönetim biçiminin esnek yapısı sonucu kuvvetler ayrılığındaki yetkinin birbirinin iç içe geçmesi ve oluşan yapısı Makedonya'daki yetki sarmalını oluşturmaktadır. Nitekim meclisin asli görevi yasama olmasına rağmen mecliste verilen

gensoru güvenoyu gibi mekanizmalar sayesinde yürütmenin yetkisine girmektedir. Anayasal ihlal durumunda cumhurbaşkanına karşı kullanılan vatana ihanet suçu yöntemi, meclisin yürütmeye müdahil olduğunun bariz göstergesidir. Fakat yürütme organı da yasama organının görevine fesih yoluyla son verebilir. Fakat yasama organı olan meclis ise, yargı türlerinin belirlenmesi, yargı kanunları, adli bütçenin oluşturulması, başsavcı seçimi, onbeş üyeden kurulu yargı konseyi seçimi gibi durumlarda yasa düzenlemeleri veya kararlar ile yargıya etki etmektedir. Hükümet ise yargıya yasa tasarısı ve kanunların getirilmesi için teklifte bulunması ile (kanunların %97 si hükümet tarafından teklif edilmektedir) müdahil olmaktadır. Cumhurbaşkanı ise veto yetkisi sayesinde hükümet tarafından oy çokluğu ya da oy birliği ile getirilen herhangi bir yasayı veto ederek yasamayı etkilemektedir”.

Makedonya'nın siyasi ve idari yapısı “karma sistem” olarak isimlendirilir. Karma seçim sisteminde parlamento da iki tür üye bulunmaktadır. Bir kısım üye dar bölgelerden tek tek seçilmektedir. Diğer kısmı ise partilerin ülke genelinde aldıkları oy oranlarına göre de parti listelerinden milletvekilleri seçilmektedir. Böylece parlamento da dar bölgeden seçilen veya parti listelerinden seçilen iki tür üye bulunmaktadır. Ülkede benimsenen bu sisteme göre çoğunluğu oluşturan parti hükümeti kurmakla yükümlüdür fakat icraatlardan meclise sorumludur. Çünkü yürütme iki mekanizmadan gerçekleşmekte aynı zamanda yürütmenin dengesiz kanadını temsil etmekte, yasama ve yürütme özelliklerine de sahiptir. Lakin bu sistemin standartlarını oluşturan bazı özelliklerden yoksundur. Nitekim yürütmenin meclis fesih yetkisi, vekil statüsünün bakanlık statüsü ile uyumlu olmaması gibi durumlar söz konusudur. O yüzden karma sistem olarak nitelenmektedir. Halbuki saf parlamenter sistemde bu tür teammüllerden arındırılmıştır. (Nureddin, 2012), (Hoca,2011)

Nitekim karizmatik ve otoriter yapısı ile Kiro Gligorov cumhurbaşkanlığı döneminde (1998 e kadar) karma sistem olarak nitelendirilen Makedonya sistemi fiili başkanlık sistemi olmuştur. Bunun aksi olarak Boris Traykovski cumhurbaşkanlığı döneminde karma sistem fiili parlamenter sisteme bürünmüştür. Burada esas oluşturan, cumhurbaşkanı seçilen kişinin siyasi kimliği ile olan ironik bağıdır. 2008-11 yılları döneminde gerçekleştirilen koalisyon sayesinde ülkede fiili olarak başkanlık sistemine bürünmüştür. Söz konusu dönemde meclisin 2/3 çoğunluğunu bulduran ve cumhurbaşkanının iktidar partinin adayı olmasından ötürü yasama, yürütme ve

yargıdaki mutlak hakimiyet ülkenin başkanlık sistemi gibi yönetim biçimini almıştır. (Nureddin, 2012), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Siyasi ideolojilerin ağır bastığı bir ortamda bağımsız bir cumhurbaşkanının seçilmesi halinde yasama ve yürütme arasında dengeyi sağlayacağı muhakkaktır. Fakat ideolojinin hakim olduğu Makedonya da bağımsız adayın kazanması olanaksızdır. Makedonya da “Cohabitation ilkesi” vardır. Cumhurbaşkanı ve meclis için ayrı genel seçimler yapılmakta bu da mecliste ve cumhurbaşkanlığında farklı görüşlerden (hatta karşı görüşlerden) kişilerin veya partilerin yer almasına neden olmaktadır. Bu durum “Cohabitation” olarak adlandırılır. Cumhurbaşkanı ve Başbakanını aynı siyasi partiye mesup olmaları halinde hükümet başkanlığı görevini Cumhurbaşkanı üstlenir. Cohabitation dönemlerinde ise hükümet başkanı başbakandır ve cumhurbaşkanının birçok yetkisine ortak olur. (Hoca, 2011), (Nureddin, 2012)

Makedonya'nın bağımsızlığı ile birlikte kabul edilen yeni anayasa ile diğer azınlıklar da olduğu gibi Makedonya'daki Türkler de birçok kültürel ve sosyal haklardan mahrum kalmışlardır. Bu sistem neticesinde Makedonya Türklerinin sistematik bir şekilde yozlaşma politikaları ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Makedonya'daki ulus devlet inşası yönündeki bu girişimlerin akabinde Türklerin izole edilmelerini ve marjinalleşmelerini tetiklemiştir. Makedonya ki Türkler bu durumdan rahatsız oldukları için tek partili sistemden çok partili sisteme geçerken politik örgütlenme hakkını elde etmeyi başarmışlardır. (Nureddin, 2012), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Makedonya Türkleri 1 Temmuz 1990 yılında “Türk Demokratik Birliği” adında siyasi dernek kurdular ve bu dernek resmen 27 Haziran 1992 de 2. Olağanüstü kongresinde Türk Demokratik Partisine (TDP) dönüştü. 1994 seçimlerinde bir milletvekili çıkardı. 1995 Mayıs ayında TDP yönetiminden memnun olmayan muhalif kanat Türk Hareket Partisini (THP) kurdu. 17 Kasım 1996 daki yerel seçimlerde TDP nin adayı %56.53 oyla Merkez Jupa nın ilk seçilen Türk Belediye Başkanı oldu. Seçimler sonucunda ülke genelindeki belediyelerde toplam 1902 meclis üyesinin 42 sini Türkler kazandı. (Nureddin, 2012), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Makedonya siyasi sahnesinde yer alan hiçbir Türk partisi arasında ideolojik fark mevcut değildir. Farklı yapılanmalara iten unsur ise, yönetimde yer alan siyasal etki oluşturan zümrelerin uzun

süre siyasetteki varlığı sonucu söz konusu “maraz döngü” yü oluşturmalarıdır. Siyasal etki tekelinde bulunduran akıl zümrelerin “otoriter-totaliter” güç mücadelesi, kitlelerin gelecek kaygısının alt yapısını oluşturmaktadır. Buna istinaden Makedonya’daki Türk siyasal yapılanmaları bu şekilde ki bir seçim sistemi ile tek başına (koalisyona katılmadan) milletvekili çıkarması olanaksızdır.(Hoca, 2011), (Nureddin, 2012)

Türk toplumu ülkenin yaklaşık 95 farklı yerleşim biriminde yaşamaktadır. Bu durum siyasal bütünleşmeyi pekiştirip, lokomotif potansiyele ulaşmasını engellemekte, siyasi yapıların çokluğu, ölç alma dürtüsü, ülkenin siyasal yapılanması ve projeksiyonların analiz edilip vizyon oluşturulamaması, söz konusu siyasal etkinliğin siyasal üstünlüğü gerçekleşmesini sekteye uğratmaktadır. (Nureddin, 2012), Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk

Sani Luşi ile yapılan sohbet de elde edilen bilgiler ışığında, 11 Aralık 2016 tarihin de yapılan seçimlere yine siyasi partiler blok tarzı yapıları ile girdiler iktidar bloğunda yer alan Türk Demokrat Partisinden bir milletvekili 6. Seçim bölgesi Gostivar’dan, muhalefet kanadında yer alan Türk Hareket Partisinden de bir milletvekili 1. Seçim bölgesi Üsküp ten parlamantoya girmeye hak kazanmıştır. Üsküp teki seçimin galibi bu seçimlerde muhalefet bloğu olmuştur. Yörük Türklerinin ve Türk kimliğini kabul edip Türkçe konuşan Romanların Doğu Makedonya da bir tek milletvekili çıkaramamaları bu seçim yapısının sonucudur.

Kültürel Türklüğün kabul edilmesi ve bu konuda ki çabalar birçok halkı Türklük çatısı altında buluşturacaktır. Makedonya daki Kültürel Türklük sadece Makedon Türklerini değil aynı zamanda Doğu Makedonya ki Yörük Türklerini ve Romanları, Batı Makedonya da Torbeşleri ve Arnavutları, Üsküp merkez ise Arnavut ve Torbeşlilere ilaveten Boşnak’ları da kapsayacağı muhakkaktır. Kültürel Türklük çatısı altında birleşme siyasi hırsları da bir kenara bırakmayı, her halka azami derece saygılı olmayı ve hakça temsili de gerektirmektedir. Son seçimler de 5 milletvekili çıkaran çoğunlukla Arnavutların temsil ettiği Besa partisi de boğa girmeden Makedonya parlamenter sisteme girilebileceğini göstermiştir. Makedonya’daki Türklerin parlamenter seçim sisteminin bölgelere bölünme yerine ülkenin bütünü içeren bir seçim sistemine dönüşmesi durumunda çıkaracağı milletvekili sayısı 6 ile 8 arasında değişebilecektir. Makedonya daki hükümetin 61 milletvekili ile kurulabileceği gerçeğinden bu sayının Makedonya siyasi hayatında ne kadar önem taşıdığı aşikardır.

Konstantinos Tsitselikis in Makedonyadaki Türkler ile ilgili bir çalışmasındaki 1994 seçim sonuçlarına baktığımızda tabloyu net olarak görebiliriz.

Tablo 13. Makedonya'daki 1994 seçimleri

Yüzölçüm	25.713 km kare
Nüfus	1.945.932
Başkent	Üsküp (Nüfusu 540.000)
Şehir Nüfusu	%59.7
15 yaşın altındakilerin nüfusa oranı	%24
Makedonlar	%66.5
Arnavutlar	%22.9
Türkler	%4
Romanlar	%2
Sırp, Ulah ve Diğerleri	%4.6
Aylık kazanç ortalaması	9.775 dinar (1998)

Kaynak:(Tsitselikis, 2006).

Tablo 14. Makedonya da yıllara göre yapılan nüfus sayımlarındaki değişiklikler

	1953	1961	1971	1981	1991	1994
Makedonlar	860.699 %66	1.000.854 %71.2	1.142.375 %69.3	1.279.323 %67	1.328.187 %65.3	1.288.330 %66.5
Arnavutlar	162.524 %12.5	183.108 %13	279.871 %17	377.208 %19.8	441.987 %21.7	442.914 %22.9
Türkler	203.938 %15.6	131.484 %9.3	108.505 %6.6	86.591 %4.5	77.080 %3.8	77.252 %4
Romanlar	20.462 %1.5	20.606 %1.5	24.505 %1.6	43.125 %2.3	52.103 %2.6	43.372 %2.3
Ulahlar	8.668 %0.7	8.046 %0.6	7.190 %0.4	6.384 %0.3	7.764 %0.4	8.467 %0.4
Sırp	35.112	42.728	46.465	44.468	42.775	39.260

	%2.7	%3	%2.8	%2.3	%2.1	%1.9
Diğerleri	13.111	19.177	38.350	72.037	84.068	36.922
	%1	%1.4	%2.3	%3.8	%4.1	%1.9
Toplam	1.304.514	1.406.003	1.647.308	1.909.136	2.033.964	1.936.877

Kaynak: (Tsitselikis, 2006).

1981 de 101.292 Türk'ün 86.591 ü Makedonya da yaşarken diğerleri Makedonya dışında ikamet etmektedir. 1953 de Türklerin nüfusu Arnavutlardan daha fazladır. Ocak 1948 de 17 Makedon Türkü Yücelciler olarak terörist ilan edilerek öldürülmüştür. 1953 ve 1966 da birçok Arnavut ve Slav kendini Türk olarak ilan edip Türkiye ye göç etmişlerdir. Müslüman Slavlar 1953 de 1.595 iken, 1961 de 3.002, 1971 1248 1981 de ise 39.55 olarak kendileri deklare etmişlerdir ve Türk olarak kendilerini gördüklerini ifade etmişlerdir. Makedonya da bir bölgede yaşayan etnik grup %20den fazla ise onun dili de resmi dil olarak kabul edilir. Türklerin çoğunluğu Üsküp, Gostivar, Debre ve Struga da bulunurken, Makedonca konuşan ama kendini Türk olarak tanımlayanlar ise Rostuse, Debreste, Plasnica, Lisicani de yaşamaktadır. (Tsitselikis, 2006)

Makedonya daki altı seçim bölgesi, toplam 120 milletvekili her bölgeden 20 adet çıkacak şekilde düzenlemiştir. Yurd dışında yaşayan Makedonlar'ın üç milletvekili çıkarma hakkı vardı.

Coşkun Kerala ile yaptığım görüşmede Makedon Devletinin verilerine girerek bana aşağıdaki bilgileri aktardı.

Birinci seçim bölgesi Üsküp merkezdir. Seçmen sayısı 279 bin dir.

İkinci seçim bölgesi Üsküp Gazi Baba, Çayır, Gorçe Petrov, Aracino, Şutto Arizoli dir. Seçmen sayısı 279 bindir.

Üçüncü seçim bölgesi Köprülü, İştıp, Koçana, Eğri Palanka, Kiliseli, Minisa, Delçova, Berova, Kratova'dır. Seçmen sayısı 277 bin dir.

Dördüncü seçim bölgesi, Pirlepe, Ustrumca, Negotina, Radoviç, Gevgeli, Kavadar, Valandova, Demirkapı ve Doyran dır. Seçmen sayısı 277 bindir.

Beşinci seçim bölgesi, Manastır, Resne, Ohri, Ustruga, Kırçova, Kruşeva, Demir Hisar, Plasnitsa dır. Seçmen sayısı 272 bin dir.

Altıncı seçim bölgesi, Gostivar, Kalkandelen, Tearsa, Debre, Roştusa, Vrapşišta, Banisa, Merkez Jupa. Seçmen sayısı 277 bin dir.

Yukarıdaki seçmen sayılarına göre Makedon Türklerin milletvekili çıkarabilmesi için en az bir bölgede ortalama 7000-7500 oy almaları gerekiyor. Bu sayıyı bulmak için Makedon Türk siyasi partilerin iş birliği yapması gerekirken şu anda oylar üç partiye bölüyor. En büyük oy potansiyeline sahip Makedon Türklerin partisi Makedon Türk Demokrat Partisi ortalama seçmen sayısı 30-35 bin, parti başkanı Kenan Hasibi Eylül 2016 da parti başkanlığından istifa etti. Diğer Makedon Türk partileri, başkanlığını Adnan Kahil in yaptığı Makedon Türk Hareket Partisi oy oranı 1000-1500 ve Başkanlığını Erdoğan Saraç ın yaptığı Makedon Türk Milli Birlik Hareketi oy potansiyeli 500-1000. Makedon Türk Partilerin deki bu bölünmüşlüğü'nün en büyük sebebi, parti başkanları arasındaki düşünce ve öncelik farklılıklarından oluşuyor. Makedon Türk oylarının bölünmesi sonucu, Makedon Parlementosunda Türklerin yeteri kadar temsilinde sıkıntı yaşanması da buna bağlı olarak geliyor. (Matusiteb, 2016 www.matusiteb.org.mk)

4.2.12. Makedonya Demokratik Süreçlerinde Türkler

Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk “*Tarihi yazmak bazen tarihi yaratmaktan zordur*” demiştir. Birlik gazetesi, Makedonya Türklüğünün tarihidir. Yugoslavya da dolayısı ile Makedonya da yaşayan milletlerin milli esaslara dayanan siyasi parti, cemiyet, dernek veya başka teşkilatler kurmaları ardından, Türkler de eğitim, sosyoekonomik kültürel ve siyasi sorunlarına çözüm getirmek amacıyla milli esaslara dayanan TDB (Türk Demokrat Birliği) adında bir dernek kurmuşlardır. (İslamoğlu, 2006)

1990 yılında yapılan ilk seçimlerden sonra 1991 de nüfus sayımı yapılmıştır ama Arnavutlar bu sayımı boykot etmişlerdir. Sayım sonuçlarında Türklerin Makedonya nüfusunun %4.79 u nu oluşturduğu belirlenmiş ama bu oran sonra %4 in altına düşürülmüştür. 1991 yılında Makedonya'nın bağımsızlığı için yapılan referandumda Türkler yoğun bir şekilde katılıp evet oyu vermişlerdir. (İslamoğlu, 2006)

1992 de TDB nin II. kurultayında dernek Türk Demokratik Partisi'ne dönüştürülmüştür. TDB nin bir siyasi parti olarak faaliyete başlamasıyla Gostivar da Güven Türk Partisi adında ikinci bir Türk Partisi kurulmuş ama Makedonya siyasi sahnesinde hiçbir iz bırakmadan kaybolmuştur. TDP nin ilk ciddi mücadelesi Merkez Jupa köylerinde Türkçe eğitim verilmesi konusunda

olmuştur. 2000-01 eğitim öğretim yılında Merkez Jupa Türkleri anayasal haklarına kavuşmuşlar, Türkçe eğitim görmeye başlamışlardır. Bu soydaşlarımızın anayasal haklarına kavuşmalarında 1999 yılında kurulan THP ve dönemin hükümetinde Devlet bakanlığı görevinde bulunan Adnan Kahil'in de katkıları olmuştur. 1994 yılındaki seçimlerde 19. seçim biriminden TDP milletvekili seçilen Dr. Kenan Hasip demokratik süreçlerden bu yana Türklerin ilk milletvekili olma ünvanını elde etmiştir. Dört yılı süresince Türklerin sorunlarını parlamento kürsüsünden dile getirme fırsatını bulmuştur. 1994 seçimlerinden sonra 1996 belediye seçimlerinde TDP Merkez Jupa ve Aşağı Banitsa olmak üzere iki belediye başkanlığını kazanmıştır. (İslamoğlu, 2006)

1998 seçimlerinde TDP, Romanların Bütünsel Emansipasyon Partisi, Boşnakların Demokratik Eylem Partisi ve Romanların Demokratik Progresif Partilileri ile oluşturdukları seçim platform üzerine Kültürel Hoşgörü ve Vatandaş işbirliği hareketinin kurulduğu bu ittifakın Makedonya Sosyalist Partisi ile seçim ittifakı yaptığı seçimlerde tam bir hüsrana uğramıştır.

Seçimlerden duyulan hoşnutsuzluk üzerine TDP deki muhaliflerden 1999 ekim de THP (Türk Hareket Partisi) merkezi Üsküp te olarak kurulmuş başına da daha önce devlet bakanlığı yapan Adnan Kahil getirilmiştir. Bundan sonraki dönemde Makedonya siyasi sahnesinde iki Türk partisi faaliyet göstermiştir. 1999 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde TDP cumhurbaşkanı olarak VMRO adayı Boris Traykovski'yi destekleyerek, parlamento seçimlerindeki kaybı kapatmak istemiştir. 2000 yılında belediye seçimleri yapılmış iki Türk partisi seçimlere girmiştir. (TDP ve THP). TDP Merkez Jupa ve Vrapçište de Belediye başkanlığını kazanmış ama Arnavutların Demokratik Partisinin (ADP) itirazı üzerine onlarında VMRO hükümetine ortak olup, mahkemelere baskı yapması üzerine itirazları kabul edilmiş ve ADP seçimi kazanmıştır. Bu durum Makedonya da bir hukuk devleti olmadığı, ülkenin günden güne çöküşe sürüklendiği demokrasinin yerini dayatma ve kaba kuvvete aldığı şeklinde yorumlanmıştır. (İslamoğlu, 2006)

İşte böyle bir ortamda 1 Mart 2001 tarihinde kimliği bilinmeyen bir grup silahlı Arnavut, Makedon cumhuriyetinde ordu ve polise saldırarak silahlı çatışmalar başlamış 2001 krizi patlak vermiştir. Ohri çerçeve antlaşması ile ülke Makedonlar ve Arnavutlar arasında paylaşılmasına zemin hazırlanmıştır. T.C. Üsküp Büyükelçiliğinin ilk aşamada Türk siyasi partilerinin birleşmesi konusundaki çalışmalarında başarı sağlanamamıştır. 2002 parlemeonto seçimlerinde TDP Makedonya için birlik ittifakanın içinde yer alarak parlamentoya iki milletvekili sokmayı başarmıştır. Elde edilen başarının ardından partinin profesyonelleşmesi konusunda çalışmalar

başlamıştır. 2002 parlamanto seçimlerinde VMRO-DPMNE listesinde milletvekili adayı olarak yer alan THP başkanı Adnan Kahil de milletvekili seçilerek parlamento da üç Türk milletvekili yer almıştır. 2002 seçimleri arifesinde Makedonya Türklerinin Kalkınma Partisi adında yeni bir sözde Türk partisi siyasi sahnesine çıkmıştır. Balakan İdris Şahin 2002 seçimlerine DEB (Demokratik Entegrasyon Birliği) partisiyle ittifak kurarak girmiş ama başarılı olamayarak siyaset sahnesinden kaybolmuştur. (İslamoğlu, 2006)

Başarısızlıkların sebebin de sadece devletin, diğer parti ve milletlerin TDP ye ve Türklere uyguladıkları politikada aramamak lazımdır. Sebep olarak, Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, özellikle 1991 anayasasının getirilmesi, 2001 Ohri çerçeve anlaşmasının imzalanması ve son olarak bölgesel bölünme yasasının getirilmesiyle ortaya çıkan durumlara gereken tepkiyi göstermeyip, kamuoyu yaratmamasında ve bu konuda anavatandan gereken desteğin görülmemesinde de aramak lazımdır. 2006 yılındaki seçimlerde de istenen netice alınmamıştır. (İslamoğlu, 2006).

4.2.13. Makedonya'daki Yörük Türkleri

Yörük, çabuk hareket eden, devamlı göç eden, yani göçer demektir. Kelime anlamı, hızlı çabuk demektir. Anadolu'da ki yörükler hala göçerler. Tarih boyunca yörüklerin bu hareketli yaşantılarından istifade edilmiş ve değişik yerlerde iskana tabii tutulmuşlardır. Rumeli de, Balkanlar da ve Makedonya da yayılışları tamamen bunun sonucudur.

Balkan yarımadasında özellikle Makedonya da tarih boyunca çeşitli kavimler (Traklar, İlirler, Romanlılar, Slavlar gibi) yerleşmişlerdir. Bu bölgenin dolayısı ile Makedonya'nın Türkler ile tanışması dördüncü yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır. Hun Türklerini, Avarlar, Bulgarlar, Kumanlar, Kıpçaklar, Peçenekler, Vardariotlar takip etmişlerdir. Yörükler ise ondördüncü yüzyılın ikinci yarısından sonra yani Osmanlı döneminde yerleşmeye başlamışlardır. Bugün Makedonya'nın Valandova, Doyran gölü ve Ustrumca etrafında yörük köyleri vardır. (Oflaz, 2011)

Bu yörükler Anadolu yörüklerinden olup harp zamanlarında geri hizmetlerde kullanılan bir sınıftılar. Otuz kişilik ocak şeklinde timara sahiptiler. Bunların beşi eşkinci ve yirmibeşi yamak olup, sefer zamanlarında yamaklar eşkicilere ellişer akçe verirdi. Buna karşı savaştan muaf tutulurlardı. Bu yüzden kendilerine elliçi de denirdi. Yörükler oturdukları bölgeye göre veya

kendi eski adlarıyla anılırlardı. Her bölgede Yörük Beyi veya Miri Yörük adlı bir amirleri vardı. Yörüklerin yerleşim yerleri çoğunlukla Köstendil sancağında Makedonya bölgelerinde idi. Bugün Pirin Makedonya sınırları Bulgaristan'a ait olduğundan Köstendil de Bulgaristan tarafında kalmıştır. Batı devletlerin, Trakya'daki Türk hakimiyetini kırmak için Trakya'nın sadece Doğu tarafını Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakırken diğer kalan kısımlarını Yunanistan ve Bulgaristan arasında bölünmesini sağladıkları gibi Doğu Makedonya'daki yörükleri de Makedonya ve Bulgaristan arasında bölünmüş bir duruma sokmuşlardır. Balkanlardaki Türklük, bir kuşak tarzında Prizren'e Mamuşa'ya kadar uzanmaktadır. Yörüklerin özellikle Makedonya da ki yerleşim yerleri Doyran gölünün güneyinden Usturumca, Radoviç'e ve Kuzey Batı tarafından da Ofçe Bolu'ya kadar bir çember şeklindedir. Osmanlı döneminde bu bölgede madencilik gelişimi için çaba harcamışlardır. (Şerif, 2003). Tayyip Gökbilgin'in "Rumeli de Yörükler, Evlad-ı Fatihan ve Tatarlar" adlı yapıtında Yörükler, "Tanrı Dağı- Naldöken, Selanik-Vize-Ohçebol" adları ile sınırlanmıştır. (Oflaz, 2011)

Eylül 2016 tarihinde kurban bayramında Radoviç'teki Kılavuz köyünde kurban keserek halkla mülakat etme imkanı yaratıldığında, köydeki büyük baş hayvan yetiştiriciliğinin getirilen sınırlamalar ile nasıl ekonomik değerini yitirdiği, insanların yetiştirdikleri hayvanların Radoviç'teki Makedon kasaplara çok ucuz fiyata satmaktan başka yollarının olmadığı tesbit edilmiştir.

4.2. 14. Makedonya'da Osmanlı'dan Kalan Kültürel Miras

Makedonya'da bulunan Osmanlı dönemin den kalan kültürel miras konusundaki birçok belge ve bilgeye ulaşmada Makedonya Tarih Kurumu Osmanlı bölümü başkanı ve aynı zamanda Türk Tarih Kurumu şeref üyesi Ahmet Şerif, Kırklareli Üniversitesinden Yunus Emre tarafından Kalkandelen Üniversitesinde dört yıl boyunca Türkolog olarak görevlendirilmiş olan Yardımcı Doçent Dr. Ertuğrul Karakuş ile yapılan görüşmeler ve Yeni Balkan gazetesi sahibi Murteza Suloooca'nın verdiği kaynak kitapların büyük katkısı olmuştur.

Balkanlar da Osmanlı döneminden kalan kültürel mirasın zenginliğinin en önemli yerlerinden biri Makedonya'dır. Makedonya şehirlerinin gelişmesi eski çağlara kadar uzanıyor. Antik çağlardan başlayarak Bizans dönemi ve ortaçağ olmakla birlikte Makedonya kentleri muhteşem bir tarihe sahiptirler. Osmanlı kentlerinin gelişmesi ve mimarisinin güçlenmesi 15. y.y. ile

16.y.y. arasında zirveye ulaşıyor. Osmanlı Türklerinin hüküm sürdüğü dönem içerisinde Balkanlar'daki kentler 19 y.y. ortalarına kadar dolayısı ile batı etkisinin görülmeye başlamasına kadar nispeten bağımsız bir şekilde gelişiyorlar. Kentlerin büyümesi ve inşa edilen yapılara ait en çok bilgi Evliya Çelebi 1660 ile 1668 yılları arasında Makedonya'nın bir çok kentini ziyaret etmesinden sonra kaleme alması ile edinilebiliyor. (Özer, 2006),(Hocin, 2011), (Karakuş,2015)

Türk boylarının mimari tarzlarını Bursa tarzı, Erken Osmanlı tarzı ve Klasik tarz olarak ele alabiliriz. Osmanlı döneminde yerli mimarların yanısıra Makedonya da Türkiye'nin değişik kentlerinden dolayısı ile İstanbul, Edirne ve diğer yerlerden inşaat ustalarına ve mimarlarına ihtiyaç duyulmuştur. Ünlü mimar Hayredin'in ismi ile başlayan klasik mimari üslup mimar Sinan'ın çalışmaları ile zirveye ulaşmıştır. 15 y.y. sonlarına doğru Makedonya kentlerine Türklerin yerleşmesi son safhasına ulaşmaktadır. (Hocin, 2011), (Karakuş,2015).

1-İslami yapılara

Üsküp de Sultan II. Murat anısına Sultan Murat camii (1436) Bursa tarzı bir camiidir. Zengin dekorasyonlarından dolayı Alaca camii olarak da bilinen Bit pazarındaki İshak Bey camii (1438) de aynı tarz camilerdendir. Gazi İsa Bey camii (1475) gibi Mustafa Paşa camii (1492) de Üsküp ün en güzel camilerindendir. 1503 de Üsküp'ün en büyük camilerinden Yahya Paşa camisi inşa edilmiştir. Dükkancık camii (16 y.y.), Hacı Balaban camii(15. y.y), Kurşunlu han ile Dükkancık camileri arasında Hüdaverdi mescidi (15-16 y.y) ve Bezistan yanında Köse Kadı (17 y.y ve 18 y.y) camiisi bulunmaktadır. 16 y.y. Hacı Muhyiddin camiisi inşa edilmiştir. Kamcı Hamza camii (16 veya 17 y.y.) kökeni 15 y.y Cedit İsa bey camii şehrin kuzeyindedir. Üsküp üniversitesi merkezinde Kebir Mehmed Çelebi camii 15. y.y 16. y.y yarısına kadar şehrin doğusunda Gazi Baba civarında Kara Kancıbaşı (Hacı Kazım), Çayır da Hacı Yomuz ve Hacı Hayreddin camileri inşa edilmiştir. 1803 de Üsküp eski çarşı da 16-18 y.y. ait eski bir camiinin kalıntıları üzerinde Murat Paşa camii inşa edilmiştir. 1553 de Üsküp Sarayında Hüseyin Şah camiinin inşası başlamış, 1577 yılında onun ölümünden sonra tamamlanmıştır. (Hocin, 2011), (Karakuş,2015).

Bu camilerin bazılarının eski görünülerinin korunması için elden ne geliyorsa yapılmış ama bazılarının da ise maalesef kalıntıdan başka bir şey korunma altına alınamamıştır. Arasta camii TİKA tarafından onarımı ile tekrar ibadete açılırken Dükkancık ve Hatuncuklar camileri de çeşitli vakıfların maddi destekleri ile onarılmışlardır. TİKA tarafından onarımı yapılan Mustafa

Paşa camii hem Türk Büyükelçiliğine çok yakın bir konum da iken Üsküp'teki Müslümanlığın varlığını en güzel bir şekilde konumu ile ispat etmektedir. TİKA'nın onarım listesine aldığı Selahattin (padişahın adına yaptırılan) camilerinden Sultan Murat camiisi eşsiz ahşap süslemeleri ile sırasını beklemektedir. Sultan Murat camiisi konumu ile Üsküp'ün her yerinden görülerek, Vodna'ya dikilen haçın karşısında bu şehirde İslamiyet de var demenin mührüdür.

Caminin bahçesinde ki Osmanlı dönemi saat kulesi Selanik ten getirilen kırmızı tuğlalar ile yapılmış özgün mimarisini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Saat kulesinin restorasyonu, Yahya Kemal Beyatlı'nın babasının belediye başkanlığı dönemine rast gelmektedir. Ünlü şairin babasının Selanik hayranlığının etkisi ile bu yapı malzemesinin kullanıldığı rivayet edilmektedir. Sultan Murat camisinin etrafındaki dört türbenin varlığı da caminin Osmanlı için ne kadar önemli olduğunun kanıtıdır. Sultan Murat camii nin hemen yanın daki İsa Bey türbesi de Şarık Tara'nın sahip olduğu ENKA holding tarafından onarılmış bir park haline getirilen çevre düzeni ile bu güzel yapılara güzellik katmıştır.

Manastır da Bursa tarzında inşa edilen Süngür Çavuş camii. Kökü klasik döneme ait olan İshak Çelebi camii (1506), Mehmed (Mahmud) Efendi veya Yeni camii (1558) Manastır da eski Koyun pazarında bulunan Gazi Haydar Kadı (1561) camii 1873 yılında onarılmış Balık pazarında Hacı Bey (1521) camii bunlardan bazılarıdır. (Özer, 2006), (Hocin, 2011)

Kumanova da Tatar Sinan Bey (1520-1530) camii bulunmaktadır. 15 y.y. Saat camisi, 15-16 y.y. Ali Paşa camii. Ohri eski çarşısında liman yakınlarında 1952 yılına kadar Hacı Kasım camisi, ikinci çınarda ise Hacı Hamza camii bulunmaktadır. İştîp'in Otinya ırmağının sol kolunda Kadın Ana camisi, 16 y.y. ırmağın sol tarafında eski klasik döneminden kalma Hüsameddin Paşa camisi yapılmıştır. Hüsameddin Paşa caminin İştîp'in her köşesinden görülen konumunun, Osmanlı'nın bir eser bırakırken bir yapı ile şehre nasıl kimlik kazandırdığının en güzel örneklerinden biridir. Hemen caminin yanında ki Melami dedesinin türbesi ve bir tepe üzerin de ki konumu ve altında ki Türk mahallesi eski günlerine dönmek için ilgi beklemektedir. (Hocin, 2011),(Karakuş,2015).

TİKA'nın onarım listesine aldığı Hüsametdin Paşa camiisi, Türk mahallesinin eski günlerine dönmesi için bir başlangıç noktası olacağı, yöre halkı tarafından vurgulanmaktadır. 17 y.y. Kratovo da Sultan Murat camisi inşa edilmiştir. Veles (Köprülü) de ise Hacı İbrahim Kumsal caminin yapım tarihi 17-18 y.y a dayanmaktadır. 1606 yılında Ustrumca şehrin aşağı kısmı ile

hisar arasındaki bölgeye Durak Efendi Orta camii inşa edilmiştir. 19 y.y Radoviç de tahıl pazarında Abdül Paşa camii Eski Pirlepe çarşısındaki Çarşı camisi 1475 de yapılmış ve 17 y.y. ve 19 y.y. onarılmıştır. Debre de 20. yüzyılın ikinci yarısında onarılan Fatih Sultan Mehmet Han camisi (1481) 18. y.y. ve 19 y.y. başlarında Şaban Baba türbesi caminin avlasında bulunmaktadır. Gostivar da 1676 yılında Saat camii (Ebu Bekir Paşa camisi) Kalkandelen de ise 17 y.y. ait olan eski bir caminin kalıntıları üzerine 19 y.y. başlarında inşa edilen Renkli cami bulunmaktadır. (Özer, 2006), (Hocin, 2011),(Karakuş, 2015)

Camiler dışında kutsal inşaatlar kategorisinde türbeler bulunmaktadır. Mustafa Paşa türbesi (1519), 1556-7 yılına ait Sultan Murat camisinin güneyinde bulunan Bikiy Hatun (Beyhan Sultan) bu caminin doğu cephesinde Dağıstanlı Ali Paşa Türbesi (1774) ve caminin kuzey kısmında ise İsa bey türbesi bulunmaktadır. Saray da Hüseyin Şah camisinde şahın türbesi, Üsküp te Gazi Baba da bulunan Kral Kızı ve Aşık Çelebi Türbesi (Gazi Baba) ve Altı Ayak türbesi bulunmaktadır. Ohri de Plaoşnik te (İmaret) bulunan Aziz Kliment kilisesinin yakınlarında 1493 yılında Sinan Çelebi'nin gömülü olduğu türbe, Kalkandelen'deki Alaca camii'nin kuzeybatısındaki 16. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen Hurşide Hanım türbesi bulunmaktadır. İştip de bulunan Hüsameddin Paşa camii'nin güneyinde şeyh Muhyiddin Rumi Baba'nın gömülü olduğu türbe bulunmaktadır. (Özer, 2006), (Hocin, 2011), (Karakuş 2015).

Dini tasavvuf ayinlerinin yapıldığı tekkeler de inşa edilmiştir. Üsküp te Hatuncuklar camii yakınlarında 1818 yılında inşa edilen Rufai Tekkesi. Halveti dervişlerine ait Zeynel Paşa tekkesi Ohri eski çınarı yanında inşa edilmiştir. 18. yüzyıla ait Hayati Baba'nın gömülü olduğu türbe, Bektaşilere ait olan Arabati Baba tekkesi bulunmaktadır. Struga da 18. yüzyılın sonlarına 19. yüzyılın başına ait olan Halveti tekkesi bulunmaktadır. (Özer, 2006) (Hocin, 2011), (Karakuş, 2015)

2-Kentlerde Kamu yapıları

Manastır, Üsküp ve İştip bedesteni. Usturumca da üç hamam, Kıratovo, Ohri ve İştip te ikişer hamam, Kumanova Eğri Palanka, Pirlepe, Struga, Resne, Radoviç, Kavadar, Valandova ve Doyran da birer hamam, Balkan yarımadasının en büyük hamamı Üsküp te Davut Paşa hamamıdır.(15 y.y. ikinci yarısı), Çifte hamam her ikisi de sanat galerisine dönüştürülmüştür. İsa bey camii güneydoğusunda Tuz pazarında Gelin hamamı (İbrahim Çavuş hamamı) Kurşunlu

Han yakınlarındaki Şengül hamamı, Kara Kapıcı hamamı, Yahya paşa camii yakınlarındaki Kız hamamı ve Üsküp Kiril ve Metodil üniversitesi rektörlüğü yakınlarındaki Yeni hamam (15-16 y.y.). Manastır da 15 y.y. Deboy hamamı (Çifte hamam) Struga da Drim nehrinin sağ tarafında Mustafa Çelebi hamamı Kıratova çarşısında iki hamam, Debre merkezinde 18 yüzyıl birinci yarısından kalma Yeni Hamam bunlardan bazılarıdır.

Üsküp te Kurşunlu Han, Sulu Han, Kapan Han ve Kürkçüler hanı. 15-16 yy arasında yapılmıştır. 19 yy Yançe hanı Aya Spas kilisesi yakınlarında Fener han ve güneyinde Şar otel yakınlarında Şar hanı kısmen korunmuştur. Üsküp te Kurşunlu Han için Makedonya hükümeti ile yapılan ikili bir antlaşma ile Yunus Emre kültür merkezinin yerinin olması, Makedonya daki Türkler arasında büyük bir heyecan yaratmıştır. (Özer, 2006), (Hocin, 2011), (Karakuş, 2015)

17 y.y. 10-20 metre yüksekliklerinde saat kuleleri inşa edilmiştir. Üsküp te Serova ırmağı sol tarafında Sultan Murat camii avlusunda görkemli saat kulesi 1566-73 arası inşa edilmiştir. 1689 Üsküp yangınında hasar görmüş, 1903 yılında ise tekrar inşa edilmiştir. Ohri (1726), Manastır, Pirlepe, Negotino (19 y.y.) ve Gostivar (17 y.y., 1834 ile 1986 yıllarında yenilenmiştir). İştıp, Köprülü, Kratova (16 y.y.), Koçana'daki saat kuleleri konut savunma fonksiyonlarını görmektedir. (Özer, 2006), (Karakuş, 2015)

Üsküp te Taş Köprü, 15-16 yy. Kıratovo da birkaç köprü, Osmanlı döneminden 16 y.y. dan kalmaz. Saray köprüsü, Grofčan köprüsü, Çarşı köprüsü, Yağcı köprüsü, Yukarı (Orman) köprüsü bunlardan bazılarıdır. (Özer, 2006), (Hocin, 2011)

Makedonya Tarih Kurumu Osmanlıca bölümü başkanı Ahmet Şerif ile olan mülakatında, (Ahmet Şerif Türk Tarih Kurumunun Şeref Üyesidir) Osmanlı vakıf eserlerinin Osmanlıların Makedonya'daki mühürleri olduğunu, özellikle mezar taşlarının şehirdeki tapu senetleri olduğunu ve zaman içinde kaybolan veya yıkılan Osmanlı mezarlarının tekrar elden geçirilerek oluşturulacak mezarlık alanlarının Makedon Türkleri için çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Üsküp de Gazi Baba bölgesinde bir Türk şehitlik alanının oluşturulmasının gerekliliğinden bahsederken, Debre de şehir için TİKA'nın maddi kaynakları ile mezarlık duvarının inşası sonrası tekrar bakımdan geçirilen mezarlığın şehrin kimlere ait olduğunu herkese gösterdiğini belirtmiştir.

Makedonya'daki Yunus Emre'nin katkıları ile Türkiye'den davet edilen 6 Türkolog, Makedonya da hem Türkoloji alanlarında dersler verirken hem de Osmanlı vakıf eserlerinin gözden geçirilip, gerekli bakımlarının yapılması için kaynak kişiler olmaktadır. Altı uzmandan ikisi Üsküp te, ikisi Kalkandelen de diğer ikisi de İştip te ki üniversitelerde görev yapmaktadırlar. Bunlardan en çok alan çalışması yapan Makedonya'daki görevi sırasında birçok eser de kazandıran Yrd. Doç. Dr Ertuğrul Karakuş ile yaptığım mülakat sırasında Ertuğrul Karakuş hoca Eski Çarşı girişindeki Avusturya Kafenin bile eskiden Yahya Kemal'in çocukluk çağlarında gittiği okul olan Mekteb-i Edebi olduğunu, Üsküp'ü anlamak için Vodna tepesinden şehre bakmak gerektiğini, Yahya Kemal'in annesine ait olduklarını düşündükleri mezar taşını nasıl mezar taşları yığınları içinde bulduklarından bahsetmiştir. Ertuğrul hoca hiçbir tarihçinin mezar taşları kadar tarihi bize aktaramayacağını ifade etti.

Ertuğrul Karakuş Osmanlı dönemi ve öncesinde Makedonya Türklerinin bıraktığı her türlü kültür eseri ile ilgilenmekte onları gün yüzüne çıkarmak için yoğun çaba harcamaktadır. Ben de annemin babasının Üsküp'ten göç ettiği yerin, İstanbul'daki nüfus kütüklerinde Üsküp Kocacık mahallesi kayıtlı olduğu, ama bugün Üsküp de böyle bir mahalleden kimsenin haberinin olmadığı söylediğimde, Kırıl Metodil üniversitesi karşısındaki Makedonya Televizyon Kurumunun üzerinde olduğu alanın Osmanlı zamanında Kocacık Mahallesi olduğunu bu mahallenin Yelenkopan Camii çevresinde konumlandığını Sırp'ların Üsküp'e girmeleri ile birçok camiiyi yıktıktan sonra birçok mahallenin de çeşitli zorunlu istimlak girişimleri ile yok edildiğini orada doğanların bile tarih içinde doğdukları yerleri bulamadıklarının altını çizdi. 1920 li yıllarda Üsküp'te Türk oranının %80 lere vardığını, Sırp'ların ve onların işbirlikçilerinin, Makedon Türklerini tarihleri, kültürleri ve eserleri ile silmek için herşeyi yaptıklarını anlattı.

Üsküp'teki Osmanlı döneminden kalan anıtlara baktığımızda şehrin Osmanlı-Türk-Müslüman kimliğinin oluşmasına katkısı olan birçok eser vardır.

Hünkar ya da Sultan Murat Camii 1436 yılında II. Murat tarafından inşa edilmiştir. Üsküp'ün en büyük camiişidir. Camii bahçesinde, Üsküp saat kulesi konuşlanmıştır. 1811 de Üsküp nazırı Ali Hıfzı Paşa tarafından yarısı taştan yarısı da tahtadan yaptırılmıştır. 1904 yılında Üsküp belediyesi tahta kısmı kaldırarak kulenin ağaç kısmının Selanik tuğlasından inşa ettirmiştir. İki balkonu ve dört yanında büyük saati vardır. Caminin avlusunda mevcut iki türbe vardır biri II. Sultan Mustafa'nın kızı Beyhan Sultana aittir diğeri ise Dağıstanlı Ali Paşa'nın karısı Ayşe hanım ve

kızı Zeynep hanıma aittir. Diğer iki türbeden günümüz de herhangi bir kalıntı kalmamıştır. (Özer, 2006), (Hocin, 2011), (Karakuş, 2015).

Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre Üsküp on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda 11 bin hanelik, 60 bin nüfuslu muazzam ve mamur bir şehirdir. İçinde 120 camii, 12 hamam, 7 saray, 40 kusur han, 9 kervan saray, 1 bezistan, 9 tekke, ve sayısız çeşmeleri bulunmakta idi. Bu kültür ocağında orta çağda inşa edilen eşsiz ihtişama ve güzelliğe sahip olan "Burmali camii" Hıristiyan nüfusun fazla olarak yaşadığı Vardar'ın diğer kıyısında idi. Sırp kralları "Neron" duygulu kralları tarafından 1925 yılında bu sanat şahasesi yıkıldı yerine Sırp Subay evi yapıldı o da 1963 depremi ile yıkıldı. Şimdi Sırp Subay Orduevi mimarisini hatırlatılacak tarzda bir otel inşaatı yapılmaktadır. Burmalı Cami'nin yıkımı, Üsküp'deki Müslüman toplumunu o kadar etkilemiştir ki bu yıkımdan sonra Müslümanlar kitleler halinde Vardar'ın diğer kıyısına göç etmişlerdir. Burmalı camii, Karlılızade Mehmet Paşa camisi olarak 1495 de inşa edilmiştir. Cami üç sıra üçer kubbeli olup, üzeri kurşunla örtülü idi. Sofalarında beş kubbesi vardı. Bu kubbecikler beş adet yekpare silindir şeklinde mermer sütunla tutturulmuştu. Minaresi taştan olup, dış kısmı yılan kavi oymalarla süslenmişti. Esasen camii bu taş bükümünden dolayı "Burmali" adını almıştı. (Özer, 2006), (Hocin, 2011),(Karakuş,2015)

Mustafa Paşa Camii, 1492 de Koca Mustafa Paşa bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. Türbesi cami yanındadır. Camii 1912-2 yılları arasında cephan olarak kullanılmıştır Halk tarafından çok önem verilen bu camii, TİKA tarafından restore edilmiş tekrar ibadete açılmıştır. Vaazlar Arnavutça verilmektedir.

Yahya Paşa Camii-Yahya Paşa II. Beyazıd'ın damadıdır. Onun bıraktığı eserlerin büyük bir kısmı Bulgaristan'dadır. Caminin yanındaki türbede oğlu Mehmed Paşa meftundur.

Gazi İsa Bey Camii-Mimarisi bir sanat şahasesidir. 1489 da taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Camiye bitişik "türbesi" vardır. 1994 yılına kadar Nakşiler burada ayin yaparlardı. Camii girişindeki çınar asırlıktır. İsa bey Sırbistan ve Bosna fatihidir. Adına vakıf kurdu muştur. Sarayevodaki eserler için 1462 Üsküp'teki vakfi için 1469 yılları tescil tarihleridir. İsa beyin neslinden 1869 faciasından sonra kimse Üsküp te kalmamaktadır. (Özer, 2006),(Karakuş,2015)

İshakiye-Alaca Camii- Serhat komutanlardan İshak bey tarafından yaptırılmıştır. 1438 tarihinde camii genişletildiği için sanki üç bölümlü bir camii gibi görünmektedir. Camii kebir olarak da

camii bilinir. İshak beyin kabri, camii içindeki türbede değildir. Kabir saat kulesi karşısındaki taş duvarlarla sarılı tepecik altıgen ve taştan yapılmış tabut şeklindeki mezardadır.(Karakuş,2015)

Meddah Camii- Medresesi, Üsküp fatihi Paşa Yiğit tarafından yaptırılmıştır Camii kendi adı ile anıldığı gibi şehi Mehmet Efendi “Meddah Babası” olarak da isimlendirilir. Üsküp’ün fethi 1393 dür. Camii tekkesi ve medresesi ile birlikte, 1412 yılında inşa edilmiştir. Minaresi Üsküp’teki camiler içinde en eski olanıdır. 1943 yılında Üsküp bombalandığında cami yıkılmıştır, ama mimarisi 1963 yılındaki depreme kadar durmuştur. Meddah suyu da asırlar boyunca meşhur olmuş bir su kaynağıdır. Hıristiyanlar arasında da bu suyun kutsal olduğuna inanılmaktadır. Vesikalarda camii öncesi dönemde aynı yerde bir kilisenin olduğuna dair bir vesika yoktur ama suyun kaynağının meşhur Bergamalı Calinosun yaptırdığı bilinmektedir. (Karakuş,2015)

Orta çağda inşa edilen yapılar, umumiyetle inşa ettiren şahsiyetin adına yaptırılmaktadır. Bunun içindir ki Üsküp te 15. ile 17. yüzyıllar arasında inşa edilen bütün yapılar, yaptırınların adınadır. (Hocin, 2011)

Gazi Baba-Aşık Çeşmesi Türbesi- Üsküp ün hakkında en çok rivayetler türetilen şahsiyeti Gazi Baba’dır. Üsküp’e gelen her seyyah onun türbesinin ziyaret etmek istermiş. Türbede meftun olan şahsiyetin esas ismi Mehmet’dir. Babası Timur’un zulmünden kaçarak Osmanlıya sığınmıştır. İshak Paşanın kerimesini Tezvic edince Yıldırım Beyazıt onun Bağdat ta görevlendirmiş orada başarılı olunca Üsküp’e “Alaca-İshakiye” medresesinin efkarını evladiye olarak atamıştır. Kadı baba Bursa da doğmuştur. Üsküp de büyümüştür . Üsküp de kadılık yapmıştır. Kendisi şair, edip ve ulemadır. Ondan bir beyit ağaşıdadır; (Özer, 2006)

“Ar eder bir zerrei sergüzeşten ol afitab

Miri efzun oldu gün de benden eyler ictinab”

Kurşunlu Han- Osmanlı döneminde Dubrovnik tüccarları tarafından buralarda satılmakta olan malların muhafaz ve satış mağazaları olmak üzere yapılmıştır. Bu nedenle ileri sürülen birçok iddiadan biridir. 1839 da Gülhane Hattı Hümayunun’dan sonra mahkemelerin ve hapishanenin olduğu bir alan olarak kullanılmıştır bu süreç 1908 kadar devam etmiştir. (Karakuş,2015)

Davut Paşa Hamamı-Kosova Salnamesinde 1315 tarihinde hamamın mevcut olduğunu öğreniyoruz. Hamam 1689 yılından beri metruk durumda iken, 1930 yılında Üsküp Belediyesi

olarak hamam olarak tekrar hizmete açılmıştır. Hamam şimdi muhtelif sergiler için müze olarak kullanılmakta “Banişte” adını taşımaktadır. Hacı Musliddin Yahya Paşa ve Dükkanlık hamamlarından daha gözde bir hamammış. Balkanların en büyük ve en ilginç hamamıdır.

Kemerler-Germeler-Su yolu inşası kimine göre II. Murat tarafından Mustafa Paşa'ya yaptırılmıştır, kimileri ise Romalılardan kalma bir su yolu olarak anlatılmaktadır.

Yahya Kemal'in mısraları ile “*Üsküp ki Yıldırım Beyazıt Han diyarındır, Evlad-ı Fatihan'a onun yadigardır*” dile getirdiği Eski Üsküp daha ne güzellikleri barındırır. Bunlardan en önemlilerden bir Taş Köprüdür. Bugün günde üzerinden kaç kez geçilen Vardar'ı bir gerdanlık gibi süsleyen onun iki ucunu birleştiren Taş Köprü tam 1420 yılıdır inşa tarihi yani yaklaşık 600 yıllıktır. Şehrin iki yanını bağlayan Üsküp'ün simgesi olan Taş Köprü'nün üzerindeki Tarih Köşkünü de 1910 yılında Sultan VI. Mehmet Reşad geleceği için yenilenen kitabeyi Rukai Şehi Sırrı Sadettin yazmıştır.(Kemal, 2005)

“Görüp tevsiri cisri-söyledim cevher gibi tarih

Mehmet Han hamıştır vere bu cisre abadi”

Köprü'nün 12 gözlü olması tesadüfi değildir o zamanın itikatınca bir rumuzu gösteren dinden başka bir şey değildir. Vardar'ın bilinen 1900, 1906, 1916, 1928, 1936 ve 1962 yıllarındaki su baskınlarına karşı bile, dimdik ayakta kalabilmiştir. Yetmiş yıl öncesine kadar geniş taş yalıklı büyük bir çeşmesi de vardı. (Özer, 2006), (Hocin, 2011)

Meşhur Tophane Mahallesi, Kale etrafındaki toplardan adını almış bir mahalledir. Bugün adı da Çayır olan mahallenin bulunduğu alanda bundan 150 yıl önce bu adı taşıyan bir mahalle yoktur. Oraları bundan 20 yıl önce yıkılan Mehmet Paşa camii'nin vakfına ait bir çayırıldı. Üsküp'ün örtülü çarşısı, bezistanı vardı. İçinde yüzlerce dükkan barındırırdı. Akşam olur olmaz kapılar kapanır bekçiler içerde kalırdı. Bezistandan başka daha birçok çarşısı da vardı. Saraçlar, nalıncılar, küllahcılar, yorgancılar, nalbantçılar, kuyumcular, kürkçüler, kalaycılar çarşıları gibi. Üsküp'ün pazarları Tuz Pazarı, Hayvan Pazarı, Yemiş Pazarı, Pekmez Pazarı, Odun Pazarı, Üsküp ün meydanları; Altı Ayak Meydanı, Dört taş meydanı, Alaca meydanı, Kale meydanı, Hacı Şeh meydanı gibi. Bardovça sarayı Üsküp valisi Ali Hıfız Paşa tarafından yaptırılmıştı. (Özer, 2006), (Hocin, 2011),(Karakuş,2015)

Üsküp'ün Muhacir mahallesi Vardar mahallesi olarak bugün bilinir. 1878 Osmanlı Rus savaşından sonra Üsküp şehri çok göç almıştır. Niş, Leskovça, Vranja, Kurşunlu ve Köstendil göçmenleri yıllarca okulsuz, camisiz, işsiz bir şekilde Üsküp'ün güneyindeki bu mahalede iskan ettirilmişlerdir. Göçmenlerin yerlilere birçok katkısı da olmuş. Üsküp halkı o tarihe kadar kırmızı domates, bamyaya, gibi sebzelerin yenildiğini bile bilmiyorlarmış. Yerli halkın yemekleri pek iptidai imiş. Üsküp halkı 1689 dan sonra Arnavutluk'tan gelen Arnavutlarla birlikte yaşamaya başlamışlar bunlar ilk önce kırsal alanda yaşarlarken sonra %80 ini şehre inip orada yaşamaya başlamışlardır. Göçmenler Üsküp halkına ticaret, ziraat işlerinde olduğu gibi maarif ve kültürde de hocalık etmişlerdir. Ama çekememezlik hep sürmüştür. 1925 yılından sonra muhacirler Türkiye'ye göç edince bu sorunda ortadan kalkmış, şu anda bu mahallede beş on hane kalmıştır. 1884 yılında inşa edilen Faik Paşa camisi bundan on onbeş yıl öncesine kadar ayakta kalabilmiştir. (Özer, 2006),(Hoçin, 2011),(Karakuş,2015).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Makedonya'da yaşayan Türklerin günümüzdeki durumları hakkında bilgi edinmeye yönelik gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada Makedonya'da yaşayan Türklerin sosyo-demografik yapıları, yaşadıkları bölgeler, siyasal örgütlenmeleri, eğitim ve dil durumları, Makedon toplumundaki konumları ve yaşadıkları temel sorunlar üzerine, kısıtlı olsa, alan çalışması ve literatüre dayalı veriler çerçevesinde tespitler yapılmıştır.

Makedon toplumunda yaşayan Türklerin sayısı, Makedonya devletinin yaptığı en son nüfus sayımında (2002) %3.85 olarak tespit edilmiştir. Bu orana, Makedonya da yaşayan Türklerin, oranlarının az gösterildiği şeklinde yoğun bir itirazları vardır. Onlara göre bu oran %6-8 arasındadır. Makedonya da nüfus çok önemlidir. Çünkü 2001 Ohri çerçeve antlaşması ile bir bölgede yaşayan halkın oranı %20 in en fazla onlarını dilleri resmi dil, oran %50 den fazla ise onların bayrakları resmi bayraktır. Örneğin nüfusun büyük çoğunluğu Türk olan Merkez Jupa ve Plasniça nin her yerinde ve resmi makamlarda Türk bayraklarını görmek mümkündür.

Makedonya'da Türkler her bölgede yaşamaktadırlar. Türklerin %60'ı Batı Makedonya'da %40'ı da Doğu Makedonya'da yaşamaktadırlar. Türklerin en fazla oldukları il Üsküp tür ama nüfusa göre en yüksek oranda buldukları şehir ise Gostivar'dır.

Tablo 15. Makedonya daki Türklerin Belediyelere göre dağılımı

Belediye	Sayı	Oran
Üsküp	12.978	%1.5
Gostivar	12.486	%14.6
Usturumca	7.076	%8.1
Debre	6.775	%7.8
Kalkandelen	5.076	%5.6
Pirlepe	4.932	%5.5
Radoviç	4.855	%5.4
Köprülü	4.325	%5
Kırçova	4.241	%4.5
Manastır	3.258	%3.8
Resne	3.218	%3.8
İştıp	2.909	%3.5
Ohri	2.885	%3.5
Mak Brod	2.497	%2.8
Kumanova	2.314	%2.6
Valandova	1.719	%1.8
Kruşova	1.611	%1.6
Struga	1.068	%1.6

(Hoca, 2011)

Makedonya’da yaşayan Makedon Türklerinden başka, Makedon devleti tarafından Makedon Türklerinden ayrı tutulan Türk soylu olan Torbeşler özellikle Batı Makedonya’da Demre ile Ustruga arasındaki Radika bölgesinde çoğunluktadırlar. Yörük Türklerinin yerleşim alanı ise Doğu Makedonya’dır. Kendilerini Türk olarak tanımlayan Romanların en yüksek oranda oldukları bölge de Doğu Makedonya’dır. Doğu Makedonya şehirlerinden Radoviç’te nüfusun %13.5 u Türk’tür. Çoğunlu ise Roman kökenli Türklerden oluşmaktadır. Şahin Mahallesinin nüfusu 6 bindir ve bir Türk mahallesinden farksızdır.

Fransızların ‘Balkan Salatası’ dedikleri Makedonya esasında bir coğrafyanın adıdır. Şu anda Makedonya devleti bu coğrafyanın %33 lük bölümünde (Vardar Makedonyası) bir devlet olarak hüküm sürmektedir. Kalan %52 lik kısım Ege Makedonya sı olarak Yunanistan’a, %13 lik kısmı ise Pirin Makedonyası olarak Bulgaristan’a aittir. Makedonya’nın dili Bulgarcaya yakınken, tarih olarak Büyük İskender ile Yunanistan ile problemleri bulunurken, Makedonya Ortodoks kilisesi de Sırbistan Ortodoks kilisesine bağlı olarak uzun yıllar hizmet vermiştir. Makedon kimliği tamamı ile ötekileştirme ile oluşturulmuştur.

Osmanlı’dan sonra, Sırp-Hırvat-Sloven krallığı, Yugoslavya Sosyalist Federel Cumhuriyeti ve 1991 den sonra da Makedonya Cumhuriyeti olarak yaşanan dönemlerde, Makedonya’da yaşayan Türklerin karşılaştıkları siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik baskılar sonucunda yaşanan en büyük gerçek Göçtür. Makedonya’da yaşayan Türkler dönem dönem Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Türk’lerin yanında Türk kültürünü benimseyen Arnavutlar ve Boşnaklar da Anadolu’ya göç etmişlerdir. Göç olgusu Makedonya’daki demografik yapıyı değiştirmiş, Türklerin nüfusları Makedonya’da yaşayan halklar arasında en fazla azalan kısmı oluşturmuştur.

Göç hareketleri bir iç göç olarak, Balkanlar’da Türk nüfusun etkinliğini kaybetmesinde önemli rol oynayan 1683-99 Osmanlı Avusturya savaşıyla başladığını söylemek gerekir. 1804 Sırp isyanı ile ve sonrasında Osmanlı Rus savaşları gibi gelişmeler göçlerin devamlılığını sağlamıştır. 1908 sonrası da devam eden göç hareketi Türk hakimiyetinin sona ermesi ile birlikte artmıştır. 1908-1923 yılları arasında 300 bin kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Gerek I. Dünya savaşı yıllarında, gerekse 1918 de kurulan Sırp Hırvat Sloven Krallığı döneminde dil, milliyet, eğitim vb. hususlarda olumsuzlukların Türklerin göç etmesine etki ettiği görülmektedir. Söz konusu dönemde 120 bin civarı göç yaşandığı bilinmektedir. II. Dünya savaşının devam ettiği yıllarda Bulgar işgalleri ve gerekse Türkleri yok sayan uygulamalar göç için ortam hazırlamıştır. İkinci dünya savaşı sırasında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetin Arnavutluğu yanına çekme politikası sırasında birçok Türk’ün soyadına i eklenerek Arnavut yapılmış ve Arnavutluk’tan hem Kosova’ya hem Makedonya’ya yoğun Arnavut göçü olmuştur. Yaşanan bütün bu baskılardan sonra bir ailenin bir çocuğu kendini Türk diğeri Arnavut diğeri de Torbeş’li olarak tanımlayabilmektedir. 1947 de Tito, Stalin’in baskısı ile Yugoslavya’daki bütün Müslümanlara baskı uygulamaya başlamıştır. Türklerin haklarını savunmak için Yücelciler adında teşkilatlanan Makedonya Türkleri bunun bedelini ödemişlerdir. Yücelcilerin dört lideri asılmış ve yirmiye

yakın üyeside çok uzun süren hapis cezalarına çarptırılmışlardır. 1952 de “Serbest Göç” Antlaşması Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanmıştır. Sosyalist rejim halkı kendi istekleriyle serbest göç ettiklerini imzalamaları karşılığında göç etmelerine izin vermiştir. Makedonya’dan Türkiye ye 1950-1967 yılları arasında 77.431 aileye mensup olarak 305.158 kişi Anavatana göç etmiştir. Kamulaştırma yoluna giden sosyalist rejim Makedonya da birçok Türk malına el koymuştur. Mallarına el konulan Türkler, baskı ve şiddete maruz kaldıkları gibi işsiz kalmaları da göç etmelerini zorlamıştır.

Tablo 16- 1953’ten günümüze kadar Makedonya Nüfusu

Milliyet	1953 %	1961 %	1971 %	1981 %	1991 %	1994 %	2002 %
Makedon	860.699 68.5	1.000.854 71	1.142.375 69	1.279.323 67	1.328.187 65.3	1.288.830 66.5	1.297.971 64.18
Arnavut	162.524 12.4	183.108 13	279.871 17	377.208 19.8	441.987 21.7	442.914 22.9	509.083 25.17
Türk	203.938 15.6	131.431 9.6	108.552 6.6	86.591 4.5	77.080 3.8	78.019 4	77.959 3.85
Roman	20.462 1.6	20.606 1.5	24.505 1.5	43.125 2.3	52.103 2.6	43.732 2.3	53.879 2.66
Ulah	8.668 0.6	8.046 0.6	7.190 0.6	6.384 0.3	7.764 0.4	8.467 0.4	9.605 0.48
Sırp	35.112 2.7	42.728 3.0	46.465 2.8	44.468 2.3	42.277 2.1	39.260 2.0	35.939 1.78
Müslüman Türkbaş- Torbeş	1.591 0.1	3.002 0.2	1.248 0.1	39.513 2.1	31.356 1.5	15.315 0.8	16.451 0.8
Bulgar	920 0.1	3.087 0.2	3.334 0.2	1.980 0.1	1.370 0.08	1.547 0.1	2.640 0.1
Yunan	848 0.1	836 0.05	536 0.015	707 0.04	474 0.02	349 0.015	900 0.03
Boşnak						7.244 0.4	17.084 0.84
Yugoslav		1.260 0.1	3.652 0.2	14.225 0.7	15.703 0.8	594 0.025	915 0.03
Diğerleri	9.752	10.995	29.580	15.612	31.838	8.703	20.993

	0.8	0.7	1.7	0.8	1.6	0.4	1.04
Total	1.304.515	1.304.514	1.647.308	1.909.308	2.033.964	1.936.877	2.034.359
	100	100	100	100	100	100	100

(Hoca, 2011)

1945 sonrasında etnik olarak son derece karmaşık olan nüfus, Halklar, Milletler ve Etnik Gruplar şeklinde üçlü bir sisteme göre sıralanmıştır. Makedonlar ilk gruba dâhil edilirken, Türkler Arnavutlar ile birlikte ikinci gruba dâhil edildiler. 1950 ile 1990 arasında Makedonya daki Türk ve Arnavut nüfusun belirlenmesinde Belgrad, Tiran ve Moskova arasındaki ilişkilerin batıyla olan ilişkilerinin etkin olduğu muhakkaktır. 1974 Anayasası Makedonya'yı üç halktan (Makedon, Arnavut ve Türk) oluştuğunu kabul ederken, 2001 Ohri çerçeve antlaşması ile bu yapı iki halklı (Makedon ve Arnavut) yapıya dönüşmüştür.

Osmanlı döneminde büyük topraklarda çiftlik hayatı sürdüren Türkler akıncı beyleri olarak bu topraklarda hüküm sürerken, Osmanlı sonrası dönemde toprakları ellerinden alınan, eğitim hakkı kısıtlanan sonuçta okuyarak iyi yerlere gelemeyen ve kamu da iş imkanı bulamayan bir konuma düşürülmüşlerdir. İş imkanı bulamayan Makedon Türklerine kalan tek seçenekte Göç olmuştur. Bugün Makedonya da yaşayan Makedon Türklerinin meslek seçimlerine baktığımızda %40-50 oranında Tarım ve Hayvancılıkta, %10-15 oranında Sanayi ve Madencilik sektöründe, %10 oranında İnşaat, %10 oranında Ticarete görülürken sadece her biri %5 oranlarında Eğitim ve Kültür sektöründe, Zanaatçılık ve Hizmetlerde, Sağlık ve Sosyal hizmetlerinde çalışır oldukları tesbit edilebilmektedir.

Tablo 17. Kamu görevlerinde çalışan milletlerin çerçeve anlaşmasından önce ve sonra ki durumu

Milliyet	1997	2007
Makedon	84.93	77.39
Arnavut	8.27	17.42
Türk	1.96	1.47
Roman	0.50	0.57
Sırp	2.10	0.19
Ulah	0.72	0.19
Boşnak	0.00	0.30

Diğerleri	1.52	2.47
-----------	------	------

(Matusitab, www.matusiteb.org.mk 2016).

Makedonya da Türklerin basın yayın organı olarak en büyük hizmeti Birlik gazetesi ve Sesler dergisi yapmıştır Ama onlara maddi imkansızlıklar nedeni ile yayın hayatından çekilmek zorunda kalmışlardır. Bugün Yeni Balkan gazetesi ve Hikmet dergisi ile bu eksik giderilmeye çalışsa bile o dönemdeki kadar Makedon Türk toplumunda yaygın ilgi görememektedirler.

Makedonya nın bağımsızlığından sonra Türklerin karşılaştıkları sorunların biri de ana dilde eğitimidir. Makedonya cumhuriyeti anayasasının (Madde 44) göre Makedonya vatandaşlarının ana dilleriyle ilköğretim (lise öğrenimi dahil) görmeye hakları vardır. Anayasa ile teminat altına alınmış olmasına rağmen, Türk'lerin anadilde eğitim hakkına bütün Makedonya da ulaşmış oldukları söylenemez. Doğu Makedonya, Jupa, Koliçani, Debre köylerinde Türkçe eğitimde yaşanan sorunlar bunun en somut örnekleridir. Radoviç, Debre (Jupa), Kırçova da Türkçe eğitim veren okulların kapatılması gibi gelişmeler yaşanmıştır. 1993 te yönetim halkın (Torbeşlerin) Türk olmadıklarını gerekçe göstererek Türkçe eğitime izin vermemişlerdir. Eğitim sorunu Doğu Makedonya da daha fazla olduğunu bilinmektedir. Genelde Türkçe öğretim 1 den 4 e kadardır. Bu yörenin 78 yerleşim biriminde yaşayan Türk öğrenciler 5 ten 8 e kadar Makedonca okunmak zorundadırlar. Radoviç te Ali Koç, Kılavuz ve Kocaali, Pirlepe e bağlı Kanatlar köyü, Valandova ya bağlı Çalıklı da Karbintsi belediyesine bağlı Radanya, Hocalı, Pırnalı, Kutsa ve Ustrumca da Türkçe öğretim veren okullarda 1 ile 4 sınıflarda karma eğitim de bulunmaktadır. Makedonya'da ilkokul çağında okuyan yaklaşık 12 bin Türk çocuğu bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan Anayasanın garanti ettği ilkokul hakkını yalnız 5-6 bin çocuk kullanabilmektedir. Makedonya Türkleri yüksek öğretimde de aynı sorunlar yaşamaktadır. 1963-64 öğretim yılında Üsküp Pedagoji Akademisinde 1976-77 öğretim yılında Üsküp Filoloji Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmıştır. Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Tarih ve Coğrafya dersleri için öğretim üyesi yetiştiren Pedagoji Fakültesinde söz konusu dersler Türkçe verilmekteydi. Ancak ihtiyaç olduğu halde Türkçe eğitimi siyasi gelişmelerin etkisi ile 1987 de son verildi. Makedonya da üniversitelere kayıt olabilme oranı Türkler için iki ayrı kaynakta %0.7 veya %1.3 olarak verilmektedir. 1994 BÖP (Türkiye Cumhuriyetini kardeş Türk cumhuriyetleri Muhtariyet ve akraba topluluklarına yönelik başlattıkları Büyük öğrenci projesi sayesinde birçok Makedon

Türk genci yüksek öğretime Türkiye de devam edilmesine imkan sağlanmış ama büyük çoğunluğu Makedonya'ya dönmeyerek Türkiye de kalma tercihlerini kullanmışlardır.

Makedon Türklüğü bir şemsiyedir. Bu şemsiye Müslüman dininin koruyucu görevini üstlenmektedir. Özellikle Makedon Müslümanlarında, Kültürel Türklük, Etnik Türklükten çok daha fazla kabul görmektedir. Makedonya'daki Türk oranı, belki son nüfus sayımlarına göre %3.85 dir ama Makedonya da Türkçe konuşan ve bilenlerin oranı bunun çok daha fazla üzerindedir. Torbeşler, Makedonca konuşmaktadırlar ama Müslümanlığı yaşamlarına en fazla uygulayan halk kısmını oluşturmaktadırlar. Makedonya da Hıristiyan Arnavut yoktur zaten olan da Makedonlaşmıştır. Makedonya da din, halkların yaşamlarını en fazla etkileyen faktördür. Amalgamasyon, Müslüman ve Hıristiyan halk arasında, yok denecek kadar azdır. Olması da her iki kesimden de dışlanma nedenidir. Makedonya da Müslümanlık özellikle gönül elçileri olan Bektaşilikle girmiş ve bu topraklarda kök salmıştır. Halen hizmet veren Halveti dergahlarından Ohri Asitanesi, Ustruga Hasan Baba tekkesi, Kalkandelen'deki Arabati tekkesi, Üsküp'deki Rufai tekkesi bunlara çok güzel örneklerdir.

Makedonya, Ohri çerçeve antlaşmasından sonra iki halklı bir yapıya bürünmüştür. Makedonya da yaşayan halklar Makedonlar ve Arnavutlar olarak kabul görülürken, Türkler, Torbeşler, Boşnaklar, Ulahlar, Romanlar ve Sırp azınlık statüsüne indirilmişlerdir. 1974 Anayasasına göre Makedon ve Arnavutların yanında halk olarak kabul gören Türklerin bu durumu kabul etmemeleri sonucu, Makedon siyasetinde Türk Demokrat Partisi, Türk Hareket Partisi gibi siyasi yapıların oluşması kaçınılmaz olmuştur. Makedonya'da seçimlere iki blok şeklinde girilmesi, partilerin koalisyon yapmalarını zorunlu hale getirmektedir. Bir iktidar tarafı varken, diğer tarafta muhalefet kısmı bulunmaktadır. Bu yapının olması da Türklerin tek bir parti çatısında birleşmesini engellemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlara olan çalışmalarını son dönemde arttırması sonucu, hem burada yaşayan soydaşlarımıza bir güven gelmiş, hem de Balkan ülkeleri ile ilişkilerimiz çok daha iyi bir konuma yükselmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Balkanlara hizmetleri TİKA, Yunus Emre Kültür Vakfı, Halkbank, Yurt dışı Türkler ve Akraba Topluluklar ve Dışişleri Bakanlığına bağlı Büyükelçilikler ve Konsolosluklar ile sürdürmektedir. Makedonya Türk Büyükelçiliğinin rehberliğinde kurulan MATUSİTEB ile Makedonya da faaliyet gösteren bütün Türk dernekleri

bir çatı altına toplanmış hizmetlerin daha entegre olması sağlanırken daha kaliteli bir hizmet verilmesi de amaçlanmıştır.

Osmanlı dönemimde Makedonya'da ve bütün Balkanlarda yapılan vakıf eserleri esasında Osmanlı'nın Rumeliye bir mührü gibidir. Bugün bu eserler TİKA sayesinde eski görkemli günlerine dönmektedir. Bunlardan örnek olarak verebileceğimiz Üsküp' deki Hünkar ya da Sultan Murat Camii 1436 yılında II. Murat tarafından inşa ettirilmiştir. Üsküp'ün en büyük camiisidir. Camii bahçesinde, Üsküp saat kulesi konuşlanmıştır. TİKA nın bugüne kadar yaptığı önemli eserlerden biri de Mustafa Paşa Camii, 1492 de Koca Mustafa Paşa bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. Türbesi cami yanındadır. Camii 1912-2 yılları arasında cephan olarak kullanılmıştır. Halk tarafından çok önem verilen bu camii, TİKA tarafından restore edilmiş tekrar ibadete açılmıştır. Vaazlar Arnavutça verilmektedir.

Makedonya da yaşanan sıkıntılardan biri de. Doğu Makedonya da hiç Arnavut yaşamamasına rağmen müftülerin Arnavut asıllı olmaları ve vaazlerinde Arnavutça yapılmıdır. Bu durum Doğu Makedonya da yaşayan Türkler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Sırp Osmanlı'dan sonra Makedonya da Osmanlının izlerini silmek için birçok vakıf eserini yıkmış ve tahrip etmişlerdir. İştıp'deki Hüsamettin Paşa camiisinin kullanılmayacak şekilde tahrip edilmesi, camii etrafındaki Türk mahallesinin de yok olmasına neden olmuştur. İbadet yerleri yıkılan müslümanlar her zaman yaşadıkları yerlerden göç etmişlerdir. Aynı durum Üsküp'de de yaşanmıştır. Bunun en güzel örneği Burmalı Camiidir. Camii yıkıldıktan sonra Vardar'ın o kıyısındaki Müslümanlar o kıyıyı terk edip diğer kıyıdaki mahallelere taşınmışlardır. Şu anda Çayır mahallesi denilen bölge, Kale eteğindeki eski Tophane mahallesidir.

Makedonya'daki ötekileştirme ile asırlardan beri hiç bitmeyen Müslüman ve Hıristiyan ayrımı, ülkeyi hiçbir zaman bir uluslu hale getirmemiştir. Makedonya'daki mevcut olan gerçek, ne kadar nüfusun var o kadar hakkın var, prensibine dayanmaktadır. Makedon Arnavut çatışmasının temelinde, ülkede söz sahibi olabilme savaşı yatmaktadır. Türkler zaten Osmanlıların torunlarıdır diye her iki halk (Makedonlar ve Arnavutlar) tarafından mesafeli yaklaşılırken, yapılan çalışmalarda ise Makedonya da en uyumlu halk olarak Türkler çıkmaktadır. Makedonya da yaşayan Türkler açısından en büyük tehlike Etnik Türklüğün hakim olan düşünce olmasıdır. Kültürel Türklüğün bu kadar güçlü olduğu topraklarda Kültürel Türklüğü zenginleştirme, sadece

Müslümanlar için değil bütün Makedonyalılar için kapsayıcı bir şemsiye olacaktır. Makedonya da nüfus önemlidir ama Ulahlılar bu gerçeği yıkmış bir halktır. Genel nüfusa oranları %1-2 arasında olsa bile ülkede de birçok önemli mevki de olmaları, Makedon Türkleri için de bir örnek teşkil etmelidir.

Makedon Türklerin en çok dikkat edilecek noktalardan biri de, Torbeşlilere, Yörüklere ve Türklüğü benimseyen Romanlara karşı dışlayıcı yaklaşım göstermemeleri ve kendi toplumlarından hariç tutmamalarıdır.

Makedonya da Türklük bir şemsiyedir. Bu şemsiyenin altında kendini Makedon Türkü olarak ifade edenlerin yanında, kendilerinin Türk soylu olduğunu ortaya koyan Torbeşlere, Yörüklere ve Romanlar ile Türk kültürünü benimseyen Arnavutlara ve Boşnaklara da yer vardır.

Makedonya daki Türkler artık Osmanlı dönemindeki gibi toprak ve hayvancılıkla yaşamlarını sağlayacak durumda değildirler. Makedon toplumunda bir yerlere gelebilmeleri için çok çalışıp, iyi bir eğitim alıp ülkelerini refaha götürebilecek pozisyonlar için aranır olmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Mekik göçü (hayatlarında bir ayakları Makedonya da bir ayakları Türkiye de) devam ederken Türkiye de yaşamlarından aldıkları güçle Makedonya'da daha iyi bir pozisyona gelmek için daha çok mücadele etmeleri gerekmektedir. Bilinmeli ki, Göç yarı ölmek demektir.

Makedonya'da gelecek ayrışma ve ötekileştirme üzerine değil farklılıkları kabul ederek bütünleşme üzerine oturduğunda ülkenin bir ulus olarak dünya siyasetinde yerini alabilmesi ancak mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abas, J. (2011). *Türk Din Musikisinin Makedonya'daki Dini Musikiye Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Ago, A. (2013). *Makedonya'da Türk Halkının Orta Eğitim Sorunları ve Çözüm Yolları. Makedonya'da Osmanlı Eserleri*. Matusiteb, Üsküp, Makedonya.
- Ağanoğlu, Y. (2005). *Osmanlı Yönetiminde Makedonya*. İstanbul.
- Ağanoğlu, Y. (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ağanoğlu, Y. (2016). *Rumeli de bir irfan ocağı Ohri Halveti Hayati Asitanesi*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Akyol, T. (2013). *Rumeli'ye Elveda. 100. Yılında Balkan Bozgunu*. Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul.
- Aktepe, M. M. (1951). *XIV ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair*. Türkiyat Mecmuası.
- Akzin, B. (1964). *State and Nation*. London: Hutchinson.
- Andonyan, A. (2016). *Balkan Harp Tarihi*. Çev: Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul.
- Aruç, N. (2007). *Makedonya Türk Kültürü ve Edebiyatında Fahri Kaya*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Aruçi, M. (1997). *Harabati Baba Tekkesi*, TDV İslam Ansiklopedisi, Cild:16, İstanbul.

- Ashmead-Bartlett, E. (2014) *Türklerin Rumeli'ye Vedası*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ayhan, A. (2013) *Rumeli ve Akdeniz Adalarında Türk Varlığı*. Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği –TİKA Yayını.
- Basık, F. O. (2015). *Balkan Rapsodisi*. Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2016) *Kötülüğün Şeffaflığı, Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*. Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, N. (2007) *Kimlik İnşası*. Aşina Kitapları, İzmir.
- Breuilly, J. (1993). *Nationalism and the State*, 2nd edn. Manchester: Manchester University Press.
- Breuilly, J. (1996). *Approaches to nationalism in Gopal Balakrishnan* (ed.) Mapping the Nation. London and New York: Verso.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Calhoun, C.(1997).*Nationalism*. Buckingham: Open University Press.
- Calhoun, C.(2006). *Nations Matter: Culture, History and the Cosmopolitan Dream*. London and New York: Routledge.
- Ceyhan, S. (2015). 'Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair'. *Türkiye'de Tarikatlar, Tarih ve Kültür*, İstanbul.
- Champers, İ. (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*.
- Clayer, N. (1994). *Mystiques Etat Societe, Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XV e siecle a nos jours*, Leiden, New York, Köln.

- Connar, W. (1994). *Etho-Nationalism: The Quest for Understanding*. Princeton: Princeton University Press.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsanır?*. Çev. Şenel A, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Conversi, D. (1997). *The Basques, the Catalans and Spain. Alternative Routes to Nationalist Mobilisation*. London. C. Hurst and CO.
- Cumalı, N. (2013). *Makedonya 1900*. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Cumalı, N. (2011). *Viran Dağları*. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, H. (2007). *Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri*. Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar, 41.
- Doknanovich, M. (2007). *The origins of multiculturalism in Macedonia*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Durkheim, E. (1915). *The Elementary Forms of the Religious Life*, Çev. J. Swain. Allen and Unwin, London.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*. Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 11. Baskı, İstanbul.
- Emgili, F. (2011). *Tito Yugoslavya'sında Türkler ve Arnavutlar*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Emin, İ. (2014). *Yürüyen Duvar*. Tekin Yayın Dağıtım San ve Tic. Ltd. Şt., İstanbul.
- Engüllü, S. (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7: Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erickson, E. J. (2013). *Büyük Hezimet. Balkan Harplerinde Osmanlı Ordusu*.
- Eriksen, T. H. (1993). *Ethnicity and Nationalism*. London and Boulder, CO: Pluto Press.

- Erol, S. A. (2007). *Makedon Sinemasında Öteki olarak "Türk"*. Üsküp- Makedonya: Yeni Balkan Yayınevi.
- Evans, T. (2012). *Macedonia*. Bradt Travel Guides Ltd. Edition 4. Bucks, England.
- Fikirde Birlik: Türk Dünyasından: Saklanan Sır-Yücel Teşkilatı.
<http://www.fikirdebirlik.org/yazdir.asp?yazi=200802010>.
- Foucault, M. (1997a). *Securiyet, Territory and Population, Ethics: Subjectivity and Truth*. Edited by Paul Rabinow, New York Press.
- Foucault, M. (1997b). *On the Government of the Living, Ethics*. Subjectivity and Truth. Edited by Paul Rabinow. New York Press.
- Foucault, M. (2000c). *Yönetimsel, Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2004b). *İktidar Üzerine Söylem. Marx'tan Sonra*, Çivi Yazıları, İstanbul.
- Foucault, M. (2005a). *Özne ve İktidar. Özne ve İktidar*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2005b). *Hakikat Kaygısı. Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2005c). *Hakikat, İktidar ve Kendilik. Özne ve İktidar*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gans, H. (1979). *Symbolic ethnicity*. Ethnic and Racial Studies 2.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Albülhamit*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Geray, C. (1961). *Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi*. Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin İskanı (1923-1960), S.B.F. Maliye Enstitüsü, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Rapor No:9, Ankara.
- Giddens, A. (1985). *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Policy.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (Çev. Hüzeyine Özel). Ayraç Yayınevi, Ankara.

- Glazaer, N. M. (1973). *Beyond The Melting Pot the Negroes. Puertoricans, Jews, Italians and Irish of New York City*. Massachusetts: The M.I.T. Press. Fourth Printing.
- Glenny, M. (2000). *The Balkans, 1804-1999, Nationalism, War and The Great Powers*, Granta Books, London.
- Gordon, M.M. (1997a). *Batı'da Etnik Sosyoloji Teorileri ve Metod*.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Aşına Kitaplar, İstanbul.
- Halaçoğlu, Y. (1988). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin İskanı*, Ankara.
- Halaçoğlu, A. (2014). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri 1912-1913*. Türk Tarih Kurumu. Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San ve Tic. Ltd. Şt.
- Hamzaoğlu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü*. s. XIII.
- Hall, S. (1992). *The new ethnicities*. In J. Donald and A. Rattansi, (eds), *Race, Culture and Difference*. London:Sage.
- Hasan, H. (2006). *Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hıdırlız Kutlamaları İle İlgili Adet ve Uygulamalar*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi, Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Hayber, A. (2001). *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Hayber, A. Özcan, R. (2009). *Üsküp Yıldız "Pazar Günleri Çıkar Açık Türkçe Risaledir"* Matusitep Yayınları No:8, Üsküp, Makedonya.
- Hechter, M. (1975). *Internal Colonialism*, Berkeley, University of California Press.

- Hechter, M.(1988) . *Rational choice theory and the study of ethnic and race relations* , in John Rex and David Mason (eds), *Theories of Ethnic and Race Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hızlı, M. (2011). *Osmanlı Kültür Coğrafyasında Makedonya Medreseleri*. Makedonya da Osmanlı Eserleri. Matusiteb, Üsküp, Makedonya.
- Hobsbawm, E. (1990). *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoca, F. (2011). *Dr. Abdülmecit Nureddin in "Balkanlar'dan Türkiye'ye göç ve etkileri" adlı kitabın tanıtımı*. Hikmet İلمي Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar. Makedonya.
- Hoca, F. (2012). *Makedonya'da Osmanlıca yazılmış olan ilk dergi ve gazeteler*. Hikmet İلمي Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Hoca, F. (2012). *İki Dünya Savaşlar arasında Makedonya da Türkçe eğitim*. Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları: 48, Sage Yayıncılık Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şt.
- Hoca, N. (1986). *'Üsküp' maddesi*. MEB, İslam Ansiklopedisi, c.13, İstanbul.
- Hocin, F. (2011). *Makedonya'da Osmanlı Döneminden kalan kültürel miras zenginliği*. Hikmet İلمي Araştırmalar Dergisi, Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Horowitz, D. L. (1997). *Batı'da Etnik Sosyoloji Teorileri ve Metod*.
- Huntington, P. (2004). *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*. CSA, İstanbul.
- Hutchinson, J. (1994). *Modern Nationalism*. London:Fontana.
- Hutchinson, J. (2000). *Ethnicity and modern nations*. Ethnic and Racial Studies.
- Hutchinson, J. (2005) *Nations as Zones of Conflict*. London: Sage Publications.

- Hutnik, N. (1991). *Ethnic Minority Identity. A Social Psychological Perspective*. New York: Clarendon Press; Oxford University.
- İslamoğlu, S. (2006). *Makedonya Demokratik Süreçlerinde Türkler” adlı Seniha Zeyniloviç’in değerlendirmesi*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Karahasan, M.(1991). *Denemeler*, Birlik Yayınları, Üsküp.
- Karakuş, E. (2014). *Makedon Türk Edebiyatında Üçüncüler*. Yeni Balkan Yayınevi, Üsküp - Makedonya.
- Karakuş, E. (2015). *Bir Medeniyetin Sessiz Bekçileri*. Matusiteb Yayınları, Üsküp.
- Karakuş, E. (2015). *Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı (Şiir-Hikaye)*. Yeni Balkan Yayınevi, Üsküp - Makedonya.
- Karpat, C. (2007). *Makedonya'nın iki büyük Müslüman azınlığı: Arnavutlar ve Türkler*. (Çevrimiçi) www.axisglobe.com.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul.
- Kaya, F. (1967). *“Şöhret veya Unutulan Adam” Hem de Tiyatromuz Üzerine*. Sesler, Üsküp.
- Kaya, İ. G. (1986). *Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış*, Tan Kitapevi, Priştine.
- Kedourie, E. (1960). *Nationalism*. London:Hutchinson.
- Kemal, Y. (2005). *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Kocabaş, S. (1984). *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*. Bayrak Yayıncılık-Matbaacılık, İstanbul.

- Kohn, H. (1965). *The Mind of Germany*. Macmillan, London.
- Kohn, H. (1967). *The Idea of Nationalism* (1944) 2nd edn. Collier-Macmillan, New York.
- Köse, F. (2012). *İstanbul Halveti Tekkeleri*. İstanbul.
- Krafftahrlinien, G. (1903). *Makedonija i tursko pitanje (Makedonya ve Türk sorunu)*, Çev: M
Oliviye, İzdanye Saviçe i Kompanije, Beograd.
- Kurtuluş Cephesi (1993). Temmuz-Ağustos
http://www.kurtuluscephesi.com/kurcep1/kc14_5.html (18.09.2007).
- Lieberson, S. (1997). *Etnik Sosyoloj Teorileri ve Metod*.
- Luke, S. H. (1936). *The Making of Modern Turkey*. Macmillan, London.
- Makedonya'da Türk Varlığı (Çevrimiçi). (2007)
http://www.kubcami.com/konular/mus_ulke/Makedonya.htm
- Malesevic, S. (2006). *Identity as Ideology: Understanding Ethnicity and Nationalism*.
Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Marden, C. F. (1997). *Azınlıklar Sosyolojisine Giriş, Etnik Sosyoloji*. Timaş
Yayınları, İstanbul.
- Marshal, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev:Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara Bilim
ve Sanat.
- Mann, M. (1993). *The Sources of Social Power*, vol II. Cambridge: Cambridge University
Press.
- Matusiteb. (2016). www.matusiteb.org.mk
- McCarthy, J. (2014). *Ölüm ve Sürgün*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

- Mc Neill, W. (1986). *Polyethnicity and National Unity in World Hsitory*. Toronto University of Toronto Press.
- Mosse, G. (1964). *The Crisis of Cerman Ideology*. Grosset and Dunlap, New York.
- Musai, M. (2005). *Balkan Müslümanlarında Din Ahlak Bütünleşmesi*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Nairn, T. (1977). *The Break-up of Britain. Crisis and Neo-Nationalism*. Verso, London.
- Nureddin, A. (2007). *Türkbaşlar*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Nureddin, A. (2007). *From past up to today "Makedonian Turks"*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Nureddin, A. (2012). *Makedonya'daki siyasal sistem ve Türklerin siyasal yapılanması*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Nureddin, M. (2013). *Makedonya Müslümanlarında çocuk sahibi olmayı teminle ilgili inanışlar ve uygulamalar*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Nureski, C. (2008). *Tezikerelere Göre Makedonya'da Yetişen Osmanlı Divan Şiarleri*. Matusiteb Yayınları Yayına hazırlayan Köprü Derneği "Divan" yayıncılık ve multimedya birimi.
- Oflaz, K. (2009). *Göç olayı ve Trakya'daki Makedonya Göçmenlerinin Bayram Kutlama Geleneği*. Uluslararası Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. Matusiteb, Üsküp-Makedonya.
- Okamura, J. (1981). *Situational ethnicity*. Ethnic and Racial Studies.

- Ortakoviski, V. L.D. (1998). *Minorities in the Balkans*, Skopje, 2-Ri Avgust S. Stip.
- Özer, M. (2006). *Üsküp'te Türk Mimarisi XIV-XIX Yüzyıl*. Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı 65, Ankara.
- Özönder, M. C. (1998). *Socio-Cultural Aspects of Integration and Disintegration Turkish Point of View. Problems Migratories En Region Mediterranee*. Konrad Adenauer stiftung Tunis, Tunis.
- Özönder, M. C. (2000a). *Dünya'da ve Türkiye'de Irk ve Etniklik Kavramları*. Kök Araştırmalar Dergisi, Cilt II, Sayı 1.
- Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi*. Cilt 7.
- Popenoe, D. (2000). *Sosyoloji*, 10. Baskı. Rutgers University, The State University of New Jersey.
- Rose, A. (1956). *Sociology: The Study of Human Relations*. New York. Alfred A Knopf Press.
- Simoska, E. (2005). *Macedonia; A view on the inter-Ethnic relations*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Süleyman, H. (2015). *Üsküp'te Osmanlı Mirası*. Yeni Balkan Yayınevi, Üsküp-Makedonya.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik. Kuram İdeoloji Tarih*. Atıf Yayınları.
- Şerif, A. (2003). *Kaynaklar ve Belgelerle Makedonya Yörükleri*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi. Adeksam, Gostivar, Makedonya.

- Şimşir, B. (2017). *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821 - 1913*. Bilgi Yayınları, Ankara.
- Tap, P. (1998). *La Societe Pygmalion*, ed. Dunod, Bordas, Paris.
- TDK, (Çevrimiçi), <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul> (10.09.2007).
- Tian, X. (1984). *Ülkemizin Milliyetler Tarihi Araştırmasındaki Bazı Teorik Meseleleri*. Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları. Ed. Wengdujian, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi.
- Tilly, C. (1975). *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Tomlinson, J. (1991). *Cultural Imperialism*. Pinter Publishers, London.
- Toprak, Z. (2002). *Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşının Provası*. Toplusal Tarih, Sayı 104.
- Totev, A. (1992). *Edna analogija v istorijata na makedonskiot narod v 1913-1993*. Makedonski Pregled, Sofia.
- Tsitselikis, K. (2006). *Inter-ethnic relations in republic of Macedonia The Turkish Community*. Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi, Adeksam, Gostivar, Makedonya.
- Tuna, T. (2013). *Balkanlar'daki Miras Tekkeler, Kosova-Makedonya-Arnavutluk-Karadağ*. İstanbul.
- Türkdoğan, O. (1997). *Etnik Sosyoloji*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Uzer, T. (1999). *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

- Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1.
- Vasary, I. (2015). *Kumanlar ve Tatarlar*. Osmanlı Öncesi Balkanlarda Doğulu Askerler (1185-1365) Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul.
- Vikinson, H.R. (1992). *Kartite i politikata, Predleg na etnografskata kartografija na Makedonija*. Haz: Tsvetan Staonevski, Makedonska Kniga, Skopje.
- von Hochwachter, G. (2008). *Balkan Savaş Günlüğü "Türklerle Cephe" Milliyetçilik*. İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Yetiş, K. (2006). *Yahya Kemal 1-Hayati*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Yingger, J. M- S, George, E. (1997). *Milliyetler arası evlilik*.
- Zanden, V. J. W.(1963). *American Minority Relations: The Sociology of Race and Ethnic Groups*, Ronald Press, NewYork.
- Zanden, V. J. W. (1983). *American Minority Relations*, Alfred A. Knopf, Fourth Edition, NewYork.

EKLER

Ek 1: Yürüyen Duvar romanı ile Melamilik, İlhami Emin'in anlatımı ile

“Beş yüzyıl da gidilen bir yerden üç günde sökülüp atılmak büyük bir travmadır. Çünkü yazılmamış bir tarihtir. Yazılan varsa da azdır, eksiktir. Balkanlar, kültürlerin, öykülerin ve zamanın birbirine karıştığı, eridiği bir potadır. Bu potada, erimeyen, erimeye karşı direnen ise insandır. Makedonya, her yönüyle o toprakların, hem toplamı hem de özetiştir.

Yürüyen duvardaki kahramanlardan Sufi Mehmet Ağa'nın “Allah'ım torunumun günahlarını üzerime yaz. Çocuklar biz büyüklerin içlerindeki kötülükleri benimserler daha çok Osman. Benim kötülüklerimi meydana serilmiş dallardaki yapraklar kadar günahlarıma birini daha ilave et Allahım. Seni gidi kasabalı haylaz çocuk, sana insanoğlunu kana boyat değil, kendini bul deyip, günahlardan arın dedim, oysa henüz sana pirim Hacı Bektaş Veli'nin, duvarı nasıl yürüttüğünü anlatacaktım. Vay bana vay, köylülerim duyduk duymadık demeyin, işte duvar yürüyor hu yürüyor hu” ifadesi ile Yörükler arasındaki Bektaşiliğin toplum üzerinde ne kadar etkin olduğunu anlıyoruz. Yörük Osman kimsenin haberi olmadan kasaba yolunu tuttu ancak bilmediği bir gerçek vardı çoban köpekleri bütün yolların sahipleriydiler. Bu gerçeği bilmeyen, korku acısını tanımak zorundaydı. Çoban köpekleri geçme iznin nerede evlat diye sordular, Yörük Osman'ın korkudan ayakları gökte başı yerde idi. Üstelik yolun iki yanını kaplayan Oravista mezarlıklarından kendine mahsus bir koku alemi hüküm sürüyordu. Çoban köpekleri yalnız yollara değil dünyaya hakimdi onların o andaki gücü Yörük Osman için tüm silahların üstündeydi. Yörük Osman ayaklarını yokladı ne bir adım ileri, ne de bir adım geri gidiyordu, yerinde yürüyorlardı. Gökten ip ince bir kar, Yörük Osman'ın yardımına koştu kar çevreye beyaz bir örtü örmeye başladı. Karı ağzında hisseden Yörük Osman birden canlanıverdi. Mezarlık, köpekler, kar birleşerek göğe uçtular. Yörük Hasan karla birleşince beyaz bir renge bürünüverdi. Yörük Osman'ın korkusu ağzında eriyen kar misali kendi kendiliğinden erimeye başladı. Uzaklardan gelen çoban sesleri yoldaki sessizliğe son verdi. Sahiplerinden kendi adlarını duyan köpekler, geldikleri gibi uzaklaştılar. Yörük Osman ayaklarının var olduğunu anlayınca yürüdü. Arabayı koştum taşlıktan, Dingili koptu başlıktan türküsünü söylemeye başladı. Yörük Osman hikayesini Derviş Mümin'e anlatınca oda dedi ki Bilmeliydin biz Melami çocuklarını, bebekken bir gece tekkede yatırlarla tek başına bırakırlar ve bundan sonra onlardan bütün korku şeytanları kaçıtır. Yörük Osman bunu da duyduktan sonra hayatında korku nedir

bilmedi, türlü nedenlerden dolayı sahipsiz kalıp kentlere inen çoban köpekleriyle karşılaşınca, yerinde kıpırdamaz durur ve onlara yol verirdi ama şehirde dilenci haline düşen iri çoban köpeklerinin ise, eski mağrur bakışları yoktu. Sahipsiz ve aç kalan çoban köpekleri şehir kedilerinden dahi çekingendi. Bu anlatım tabiattaki canlılara nasıl saygılı olmak gerektiğini ve korkunun insan tarafından nasıl yenilebileceğinin bir anlatımıdır.

Yörük Osman dedesi Sufi Mehmet Ağa ile bir daha görüşemedi. Duyduklarına göre 2. Dünya Savaşı sırasında Yelova köyünde Bulgarlar dedesini o kadar çok dövmüşlerdi ki, Osman'ın anası bir öküz kestirip derisini sararak onu aylarca ağrılarından korumuştur. Yörük Osman dedesi Sufi Mehmet Ağayı, çok sevdiği sarı öküzün derisine sardıklarını anlayınca köye ayak basmayıp, dedesiyle anasını eskisi gibi sevememişti. Yörük Osman bir gece rüyasında Sarı öküzü, insan sesiyle konuşurken gördü. Sarı Öküz dedi ki "Osman dostluk böyle mi olur niye beni şu zalim anan deden ile Seydi Ali'nin ellerinden kurtarmadın. Yörük Osman anasından uzak kalmak için ilk fırsattan yararlanarak Üsküp'e okumaya gitti. Bir daha Radoviç'e dönmemeye karar verdi. Bunun sebebi sadece Sarı Öküz değildi babası ile anası Osman'a yalan söylemişlerdi. Bütün yaz ovalarda bayırlarda en güzel rüyaları beraber kurduğu kuzularının etlerini yedirtmeye çalışmışlardı. Bundan sonra Osman'ın en çok nefret ettiği KAN ile YALAN olmuştu ifadesi doğadaki her canlının bir insan için ne anlama geldiğini aktarması açısından Yörük yaklaşımının ipuçlarını İlhami Emin veriyor.

Melami dervişlerinin her biri bir zanaat öğrenmeli idi. Yörük Osman'ın babası Derviş Mümin kunduracılık yapıyordu. Babası çingenelerin tüm milletlerden daha iyi insan olduklarını, hayatı şenlendirdiklerini söyledi. En yaşlı demircilerden Liman usta Yörük Osman'ın dedesi Yörük Ahmet ağadan çingenelerin koruyucusu olarak söz ediyordu. Yörük Osman bundan sonra demirci Liman'ın çocuklarını seyretmek için sık sık babalarının demirci dükkânına uğramaya başladı, yavaşça dereyi geçerek çingene düğünlerini ve oyunlarını merak etti büyük ablası Osman'ı çingene düğünlerinden zorla alıyordu. Annesi çingenelerin çocuklarına Osman adını verince onlarla kavga etmesine karşı babası bütün bu kavgalar sırasında çingenece "Boşver" anlamına gelen "Mahulane" yi kullanıyordu. Bizler çingenelerden daha beteriz diyerek oğlunun onları daha iyi tanmasına imkân veriyordu. Bu anlatım niye Radoviç te yaşayan Romanların niye Türk kültürünü benimsediklerini ve aralarında Türkçe konuştuklarının, bir Yörük dervişinin o topluma bakış açısı ile değişebileceğinin bir kanıtıdır. Bu anlatım, Balkanlar'da

Müslümanlığın Boşnaklar arasında, Romanlar arasında yaygın olmasında Yörük felsefesinin nasıl etkili olduğunun bir kanıtıdır.

Derviş Mümin'in babası Yörük Ahmet Ağa Kılığuzlu yörük köyünden iken babaannesi Sarıgöl yörük köyündendi. Kılığuzlu yörükleri Anadolu'dan Karakeçili yörük aşiretlerinden iken, Sarıgöllüler Saruhan'dandı. Fetret döneminde şehzade Musa'yı destekledikten sonra Sultan Mehmed Çelebi tarafından Balkanlara sürgün edilmişlerdi. Yörük Osman babasından Mustafa Kemal Atatürk'ün anası Zübeyde hanımın de Sarıgöl aşiretinden olduğunu öğrenince yörüklüğünden gurur duydu ve de bundan da böbürlenmeye başladı. Yörük Osman ana tarafından Gagavuz Türklerinin yani Gökoğuzların Çıtak kolundandı. Yörük Türkleri, Çıtaklar için onlar da Türktür ancak bizlerden değildir ifadesi ile din açısından onların Hıristiyanlığı benimsediklerini ima etmektedir. Yörüklerin kökenlerini en güzel ifade eden bu cümleler, Balkan Yörüklerinin Türklüğün nasıl temsilcisi olduğunu da ifade etmektedir.

Melamiliğin son dönemi Seyyid Muhammed Nurül Arabi ile başlar. Bu dönemde Melamilerinin kutbu sayılan Seyyid Muhammed Melami inançlarıyla Muhyiddini Arabini görüşlerini bağdaştırmaya, Melami anlayışında yeni bir nitelik kazandırmaya çalıştı. Aynı bilgilere göre Melami müritleri kendi aralarında şeyhlerinin bildirdiği bazı işaretlerle anlaşılardı. Halk arasında kimsenin ilgisini çekmeden, başkalarının gözüne kalabalıklarından ayrı bir nitelikte görünmeden yaşamak, bir bakıma herkes tarafından kınanmak küçümsenmek, Allah'tan başka varlık tanımayarak onun dışında her şeyi, halkın insanın davranışları hakkındaki yargılarını bile hiçe sayarak yaşamak, her türlü görünüşten gösterişten sıyrılıp Nur olmak anlamına geliyordu.

İstanbul'dan başka Selanik, Doyran, Köprülü, İştıp, Tikveş, Manastır, Üsküp, Prizren anılmışken ne yazık ki Melamiliğin son nurunun vefat ettiği Usturumca unutulmuş denilmekle de Melamiliğin nasıl bir coğrafya da hayat bulduğu bize anlatılmıştır.

Nur 1871 yılında oğlu Şerif Efendi'yi de alıp Şeyhülislam mir muhtar Ahmet Efendi'nin misafiri sıfatıyla dördüncü kez Usturumcu'dan İstanbul'u ziyaret eder. Bu yolculuk Melamiliğin zafer yolculuğu sayılır. Nur hazretleri, bütün İstanbul şeyhlerini ve bilginlerini bir araya toplayarak tümünü Melamiliğe davet eder. Osmanlı devletinin son kurtuluş çaresinin, Melamilikte bulunduğunu söyleyerek gözlerinden alev parladığını görenler oldu ifadesi ile Melamiliğin devletin bakası için ne kadar yürekte mücadeleyle hazır olduğunu öğrenmekteyiz. 1887 yılında

vefat etmeden önce gözlerine perde inerken sargı ve ilaç ile şifa bulmaya çalışan Nur'un oğlu Şerif Efendi'ye dönerek, oğul biz bir tebessüm için bin göz feda ederiz, sargı ile ilaç doktora kala ifadesi ile insana bakış açısı verilmiş, evinin güllerle çevrili olması ile gülün yaşamsal geleneğimizde olmazsa olmaz bir çiçeğimiz olduğu vurgulanmıştır.

Yörük Osman, Usturumca ile Koçana'yı Makedonya da yörüklük diye anılan bölgenin göbeğinde birer taşra kasabası değil de, insanları çeken gizem dolu iki mekân olarak saymaya başlaması ve o iki yerin tam ortasında bulunan doğum yeri Radoviş'in de sırlar kasabası olduğu kanaatine varması Belgrad'ın haftalık Nin dergisinin manşetinde Radoviş uranyum üzerinde yatıyor ifadesi ile erenlere bir asır önce nasıl hissettirildiğini öğreniyoruz.

Sipahi ataları ile yeniçeriler arasında uçurumlar vardı. Hıristiyan asıllı yeniçeriler sipahilerin fethettikleri yerleri, yalnız yağma etmede cesurluk gösterirlerdi. Yörük Osman'a göre insan türü, ölü yaşayanlar ile yaşayan ölülerden ibaretti. Bazı insanlar kendilerini hayatta sanırken de ölüdürler. Kaygusuz gibiler ise beşyüz yıl sonra da yaşıyorlardır. Evliyaların mezarları daima yürürler ve bir yerde asla durmazlar, burada yatan sadece kaygusuzun ruhu değil, çürümüş bedenidir.

Sufi Mehmet ağa, "Topraktan bitişen güller, solar gider torun, ancak gönülden biten güller daima ve hoştur" der. Hazreti Mevlana ibaresi ile gönüldeki güllerin hiç solmadığını vurgulamıştır.

Yörükler, tüm zorluklara ve yoksulluklara göğüs gererek Türk olarak doğuyor, Türk olarak yaşıyor ve Türk olarak ölüyor ve öleceğiz derler.

Alikoç, Kocaali, Pırnarlı, Süpürge, Kiloğuzlu köyleri yörük köyleridir. İç ibadet, yüreğin yani yürüğün en büyük ibadetidir.

Sırp Çetnik, Hırvat Ustaş, Müslüman Boşnak'lar hepsi bir ara kardeşiler ama daha sonra birbirlerini kırmaya kalkıştılar.

Sufi Mehmet ağa, "Din, insanı Allah yoluna çıkarır, başıyla olduğu gibi kalbiyle de yürümesini öğretir, iman ve yalnız imana sahip olan hayvanlardan farklı olarak ayakları üzerinde yürür, insanın gerçek ayakları ise başındadır. Yürüyen ya da yürüten baştır ayaklar değil pirimiz Hacı Bektaş Veli başındaki beyni sayesinde duvarı da yürütmüş oldu." der.

Yörük Osman'a göre, birinci Kosova meydan savaşından önce, Meriç savaşında Sırlara ilk büyük darbe indirildi ancak Sırp Knezi Lazar'ın aklı başına gelmemişti. Kosova savaşı, Knez Lazar'ın olduğu kadar Hüdavendigâr'ın da ölümüne sebep olmuştu. Allah, Türkleri gökten indirip, Balkan halklarına kendi derebeylerinin zulmünden kurtarıcı olarak göndermişti. Artık yaşlanmış olan Sırp Knezi Lazar'ın oğlu Stefan ile anası Militsa, tilki gibi kurnaz devşirme ya da yörük deyimi ile dönme Evrenos beyin aracılığı ile gizlice bir araya gelip, Beyazıt ile olacakları önceden kararlaştırmışlardı. Lazar ile Hüdavendigâr ölmeli ve Beyazıt ise tahtını sağlamlaştırmak için öz kardeşi Yakup'u öldürmeli, böylece Çariçe Militsa güzel kızı Olivera'yı kendi eli ile Edirne haremine teslim edecek sonuçta Beyazıt, Evrenos beyin kurnazlığı ile Genç Sırp Knezi Stefan'ın eniştesi olacaktı. Şair de olan Stefan, Sırp halk ozanları arasında yaydığı habere göre Beyazıt, Allah'ın yardımı sayesinde Yıldırım hızıyla yetişerek Kosova da Haçlı ordusunu darmadağın etmişti. Aynı rivayete göre kısraç sütü ile beslenmiş olan Miloş Kobiliç, teslim olma bahanesi ile çizmesinden çıkardığı bıçağı ile Birinci Sultan Murat'ın yani yörük Hüdavendigâr beyin bağırsaklarını deşmişti.

Ancak 1402 yılında Ankara meydan savaşında, bir Hıristiyan kadın ile katıldığını anlayan diğer bir büyük Türk hakanı olan aksak Timur, Beyazıt'ı cezalandırmıştı. Birçok yörük sipahi de, Beyazıt'ı terk ederek karşı tarafa geçmişti. Allah da Beyazıt'a sırt çevirip, ordusunun üzerine yağmur ile şimşekler yollamıştı, velhasıl mağrur Beyazıt belasını bulmuştu. Beyazıt'ın ölümünden sonra boşalan Osmanlı tahtı için üzücü Fetret devri, yani kardeş savaşı başladı savaş Anadolu'dan Balkanlara da taşındı bu sırada kardeşler arasında yörükler Şehzade Musa'yı tuttular ama başlarına belayı da getirdiler. Şehzade Mehmet Çelebi üstün çıkıp bütün yörükleri de cezalandırmak için Balkanları dağıttı. Böylece yörük ataları başlarını eğerek Makedonya'nın en kıraç dağ eteklerine zorunlu olarak iskân ettirildi. Makedonya'nın yörüklük olarak adlandırılan bölge dağı ise Ağlardağ adını aldı. Yörük Osman, eski Saruhan yani bugün kü Manisa'dan sürüklenen Ağlardağ yörükleri arasında dolaşan menkıbelerde Atalarının eski vatanlarında üzümler çekirdeksizmiş, üstelik çam ağaçlarında fistic olurmuş, mermer dağları masalları ile büyüdü.

Arabayı koştum taşlıktan

Dingili koptu başlıktan

Fırıncı Amet olmasaydı

Ölecektik açlıktan

Unutulmaya mahküm bir türkü, son soluğuyla dahi birbirlerinden habersiz yaşamakta olan oysa aynı kökten gelen insanları yakınlaştırmayı başarıyordu.

Ağlardağ ile Yunt dağları birleşmişti. Yörük Osman'ın ikinci iç kişiliği nedense Yunt dağına Yurt dağı dedi. Yörük Osman için artık yalnız Hacı Bektaş Veli'nin duvarları değil tüm Balkanlar ile Anadolu dağları da yürümeye başlamıştı. Şehzade Musa ile seraskeri Şeyh Bedreddin'in kanlı yenilgileri, bütün yörüklerin yenilgileri olmuştu. Makedonya'nın bütün Türk okullarının kayıt defterlerinde rastlamadığı Yaşa ismine, Radoviç yörüklerinden sonra yalnız eski Saruhan olan bugün kü Manisa yörüklerinde rastlamıştı.

Derviş Mümin'in dediği gibi, "İnsan herkese saygı göstermeli ki, düşmanının kalbine bile ulaşarak onu kalp okuyla vurmali. Yörük, kuş ötüşünü kundaktan mezara kadar taşır. Biri öldüğü için değil, yaşadığı müddetçe yaptığı iyiliklerinden dolayı son yolculuğuna uğurlanmalıdır. Ahirete hepimiz gider ancak herbirimiz insanların kalplarında yer alamayız. Bu hususta ahirete yol almadan çok önce hazırlık yapmalıyız. Yaprağın fısıldayışını, dalın sallanışını, suyun akışını, kulakla değil kalp ile dinlemeli, kabre gülümseyerek girmek insanların kalplerinde yer almakla başarılı".

Yörük Osman Mevlevilerin sema ayinlerinde olduğu gibi Melamilerindeki dervişlerin dönüp dönmelerini merak ettiğinde Derviş Mümin'in cavabı bir şiir şeklinde idi.

Mevleviler dünya ile döne kala

Melami der beni anam toprak ala

Makedonya'nın daha zengin yörükleri çekti gitti. Yoksul yörükler kaldı. Fakir fukaraya arka çıkan yok ki. Toparlanan yörükler göçtü, poturları yırtık yörükler kaldı. Biricik geçimleri olan karakeçilerini, Lazo Kolişevski yok edince açlıkla dövüşe dövüşe Ağlardağ'ın yoksul yörükleri hayatlarını sürüklemeye devam ederek sürdürmeye çalıştılar.

Balkanlarda farklı etnik ve dini unsurlar arasında İslamlaşma süreci, askeri baskı ve vergiden çok, yeni toplumsal düzenin etkisi altında gönüllü olarak gerçekleştirildi. Derviş ve ahi tekkeleri

yanısıra Hristiyan manastırları yan yana yaşayıp, gaziler dervişler askerler ile Balkan Hristiyanları arasında yoğun ilişkiler kuruldu. Ankara savaşından sonra güvenliğini kaybeden çok sayıda halk, Balkanlara sığındı bunda sadece Timur'un askerlerinin baskıları yoktu. Beyazıt'ın oğulları arasındaki taht kavgası sırasında, Anadolu beyleri beyliklerini yeniden kurmak amacıyla karşı beyliklerle savaşa giriştiler, sahipsiz ve güvensiz halk Balkanları yegâne kurtuluş yeri olarak seçti. Fetret devrinde birinci Kosova savaşında ölen Sırp çarı Lazar'ın iki oğlundan Stefan, Beyazıt'ın oğullarından birinci Mehmed Çelebi'den yanayken, ikinci oğlu Vuk Lazareviç te Şehzade Süleyman'a yardım ediyordu. Bu arada Anadolu da Beyazıt'ın oğullarından Mehmet ile İsa arasında taht kavgası sürerken Anadolu da olduğu gibi, Balkanlarda da halk şehzade Musa'yı destekledi. Musa, Bursa da otururken, İsa, Karasi vilayetinde idi. Musa, İsa'yı yendikten sonra, Bulgaristan Yanbol kasabası yakınlarında Osmanlı derebeyi Sarucayı da yenince Şehzade Musa ilk kez Balkanlara ayak bastı. Ulah voyvodası Mirçe, kızını Musa'ya vermekle kalmayarak, Süleyman'ın akıncılarından kurtulmak için ülkesini de Musa'ya vermeye hazır olduğunu bildirdi. Musa'nun amacı, Osmanlı Rumeli topraklarına egemen olup sonradan Anadolu'daki kardeşleri Süleyman ile Çelebi Mehmet'e kendi hâkimiyetini kabul ettirmektir. Şehzade Musa'nın dayandığı güçlerin esası göçebe yörük Türk'leriydi. Şehzade Musa'nın geniş halk kitlelerine dayanması, Türk derebeylerini kendinden uzaklaştırdı. Babası Beyazıt'ın derebeylerinin vefasızlığı hakkında duyduğu hikâyeler üzerine Musa, Balkanlara geçer geçmez derebeyleri sindirmeye çalıştı Bu arada Şehzade Süleyman'ın en büyük dayanağı da derebeylerdi. Şehzade Çelebi Mehmed'in Musa'ya yakınlığı, Şehzade Musa'nın yörük halkı arasında olan desteği idi. Ama Şehzade Musa da büyük hatalar yaptı. Kardeşi Şehzade Süleyman'ın, düğüncüler yörüklerinin ona yaranmak için öldürmeleri sonrasında hepsini cezalandırarak astırdı. Şehzade Musa'nın Rumeli hâkimiyeti yalnız iki buçuk yıl sürmüşse de Balkan Hristiyanlarının halk şiirlerinde kendileri için üç yürekli tabiri kullanılmış bu gibi yüksek övgü Musa'nın Balkanlardaki adaletinin, Hristiyan halk arasında çok yaygın bir kanının ifadesidir. 1413 yılında Çelebi Mehmet'in Musa'yı yenmesi ile bu mücadele sona erdi. Okçabol yörüklerinden istediği desteği alamadı pek az sayıda kalan vefalı savaş arkadaşları ile Okçabol'dan ayrılırken sonunun geldiğini hissediyordu.

Göçebe yörük çocukları, yerleşik yörük çocukları tarafından oynadıkları oyuna dâhil edilmiyorlardı. Çünkü göçebe yörük çocuklarının mezarları yoktu. Mezarlıksız bir yörük çocuğu ise, yerleşik yörük köyü çocuklarının oyunlarına uğursuzluk getirebilirdi.

Yörük Osman'ın ana tarafından dedesi Sufi Mehmet Ağa'nın mezarı vefat ettiği Yelova köyünde idi. Ancak tüm köy Türkiye'ye göç ettiğinden köye yerleşen Hıristiyan köylüler Türk mezarlarını sürüp, tarlaya dönüştürmüşlerdi. Yörük Osman'ın kulağına ilişen bir söylenceye göre Yelova'nın yeni çocukları mezarlık yerinde buldukları kafataslarını uzun süre top yerine kullanmışlardı.

Manastır da Değirmen tekkesinde şu dörtlük yazılıdır;

Şu adem dedikleri,

El ayakla baş değil

Adem manaya derler

Surat ile kaşa değil

Makedonya da yönetimin, surf Hıristiyanlıklarını diğer dinlerden üstün kılma ereğiyle, Üsküp Vodno dağına diktiği haç, bütün yörükleri çok üzdü. Makedon Türkleri, Balkanları Türkleştirmek için Rumeli'yi vatan toprağı yapmışlardır. İstanbul 16 Mart 1922 çekilen bir telgrafla bir vatan sevgisinin gereğinde cana mala olacağı gösterilmiştir. "Ankara da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, bu sabah şehzadebaşındaki muzıka karakolunu İngilizler basıp oradaki askerlerle İngilizler çarpıştılar neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar bilginize arz olunur." Manastırlı Hamdi.

1908 yılında Jön Türklerin merkezi olan Manastır da meşrutiyetin ilanı nasıl kutlanmıştı. Manastır'ın her üç dinine mensup halkın tümü, Hıristiyanlarca Şirok yani Geniş sokak denilen Hamidiye sokağına üşüşmüştü. Çoluk çocuk genç yaşlı kadın erkek Manastır'ın canlı cansız her Allah yaratığı, özgürlük coşkusu yaşamaya çıkmıştı. Postane önünde öldürülen Padişah'ın yakınlarından Şemsi Paşa'nın fotoğrafı da asılmıştı. Hamidiye sokağının sağındaki parkta Mustafa Kemal Paşa'nın okuduğu askeri lisenin karşısındaki bina yeni restore edilmiş Osmanlı Türk Orduevi binası beyaz gelinlikler giymiş gibi yeni bir gelin gibi süzülmekte idi. Özgür yaşamayı düşleyen Genç Osmanlı subayları da bu binada yarıda kalan özgürlük hayallerini kurmuşlardı. Manastır'ın değişmemiş kalan iki Allah nimeti vardır. Güzel kadınları ile Hamidiye Sokağının gizemli çekiciliğı. Türkler, Hamidiye sokağının eski kaldırım taşlarını gözyaşları ile yıkadıktan sonra Bitola – Mansatır'dan kopuverdiler. Tito döneminde Zayıf Sırbistan güçlü

Yugoslavya ile bir bütün olan bu topraklar, Tito'nun ölümü ile milliyetçi Sırp ve milliyetçi Hırvatların başlattığı 21. yüzyılın sonlarında çok kanlı bir iç çatışmaya girdiler.

Yürüyen duvarla, Melamilik ile ilgili bilgilerin çoğunu İştîp'li Abdülrahim Bey'den son büyük Melami şeyhinden alındı. Melamiliğin kurucuları Ahmet Yesevi ile Muhyeddin Arabi dir. Melamiliğin Anadolu da yayılmasında Hacı Bayram Veli'nin katkısı olağanüstü oldu. Diğer ünlü Anadolu Melami Şehleri Piri Ömer Dede, Pir Ali, İsmail Maşuki ve Akşemsettin'dir. Osmanlı döneminde Melami Şeyhleri çok acılar çektiler. Medrese hocaları tarafından, padişaha şikâyet edilerek iki şeyhülislamın fetvası ile idam edildiler. Bosna da çevresinde binlerce insan toplayan Hamza Bosnavi sözde Bosna'yı Hıristiyanlaştırmak ister diye Şeyhülislam Suudi Efendi fetvası ile Süleymaniye Camii arkasında bulunan Deveoğlu çeşmesi önünde başı vurduruldu. Fatih Sultan Mehmet'in kendisine gösterdiği tüm maddi ve manevi ihsanları bir yana atarak en faziletli Melami ulularından Akşemsettin, ölünceye kadar Göynük te inzivaya çekildi. Kanuni Sultan Süleyman tarafından bizzat İstanbul'a davet edilen Melami Şeyhi İsmail Maşuki sözde şeriata aykırı fikirleri yaydığı yüzünden Şeyhülislam Kemal Paşazade'nin fetvası ile 1529 yılında on iki ihvanyla (kardeşiyle) At meydanında idam edilmiştir. Bazı Melamilerin canlı olarak ateşe verilmesi sonucu, Anadolu da tüm Melamiler ölüm korkusundan ya Bayramiye ismi altına sığındılar ya da Balkanlara kaçmak zorunda kaldılar. Melami tekkelerinin tümü Prizren hariç Makedonya da bulunurlar. (Selanik, Ustrumca, Doyran, Köprülü, Tikveş, İştîp, Üsküp, Manastır). Melamiliğin başlıca özellikleri alçakgönüllülük, büyük-küçük ayırt etmeden herkese insanca davranmak, kendilerini başkalarından üstün görmemek, bilhakis küçük görmek, yalana, iftiraya karşı nefret duymak olarak tanımlanır. Melamilik'in üçüncü ve son piri Seyit Muhammed Nur-ul Arabi dir. Melamilerin ibadetleri gizliydi. Aralarında bazı işaretlerle anlaşarak, sırlarını ailelerinden dahi gizlerlerdi. Harama bulaşmamak için her zaman bir zanaat sahibi olmak zorunda idiler. Bugün Makedonya'da Melamilik eski özelliklerini dolayısı ile varoluşunu yitirmek üzeredir. Makedonya da yegâne Melamiler köyü Üsküp yakınlarında bulunan Pagaruşa köyüdür. Usturumca camii imamı da kendini Melami şeyhi olarak kabul ettirmeye çalışmıştır. Melamilik, Makedonya topraklarında asırlarca hâkim olmuş ve birçok taraftar toplamıştır. Makedonya yörükleri arasında da yaygın kabul edilen bir inanış olmasına rağmen bu kavram da Anadolu'ya olan göçler ile büyük darbeler görmüştür.”

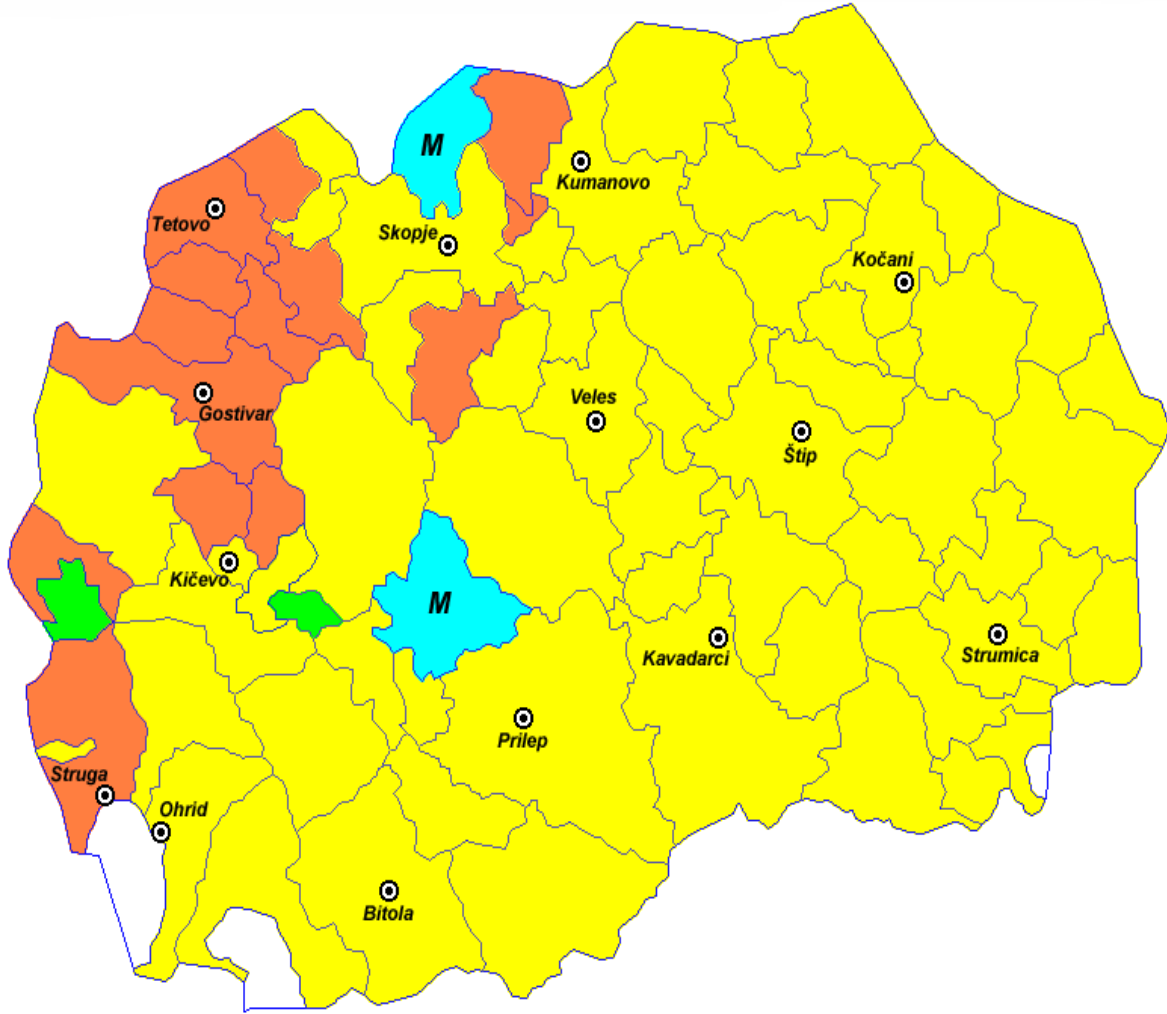
Ek 2: Matusiteb'e bağı Makedonya'daki Türk Dernekleri

MATUSİTEB ÜYE DERNEKLER LİSTESİ						
KURULUŞUN İSMİ	BAŞKANI	BÖLGE	E-MAIL	TELEFON	KURULUŞ TARİHİ	ÜYE
ADEKSAM	TAHSİN İBRAHİM	GOSTİVAR	tahsin.mk@gmail.com	070/534-796 042/214-319	07.01.1999	872
ABDİ BAYRAKTAR	DZUNEİS NURESKİ	KIRÇOVA-LİSİÇANİ	dzuneis_nur@hotmail.com		25.11.2004	58
MAKEDONYA ATATÜRKÇÜ DÜŞ. DER.	HALİL ABDULLAH	ÜSKÜP	halilabdulah@mynet.com	076/427-775	23.03.2006	183
HİD-BAH-ŞEN	DR. ŞENOL TAHİR	VALANDOVA/ÇALIKLI	senol_tahir2002@yahoo.com	070/230-828	13.12.1994	124
DERYA	SUZANA MUSLİ	ÜSKÜP	deryamkd@mt.net.mk suzana_musli@hotmail.com	070-225-791	28.09.1999	53
DOSTLUK	DRİTA KARAHASAN	ÜSKÜP	dkarahasan@yahoo.com karahasand@hotmail.com	070/328-559		34
ENSAR	SÜLEYMAN BAKİ	ÜSKÜP	suleyman_baki@yahoo.com	023/231-389	01.06.2002	174
GAYRET	ELVİN KANSU	KIRÇOVA	elvinkansu@yahoo.com	072/764-536	25.10.2005	152
GÜVEN	HADİS ŞEN	GOSTİVAR	hadissen@hotmail.com	070/488-993	19.05.2004	78
HACEGAN	SEVDİN ZEKMANOV	RESNE	haceganresen@hotmail.com	070/619-581	25.12.2009	34
HAMİDİYE MEDRESESİ	REYHAN MANDAK	İŞTİP	rejhanm@yahoo.com	071/206-136	21.08.2006	23
HİSAR	İSMAİL YAHYA	İŞTİP	ismailyahya.mk@gmail.com	077/734-800		35
HİZMET DERNEĞİ	ABDULNASER USEİNİ	KALKANDELEN/TEARÇE	ngo.hizmet@gmail.com	070/838-691	19.02.2007	47
İŞIK	ZİNNETA BİLALOĞLU	YENİ DOYRAN	bilalogluzineta@yahoo.com	070/858-561	07.02.2003	13

İKRAM	OSMAN YAYOV	RADOVIŞ	ADRESİ YOK	070/586-619	25.08.1999	41
İSTİKBAL	ELMEDİN KARAREŞİT	KIRÇOVA-PLASNİTSA	elmo_turkkan@hotmail.com	071/601-332	10.07.2006	54
KALKAN	CENGİZ DESTAN	KALKANDELEN	kalkanderneği@gmail.com cengiz-destan@live.com	072/ 619-077	21.05.2007	51
KARACAOĞLAN	ZİYA SAİDOV	RADOVIŞ/ KONÇE		071/253-450	21.03.1999	60
KARDEŞLİK	EMİN EMİNOV	USTRUMCA	kudkardeslik@yahoo.com	072/683-664 075949-413	22.04.2001	89
KOCATÜRK	HÜSEYİN KAPLAN	DEBRE/ KOCACIK	huseyin_kaplan73@hotmail.com m kocaturkkocacik@hotmail.com	078/372-900	15.03.2003	112
KÖPRÜ	HÜSREV EMİN	ÜSKÜP	koprudernegi@yahoo.com hüsrev_mk@yahoo.com	03/112-092		275
MAKEDONYA TÜRK GAZETECİLER BİRLİĞİ	ZERİHAN SALİH	ÜSKÜP	ben_ziko@yahoo.com matugabir@gmail.com	078/254-624		30
MATİB	KEMAL NAZİM	ÜSKÜP	kemalnazim@yahoo.com kemalnazimmk@gmail.com	070/791-566		34
M.KEMAL ATATÜRK	ŞENOL MEMİŞ	MANASTIR	ataturk-bitola@t-home.mk senol_memis@yahoo.com	070/898-749	24.01.2007	20
MATÜKAT	SEMİHA SARAÇ	GOSTİVAR	veyselif@hotmail.com	070/874-038	20.11.2007	110
MEVLANA	SERHAN USEİNOV	RADOVIŞ	serhanhusein@yahoo.com.tr	076/889-405 071/590-331	15.10.2007	54
NAMİK EFENDİ	HAYATİ ŞABAN	GOSTİVAR/ Y.BANİTSA	namikefendi@hotmail.com hayatisaban@gmail.com	075/590-191	19.07.2002	32
NİYAZİ BEY NEKSAD	CEMAL MEHMED	RESNE	neksad@yahoo.com	070/597-470	20.08.2001	25
OĞULLAR DERNEĞİ	ENGİN KARPUZ	GOSTİVAR	enginkarpuz@hotmail.com	071/564-414	12.03.2007	80
PAŞA DERNEĞİ	LUAN ALİU	GOSTİVAR	luanaliu@live.com	075/497-985	01.09.2009	30
SELAMET	SUBBİ SALİYİ	GOSTİVAR/ VRAPÇİŞTE	kyd-selamet@hotmail.com	070/595-861	10.10.2004	52
TEK	ERAN HASİPİ	GOSTİVAR/ VRAPÇİŞTE	eranhasip@gmail.com	070/303-379	01.09.2004	48
TÜRK BAİRİ	YAHYA OCOV	PEHÇOVA/ TSRNİK	turbair.yaya@live.com	070/568-663	20.04.2007	25
TÜMEB	HABİL MUSTAFA	ÜSKÜP	habilmustafai@gmail.com	070/230-639	18.01.2010	30

UFUKTA SESLER	MUAREM YUSUFOSKİ	PİRLEPE/ KANATLAR	muarem_yusuf@yahoo.com	071/726-553		25
YAKUP EFENDİ	ADEM ARAPOCOSKİ	PİRLEPE/ DEBREŞTE	-	072/575-431	10.08.2004	18
YENİ HAYAT	ERKAN ALİ	KALKANDELEN	yeniheyatkalkandelen@gmail.com	070/544-984	29.01.2003	21
YENİ YOL	KUYTİM OSMAN	ÜSKÜP	kuytimosman@yahoo.com.tr	070/222-420	23.07.1948	82
YÖRÜK TÜRKLERİ	DİNYAVER YAŞAR	RADOVIŞ	dmt_dradovis2004@hotmail.com	070/636-407		50
MİLENIUM	ALİNADİR KARABATAK	GOSTİVAR/ VRAPÇIŞTE	millennium@t-home.mk	070/215-342	15.12.1999	30
ŞEFKAT	ERDOĞAN MENGA	GOSTİVAR	kyl.sefkaf_2000@hotmail.com	070/460-656	10.04.2000	33
GENÇ KALEMLER	ONUR ABDİ	GOSTİVAR/ A.BANİTSA	genckalemler2010@hotmail.com	078/410-328	06.01.2010	97
JUPA TÜRKLERİ	RAMAZAN ASAN	M.JUPA/ NOVAK	ramazan-asan@hotmail.com	070/744-696	03.07.2006	81
AÇED	OLCAY İSMAIL	ÜSKÜP	olcayceus@hotmail.com	071/393-666	20.02.2012	25
ALİ BEY	MURTEZA MUSTAFOV	VASILOVO/ GRADOŞOR		071/483-454	17.10.2011	12
BEREKET	BAYRAM BAYRAMOSKİ	USTRUGA/ LABUNIŞTE	dijamant-lab@hotmail.com	075/423-940	16.11.2009	40
DOST ELİ	AYATİ İBRAİMOV	USTRUMCA/ BANSKO	dostelidernegi@hotmail.com ayati_bitanem@hotmail.com	076 925 680	19.09.2011	72
DOYRANLI 2010	ERDAL İDRİZOV	DOYRAN/ ESKİ DOYRAN	erdalidrizov@gmail.com	078/260-670	28.10.2011	11
HAYAT REKA	MUHAMETALİ MURATİ	MAVROVA VE ROSTUŞE	m.muhametali@hotmail.com	070-631-139	10.07.2006	29
HACEGAN ELİT	ZEKİR ARSLAN	RESNE	haceganelit@hotmail.com	071/434-222		24
İSTİKBAL	PAYAZİT MURATİ	SKUDRİNYE	pajazitmurati@yahoo.com	070-325-268	08.02.2004	21
KARŞIYAKA	MERVET MUSLİOVSKİ	ÜSKÜP/ TSVETOVO	mervetmusliovski@gmail.com mervet_05@live.com	075-845-833		35
LÜTFÜ TÜRKAN	URAL AGAİ	GOSTİVAR	emre_aga@hotmail.com uralaga@hotmail.com	072/236-628	14.12.2005	28
UMUT YOLU	EYYÜB EYYÜB	KIRÇOVA	vertigoo_88@hotmail.com	078-213-008	15.06.2010	23

ŞAR DAĞI	ŞEFKET HASAN	ÜSKÜP		078-244-604	12.05.2011	44
VEFA MAALE	ERNAD DEMİR	RADOVIŞ		071/572-180	19.05.2010	32
YENİ NESİL	KENAN ABDİ	ÜSKÜP/ A.KOLIÇAN	yeni-nesil@msn.com	071-570-773	01.12.2010	42
ZAFER	EKREM ŞAŞKO	USTRUGA	ekremsasko@hotmail.com	075-441-353		56
İMAGO PLUS	ZEMRİYET B.VESELİ	ÜSKÜP	zemrijet@hotmail.com	070-992-202	31.01.2012	75
DEBRELİ HASAN	NEAT SELMANOSKİ	DEBRE				35
ZİYA GÖKALP	HASAN NANUŞ	KONÇE		071/631-410		62
KUDRET YAŞAM	MESUT KOPÇALKOV	RADOVIŞ		070/642-928		28
GÜREŞ KULÜBÜ	NAZMİ ALİ	ÜSKÜP		070/584-278		40
MATÜHAKOD	ZÜRAP GEZGİN	Y.BANİSA/ GOSTİVAR		075/520-001		61
DOST ELİ KARŞIYAKA	EVGİN BAKİOVSKI	A.KOLIÇANI/ STUDENİÇANI		076/561-651		39

Macedonia - 2002 census

● - Macedonian majority ● - Albanian majority ● - Turkish majority ● - Mixed

M - Relative Macedonian majority

Ek 3: Makedonya'da yaşayan etnik grupların nüfus yoğunluklarına göre dağılımı

Ek 4: Makedonya Bayrağı

Ek 5: Ege+Vardar+Pirin Makedonya'sı

Ek 6: Makedonya Haritası

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 03/07/2017

Tez Başlığı / Konusu: Makedonya'daki Türkler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 234 sayfalık kısmına ilişkin, 03/07/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 21 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç, dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Orhan DERMAN
Öğrenci No: N11144126
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

14.07.2017
Orhan Derman

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

18/11/2016

Sayı: 28297300/903/5470
Konu: Tez çalışması

SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞINA

Bölümünüz öğretim üyelerinden Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ'nin Prof. Dr. Orhan DERMAN ile birlikte yürüttüğü "Makedonya'da Yaşayan Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı" başlıklı tez çalışmasının Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonu tarafından uygun bulunmasına ilişkin Rektörlük Makamının 16.11.2016 tarih ve 431-3416 sayılı yazısı gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. ŞÜKRÜ HALUK AKALIN
Dekan Vekili

EKLER :

1

SE/1813
18.11.2016

Duyurulması,

SEWA

18.11.2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Orhan DERMAN

Doğum Yeri ve Tarihi: Gölcük, 07/03/1964

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları

Sosyoloji

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faliyetleri: Ergen Sağlığı

İş Deneyimi

Stajlar;

Projeler:

Çalıştığı Kurum: Hacettepe Üniversitesi

İletişim

E-Posta Adresi: oderman@hacettepe.edu.tr

Tarih:02-06-2017